الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

الحمد للہ والمنہ کہ مجموعہ مکتوبات حضرت غوث الثقلین و مرزا مظہر جان جاناں و قاضی ثناء اللہ پانی پتی و

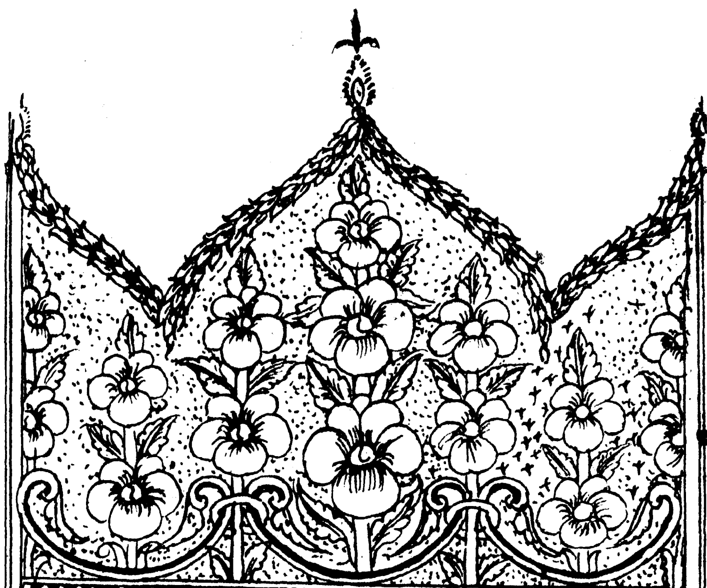
شاہ ولی اللہ و ملفوظ و ترجمہ رسالہ اسرار العارفین و سیر الطالبین شیخ شہاب الدین سہروردی رحمۃ اللہ علیہم

کلمات طیبات

از تالیفات جامع معقول و منقول حاوی فروع و اصول عالم المعی فاضل لوذعی ابو الخیر مولوی حافظ محمد علی خاں صاحب مرادآبادی

سلمہ اللہ القوی بحسن سعی و تصحیح مولوی محمد قمر الدین مرادآبادی مولوی محمد صدیق حسن سنبھلی از تلامذہ مولف

مطبع مطلع العلوم مرادآباد میں باہتمام محمد احمد علی طبع گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی بتحمیده یستفتح کل کتاب وبذکره یصدر کل خطاب ونشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له ونشهد ان محمدا عبده ورسوله شهادة ینال بها الشاهد دار الرضوان بلا ارتیاب ونصلی علی محمد واله صلوة تنقذنا من هول المطلع یوم الحساب وتمهد لنا عند الله زلفی وحسن مآب اما بعد میگوید فقیر حقیر اضعف عباد الله الواحد الاحد ابو الخیر محمد بن احمد مراد آبادی موطناً فاروقی نسباً نقشبندی مجددی مشرباً که از بدو شعور داعیه طلب طریقت در سرم بود وبعد از تحصیل علوم شغف باطنی افزود مگر بمضمون ع ای بسا ابلیس آدم روی هست * پس بهر دستی نباید داد دست * بمتصوفین خرقه پوش گندم نمای جو فروش که بجهل مرکب گرفتارند واز کتاب وسنت بهره

وبزی علما و فقرا برآمده و چیزها در دین متین احداث کرده طریقت را غیر
شریعت گویند + روئی آوردم و متهر صد فضل رحمانی و موہبت سبحانی بودم
تا آنکه قائد خیرم به بندگی خدمت فرد الافراد قطب الاقطاب سلطان المشایخ
فی الآفاق وارث موارث الاولیا بالاستحقاق حجة الله علی عباده رحمة الله
الفایضة فی بلاده قطب فلک الهدایة مرکز دائرة اندراج النهایة فی البدایة
سیدی وسندی وذخیرة یومی وغدی ومکان الروح من جسدی ظل الله
المنان مرشدنا وهادینا واستاذنا وملاذنا مولینا محمد فضل الرحمن
متع الله المسلمین بطول بقائه ونور العوالم بنور ضیائه رسانید فرأیت ما لا عین
رأت وسمعت ما لا اذن سمعت ع ہو خیر من یدعی لکل عظیمة + واکرم
من یطوی الیه المراحل + من بعد بمطالعه کتب قوم قدیماً وحدیثاً موفق
شدم و آخر کتابی که بمطالعه در آمد مکتوبات قدسی آیات حضرت عارف بالله
ہادی الی الله حامل اسرار الطریقة والشریعة موضح دقایق السر والحقیقة حضرت
شمس الدین حبیب الرحمن مرزا مظہر جانجانان شہید بود
قدس سره که کشف بسیاری از معضلات شریعت و طریقت میکند و حل
اکثری از دقایق مذہب و ملت می نماید و چون این جوامع الکلم پس پیچ پیچ بود
با ستقصایش کوشیدم و جا بجا تلاشیدم تا آنکه در تالیفات خلفای حضرت
ایشان قدس سرہم اصناف آن یافتم و ہنگام تلاش مکاتیب حضرت غوث
الثقلین امام الطائفتین شیخ الاسلام والمسلمین محی الدین ابو محمد
عبد القادر الحسنی الحسینی الجیلانی و حضرت عارف بالله مولینا

شاہ ولی اللہ محدث دہلوی و حضرت مجمع الکمالات قاضی ثناء اللہ
پانی پتی رحمۃ اللہ علیہم اجمعین نیز بدست آمد پس خواستم کہ تنہا متلذذ نباشم
بل رہ آورد عزیزان سازم و باینغرض آن تشخیص را بجمع آوردم و از
ہر باغی گلے برچیدم و بآخر کتاب رسالہ اسرار العارفین و سیر الطالبین
شیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی رحمۃ اللہ علیہ
کہ مختصری ست مضبوط در سیرت سلف صالح نقل کردم بطریق ترجمہ
بامر کسیکہ واجب ست برمن فرمان بر داشت امر وی و نہ در آوردم دردی
تا توانستم سخن از پیش خود و مجموعہ را بہ کلمات طیبات موسوم کردم
و بدو باب مبوب ساختم باب اوّل در مکاتیب و این باب مشتمل ست
بر چہار فصل فصل اوّل در مکاتیب حضرت غوث الثقلین رح فصل دوم
در مکاتیب حضرت مرزا صاحب شہید رح فصل سیوم در مکاتیب قاضی
ثناء اللہ پانی پتی رح فصل چہارم در مکاتیب مولینا شاہ ولی اللہ
محدث دہلوی رح باب دوئم در ترجمہ رسالہ اسرار العارفین
و سیر الطالبین شیخ سہروردی رح تا باشد کہ عزیزان تمتع بردارند و فقیر را
بدعای حسن خاتمت یاد آرند وما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت وھو
رب العرش العظیم

باب اول از کتاب کلمات طیبات در مکاتیب - و این
باب مشتمل ست بر چہار فصل - فصل اول در مکاتیب
حضرت غوث الثقلین رح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مکتوب اوّل ای عزیز سینۂ طلب خودکی در بوتۂ والذین جاھدوا
فینا و آتش ویحذرکم اللہ نفسہ بگداز و خالص کن تا شایان مہر
لنھدینھم سبلنا گردد و در بازار ان اللہ اشتری من المومنین انفسھم
واموالھم بان لھم الجنۃ او را ارزشی باشد و بدان سرمایہ توانی کہ بضاعت
دین خالص الا للہ الدین الخالص حاصل کنی و شاید رمزے از اسرار
والمخلصون علی خطر عظیم بکشایند و از لوامع انوار افمن شرح اللہ صدرہ
للاسلام فھو علی نور من ربہ شعاعے بر تو تابد و از ندای داعی ادعونی
استجب لکم باعثہ در دل تو پیدا آید و از حضیض قل متاع الدنیا قلیل پای
ہمت بیرون نہی و از اوج والاخرۃ خیر لمن اتقی عبور کنی و از نسیم ونحن
اقرب الیہ من حبل الورید بوی در مشام جان تو رسد و شجرہ قلب از ان
در اہتزاز آید و از باد خزان قل اللہ ثم ذرھم در بوستان تجرید فلا
تدع مع اللہ الھا آخر بے برگ شوی و ریاح فضل بہاران الذین سبقت
لھم منا الحسنی در وزیدن آید و سحاب ان اللہ یجتبی الیہ من یشاء از تقاطر
فضل باریدن گیرد و اراضی ریاض قلوب از نباتات وعلمناہ من لدنا
علما ہمہ سرسبز شود و اشجار بساتین از ثمار ان رحمۃ اللہ قریب من المحسنین
بارور گردد و عیون وصول از سرچشمۂ عینا یشرب بھا المقربون در وادی
سرور در آید و مبشر اقبال ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء بشارت فیض
در ساند الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنۃ التی کنتم توعدون ورضوان

جنات نعیم رضی اللہ عنہ ندا در دہد کلوا واشربوا ھنیئا بما کنتم تعملون والسلام

مکتوب دویم ای عزیز بترس ازان روز کہ یوم یفر المرء من اخیہ وامہ وابیہ وصاحبتہ وبنیہ وازمحاسبہ وان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوہ یحاسبکم بہ اللہ اندیشہ کن وچون اولئک کالانعام بحظوظ نفسانی مشغول مباش وسر در مراقبہ فاذکرونی اذکرکم فرو برد ودیدہ در مشاہدہ وجوہ یومئذ ناضرۃ الی ربہا ناظرۃ بکشاد نظارہ کن وازنعیم ولکم فیہا ما تشتہی انفسکم ولکم فیہا ما تدعون یاد آور تا ندای داعی اللہ یدعو الی دار السلام درگوش ہوش تو افتد واز خوابگاہ غفلت انما الحیوۃ الدنیا لعب ولہو بیدار گردی ودر طلب درجات والسابقون السابقون اولئک المقربون فی جنات النعیم از سر قدم سازی ومرکب ہمت از جان ودل درتازی تا مبشر الطاف اللہ لطیف بعبادہ با ہزاران اطباق ندای لہم البشری ترا در پیش آید وعساکر امداد وللہ جنود السموات والارض ہمراہ تو شود وبر لشکر اعداء ان الشیطان للانسان عدو مبین فیروزی ای واز دام ہوای نفس ان النفس لامارۃ بالسوء خلاص یابی ولوح دل را از لطائف اسرار اتقوا اللہ ویعلمکم مرقوم گردانی ومرغ دل از حظائر قدس قدیم یاد آرد ودر فضای سلوک فاسلکی سبل ربک ذللا بجناح شائق در پرواز آید واز ثمار انس در بساتین کلی من کل الثمرات محظوظ گردد وآئینہ سر از لوامع انوار تجلیات ہم صفت نور گردد کہ سر یولج اللیل فی النہار مکشوف شود در روزنہ ضمیر تو از امطار مراثم وانزلنا من السماء ماء

مراغم بالضم ذ فر و بمعنی گریزجا و در شرح جا ۱۲

فانبتنا به جنات وحب الحصید سرسبز همچو باغ ارم گردد و در هوز و احیینا
به بلدة میتا مرترا فهم شود و از فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم
حدید از پیش تو بر دارند و تو در مشاهده کمال او فرو مانی گاهی در دریای
بی نیازی ان الله لغنی عن العالمین فرو شوی و از سموم مهب افامنوا
مکر الله در گرداب سرگردانی فرو مانی و گاهی از نسیم لطف ولا تیئسوا من
روح الله در گلشن تمجید چون عندلیب از شوق در ترنم آئی و از غلبات
وجد نغمه انی لاجد ریح یوسف برکشی و حاسدان بزبان ملامت پیش آیند و گویند
تالله انک لفی ضلالک القدیم و چون تاثیر والقیه علی وجهه فارتد
بصیرا ظاهر گردد همه اخوان با هزاران نیاز و عجز درخواست کنند که استغفر لنا
ذنوبنا انا کنا خاطئین و از سر صدق برخوانند که لقد اثرک الله علینا و تو
در مقام مناجات آئی و بزبان حال گوئی که رب قد آتیتنی من الملک وعلمتنی
من تاویل الاحادیث فاطر السموات والارض انت ولیی فی الدنیا والاخرة
توفنی مسلما والحقنی بالصالحین والسلام **مکتوب سوم** ای عزیز بیشتر
ازین تغافل کردن و بحجاب مغرور شدن نه دلیل سعادت بود مگر خطاب
ارضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرة بگوش جان تو نرسیده است و از
وعید ومن کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی واضل سبیلا هیچ خوف
نداری و از تهدید اقترب للناس حسابهم وهم فی غفلة معرضون هیچ
اندیشه نمی کنی و از توبیخ من کان یرید حرث الدنیا نؤته منها وما له فی الاخرة
من نصیب هیچ یاد نمی آری و از تنبیه فاما من طغی وآثر الحیوة الدنیا فان الجحیم

هی المادی ہیچ انتباہ نمی گیری تا چند در تیہ غفلت سرگردان و دربید آتش شہوت
بی سامان باشی یکے در صومعہ توبوا الی اللہ درشود و در محراب وانیبوا الی
ربکم توجہ برد بہ بیان صدق و اخلاص برخوان انی وجہت وجہی للذی
فطر السموات والارض حنیفا تا نفایس اسرار و ھو الذی یقبل التوبۃ
عن عبادہ و یعفو عن السیئات از خزاین الطاف ان اللہ غفور الرحیم
بر تو مکشوف شود و پیک عنایت بشارت چنین رساند ان اللہ یحب التوابین
و یحب المتطہرین و بمدارج معارج تعز من تشاء عروج بخشد و منادی اقبال
بزبان حال ندا کند کہ ان الذین قالوا ربنا ثم استقاموا فلا خوف علیہم
و لا ھم یحزنون والسلام **مکتوب چہارم** ای عزیز چون شموس معارف
از مطالع سموات سرایر طلوع کند و اراضی قلوب بنور اہتدا منور گردد کہ
اشرقت الارض بنور ربہا و غطاء ظلام خیالیہ از پیش بصائر عقول مرتفع شود
کہ فکشفنا عنک غطاءک نواظر افہام از مشاہدہ لوامع انوار قدس از حیرت
چشم باز ماند و خواطر افکار از مکاشفہ عجایب اسرار عالم ملکوت در تعجب شوع و
وہیجان عشق او را در بوادی طلب سرگردان کند و غلبات شوق در موطن
قرب انس بخشد و منادی ان اللہ لذو فضل علی الناس ندا کند و ھو معکم
اینما کنتم چون بر نکتہ معیت مطلع گردد ہستی خود را گم کند و لا تجعلوا مع اللہ
الہا آخر و در دریاے نیستی لیس لک من الامر شیء فرو شود تا گوہر امید بچنگ
آرد و امواج عزت او را در محیط عظمت در انداز و چون خواہد کہ بر کنارہ آید
در گرداب حیرت افتد و بگوید رب انی ظلمت نفسی فاغفر لی مراکب امداد

از الطاف وحملناهم فی البر والبحر در رسد واو را بساحل لطف
نصیب برحمتنا من نشاء فرود آرد و مفاتیح خزاین اسرار والله بکل شیء محیط
بدو بسپارند و بر رموز و اشارات وان الی ربک المنتهی اطلاع بخشند پس فاوحی
الی عبده ما اوحی هم باشد ولقد رای من آیات ربه الکبری عین سنی وارد

مکتوب پنجم ای عزیزیکه از عالم غرور فلا یغرنکم الحیوة الدنیا
ولا یغرنکم بالله الغرور عبور کن واز منازل اہل حضور که تعرف فی وجوههم نضرة
النعیم یاد آور تا مگر بوی از نفحات بوستان فروح وریحان وجنت نعیم
بمشام جان تو رسد و جرعهٔ از جام جهان نمای ویسقون من رحیق مختوم ختامه
مسک در کام تو ریزند و دقائق اسرار حقائق جاء الحق من ربک کشوف پنو شود و تو
بر بساط تفرید ولا تدع من دون الله ما لا ینفعک ولا یضرک از مسافرانس بحق قص
علیک نبأهم بالحق نشانه وشاهد ومشهود استماع کنی گاہے با مدانغمات
خطاب فبشر عبادی الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه از غایت شوق
در طرب آئی و گاہے از صدمات سطوت فاستقم کما امرت ومن تاب معک سر بر
مراقبه حزن در کنی و گاہے بحبل المتین واعتصموا بحبل الله جمیعا چنگ در زنی و گاہے
در فتراک وما النصر الا من عند الله در آویزی و گاہی در دریای سنستدرجهم
من حیث لا یعلمون فرو شوی و گاہی بر ساحل لطف ان الله بکم لرؤف رحیم
گذر کنی واز حدائق فمن یرجو لقاء ربه فلیعمل عملا صالحا ثمار جینی واز انهار ولکل
درجات مما عملوا بایدی اخلاص اعتراف نمائی و در طاب صدر ان صلوتی
ونسکی ومحیای ومماتی لله رب العالمین لا شریک له قرار گیری واز مائدہ نعیم

ومن اوفى بعهده من الله فاستبشروا برخوری و از منادی ندا شنوی یا عبادی لا خوف علیکم الیوم ولا انتم تحزنون

مکتوب ششم

ای عزیز چون آهنگ مزامیر انس بمسامع قلوب در رسد و از سماع نغمات خطاب الست بربکم را یاد آرد و سکرات قالوا بلی را تذکر کند و عندلیبان احزان با وقار حسرت نغمه یا اسفی علی یوسف برکشند و بربط کروب ترانه انکسار وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم نواختن گیرد و طنبور نوای بی نوائی انما اشکو بثی وحزنی الی الله باهنگ فصبر جمیل فرو داشت کند و برقات جذبات شوق در فضای سموات سرایر در لمعات آید و انوار جنون دل را منطمس گردانند که یکاد سنا برقه یذهب بالابصار و قطرات عبرات از سحاب اعین ارواح چندان متقاطر گردد که اراضی مزرعه من کان یرید حرث الآخرة نزد له فی حرثه از نباتات وعد کسب الله مغانم کثیرة حمله محصد گردد و حدایق آمال ومن یتوکل علی الله فهو حسبه بنفحات روایح ان الله بالغ امره قد جعل الله لکل شیء قدرا سرسبز و معطر و مروح شادمان شود و اغصان نهال صبر ثمار انما یوفی الصابرون اجرهم بغیر حساب بکمالیت رسد و مرتاح عنایت هذا عطاؤنا فامنن او امسک در اهتزاز آید و منادی وهابات الغفور سرادقات الرحمة ندا در دهد ان هذا الرزقنا ماله من نفاد والله اعلم بالصواب

مکتوب هفتم

ای عزیز تا جبهه اضطرار بر خاک نیاز ننهی و از سحاب اعین باران حسرت نباری بوستان عیش تو هرگز از نباتات طرب سرسبز نشود و نخلستان امید بعراجین مراد باردار نگردد و اغصان صبر با اوراق رضا و ریاحین انس و ثمرات قرب وان له عندنا لزلفی وحسن مآب سرسبز نشود و به نمایة

وعندلیب قلب بنغمۂ شوق در ترنم نیاید وہمای فواد تا جنحہ الی ذاہب الی ربی
سیھدین از قفس ام الانسان در پرواز نشود واز فضای لا تمدن عینیک الی
ما متعنا بہ ازواجا منھم زھرۃ الحیوۃ الدنیا لنفتنہم فیہ عبور نکند وہرگز
بسدہ مقعد صدق عند ملیک مقتدر نرسد واز اثمار اشجار لھم ما یشاؤن
عند ربھم ہیچ برنخورد واز بوستان واللہ عندہ حسن المآب بوی بمشام جان
نرسد واز گلزار نعیم ولھم دار السلام عند ربھم وھو ولیھم بما کانوا
یعملون ہیچ برخورداری نیابد والسلام **مکتوب ہشتم** ای عزیز چون
فروغ نور صبح توحید از افق مشارق قلوب ظہور یابد کہ والصبح اذا تنفس
شموس عین الیقین بر افلاک سرایر برج استوار شود کہ والشمس تجری لمستقرلھا
ظلمات وجود بشریہ در ضوء انوار لمعات نورھم یسعی بین ایدیھم متواری
شود وسر تولج اللیل فی النھار ظاہر گردد وسابقہ عنایت اللہ ولی الذین آمنوا
یخرجھم من الظلمات الی النور نقاب از پیش بردارد وبر لشکر شیطان کہ ان الشیطان
لکم عدو مبین فیروزی آید واو در معرکہ فاتخذوہ عدوا با سپاہ خویش کہ زین
للناس حب الشہوات من النساء والبنین با لشکر قلب معارض شود وایشان از صدق
حال بلسان اضطرار بر خوانند کہ یضیق صدری ولا ینطلق لسانی وبا ہزاران
عجز درخواست کنند کہ واعف عنا واغفر لنا وارحمنا انت مولانا فانصرنا علی القوم
الکافرین وہاتف عندہ مفاتح الغیب لا یعلمھا الا ھو ندا کند کہ ولا تھنوا
ولا تحزنوا وانتم الاعلون امداد دعا کرد وان جندنا لھم الغالبون رایات اعلام
اذا جاء نصر اللہ والفتح در رسد وطلیعہ انا فتحنا تیغ انا لننصر رسلنا والذین
طلیعہ نگرد وہیکی پیش فرستند تا از دشمن واقف شوند واز اطلاع بر او شدید

امنوا ز نیام نرفع درجات من نشاء وکشد و بر لشکر اعدا حمله آرد و اخبار نصر
من الله وفتح قریب متواتر شود و منادی حال ندا دهد که قل اللهم مالک الملک
تؤتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء
بیدک الخیر انک علی کل شیء قدیر **مکتوب نهم** ای عزیز از کارخانه المال
والبنون زینة الحیوة الدنیا برون آی و دست از شغلتنا اموالنا واهلونا
بردار و از حضیض صحبت فرو ماندگان تیه غفلت که نسوا الله فانسیهم انفسهم
پای همت راسخت برون بر و تیم وار رخش طلب در میدان عشق در تاز و
گوی سبقت والسابقون السابقون اولئک المقربون بچوگان استعانت
واستعینوا بالله بجایگاه اولئک علی هدی من ربهم واولئک هم المفلحون
در رسان شاید که پیک دولت وبشر الذین امنوا ان لهم قدم صدق عند ربهم
در رسد و ابشارت چنین وا رساند که ان الله بالناس لرؤف رحیم و اسرار نامه
قد جاءکم بصائر من ربکم را بدست تو دهد چون رموز و اشارات آن اطلاع
یابی در حال از سر شوق سر را قدم سازی و سبل السلام هذا صراط ربک مستقیما
پیش گیری و قصد نزهتگاه لهم جنات تجری من تحتها الانهار کنی واز جنات
نعیم خلد لهم درجات عند ربهم ومغفرة ورزق کریم خرام تر رجا بینی و مبشر عنایت
ان الذین سبقت لهم منا الحسنی در رسد و از مملکت لهم دار السلام رضی الله
عنهم ورضوا عنه خبرها یک بار گوید و برتخت گاه ومن اوفی بما عاهد علیه الله
فسیؤتیه اجرا عظیما داعی شود و باز گوید که لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون +
مکتوب دهم ای عزیز چون لوامع انوار الله نور السموات والارض

نیز مشکاة ضمائر لایح شود و زجاج قلب از تاثیر آن نورانی گردد که المصباح
فی زجاجة الزجاجة کانها کوکب دری بوارق کشوف یوقد من شجرة مبارکة زیتونة
از مراوقات تمام لا شرقیة ولا غربیة در لمعان آید و قنادیل ذکرت یکاد زیتها
یضئ و لو لم تمسسه نار افروزان گردد و آسمان سرائر نجوم حکمت و بالنجم
هم یهتدون سر بسر مطرز گردد که انا زینا السماء الدنیا بزینة الکواکب
و اقمار حضور از افق نور علی نور براوج استقلال عروج نماید که والقمر قدرناه منازل
حتی عاد کالعرجون القدیم و عشاء لیالی غفلت که واللیل اذا یغشی صفت
والنهار اذا تجلی بخشد و ریاحین گلزار نعیم که والمستغفرین بالاسحار نافه برگشاید
و بلابل اسحار کانوا قلیلا من اللیل ما یهجعون نغمات احزان آهنگ عشق برکشند
صبح دولت یهدی الله لنوره من یشاء در دمد و شموس معارف از مطالع من یهد الله
فهو المهتد طلوع کند اسرار لا الشمس ینبغی لها ان تدرک القمر ولا اللیل سابق النهار
و کل فی فلک یسبحون بظهور انجامد و لطائف و غوامض اسرار و یضرب الله الامثال
للناس والله بکل شیء علیم از خفا باشکال مکشوف شود والله اعلم بالصواب

مکتوب یازدهم - ای عزیز چون مهر سپهر معرفت براوج کمال الیوم
اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی عروج کند بوارق انوار و رضیت لکم
الاسلام دینا در لمعان آید و شواهد آثار افمن شرح الله صدره للاسلام
فهو علی نور من ربه در مشارق لقد جاءک الحق من ربک بعین الیقین مشاهده شود
و برو دقائق نفائس اسرار ولله خزائن السموات والارض خبر دهد و برو دقایق
حقائق فی الارض آیات للموقنین و فی انفسکم افلا تبصرون مطلع گرداند و بر زمره

اشارات فاینما تولوا فثم وجه الله محرمت کنند ریاح فیض وارسلنا الریاح
لواقح باروایح فضل نصیب برحمتنا من نشاء از مهب عنایت الله لطیف
بعباده در بساتین انا لا نضیع اجر من احسن عملا دروزیدن آید واشجار ریاض
ان الله مع الذین اتقوا والذین هم محسنون باوراق شهود وثمار تجلی همه سبز
وباور گردد ینابیع وصول ذلک فضل الله یوتیه من یشاء از شوامخ جبال
تمع شامخ بمعنی بلند بود
والله ذو الفضل العظیم در منهل اودیه قلوب جاری شود ومخبر احوال زمان
حنین بشارت رساند که ان الذین امنوا وعملوا الصالحات سیجعل لهم الرحمن ودا
ومبشر اقبال بشارت حنین رساند که یا عبادی لا خوف علیکم الیوم ولا
انتم تحزنون رضوان دیار بلدة طیبة ورب غفور بالحسن تحیات سلام قولا
من رب رحیم در رسد وابواب جنت جهت وصول باز کند ومائده نعیم رضی الله
عنهم در پیش کشد وگوید ولکم فیها ما تشتهی انفسکم ولکم فیها ما تدعون نزلا
من غفور رحیم. **مکتوب دوازدهم** ای عزیز چون برق شهود
از خرق غمام فیض یهدی الله لنوره من یشاء درخشیدن گیرد وروایح
وصول از مهب عنایت یختص برحمته من یشاء دروزیدن آید وریاحین
انس در ریاض قلوب بشگفد وبلابل شوق در بساتین ارواح نغمات یا اسفی
علی یوسف چون هزار داستان در ترنم آید ونیران اشتیاق در کوانین سرائر شعله
برزند واطیار افکار در فضای عظمت از غایت طیران پی پر شود وفحول عقول در وادی
معرفت پی گم کند وقواعد ارکان افهام از صدمت هیبت در تزلزل آید وسفن
عزایم در بحار ما قدروا الله حق قدره بریاح وهی تجری بهم فی موج کالجبال

دریم حیرت فرو رفتند امواج دریای عشق بجهد وجستجو در تلاطم آید هر یکی
بزبان حال ندا کند رب انزلنی منزلا مبارکا وانت خیر المنزلین سابقه عنایت
ان الذین سبقت لهم منا الحسنی در رسد وایشان را بر ساحل جودی فی مقعد
صدق فرود آرد ودر مجلس مستان بادهٔ الست رساند مائدهٔ نعیم للذین
احسنوا الحسنی وزیادة را در پیش کشد وکوس وصول از جام قرب بابدی
سقیهم وسقاهم ربهم شرابا طهورا گردان شود وملک ابدی ودولت سرمدی
واذا رأیت ثم رأیت نعیما وملکا کبیرا مشاهده کرد

مکتوب سیزدهم

ای عزیز قلبی سلیم باید که تا بر رموز فاعتبروا یا اولی الابصار اطلاع یابد عقلی
کامل باید تا دقائق اسرار سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم را ادراک کند
ویقینی صادق تا شواهد معرفت وان من شیء الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم
را بعین قلب مشاهده بیند وبدواعی وصول واذا سألک عبادی عنی فانی قریب
اجیب دعوة الداع اذا دعان مستقبل شود واز زواجر تنبیه افحسبتم انما خلقناکم
عبثا وانکم الینا لا ترجعون از خواب غفلت یلهیهم الامل فسوف یعلمون بیدار
گردد وبعروة الوثقی وما لکم من دون الله من ولی ولا نصیر چنگ در زند
وبر سفینه ففروا الی الله سوار گردد ودر دریای معرفت وما خلقت الجن والانس
الا لیعبدون مردانه وار بغواصی فرو آید اگر گوهر مقصود بچنگ افتد فقد
فاز فوزا عظیما واگر جان در طلب رود فقد وقع اجره علی الله +

مکتوب چهاردهم

ای عزیز چون عساکر جذبات الله یجتبی الیه من یشاء
بر ولایت قلوب در تازد وطوامح نفوس اماره را بلجام ریاضت ومجاهده

طوامح جمع طامح بمعنی بلند ۱۲ م وهو من قبیل اضافة الصفة الی الموصوف ۱۲

فی الله حق جهاده مرتاض و نائل گرداند و جبابره فراعنه را در مجلس تقوی بسلاسل
مصحح ۱۲
مجاهده و رکشد امنیه را باغلال واطیعوا الله واطیعوا الرسول بیرون گرداند
و اعمال ارادات و اختیارات را بتادیب و من یعمل مثقال ذرة خیرا یره سزاوار
و ابنیه رسوم و عادات و قواعد ارکان تلبیس و طامات را بکلی از میان بردارد
و منادی حال بزبان صدق مقال ندا کند که ان الملوک اذا دخلوا قریة
افسدوها وجعلوا اعزة اهلها اذلة و چون اراضی صفای قلوب از لوث
و من یبتغ غیر الاسلام دینا فلن یقبل منه مصفا گردد و حدائق ارواح از نسائم
الطاف من یهد الله فهو المهتد سراسر معطر و مروح شود و صفحات اوراق
سرایر از نفایس رقوم لطائف اولئک کتب فی قلوبهم الایمان مرقوم گردد و
شهود یوم تبدل الارض غیر الارض صفت حال گردد رواسی اشواق چون هباء
منثورا در هوا شود و بزبان حال صدا باز گوید وتری الجبال تحسبها جامدة وهی
تمر مر السحاب اسرافیل عشق صور وروده و نفخ فی الصور و تاثیر صاعقه فصعق
من فی السموات ومن فی الارض بظهور انجامد و مبشر اقبال لا یحزنهم الفزع الاکبر
دررسد وایشان را تمکین دهد و بعلیین فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر
داعی شود و رضوان به بشارت بشریکم الیوم پیش آید و ابواب جنات نعیم
بگشاید و بگوید سلام علیکم طبتم فادخلوها خالدین وایشان بگویند
الحمد لله الذی صدقنا وعده و اورثنا الارض نتبوأ من الجنة حیث
نشاء فنعم اجر العاملین **مکتوب پانزدهم** ای عزیز یکی از دواعیه
شهوات و لا تتبع الهوی فیضلک عن سبیل الله اعراض کن و از مواطن غفلت

ولا تطع من اغفلنا قلبه عن ذکرنا برون آی و از صحبت اهل فسوق که فویل للقاسیة
قلوبهم من ذکر الله پرهیز و از منادی استجیبوا لربکم من قبل ان یأتی یوم لا
مردّ له من الله ندای العریان للذین امنوا ان تخشع قلوبهم لذکر الله بگوش
هوش استماع کن و به تنبیه ایحسب الانسان ان یترک سدی شبے از خواب غرور
ولا یغرنکم بالله الغرور بیدار شو و از مقامات اهل حضور که رجال لا تلهیهم تجارة
ولا بیع عن ذکر الله خبر پرس و از برای کعبهٔ مقصود پای از سر ساز و بادیهٔ انقطاع
کن و تبتل الیه تبتیلا بزاد تجرید قل الله ثم ذرهم و راحلهٔ تفویض وافوض
امری الی الله با قافلهٔ اهل صدق کونوا مع الصادقین مسافر شو و از مساکن خراب
دنیا که انا جعلنا ما علی الارض زینة لها عبور کن و از سُبُل مهالک فتنه که انما اموالکم
واولادکم فتنة بسلامت بگذر و از مناهج مسالک هدی ان هذه تذکرة فمن
شاء اتخذ الی ربه سبیلا رهی پیش گیر و بلسان اضطرار امن یجیب المضطر اذا
دعاه با تضرع و زاری برخوان اهدنا الصراط المستقیم تا مبشر عنایت قدیم
الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون با بشارت تحیت سلام قولا
من رب رحیم پیش برود و بر جنیبهٔ نصر من الله و فتح قریب و بشر المومنین سوار شود
و بجنات خلد فانقلبوا بنعمة من الله و فضل داعی شود و نسیم عز وصال از هر طرف
در وزیدن آید و اقداح شراب محبت بایدی سقاة غیب گردان مشاهده شود
و آهنگ ان هذا کان لکم جزاء و کان سعیکم مشکورا برکشد و بمقام انس
و نشانه وکلم الله موسی تکلیما آغاز کند و دیباچهٔ فلما تجلی ربه للجبل اطناب دهد
و نواظر عیون بصائر از سکرات حالات و خر موسی صعقا خبر باز دهد و وجوه

یومئذ ناضرة الی ربها ناظرة را معاینه کند و بعجب معترف آید و بزبان حال
باز گوید لا تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار

فصل دویم از کتاب کلمات طیبات در مکاتیب مرزا صاحب شهید قدس سره الرشید

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب اول برخوردار اکبر را التماس تحریر حسب و نسب از فقیر کرده اند
چون فایده معتدبها بر آن مترتب نبود تغافل می نمودم اکنون که سماجت از حد گذشت
مجملی محرر میگردد و دریابند که در حقیقت سرمایه وجود فقیر در آغاز قطرهٔ آبی و در انجام
مشت خاکی ست و در عالم اعتبار نسبت این خاکسار به بیست و هشت واسطه
بتوسط محمد بن حنفیه به شیر بیشهٔ کبریا علی مرتضی علیه التحیة والثنا میرسد امیر کمال الدین
نام یکی از اجداد فقیر در هشتصد هجری بتقریبی از بلدهٔ طائف در مملکت ترکستان
افتاده و با صبیهٔ یکی از حاکمان آن حدود دشت که سردار الوس قاقشالان بود وصلت
دست داد چون او را پسری نبود حکومت آن ناحیه تعلق باولاد ایشان گرفت
وقتی که همایون بادشاه مملکت هندوستان را از دست افاغنهٔ شور مستخلص گردانید
ازان خاندان دو برادر محبوب خان و بابا خان نام را که به سه واسطه با میر مذکور
میرسند همراه آورد و احوال این هر دو در تواریخ اکبری مسطور است و نسب مادری
این بزرگان بخانزاده امیر صاحبقران میرسد و نسب فقیر بچهار واسطه به بابا خان
منتهی میگردد پدرم بجرم خان مذکور که در عهد اکبری مصدر بغی شده بود بعار کم منصبی
گرفتار بود و عمری در خدمت اورنگزیب بادشاه گذرانیده آخر بدولت ترک دنیا

معزز و مفتخر گردید و بخدمت بزرگی از خلفای طریقه قادریه استفاده نموده در سال
هزار و صد و سی هجری انتقال ازین عالم فرموده در هزار و صد و سیزده ولادت
فقیر اتفاق افتاد و در عمر شانزده سالگی گرد یتیمی بر رو نشست و در بیست کمر همت
بسته دست از دنیا برداشت و پای سعی از سر ساخته در راه فقر گذاشت علوم متعارف
در عهد پدر خوانده بود و کتب حدیث در خدمت حاجی محمد افضل سیالکوتی تلمیذ
شیخ المحدثین شیخ عبد الله ابن سالم مکی گذرانیده و قرآن مجید را از حافظ عبد الرسول
دهلوی تلمیذ شیخ القرا شیخ عبد الخالق شوقی سند کرده و ذکر طریقه نقشبندیه با خرقه و اجازت
مطلقه از جناب حضرت سید السادات سید نور محمد بداونی رضی الله تعالی عنه
که بدو واسطه بحضرت قیوم ربانی مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه میرسند گرفت
و عمرے در خدمت ایشان بسر برده بعد وفات ایشان از مشایخ متعدده این
طریقه استفاده نموده و آخر باستانه فیض آشیانه حضرت شیخ الشیوخ شیخ
محمد عابد سنامی رضی الله تعالی عنه که ایشان نیز بدو واسطه بحضرت مجدد رضی الله
تعالی عنه میرسند جبهه نیاز سوده مدتی خدمت ایشان کرده خرقه اجازت طریقه قادریه
و سهروردیه و چشتیه حاصل نمود و تا امروز که هزار و صد و هشتاد و نهم هجری ست بحکم
این حضرات از سی سال بتربیت طالبان خدا مشغول ست خدا خاتمه بخیر کند بحرمت
حبیبه صلی الله علیه وسلم **مکتوب دوم** مخدوما این بار دو شبهه نوشته اند
یکی آنکه خلفای حضرت سرهند دعوی کمالات و مقامات بلند میکنند و آثار آن
مثل اولیاء متقدمین ازینها بظهور نمیرسد **دوم** آنکه مریدان خود را بشارتهای
عالی میدهند و حالات آنها دلالت بر آن بشارتها نمیکند و نیز مساوات آنها و دیگران

با اکابر سابقین بلکه فضل بر انها لازم می آید و اینمعنی مستبعد می نماید۔
جواب شبه اول بدانند که بزرگان پیشین هم با وجود تحقق فساد عوام
کمالات علیا کرده اند و کتب قوم ازین مقالات مملوست غایة ما فی الباب جماعه
ازان طائفه باظهار این امور مامور بوده اند و فرقه بحکم غلبه سکر معذور پس در شان
ایشان نیز ازین هر دو احتمال یکے را تجویز میتوان کرد و هیچ کمالی غیر از نبوت
بالاصالة ختم نگردید و در مبداء فیاض بخل و دریغ ممکن نیست پس در حق بزرگان حسن
ظن را چه مانع ست آخر از صلحای مسلمین اند و مراد از ظهور آثار کمال اگر استقامت
ست که فوق کرامت ست پس این معنی خود از اقویای این طریقه بعوت ظاهر میگردد
وضعفا را اعتباری نیست و اگر مقصود از آثار صدور خرق عادات و مکاشفات ست
که منظور عوام ست پس این مقدمات باجماع صوفیه نه از شرائط ولایت اند نه از
لوازم آن مخفی نیست که صحابه کرام که افضل از جمیع افراد امت مرحومه اند مصدر
این امور کمتر گشته و چون مجاهدات و ریاضات این طریقه بطور صحابه کرام و تابعین
باتباع کتاب و سنت ست از وقائع مواجید اهل این طریقه نیز منشا بهها ذواق
همان جماعت ست فلا تکن من الممترین **جواب شبه دوم** آنکه
دریافتن آثار باطنی اهل کمال امر آسان نیست علی الخصوص ادراک نسبت بیکیف
این طریقه کار هر عمر و زید نه اما از ارباب فراست صحیحه مخفی نیست و نمیماند و در آثار
ظاهری که کثرت طاعت و ریاضت و افراط ذوق و شوق و تجرد و انقطاع از دنیا باشد
اهل خلاص و ریا و ارباب حق و باطل شریک اند و از صدور معاصی احیانا غیر معصومین
هیچکس محفوظ نیست و حق این ست که بنا بر بعد زمان نبوت و قرب قیامت

ضعف تمام در امور ظاهر و باطن راه یافته است لیکن این بشارت ہای حقیقی نیست و مقصود این مشایخ از بشارت آن ست که مرید از ان مقام نصیبی یافته است نه مثل اولیای مشهوره قوت و رفعت در آن مقام بهم رسانیده تا مساوات باهما لازم آید و اگر مرد خوش استعداد عمری درین کار جد و جهد بکار برده شریک دولت آن بزرگان شود استحاله ندارد ــ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید + دیگران هم بکنند انچه مسیحا میکرد + بدانند که نسبت این حضرات انعکاسی ست مثل انطباع نور شمس در مرآت و فرصتی مستوفی می باید که انوار باطن نیز لازم مرآت گردد و انعکاس بدل بتحقق شود و مرید بمرتبه کمال و تکمیل رسد در بعض اوقات عکس مقام نیز در آئینه باطن مرید می افتد و هنوز آن مقام تحقق نرسیده و پیر کشف دقیق و نظر تحقیق را کار نفرموده آن مرید را بشارت آنمقام میفرماید و بعد مفارقت پیر آن نسبت که بشرط محاذاة ظاهر شده بود رو باستتار آرد پس آثار آن اگر ظهور نمایند بجاست و این اغلاط درین جزو زمان بسیار رواج یافته است که در پیران نسبت کشفی کمیاب ست و مریدان بنابر ضعف همت بالتماس بشارت مقام و اجازت ارشاد در اضطراب اند والسلام ـ

مکتوب سیوم پرسیده بودند که لفظ نسبت در اصطلاح صوفیه چه معنی دارد ـ بدانند که نسبت در لغت عرب عبارت ست از علاقه بین الطرفین و در اصطلاح این قوم مراد ست از علاقه که میان حق جل شانه و خلق واقع ست که متکلمین تعبیر میکنند ازان به صانعیت و مصنوعیت چون نسبت کلال با کوزه و این ظاهر کتاب و سنت همین معلوم میشود و صوفیه اگرچه و لابد تعبیر ازان نسبت بظهور و تشهد در کثرت میکنند مثل ظهور آب

در صور موج و حباب میگویند که این کثرت مزاحم وحدت حقیقی ما مطلق نیست
و حاصل این تعبیر اثبات عینیت تعلق ست با حق و این معنی را بتاویلات و تمثیلات
مشروع و معقول میسازند و اگر شهودیه اند نسبت اصل با ظل چون نسبت اضواء
منبسطه شمس با شمس میفرمایند و ظل اینجا بمعنی تجلی ست یعنی ظهور شی در مرتبه ثانیه
و ظاهرست که این کثرت وجودات ظلی مخل وحدت وجود حقیقی اصل نمیتواند شد اما مقدار
فرق ست میان تعبیر اول و ثانی که هر چند ظل را حقیقتی دیگر غیر از حقیقت اصل نیست
همان اصل در مرتبه ثانی ظهور کرده خود را ظل وا نموده است اما حمل مواطاة یکی
بر دیگری اینجا صحیح نیست و در امواج و دریا صحیح ست پس شهودیه باین تعبیر من وجه
اثبات غیریت میکنند بطوریکه در توحید وجود حقیقی خلل نکند و این معنی از کتاب و سنت
بآسانی میتوان استنباط کرد و مقصود معنی نسبت بطور اول از کتب صوفیه وجودیه
باید دریافت و بطور شهودیه این ست که نزد ایشان حقائق ممکنات در مرتبه علم
الهی مرکب اند از عدم و وجود باینمعنی که اعدام اضافیه یعنی عدم العلم که معبرست
بجهل و عدم القدرة که معبرست بعجز و غیرها که معدومات متمایزه دارند و ثبوتی در مرتبه
علم الهی پیدا کرده اند و مرایای صفات حقیقیه که مقابل آن عدمات اند گردیده.
انوار آن صفات دران مرایا منعکس گشته و این مخلوطها مبادی تعینات عالم
شده اند پس نزد ایشان اعیان ثابته فی العلم مرکب اند از اعدام اضافیه و ظلال
صفات حقیقیه و در مرایای خارج ظلی که ظل خارج حقیقی ست مصدر آثار خارجیه
گشته پس اعیان خارجیه نزد ایشان بوجود ظلی موجود اند نه بوجود حقیقی و در خارج
ظلی متحقق اند نه در خارج حقیقی که موطن تحقق وجود حقیقی ست و در عالم هر چه هست

از وجود و توابع آن ظلاً و انعکاساً مستفاد ہست از حضرت وجود جل شانہ ظل موجود

با لوجود الحقیقی فی الخارج الحقیقی الا اللہ فہذا ہو التوحید و چون عدم منشاء شر و نقص است

و وجود و مبداء خیر و کمال و عالم مرکب ست از عدم و وجود بلکہ عدم ذاتی اوست

و وجود عاریتی و وجود حق بسیط و خیر و حسن محض ست و عین عالم نمیتواند شد ناچار

عالم مجموعہ حسن و قبح خواہد بود اما وجوہ حسن ہمہ مستفاد ست از حضرت وجود و جہات

قبح ہمہ حاصل از طرف عدم پس ہر گاہ سالک بقوت استعداد خود و عنایت مشایخ

اہل جذبہ الہی ست بسیر علمی از حضیض امکان باوج وجوب قطع مسافت کہ عبارت است

از خرق حجب ظلمانی و نورانی کہ موافق حدیث درمیانہ حق و خلق واقع ست فرماید

فیوض و برکات آن نسبت محاذاۃ کہ درمیانہ ظاہر و مظہر متحقق بودہ برفع این حجب

کہ مانع ظہور انوار شمس حقیقی در مرآت تعین سالک بودند تمام ظہور میرسد و استیلائی

آن انوار آن آئینہ را مستور میسازد اینحالت را نسبت فنای تعبیر میکنند و بعد فنا لازم است

کہ وجود موہوب از جناب اقدس مناسب ہر مقام عطا میفرمایند تا سالک بآن وجود

کارخانہ بشریت و احکام شریعت را برپا تواند داشت آنرا نسبت بقائی میگویند

پس سالک اگر خرق حجب ظلمانی و نورانی بتمامہا کردہ و از تجلیات صفات و شیونات

گذشتہ بتجلی ذات بحت مشرف شدہ و زمان نبوت باقیست نبی میگردد و بدرجہ عصمت

کہ عبارت ست از عدم احتمال صدور شر میرسد و گرنہ بقدر طی مسافت از امکان

بسوی وجوب از عدم کہ شر صرف ست دور تر می افتد و بوجود حق کہ خیر محض ست نزدیکتر

میگردد و چون ظلمات عدم در استیلای انوار وجود مضمحل گشتہ است بیشتر مصدر خیر

میشود اما باحتمال وقوع شر احیانا ولی و نائب نبی میگردد و تربیت و اصلاح بنی نوع خود میکند

این ست معنی انچه میگویند که انبیا معصوم اند و اولیا محفوظ و این ست معنی ظهور نسبت
که در اصطلاح این قوم ست بر سبیل ایجاز مشرب صوفیه شهودیه مجددیه رحمهم الله
والسلام **مکتوب چهارم** مخدوما سوال شما که بعد حصول فنا که مستلزم
دوام حضور ست گاه غفلتی از جناب حق تعالی رو میدهد بسبب چیست **بدانند**
که بنای این شبهه بر اشتباهی ست بیانش آنکه علم بر دو قسم ست حضوری و
حصولی حضوری لازم نفس عالم ست یا عین اوست چنانچه علم نفس بخود و عوارض
خود و حصولی حصول صور معلومات ست در مرآت ذهن بتوسط عقل و حواس سالک
که بسیر علمی از حضیض ارکان باوج وجوب عروج نماید این علم از قبیل علم حضوری ست
نه حصولی و کیفیت تعلق علم حضوری عارف بجناب الهی آنست که نزد صوفیه وجود
اشیا ظلی ست نه حقیقی یعنی این کثرت که مرئی میگردد ظلال حضرت وجود حقیقی اند
و در خارج غیر وجود واحد متحقق نیست و تعدد و تکثر ظلال از راه تکثر شیونات
وجود ست و ظل تا وقتیکه از اصل خود غافل ست و از ظلیه خود آگاه نیست وجود
مستقل برای خود در پندار ثابت میکند و در عین تکلم بلفظ انا اشاره بهمان وجود
وهمی مینماید چون قطع این مسافت اصطلاحی قوم که عبارت ست از رفع حجب نورانی
و ظلمانی بین الحق والخلق که از حدیث ثابت ست میسر میگردد و باصل خود
واصل میشود خود را بیش از ظل آن اصل نمی بیند و وجود خود و توابع آنرا مستعار
از اصل میداند و درمییابد که ظل را حقیقتی علحده نیست بلکه همان اصل در مرتبه
ثانی بتعین ظلی ظهور کرده است واضح میشود که مشار الیه و مرجع انا در نفس الامر
اصل ست نه ظل آنگاه علم حضوری او که لازم این تعین ظلی او بود متعلق باصل میگردد

واشاره بلفظ انا اول راجع میشود باصل و چون این اعتباری است از اعتبارات اصل ثانیا آن
انا رجوع بظل میکند و چون این حالت مستمر میگردد و انرا دوام حضور گویند و این حضور را بعد
تحقق فنا و زوال نیست و اگر گاهی فتوری درین حالت رو میدهد فترت در علم العلم واقع میشود
نه در عین علم حضوری و علم حصولی عارف مثل عوام الناس باقی میماند تا حواس باقیست
که تمشیت امور بشری موقوف بر آنست و این علم را اصلا در جناب قدس بار نیست که حواس
را در آن بارگاه دخلی نه و منشاء این اشتباهات این است که ذهول علم العلم را فتور علم
حضوری دانسته منکر دوام حضور میشوند حضرت فاروق رضی الله تعالی عنه که فرموده است
اصلی و اجهز الجیش اشاره باین هر دو علم است که تجهیز جیش تعلق بعلم حصولی دارد
و حضور در صلوة از قبیل علم حضوری است و ظاهر است که صلوة آنجناب البته بی حضور نخواهد بود
و تدبیر جهادی بی تصور اسباب صورت نمیگیرد پس تا هر دو قسم علم جمع نشوند این هر دو کار
که تداخل عبادتین است در یک جزو زمان از نفس واحد متمشی نمیتواند گشت و معنی قول خلیفه
ثانی رضی الله عنه صحیح نمیتواند شد فافهم والسلام **مکتوب پنجم** برخوردار از
اجوبه شبهاتی که بر مقالات کرامت آیات قیوم ربانی مجدد الف ثانی رضی الله تعالی
عنه بزعم هیچمدان وارد می شوند استفسار کرده اند بمطالعه در آمد **دریابند**
که بنای این اعتراضات بر جهل است یا بر حسد و این رسم انکار معمول قدیم است اهل التعصب
در تکفیر شیخ اکبر رحمة الله علیه و اکابر دیگر رساله ها نوشته اند و حضرت مجدد در مکاتیب
خود جوابهای همه شبهات بطریق دفع دخل تحریر فرموده و از اولاد امجاد ایشان حضرت
شاه یحیی رحمة الله علیه رساله مفصل درین باب و حضرت مولوی فرخ شاه رحمة الله علیه
رساله مسمی بکشف الغطاء عن وجه الخطا بطریق اجمال تحریر نموده اند و از مخلصان آنجناب

مولینا محمد بیگ ترکی ثم المکی رسالہ مسمی بہ عطیۃ الوہاب الفاصل بین الخطاء والصواب مشتمل
بر اسولہ واجوبہ در رد رسالہ محمد برزنجی تلمیذ شیخ ابراہیم کردی ثم المدنی نوشتہ دمہر ہائے
علمائے مذاہب اربعہ ودیار عرب مسجل ومسلم گردانیدہ وما دہ حسد ظہور معارف غیر متعارف
ست از جناب ایشان کہ در قرون اولے شیوع داشتہ وبعد قرون ثلثہ مشہود بالخیر
در پردہ کمون رفتہ از خصوصیت طینت مطہرہ ایشان کہ بقیہ طینت مقدسہ جناب رسالت
بودہ بروز نمودہ انداانصاف آنست کہ اول در شان قائل مقالات نظر کنند اگر متبع
کتاب وسنت ست واکثر اعمال واقوال او موزون بمیزان شریعت پس متشابہات
کلام او را موافق محکمات کلام او تاویل کنند یا بعالم السر والعلانیۃ واگذارند واو را معذور
دارند چرا کہ این قوم را عذر ہائے بسیار عارض میشوند گاہ در غلبہ حال عبارات ایشان
بمرادات ایشان مساعدت نمیکند وگاہ در معلومات کشفی بنا بر خلط وہم وخیال خطا واقع
میشود ودر آن خطا مثل خطائے اجتہادی معذور اند وگاہ اطلاع بر اصطلاح ایشان
میسر نمی آید پس برعایت این امور ترک اعتراض لازم ست خصوصا اعتراض بر کلام
کرامت انتظام حضرت مجدد محض فضولی ست کہ بناء طریقہ ایشان بر اتباع سنت ومصنفات
ایشان مشحون بہمین نصیحت وموعظت ست وبیشتر سبب ہیجان این فتنہ انکار توحید وجودی ست
واثبات توحید شہودی چرا کہ از چہار صد سال یعنی از عہد حضرت شیخ محی الدین ابن عربی
رحمۃ اللہ علیہ تا عہد مبارک ایشان ادعیہ اسماع واذہان مردم از مسئلہ وحدت وجود
مملو بودہ ست وانکار حضرت مجدد بر توحید وجودی نہ مثل انکار علمائے ظاہر ست بلکہ از
مقامیکہ وجودیہ تکلم میکنند تصدیق وتسلیم آن می نمایند انقدر ہست کہ مقصود اصلی را فوق
این مقام میسر یابند وغیریت فی الجملہ بین الحق والخلق بہ نہجی کہ مخل وحدت وجود حقیقی کہ متحقق

درخارج حقیقی ست نگردد وثابت میکنند بخلاف وجودیہ کہ درمیان حق وخلق عینیت
اثبات میکنند وبتصویر مسئلہ وحدت وجود وشہود در دو مکتوبی دیگر نوشتہ شدہ والسلام

مکتوب ششم بعد حمد وصلوٰۃ از فقیر جانجانان مولوی صاحب مہربان
سلمہ الرحمن مطالعہ فرمایند کہ التفات نامہ طولانی مشتمل بر شبہاتے چند کہ ہمہ متوجہ بمقالات
کرامت سمات حضرت قیوم ربانی مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ بود درود فرمود **مخدوما**
این شبہات از عدم اطلاع بر مصطلحات آنجناب ناشی شدہ اگر میسر شود مجلدات ثلثہ مکاتیب
حضرت ایشان مطالعہ فرمایند خود اطرح خواہد شد وفقیر امتثالا للامر حرفی چند می نگارد
باید دانست کہ حضرات صوفیہ لفظ وجود را بر سہ معنی اطلاق می نمایند ۔ یکی وجود بمعنی کون و
حصول کہ امر انتزاعی ومعقول ثانوی ست ۔ دوم وجود منبسط کہ منشا انتزاع معنی
اول ومعبر بظاہر وجود وبصادر اول ست وبدیہی ست کہ این ہر دو وجود از حضرت ذات
تعالت وتقدست متاخر اند وذات باین ہر دو وجود مصدر آثار نمیتواند شد ۔ سیوم
وجودیکہ اول الاوائل ومبدأ المبادی ست وبزعم قوم عین ذات ست وذات بآن وجود
مصدر آثار ست وحضرت ایشان میگویند کہ ذات او تعالی خود مصدر آثار خود ست وہرگاہ
وجود وذات ہر دو درحقیقت یکی باشد صدور آثار را خواہ بوجود منسوب باید کرد خواہ بذات
مطلب واحد ست پس اختلاف راجع بنزاع لفظی ست تسلسل را اینجا چہ دخل ست تسلسل
آنگاہ لازم آید کہ وجود حق تعالے مستفاد از موجود دیگر باشد وآن وجود مصدر
آثار گردد وحال آن موجود نیز ہمچنین باشد وتحاشی حضرت ایشان از اطلاق لفظ
وجود بر ذات او تعالے وتجنب از حمل بالمواطاۃ یکی بر دیگرے از راہ احتیاط ست کہ در لسان
شرع این اطلاق وارد نشدہ وصفات واسماء الٰہی توقیفی اند ودو شبہ دیگر کہ در مبحث

حقیقت محمدی و مفضل حقیقت کعبہ بر حقیقت محمدی ست صلی اللہ علیہ وسلم از مکتوبات جلد
ثالث رفع مینو و دوتحریر جواب آنہا طولی وارد و آنچہ در تاویل قول حضرت غوث الثقلین
رضی اللہ تعالے عنہ قدمی ھذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ نوشتہ اند اگر مخصوص
بمعاصرین دارند چہ نقصان عاید بجناب آنحضرت می شود و استثناء متقدمین خود ازین
حکم بحکم ادب لازم ست کہ بعضے از انہا اجداد و مشایخ آنحضرت اند و بحکم حدیث کالایدری
اوله خیرام آخره استثناء متاخرین هم مجوز ست چراکہ تقدیم و تاخیر امر نسبی ست و
ہر متاخری را متاخری ست پس ممکن ست کہ متاخر آنحضرت از آنحضرت افضل باشند و کمالے
غیر از کمالات نبوت بالاصالۃ ختم نشدہ است فقیر در تفرقہ حق و باطل در التفات نامہ
بودم والمامور معذور اللہم ارنا الحق حقا وارنا الباطل باطلا ۔ والسلام ۔

مکتوب ہفتم بعد حمد و صلوۃ از فقیر جانجانان مطالعہ نمایند کہ التفات نامہ
مشتمل بر فضل یکے بر دیگرے ازین ہر دو جناب یعنی جناب قیوم ربانی مجدد الف ثانی
و محبوب سبحانی شیخ عبد القادر جیلانی رضی اللہ تعالے عنہا رسید **محمد وما** فضل بر دو
قسم ست جزئی و کلی ظاہر است کہ سوال از فضل جزئی نیست و مناط فضل کلی زیادت
قرب الہیست و آنہمہ امر باطنی است و عقل را باین مقولہ کاری نیست مگر از کثرت
و قلت مناقب سراغی بمطلب می تواند برد اما افادہ قطع نمیتواند کرد و نقل عبارت از کتاب
و سنت و اجماع قرن اول است و بدیہی است کہ وجود مبارک این ہر دو از زمان ورود
کتاب و سنت و وقوع اجماع متاخر است و اصول ثلثہ شرع ازین امر ساکت و کشف
محتمل خطاست و بر مخالف حجت نیست و اقوال مریدان کہ خالی از غلو محبت پیران نمی باشند
از اعتبار ساقط اند و نیز صاحب کشفی کہ احاطہ کمالات این حضرات بکند و حکم بجزم بر فضل کلے

طرفی از طرفین نماید بنظر می آید پس طریق اسلم تفویض امر بعالم الهی و سکوت از فیض لبهاست و مقر فضائل این هردو بزرگان باید بود و درین باب لب از ادب نباید کشود که این مسئله از ضروریات دینی نیست که تکلم در آن ضرور باشد و از دیوانگیهای عشقی که ما را بجناب حضرت مجدد دست دم زدن مناسب نیست که حرف از عالم عقل میرود ؎ هرگز در پیش و کم نمیباید زد + از حد بیرون قدم نمیباید زد + عالم همه مرآت جمال ازلی است + میباید دید و دم نمیباید زد و السلام **مکتوب هشتم** مخدوما نوشته اند که مکشوف حضرت مجدد در مسئله حقائق ممکنات آنست که در مرتبه واحدیت که عبارت از تفصیل کمالات الهیه در خانه علم الهی ست در مقابله هر صفت کمال عدم اضافی آن صفت ثبوتی و تمایزی پیدا کرده است در مقابله صفت علم عدم العلم که معبر بجهل است و در مقابله صفت قدرت عدم القدرت که معبر بعجز است و قس علی هذا و آن اعدام متمائزه بنا بر مقابله و محاذات مرایا و مجالی انوار و ظلال آن صفات گشته مبادی تعینات عالم و حقائق ممکنات شده اند آن اعدام بجای مواد آن حقائق اند و آن عکوس و ظلال بجای صور حاله اند در آن و بنا بر همین اعیان خارجیه ممکنات که بر مهبط آن حقائق مصدر آثار شده اند وجود و عدم هردو قبول میکنند و بهمین وجه مصدر خیر و شر میگردند و نیز مکشوف آنحضرت است که مبادی تعینات انبیا علیهم السلام و الصلوٰة صفات اند که اصول ظلال مذکوره اند و وجود وجوبی دارند پس باید که در حقائق این حضرات عدم داخل نباشد حال آنکه این حضرات نیز از ممکنات اند و حقیقت ممکن موافق تحقیق ایشان بی خلط عدم نمیباشد وجه تطبیق چیست **مخدوما** چون مقابله و محاذات درمیان اعدام متمائزه و وجودات صفات مقدسه در مرتبه علم الهی مقرر شد پس چنانچه اعدام مجالی صفات گشته اند صفات نیز مرایای

آن اعدام گردیده اند اما اینجا معامله بالعکس ست در ینجا صفات بجای ماده و اعدام
بجای صور حال اند جهت عدم درینصورت ضعیف واقع شده و جهت وجود قوی
و بهمین جهت حضرات انبیا علیهم السلام معصوم اند و مصدر شر نمیگردند اما وجود خارجیه
ایشان عدم و وجود هر دو را قبول میکند و اینقدر دخل عدم در حقایق این حضرات برای
ثبوت امکان کافی است والسلام **مکتوب نهم** پرسیده بودند که بزرگی
میگوید که صوفی تا خود را از کافر فرنگ بدتر نداند از کافر فرنگ بدتر است این معنی
چگونه راست آید که صوفی البته مومن است وگاه عالم و متقی میباشد و در حالت صحو و
افاقت علم باوصاف و اعراض خود دارد و مناط فضل فردی بر فرد دیگر از افراد یکنوع
همین اوصاف و اعراض اند نه ذات و حقیقت پس صوفی با وجود علم باتصاف کافر فرنگ
بکفر و معاصی و علم باتصاف خود بایمان و فضائل دیگر چگونه خود را بدتر از وی تواند دانست
و اگر بتکلف چنین بداند آن فضائل را از ان رذائل بدتر دانسته باشد و فساد این عقیده
شرعاً و عقلاً بدیهی است **مخدوما** بمذهب حضرات مجددیه حقائق ممکنات مرکب اند
از اعدام اضافیه و ظلال صفات حقیقیه یعنی آن اعدام بنا بر تقابل اسما و صفات
در علم الهی ثبوتی پیدا کرده و مرایای انوار اسما و صفات گشته مبادی تعینات عالم گردیده اند
و در خارج ظلی که ظل خارج حقیقی ست بصنع خداوندی بوجود ظلی موجود شده و بنابرین
ترکیب مصدر آثار خیر و شر شده اند از جهت عدم ذاتی کسب شر می نمایند و از جهت
وجود ظلی کسب خیر و مخفی نیست که در عالم حس شخصی بر مرآت ممتلی از انوار شمس نظر میکند
بملاحظه اولی همان انوار را می بیند نه مرآت را چرا که مرآت در شعشان انوار مختفی و مستور
گشته است و هرگاه بذات نگاه کند بلحاظ اول همان تعین مرآتی خود را خواهد دید نه انوار را

چراکه نظر او بر ظاهر نیست پس نظر صوفی بر مظاهر شریفه و خسیسه بر جهت وجود که در آن مظاهر است و مصدر خیر شده است می افتد و چون در خود نظر میکند نگاه او بر جهت عدم که ذاتی اوست و منشا شر است خواهد افتاد و خود را از خیر و کمال مطلقا عاری خواهد دید و خیر و کمال عاریتی را که از جهت وجود کسب کرده از آن خود نخواهد یافت ناچار خود را از کافر فرنگ و دیگر اشیای خسیسه بدتر خواهد فهمید ازینجا معلوم شد که مقصود قائل این قول آنست که صوفی کامل خیر و کمال را اصلا بخود منسوب نمینماید و مستعار میداند و همین است معنی فنای تام و حاصل مشهود صحیح و اگر صوفی را نظر بر جهت وجود دانسته مستعاره خود می افتد و جهت مرآتیت او که عدم است مستور میشود از دعوی انا الشمس سر بر میزند و همین است سر انا الحق گفتن حسین بن منصور رحمه الله اگرچه آنجناب در دید خود معذور بود اما در دید خطا کرد از غلبه سکر در جهت وجود و جهت عدم تمیز نتوانست نمود و بسیاری از سالکان این راه را چنین اغلاط واقع میشود الا من عصمه الله تعالی بعبر که حبیبه صلی الله علیه و آله وسلم

مکتوب دهم نوشته بودند که بزرگی به بلای شدید مشابه بلای حضرت ایوب علیه السلام مبتلا بود بزرگی دیگر بعیادت او رفت و پرسید چه حال داری **جواب** داد که حال ظاهر است و هنوز رب انی مسنی الضر نگفته ام یعنی مثل ایوب علیه السلام بستوه نیامده ام و امان و زینهار نخواسته ام درینصورت مقام صبر این ولی ارفع از مقام صبر آن نبی معلوم میشود و چون مقام صبر بس رفیع است تفضیل وی بر نبی لازم می آید و این معنی خلاف اجماع است ۔

جواب مخدوما در بادی النظر این شبه وارد میشود و اگر تامل کنند محل شبه نیست بیانش آنکه حضرت ایوب علیه السلام رب انی مسنی الضر و انت ارحم الراحمین و نیز

رب انی مسنی الشیطان بنصب وعذاب گفته واین آیات بظاهر دلالت بر
بے تابی و بے صبری دارد لیکن او سبحانہ جل شانہ که عالم السرائر والضمائر ست بعد از
انا وجدناه صابرا نعم العبد انه اواب پس معلوم شد که این بیصبری آنجناب نیز
متضمن لطیفه دیگر از صبر بود وگرنه حقتعالے با وجود ظهور بیصبری اثبات صبر آنحضرت نمیفرمود
سرش اینست که نفس شریف آنحضرت مدت طویل بر انواع بلا ها از ہلاک اموال و اولاد
و شدت مرض و فقر و اہانت و حقارت مردم نسبت بوی و اہل وے صبر نمود چون وقت
نزول رحمت رسید دانست که کشف این کروب وابسته بتضرع و زاری است و ادب نیز
بیصبری ست ترقی از مقام صبر کرده بمقام رضا که فوق جمیع مقامات قرب است رسید
و بر عار بیصبری صبر فرمود و بتضرع و زاری درآمد و در صلہ این ادب ممدوح به نعم العبد
گردید و خلعت منصب انه اواب پوشید که اواب مشتق از اوب است بمعنی رجوع یعنی
رجوع بهوای نفس خود که رعایت صبر چندین ساله باشد نکرد بلکه برضای حقتعالے
که اظهار بیصبری درآن وقت مرضی بود رجوع نمود الحمد للہ که حقتعالے بلا از آنجناب
رسیده با وجود بیصبری ظاهر حال باطن او را منظور داشته اثبات صبر او فرمود و گفت
انا وجدناه صابرا نعم العبد انه اواب و آنچه حضرت شیخ اکبر رحمۃ اللہ در فص
ایوبی میفرماید الصابر حبس النفس عن الشکوی الی الغیر و حضرت ایوب
علیه السلام شکوه بسوی غیر نکرده بجناب خداوندی عرض حال خود نموده پس ترک صبر
ننموده جواب این شبه نمیتواند شد چرا که چون این ولی بجناب الٰہی نیز در جناب زاری
نکرده ودم نزده زیادت صبر این ولی بر صبر آن نبی هنوز باقیست و اینجا مقصود
دفع فضل ولی ست بر نبی و آن ولی بیچاره که از مذاق کمالات نبوت و حقیقت عبودیت

وکمال مقام رضا خبر نداشته از غلبهٔ سکر ولایت هرچه گفته در آن معذور بوده والسلام

مکتوب یازدهم بعد حمد وصلوة مخفی نماند که طائفهٔ از فقهای حنفیه در انکار ذکر جهر غلو نموده فتوی بحرمت داده اند وبعضی از محدثین اثبات مشروعیت ذکر جهر کرده در بی فضل جهر بر خفی افتاده اند وهر دو فریق براه تفریط وافراط رفتند واز مبحث انصاف سخن نگفتند واینمقام تنقیح میخواهد ومحاکمه میطلبد باید دانست که معنی لفظ ذکر که عبارت از یاد کردن است منحصر است در سه قسم یکی ذکر لسانی بی ضمیمه آگاهی قلب واینمعنی از اعتبار ساقط است وداخل اقسام غفلت دویم ذکر قلبی است بی حرکت لسانی واینمعنی در اصطلاح معتبر است بذکر خفی وبنای مراقبات این قوم بر انست ومعمول است در جمیع طرق وآن هر دو وجه است گاه حضور ذات بحت مذکور است بی ملاحظه حقیقی ویا بملاحظه صفات او وماخوذ است از آیه کریمه واذکر ربک فی نفسک تضرعا وخیفة ودون الجهر من القول بالغدو والآصال دوم استحضار مذکور است بملاحظه مصنوعات او واز آلاء ونعماء واین طریق استدلال است از اثر بموثر واینمعنی در لسان شرع معبر بفکر است ومفید است زیادت یقین را وکتاب وسنت از فضائل آن مملو است وقسم سوم ازین اقسام ثلثه ذکر لسانی است با ذکر قلبی معا واین اکمل اقسام ذکر است واین نیز دو وجه دارد یکی اکتفاء ذاکر است در ذکر کردن باسماع نفس خود وهمین است ذکر خفی در زبان شرع وماخوذ است از آیه کریمه ادعوا ربکم تضرعا وخیفة انه لا یحب المعتدین دوم با اسماع غیر است که در شرع مسمی بجهر است ودر مواقع خاص افضل است از خفی بنابر حکمتی نه مطلقا چنانچه اذان واقامة وقراءة بجهر در صلوة جهریه که ایقاظ نائمین وتنبیه غافلین ازان مقصود است وحکمتی که در ذکر خفی است سلامت نفس عمل ست

از فساد سمعہ وریا کہ مانع است قبول عمل را و فضل ذکر خفی بر ذکر جہر بنصوص کتاب و سنت ثابت است مطلقا بلکہ از فحوای حدیث انکم لاتدعون اصما ولا غائبا منع جہر معلوم میشود و ذکر جہر با کیفیات مخصوصہ و نیز مراقبات باطوار معمولہ کہ در قرون متاخرہ رواج یافتہ از کتاب و سنت ماخوذ نیست بلکہ حضرات مشایخ بطریق الہام و اعلام از مبدا رفیاض اخذ نمودہ اند و شرع ازان ساکت است و داخل دائرہ اباحت فائدہا دران متحقق و انکار آن ضرور نے و ظاہر ست کہ انچہ از کتاب و سنت ثابت بود افضل است از غیر آن اگرچہ مباح باشد و من وجہ مفید بود و تعلیم ذکر کلمہ طیبہ از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت علی بن ابیطالب را رضی اللہ تعالے عنہ بجہر کہ از شداد بن اوس ثابت شدہ است بجہر متوسط خواہد بود نہ بجہر کذائی چرا کہ در اول این حدیث است کہ آنحضرت بہ بستن درامر فرمود و این معنی نیز مشعر ست باخفاء فی الجملہ و گفتگو در جواز و عدم جواز جہر نیست بلکہ در فضل یکی بر دیگرے ست پس دعوے فضل ذکر جہر مطلقا بر ذکر خفی انکار نصوص ست و انکار جمیع اقسام ذکر جہر نیز ہمچنین چرا کہ جہر در بعض مواقع مشروع ست و اثبات مسنونیت ذکر خفی بمعنی مراقبات معمولہ و نیز اثبات مشروعیۃ ذکر جہری کہ در متاخرین مروج ست ممکن نہ چہ جاے اثبات فضل آن و انچہ بعضی ابنای بشر مکابرہ می نمایند از طرفین قبول نیست ولائق التفات نہ و افراط و تفریط در ہمہ امور مستقبح است و اعتدال مستحسن و خیر الکلام ما قل و دل والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفے علیہ التحیۃ والثنا۔ **مکتوب دوازدہم** مخدوما در مسئلہ سماع درمیان ایمہ فقہا و حضرات صوفیہ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین اختلاف قوی ست فرقہ اولی میگویند کہ سماع مطلقا حرام است بنا بر مصلحت سد باب فتنہ و فرقہ ثانیہ میفرمایند کہ باطلاق حلال است

باقتضای غلبهٔ ذوق و اهل و انصاف آنست که سماع بر دو قسم است یکی آنکه شخصی
که محل فتنه نباشد کلامی موزون بالحنی موزون بے مداخلت محذور شرعی انشاد نماید
و فسادی ازان در باطن مستمعین نزاید بلکه سروری یا حزنی در قلب پدید آید این قسم
سماع البتہ مباح است که مرکب از دو امر مباح که کلام موزون و نشید موزون باشد
چرا غیر مباح گردد و نیز در قرن اول در تقریبات مشروعه مثل نکاح و قدوم اکابر معمول
بوده و اتقیاء علماء امت احیاناً ارتکاب آن نموده اند چنانچه از کتب احادیث ظاهر میشود
اما این عمل ازان بزرگان برسبیل اتفاق دارد بشد نه بطریق التزام۔ قسم دوم آنست
که غالیان متاخرین رواج داده اند و آنرا ابجد گرفته و امور غیر مشروعه را در آن خلط نموده اند
این قسم بقدر مداخلت امور غیر مباح از کراہت بحرمت خواهد رسید و اعتقاد اباحت
محرمات متفق علیہا بکفر خواهد رسید و اینکه جماعتی از ارباب کمال رغبت بسماع مباح نیز
ندارند از خصوصیات ذوقی است نه از احکام شرعی مثلاً شارب خمر میل بنقل شیرین
میکنند و آنکه معتاد بافیون است رغبت بنقل نمکین می نماید با آنکه یکے نقل دیگری را
حرام نمیداند همچنین حضرات سلسلہ چشتیه که نشاء نسبت اینها بنشه خمر مشابه است از
شور نغمات متلذذ میشوند نه بسکوت و حضرات طریقهٔ نقشبندیه که نشه نسبت شان
بربودگی افیون مناسب ست از سکوت حظ برمیدارند نه از شور و ہنگامه پس منشاء آن
خلاف ذوق و طبع است نه دین و شرع و اکابر جمیع طرق حقه تابع دین و ملت
اند نه متبع هوا و طبیعت و همه در اجتناب از غیر مباح متفق و جہلای ہر دو طرف
از اعتبار ساقط اند و افراط و تفریط ممنوع ست و تفصیل این مسئله از کتب مبسوطهٔ محققین
مثل امام حجة الاسلام غزالی و شیخ الشیوخ سهروردی و غیرہما باید طلبید والحمد للہ کہ

فقیر از سماع غیر مباح تائب و سماع مباح را تارک ست و در عقیده اباحت و غیر
اباحت آن تابع کتاب و سنت ست و تکلم از ذوق و وجدان زیاده ازین ضرور نیست
از کتب قوم ظاہر ست کہ ارباب احوال صحیحہ و مقامات سنیہ در سماع مباح جابہا دادہ اند
و ہر کہ از مذاق علماء صوفیہ واقف ست و عقل سلیم و ذوق صحیح دارد قدر این تحریر رسیداند
و بس خیر الکلام ما قل و دل والسلام **مکتوب سیزدہم** مجذوبا در مسئلہ
جبر و اختیار علما سخنہا گفتہ اند و ہنوز تشویش خاطر باقیست چرا کہ عقل در ادراک بعض
مقدمات دینی کافی نیست و اگر نہ در اصلاح امور عباد حاجت بنزول وحی نمی افتاد
باید دانست کہ ادعای اختیار مستقل و جبر محض ہر دو مستلزم انکار کتاب و سنت است
زیرا کہ اعمال عباد مثل اعیان ایشان بحکم نص جلی مخلوق اوست سبحانہ و تعالی پس اختیار
تام کجا و نیز مواخذہ از مجبور صرف ظلم ست و ظلم بحکم عقل و شرع مسلوب ست
از جناب او تعالی شانہ پس جبر محض چرا و بدیہی است کہ افعال ما مثل حرکات مرتعش
نیست بلکہ مسبوق بعلم و ارادہ و قدرت ست و ہمین ست حصہ اختیار و معنی فعل اختیاری
لیکن ظہور این ہر سہ قوت باختیار ما نیست ہر گاہ میخواہند از مبدء فاض میکنند و ہمین ست
حصہ جبر و معنی فعل اضطراری و چون اختیار تام و جبر محض متحقق نشد پس امریست متوسط
چنانچہ از جواب مشہور حضرت امام زین العابدین رضی اللہ عنہ کہ در مقابل سوال
حسن بصری رحمہ اللہ فرمودہ مستفاد میگردد لا جبر و لا تفویض ولکن امر بین امرین
و ہمین امر متوسط بلسان شرع معبر ست بلفظ کسب و این لفظ را جز بر فعل عباد
اطلاق نمیکنند پس معلوم شد کہ افعال ما مخلوط جبر و اختیار ست و ہمین قدر اختیار ضعیف
مناط تکلیف ست و بس و ظاہرا برعایت ضعف اختیار عباد بنا نہادہ اند کہ رحمت الہا

بر غضب سبقت داده اند باآنکہ ہیچ صفتی از صفات الہیہ بر صفت دیگر سبقت ندارد
وہر گاہ افعال او تعالے مسبوق بعلم وارادہ وقدرت ست وبعلاقہ مسبوقیت این
ہرسہ صفت افعال عبادشان ہمتی من وجہ بافعال او تعالے دانند وبحرکات مرتعش
کہ مجبور محض است اصلا مناسبت ندارند اگر محاسبہ باین افعال متوجہ شود منافی
عدالت نیست وبر طور صوفیہ ثبوت حصہ اختیار بدین وجہ میتوان کرد کہ نزد ایشان
ظہور حضرت وجود در ہر ذرہ از ذرات کائنات بتمامہ است باکمالات مندمجہ ونہ ظہور
جزو نسبت از اجزای آن چراکہ حضرت وجود بسیط حقیقی ست متجزی نمیگردد ازین راہ
میفرمایند کل شئ فیہ کل شئ وچون اختیار نیز صفتی شانی ست از صفات ذاتیہ
حضرت وجود بس باید کہ در ہر مظہری از مظاہر خصوصا در انسان کہ مشرف ست بمنصب
خلافت حصہ از صفات اختیار ہم متحقق باشد وبنای تکلیف امر ونہی بر ان بود والسلام
علی من اتبع الہدی والصلوة علی خیر الوری

مکتوب چہاردہم

پرسیدہ بودند کہ کفار ہند مثل مشرکان عرب دین بے اصل دارند یا نزد اصلی
بودہ است ومنسوخ شدہ ودر حق پیشینیان اینہا چہ اعتقاد باید کرد مختصری از روی
تحقیق وانصاف مرقوم میگردد وبدانند انچہ از کتب قدیمہ اہل ہند معلوم میشود اینست
کہ رحمت الہیہ در وقت آغاز پیدایش نوع انسانی برای اصلاح معاش ومعاد ایشان
کتابی مسمی بہ بید کہ چہار دفتر دارد مشتمل بر احکام امر ونہی واخبار ماضی ومستقبل بتوسط
ملکی برہما نام کہ آلہ وجارحہ ایجاد عالم ست فرستاد ومجتہدان اینہا ازان کتاب شش مذہب
استخراج نمودہ بنای اصول عقائد را بر آن گذاشتہ این فن را دہرم شاستر نامیدہ اند
یعنی فن ایمانیات کہ علم کلام باشد وافراد نوع انسانی را چہار فرقہ مقرر نمودہ وچہار

مسلک ازان کتاب برآورده برای هر فرقه مسلکی قرار داده بنای فروع اعمال را بران نهاده این فن را کرم شاستر خوانده اند یعنی فن عملیات که علم فقه باشد و چون نسخ احکام را منکر اند و بحکم عقل مناسب طبایع اهل هر مدت و زمان تجویز تغیر اعمال ضرور است عمر طولانی عالم را چهار حصه نموده هر یکی را جگ نام کرده برای اهل هر جگ طور عملی ازان هر چهار دفتر اخذ نموده اند و آنچه متاخرین ایشان تصرفات کرده اند از اعتبار ساقط است و جمیع فرق اینها در توحید باریتعالی اتفاق دارند و عالم را حادث و مخلوق او میدانند و اقرار بفنای عالم و حشر جسمانی و جزای اعمال نیک و بد مینمایند و در علوم عقلی و نقلی و ریاضات و مجاهدات و تحقیق معارف و مکاشفات اینها را ید طولی است و کتاب خانه ها تا امروز موجود و رسم بت پرستی اینها نه از راه اشتراک در الوهیت بلکه حقیقت دیگر دارد و عقلاء اینها فرصت عمر آدمی را چهار حصه نموده حصه اول در تحصیل علوم و آداب و دوم در تحصیل معاش و اولاد و سوم در تقیم اعمال و صلاح نفس و چهارم در مشق انقطاع و تجرد که غایت کمال انسانی است و نجات کبری که از اینها مکت میگویند بر آن موقوف است صرف مینمایند و قواعد و ضوابط دین اینها نظم و نسق تمام دارد پس معلوم شد که دین مرتبی بوده است و منسوخ شده و از ادیان منسوخه غیر از دین یهود و نصاری نسخ دین دیگر در شرع مذکور نیست حالانکه نسخ بسیاری از ادیان واقع شده و دین های بسیار در معرض محو و اثبات آمده و باید دانست که بحکم آیه کریمه و ان من امة الا خلا فیها نذیر و کریمه و لکل امة رسول و آیات دیگر در ممالک هند نیز بعثت انبیا و رسل واقع شده است و احوال آنها در کتب اینها مضبوط است و از آثار آنها که باقی است ظاهر میشود که مرتبه کمال و تکمیل داشته اند

ورحمت عامہ رعایت مصالح عباد را درین مملکت وسیع فرو نگذاشتہ ومشہور است
کہ پیش از بعثت خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وسلم در ہر قومی پیغمبری مبعوث شدہ و
اطاعت وانقیاد ہمان پیغمبر بر آن قوم واجب بودہ نہ اتباع پیغمبر قوم دیگر و بعد
ظہور پیغمبر ما کہ خاتم المرسلین است صلی اللہ علیہ وسلم ومبعوث ست بکافہ انام
و دین او ناسخ ادیان ست شرقا و غربا احدی را تا انقراض زمان مجال عدم انقیاد
وی نماندہ پس از آغاز بعثت او تا امروز کہ دو ہزار وصد وہشتاد سال است
ہر کہ با دی نگرویدہ کافر ست نہ پیشینان و چون شرع بحکم آیہ کریمہ منهم من قصصنا
عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ از بیان احوال اکثر انبیا ساکت است در شان
آنہا سکوت اولیست نہ ما را جزم بکفر و ہلاک اتباع آنہا لازم است و نہ یقین
بہ نجات آنہا بر ما واجب و مادہ حسن ظن متحقق ست بشرط آنکہ تعصب درمیان نباشد
و در حق اہل فارس بلکہ اہل ہر مملکت کہ پیش از ظہور خاتم الرسل گذشتہ اند وشان
شرع از احوال آنہا ساکت ست ہمین عقیدہ اولی ست و کافر گفتن کسی را بی دلیل
قطعی آسان نباید دانست وحقیقت بت پرستی اینہا آنست کہ بعض ملائکہ کہ بامر الٰہی
در عالم کون وفساد تصرفی دارند یا بعض ارواح کاملان کہ بعد ترک تعلق اجساد
آنہا را درین نشأہ تصرفی باقیست یا بعض افراد احیا کہ بزعم اینہا مثل حضرت
خضر علیہ السلام زندہ جاوید اند صور آنہا ساختہ متوجہ بآن میشوند و بسبب این توجہ
بعد مدتی مناسبتی بصاحب آن صورت بہم میرسانند و بنا بر آن مناسبت حوائج
معاشی و معادی خود را او امیابازند و این عمل مشابہتی بذکر رابطہ دارد کہ معمول
صوفیہ اسلامیہ است کہ صورت پیر را تصور میکنند و فیضہا

بر بسیدار اند اینقدر فرق است که در ظاهر صورت شیخ نجے تراشتند
وا ہمعنی مناسبتی بعقیدہ کفار عرب ندارد که آنها بتان را متصرف و موثر بالذات میگفتند
نه آله تصرف الهی وا اینها را خدای زمین میدانند و خدای تعالے را خدای آسمان و این شرک
است در الوہیت و سجدہ اینها سجدہ تحیت است نه سجدہ عبودیت که در آئین اینها بمادر
و پدر و پیر و استاد بجاے سلام ہمین سجدہ مرسوم و معمول است که آنرا ڈنڈوت میگویند
و اعتقاد تناسخ مستلزم کفر نیست والسلام **مکتوب پانزدهم** نوشته بودند
که حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالے عنه در مکتوبے از مکتوبات خود منع رفع سبابه
کرده اند و تو با وجود محبت بجناب ایشان رفع سبابه میکنی و محب را اتباع محبوب لازم است
مخدوما او سبحانه جلشانه اتباع کتاب و سنت بر عباد فرض گردانیده میفرماید
وما کان لمومن ولا مومنة اذا قضی الله ورسوله امرا ان یکون لهم الخیرة
من امرهم و رسول علیه السلام میفرماید لا یومن احدکم حتی یکون هواه
تبعا لما جئت به و حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه که نائب کامل آنحضرت
اند بنای طریقه خود را بر اتباع کتاب و سنت گذاشته اند و علماء در اثبات رفع سبابه رسائل
مشتمل بر احادیث صحیحه و روایات فقهیه حنفیه تصنیف کرده اند تا بجائیکه حضرت شاه یحیی
رحمة الله علیه فرزند اصغر حضرت مجدد و نیز درین باب رساله تحریر نموده اند و در نفی رفع
یک حدیث به ثبوت نرسیده و ترک رفع از جناب حضرت مجدد بنا بر اجتهاد واقع شده
و سنت محفوظ از نسخ بر اجتهاد مجتهد مقدم است و بعد ثبوت سنت رفع ترک آن باین
حجت که حضرت مجدد ترک فرموده اند معقول نیست و حضرت مجدد بر ترک سنت تحذیر
کثیر فرموده اند و حضرت مجدد ہم مذہب حنفی داشتند و امام ابو حنیفه رضی الله عنه گفته اند

اذا ثبت الحدیث فهو مذهبی و اترکوا قولی بقول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
پس امید آنست کہ حضرت مجدد از ترک این امر اجتہادی و اخذ با حادیث صحیحہ متغیر نشوند
و اگر گویند کہ حضرت مجدد با آن علم واسع از احادیث ثبوت رفع سبابہ مگر آگاہ نبودند گویم
تا زمان مبارک حضرت ایشان این کتب و رسائل در دیار ہند شہرت نیافتہ بود و
از نظر مبارک ایشان نگذشتہ کہ ترک نمودہ اند و گرنہ ہرگز ترک رفع نمیفرمودند کہ
ایشان حریص ترین اکابر این امت بر اتباع سنت بودہ اند و اگر گویند عدم رضاے
حضرت رسالت علیہ التحیۃ را با این عمل از کشف دریافتہ ترک نمودہ باشند گوئیم کہ کشف
در امور طریقت معتبر ست و در احکام شریعت حجت نیست معہذا در ان مکتوب احتجاج
بکشف نکردہ اند و امید آنست کہ این مخالفت جزئی برعایت قاعدہ کلی ایشان
کہ سعید تمام ترغیب بر اتباع پیغمبر علیہ السلام فرمودہ اند ثمر نتایج گردد والسلام

مکتوب شانزدہم

بمخدوم پرسیدہ بودند کہ در مسئلہ عمل بحدیث و انتقال از مذہبی بمذہبی چہ میفرمایند و ما در عمل بحدیث شیخ محمد حیات محدث
مدنی رسالہ نوشتہ ملخص آن بفارسی محرر میشود قال اللہ تعالے ان کنتم تحبون
اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یؤمن
احدکم حتی یکون ھواہ تبعا لما جئت بہ حدیث صحیح است روایت کردہ است
آنرا ابو القاسم ابن اسمٰعیل بن فضل اصفہانی در کتاب الحجۃ و ذکر کردہ در روضۃ العلما
کہ امام ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ فرمودہ اترکوا قولی بخبر الرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
و قول الصحابہ رضی اللہ عنہم و قول مشہور ست از امام کہ فرمودہ اذا صح الحدیث
فہو مذہبی پس کسیکہ مہارتی در فن حدیث دارد و ناسخ از منسوخ و قوی از ضعیف

میشناسند اگر بحدیث ثابت عمل نماید از مذهب امام بر نمی آید چراکه قول امام اذا ثبت الحدیث فهو مذهبی نص ست درینباب واگر با وجود اطلاع بر حدیث ثابت عمل نکند این قول امام را اترکوا قولی بخبر الرسول خلاف کرده باشد و مخفی نیست که هیچ یکی از علما امت جمیع احادیث را احاطه نکرده است چنانچه قول اترکوا قولی بخبر الرسول نص ست بر آن که جمیع احادیث با امام نرسیده بلکه بعض از انها فوت شده دیگر افوت نشود که مثل خلفاء راشدین که اعلم اہل امت و ملازم صحبت جناب رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بودند بعض احادیث از ایشان نیز فوت شده میباشد همین را هر که معرفتی بفن حدیث دارد و ظاهر ست که بر افراد امت اتباع پیغمبر واجب ست و اتباع هیچ یکی ازین ائمه واجب نیست و اہل امت مختار اند مذهب هر که از مجتهدین خواهند اختیار نمایند و هر که میگوید عمل بحدیث از مذهب امام بر می آرد اگر برهانے برین دعوے دارد بیارد اما انتقال از مذهبی بمذهبی ازین مذاهب مشهوره تفصیل میخواهد امام سیوطی رساله مسمی بجزیل المواهب فی اختلاف المذاهب تالیف کرده خلاصه آن اینست که انتقال از مذهبی بمذهبی جائز و عزم کرده بر آن علما سابقین و دیگر از رفته است امام نووی در روضه گفته تابع مذهبین مذاهب آیا جائز ست مقلد را که انتقال از مذهبی بمذهبی دیگر بکند گوید لازم ست هر مقلد را که طلب علم با حوال هر دو مجتهد نماید چون غالب شد ظن آن ثانی اعلم ست جائز ست او را بلکه واجب و اگر مخیر کنیم نیز جائز است و هر مقلد را ... اند و بکسر عقل از چهار حال خالی نے چرا که مقلد یا عامی ست یا عالم و این هر دو را باعث بر انتقال یا غرض دینی ست یا دنیوی پس اگر عامی و عاری ست از معرفت فقه و از مذهب خود جز اسم نمیداند و انتقال باراده حصول مال و جاه کرده پس امر او خفیف

که حقیقت انتقال او استیناف ست واگر عالم و فقیه بود و برای دنیا انتقال میکند
پس امر او اشد ست زیرا که تلاعب بمذاهب میکند برای غرض دنیوی لهذا همیشه غیر جائز ست
واگر در مذهب خود فقیه ست و باعث انتقال وی سبب دینی ست که مذهب دیگر نزد
او ترجیح یافته است بقوت او پس هر چنین کس انتقال واجب ست چه هم والله جائز و اگر
عاری از فقه ست و در مذهب خود بتفقه مشغول شده و جاهل مانده و مذهب غیر را بر خود
اسهل و سریع الادراک دانسته و در التفقه درین مذهب امر جو ست هم چنین کس نیز
انتقال واجب ست زیرا که تفقه در مذهبی بهتر ست از جهل در جمیع مذاهب که غالباً عبادت
جاهل صحیح نبود و اگر انتقال را هیچ سبب دینی و دنیوی نیست بلکه از هر دو مذهب قصد
مجرد عمل بود پس جائز ست عامی را و ممنوع ست فقیه را زیرا که او در مدتی فقه این مذهب
حاصل کرده چون بمذهب دیگر انتقال کند عمری دیگر باید برای تفقه در آن مذهب و از
عمل که مقصود ست باز ماند پس اولی ترک انتقال او وی ست و آنکه گویند که اگر غیر حنفی
بمذهب حنفی انتقال کند جائز ست و عکس آن جائز نه محض تحکم و تعصب ست دلیلی ندارد
زیرا که ائمه کلهم در حقیقت برابر اند واگر در تقدیم مذهب حنفی یا مذهب دیگر بر مذهبی نصی
از آیه و حدیث وارد بودی تقلید آن مذهب بر هر فرد امت واجب شدی و تقلید دیگر
جائز نبودی و این معنی خلاف اجماع ست و صاحب جامع الفتوی که حنفی مذهب ست
گفته که جائز ست مر دیار را انتقال از مذهب شافعی بمذهب حنفی و عکس آن اما باید که
بکلیت مذهب اختیار کند نه در بعض مسائل بسا کس از خلف و سلف انتقال نموده اند
اگر جائز نبودی نکردندی و هر که برخلاف آن گوید قول بی دلیل ست و غیر معقول والسلام
علی من اتبع الهدی **مکتوب هشتدهم** نوشته بودند که در حق معاویه بن

ابی سفیان اموی صحابی و اتباع و اعوان او رضی الله عنهم چه اعتقاد باید کرد –

بدانند که علماء مذهب اهل سنت منازعات حضرات صحابه را بنابر حسن ظن که
در شان خیر القرون لازم ست تاویل میکنند و اگر قابل تاویل نباشد تفویض
بجناب الهی مینمایند و جرأت بذم و طعن ممنوع میدانند چرا که در قرون ثلثه مشهود
بالخیر هیچ یکے از علماء و محدثین و مجتهدین باوجود قرب زمان و اطلاع تام براحوال
ایشان و باوجود اقرار نسبت خطا بمخالفان حضرت علی مرتضی علیه السلام تجویز طعن
بر ایشان نکرده و اگر چند روز میان لشکر شام و لشکر کوفه محاربه دلاعنه واقع شده
از شدت تعصب بوده نه بنابر عقیده کفر همدیگر و مادهٔ تعصب در کتب معتبره مذکور ست
و مبدا این فتنه شهادت امیر المومنین عثمان ست رضی الله عنه و طریقه اسلم این ست
زیرا که در وقت نزاع عسکرین حضرات صحابه سه فرقه شده بودند جماعه جانب جناب
خلیفه برحق علی ابن ابیطالب رضی الله عنه گرفتند و جماعه دویم بطرف امیر شام رفتند
و فرقه سیوم توقف نمودند و شک نیست که محدثان و مجتهدان آن قرون در اخذ
حدیث بر مرویات هر سه فرقه وثوق مساوی داشتند اگر احدی را ازین فرقه ثلثه
مطعون بکفر و فسق میدانستند قبول روایات ازان فرقه منکر وند و بنای اجتهاد و استنباط
برآن نمیگذاشتند و اگر طعن در شان آنها روا دارند ملت و دین اسلام برهم میخورد
پس در کف لسان از مطاعن آنها حکمت دینی ست و حرمت صحبت خیر البشر
علیه الصلوة والسلام علاوه آن و اگر مخالفان گویند که حفظ حرمت و رعایت قرابت
آنحضرت ضرور ست قبول ست لیکن از اهل قرابت بتصریح بتکفیر منازعان ثابت نیست
و وحشت و نفرت خود لازم نزاع ست معهذا صدور این چنین خطا از اهل خیر القرون

خیالے مستبعد و مستکرہ ست اگرچہ آن خطا خطای اجتہادی باشد کہ مودت ذوی القربای
آنحضرت واجب ست بر جمیع افراد امت و اگر استکراہ نیز درمیان نباشد رضا
باذیت اہل قرابت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم لازم می آید دیگر بحث ازین مسئلہ
مناسب نیست سکوت یا افسوس تام درین مقام اولی ست و فرقہ شیعہ چون از
مسلک اعتدال انحراف ورزیدہ اند و اعتماد بر اخبار بی اصل کردہ و آن نفوس
زکیہ را بر نفوس خبیثہ خود قیاس نمودند رفتہ رفتہ بتکفیر اصحاب کہ مبدا تواتر خبر
نبوت و ناقلان کتاب و سنت اند مبتلا گردیدند و نفہمیدند کہ پیغمبری کہ حقتعالے نبوت
بر وے ختم کردہ و بکافۂ انام مبعوث ساختہ و دین او ناسخ ادیان و باقی تا انقراض
زمان ست و ما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین نازل در شان او جماعۂ کہ در طول عہد
نبوت او صحبت با وے داشتہ باشند و دقیقہ از بذل ارواح و اموال در خدمت او
تا حیات او و در ترویج شریعت او بعد ممات او فرو نگذاشتہ بدستگیری او از ورطہ
کفر ہم نرستند و بساحل نجات نہ پیوستند طرفہ حسن ظنی بخدا و رسول دارند خدا نخواستہ
اگر حقیقت کار ہمچنین باشد کہ ایشان زعم وا فی شان السابقین پس لاحقین را از چنین
خدا چہ امید رحمت ست و از چنان پیغمبری چہ توقع شفاعت احوال پیغمبران سابق
و امم ایشان پوشیدہ نیست و واقعات اولیاء این امت نیز پنہان نہ ہرگز نہ دیدہ
و نہ شنیدہ کہ بعد از ارتحال یکے ازین بزرگان ہمہ مخلصان او مرتد و منکر گردیدہ و
با اولاد و آل او عداوت ورزیدہ باشند و بدین صورت بر بعثت پیغمبر کہ مقصود ازان اصلاح
امت ست کدام فائدہ مترتب شد و نیز باین حساب خیر القرون شر القرون میگردد
و خیر الامم شر الامم میشود خدا انصاف نصیب کند والسلام علی من اتبع الہدے

مکتوب ہیئدہم حامداً و مصلیاً نوشتہ بودند کہ از اختلاف شیعہ
و سنی در شان صحابہ و اہل بیت رضوان اللہ علیہم اجمعین خاطر جمع نمیشود
چرا کہ بنای اعتقاد اہل ملت بر اخبار ست و خبر محتمل صدق و کذب ست مگر متواترات کہ
افادہ یقین نمایند و این قسم خبرہا درین باب کمتر ست پس علاج تحصیل اطمینان چیست
مخدوما این مسئلہ از ضروریات دین و ارکان ایمان نیست توحید الہی و تصدیق
نبوت برای نجات کافیست و ایمان مجمل یعنی بمضمون کلمہ طیبہ کہ بتصدیق و اقرار آن
آدمی مسلمان میشود ہمین ست و در شان صحابہ و اہل بیت رضوان اللہ علیہم حسن
ظن مجمل و محبت برعایت شرف صحبت و حسن خدمت آنہا و قرب قرابت اینہا با جناب
رسالت علیہ الصلوٰۃ و التحیات بس ست و مطالعہ تفصیل احوال آن بزرگان از کتب
تاریخ موجب ہیجان فتنہ ست چرا کہ منصب عصمت بمذہب اہل سنت مخصوص
و مسلم بجناب حضرت انبیاست علیہم التحیۃ و الثنا و ممنوع ست از غیر اینہا
اگرچہ صدیقین و اولیا باشند پس گاہے ازیشان در معاملات ظہور بعض مخالفات
اتفاق می افتد و آنہم فیما بین زود مقرون بعفو میگردد و از غایت صفای باطن
بہ تصفیہ می انجامد و اینکہ ارباب نفوس خبیثہ قیاس بر خود کردہ اثبات کینہ و عداوت
بالاستمرار درمیان آن اکابر میکنند و بران تفریعات کردہ نقطہ ما دائرہ مینمایند از اعتبار
ساقط ست و بدانند کہ انکار آن طبقہ مستلزم انکار تاثیر وجود مبارک ست و مستوجب
نفی فائدہ بعثت معہذا فقیر روزی درین مسئلہ متامل بودم و از مبدا فیاض مسئلت
طریق نجات ازین مہلکہ این سلوک می نمودم این عبارت بر باطن فقیر وارد شد قُل
آمنت باللہ کما ھو عند نفسہ و برسول اللہ کما ھو عند ربہ و باٰلہ و صحابہ

کما هم عند نبیهم و بدیهیست که این مطالب علیا فوق مراتب جمیع اختلافات
است و تفویض امر بجناب الهیست جل شانه که مرتبهٔ نفس الامرست و هیچ فرقه را درین مقام
مجال دم زدن نیست والحمد لله علی نواله والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله

مکتوب نوزدهم نوشته بودند که در حدیث شریف وارد ست که آنحضرت
علیه الصلوة والسلام فرموده که بعد من دوازده خلیفه از قریش خواهند بود
اهل سنت ازین دوازده تن خلفای اربعه که متصدی خلافت خاصه بودند و هشت تن
دیگر از قریش که تسلط بر خلافت عامه یافته اند و جهاد با کفار و اعلاء کلمة الحق کرده اند
مراد میدارند و شیعه دوازده امام سلام الله علیهم را میگویند و در اعتقاد تو حق
درین مسئله کدام جانب ست **مخدوما** حق بجانب اهل سنت معلوم میشود بدانند
که لفظ خلافت اعم ست از آنکه ظاهری باشد یا باطنی و خلفای آنحضرت می باید که جامع
خلافتین باشند و خلیفه آنرا میگویند که امر خلافت را متمشی سازد و تمشیت خلافت
ظاهره موقوف بر قدرت و استطاعت ست یعنی خزاین و افواج که شرط نفاذ حکم ست
و ظاهرست که بعد خلفای اربعه که سی سال خلافت کردند و حضرت امام حسن
سلامه [illegible] شش ماه از حضرات ائمه اطهار هیچکس در هیچ وقتی قادر برین امر نبود
و [illegible]ت علیه الصلوة والسلام که خلفا از قریش باشند نیز مشعر بر همین ست
دیگر آنکه از اهل بیت یا از بنی هاشم منحصر نمودند و جمع بین المذهبین باین وجه میتوان کرد
که ترویج ظاهر دین که موقوف بر اسباب ظاهرست و بجای قالب اسلام ست از اینها
وقوع یافته و تقویت باطن دین که حقیقت اسلام و بجای روح آن قالب ست از نفوس
مزکاة حضرات ائمه علیهم السلام واقع شده چنانچه صوفیه اهل سنت بر ثبوت قطبیت

دوازده امام صلوات الله علیهم متفق اند و در ذات بابرکات خلفای اربعه رضوان الله علیهم و حضرات امام حسن سلام الله علیه هر دو معنی جمع بوده و بعد صلح در میان امیر شام و حضرت امام حسن علیه السلام تا حضرت امام مهدی صاحب الزمان خلافت باطنی باین حضرات تعلق داشته است و در ذات صاحب الزمان نیز هر دو معنی متحقق خواهد بود و خلافت ظاهری بخلفای دیگر تا تعیین عدد اثنا عشر درینصورت تکلفی میخواهد والسلام مکتوب بستم نوشته بودند که باحادیث صحیحه ملالت حضرت صدیقه رضی الله عنها از جناب مرتضوی رضی الله عنه در عهد مبارک نبوی صلی الله علیه وسلم و بعد از ان نیز منقطع نشده از واقعه حرب جمل که بواعث دیگر داشت ثابت ست وانمعنی خالی از اشکال نیست که از جناب صدیقه بسیار بعید ست بمراحل که انحراف از حضرت مرتضی علی فرمایند با آنکه حضرت صدیقه خود روایت میکنند که حضرت مرتضی و فاطمه زهرا دوست ترین مردم بودند پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم مخدوما گاه در خلاف و نزاع طرفین معذور میباشند و حق هر دو جانب میباشد چنانچه درینمقام ست مخفی نماند که در قضیه افک حضرت مرتضی چون اضطراب جناب رسالت مآب علیه الصلوة والتسلیمات احساس نمود باقتضای استیلای محبت و بفتوای مصلحت وقت بنابر تسکین و تسلیه آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعض الفاظ که باعث دل سردی آنحضرت علیه السلام از حضرت صدیقه گردد بمعروض داشت واستماع این خبر حضرت صدیقه را بوحشت آورد و چرا نیارد که تکلم مقربان بارگاه باینچنین کلمات درچنین اوقات موجب سقوط محب از نظر محبوب میگردد و وظاهر ست که بالاتر ازین اذیتی نمیباشد پس انحراف حضرت صدیقه از حضرت مرتضی رضی الله عنهما بحکم غیرت محبت واقتضای بشریت ست که ازان چاره نیست نه ازراه دیگر

وتا محبت باقیست این وحشت باقیست و تکلم حضرت مرتضی باین کلمات نیز نه از جهت عداوت حضرت
صدیقه بوده است که محبوب محبوب نیز محبوب میباشد بلکه بجهت محبت پیغمبر بوده است صلی الله علیه وسلم اگر از انها
نیز گریز نبودی پس درین صورت بهر دو طرف حق ثابت است و هر دو معذور اند بلکه ماجور که بنای هر دو محبت پیغمبر است
علیه الصلوة والسلام چنانچه وحشت و ملالت حضرت خیر النساء علیه التحیة والثناء باوجود آنچه از صدیق اکبر رضی الله
عنه از احادیث صحیحه بثبوت رسیده و این محل دو شبه است یکی آنکه حضرت بتول باوجود تبتل و انقطاع از دنیا
بقدر قلیلی از مال باوجود تمام جواب معقول از حضرت صدیق چرا ملال را کار فرمودند دوم آنکه حضرت
صدیق در مقام رضای فرزند رسول صلی الله علیه وسلم درین سهل چرا مسامحت نمودند جواب آنکه طلب مال
میراث که حلال‌تر از آن در عالم نمی‌باشد منافی ترک دنیا و بعید از تقوی نیست بلکه قدر مال حلال را متقی
بیشتر میشناسد و تا بشریت باقیست از احتیاج چاره نیست و منع حضرت صدیق بحجت حدیث شریف است
نحن معاشر الانبیاء لا نورث و چون حضرت صدیق از زبان مبارک نبی معصوم این حدیث را
شنیده باشند در حق حضرت صدیق نص قطعی است و تسامح در چنین امور جائز نیست و تسلی نشدن حضرت
خیر النساء باین جواب یا باین جهت خواهد بود که ثبوت ارث بآیه توریث واقع شده و این حدیث
تا آنوقت ظاهرا بشهرت نرسیده باشد تا بر حضرت فاطمه حجت تواند شد یا از راه نازک مزاجی خواهد بود
که لازم حسب و نسب ایشانست و بحکم لا تبدیل لخلق الله همه کمالات خصوصیات مزاجی را تغیر نمیتوان
شدت غضب حضرت موسی علیه السلام تا دم واپسین زائل نشد و قصه طپانچه زدن آنحضرت
بر روی ملک الموت علیه السلام مشهور است پس درین صورت هر دو معذور اند و بهر دو طرف حق ثابت میشود.
و اهل سنت را حسن ظن و تاویل حسن در شان طرفین واجبست. والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب بست و یکم مخدوما آنچه از ضعف اعتقاد طالبان این زمان و طلب کشف
و کرامت ایشان از درویشان و عدم مبالاة بنسبت اصل قرن اول نوشته اند معلوم شد بدانند که

سفهار امثال مشایخ دیگر مرید گرفتن چه ضرور است و از عقلای مخلصان هرکه التماس امور مذکوره نماید تسلی
او باین مطالب باید کرد که او سبحانه جلشانه که حکیم حقیقی است بمنطوق آیه کریمه قل ان کنتم تحبون
الله فاتبعونی یحببکم الله بنای حب و رضای خود را که مقصود صوفیان جمیع طرق است بر اتباع
پیغمبر ما علیه السلام و الصلوة نهاده و آن طبیب حاذق را با مورات و منهیاتی چند که بجای دوا و
پرهیز اند برای اصلاح امت مرحومه که بعلت غفلت و معصیت مبتلا بودند فرستاده هرکه این نسخه بکار بست
صحت و شفا بر روی خود کشود و آنکه ابا کرد خود را ضایع و تلف نمود این نسخه را صورتی است و حقیقتی صورتش
نصیب عوام المسلمین است و آن عبارت بتصحیح اعتقادات بر حسب کتاب و سنت استعمال جوارح است در امتثال
امر و نهی و جزای این عمل یدوا عمال تنعمات حس است و لیکن صورت نجات است و حقیقت این نسخه حصه خواص است
و آن تنویر قلوب و تزکیه نفوس است بریاضات و مجاهدات با رعایت صورت مذکوره و حاصل آن ظهور تجلیات
و مکاشفات است صورت معبر با یمان و اسلام است و حقیقت عبارت از احسان که در حدیث آمده ان
تعبد ربک کانک تراه و صورت بی حقیقت در مرتبه دوا امراض ظاهر جلد است از قبیل اورام
و جروح که بطلا و ضماد ازاله آن کرده میشود و بیفایده نیست مثل ظهور حقیقت بی صورت که غیر مفید بلکه حقیقت نیست
استدراج و مکر الهی است اعاذنا الله منها و حقیقت بجای تنقیه است که اخراج مواد فاسده بر آن موقوف
است تا احتمال نکس مرض باقی نماند و کمال شفا از مرض معهود بجز اجتماع این هر دو میسر نمیشود و ازین
بیان باید دریافت که از معالجه آنجناب علیه الصلوة و السلام در طبایع اصحاب کرام چه آثار صحت
و شفا بظهور رسید مخفی نیست که غیر از غلبه محبت حق جل و علا و بذل مجهود در اتباع و استرضای رسول الله
علیه التحیة و الثنا و لذت از طاعت و نفرت از معصیت بالطبع و اعراض از دنیا امری دیگر نبوده و
مادهٔ ظهور این آثار دوام حضور قلب و تهذیب نفس بوده است که از برکت صحبت آنحضرت و استعمال نسخه
شریعت اعمال شده بود و از اذواق و مواجید قرون متاخره تکلم نموده اند و با وجود حصول کمال

صورت و حقیقت کہ زیادہ بر آن متصور نیست منشیر اهتمام بحفظ آن صورت کہ محافظ حقیقت ست
و فائدہ آن شامل خواص و عوام ست کردہ اند و اعتنا ایشان کشف و کرامت نفرمودہ اند
و این امور را از لوازم و شرائط کمال ندانستہ پس ہر مرتضی کہ طالب صحبت کاملہ یعنی نسبت محمدیہ باشد
باید کہ اتباع سنت نبویہ را بہتر از جمیع مجاہدات و ریاضات شناسد و انوار و برکاتی کہ بر آن
مترتب گردد افضل از ہمہ فیوضات داند و ہمہ اذواق و مواجید متعارفہ را در جنب جمعیت باطن
و دوام حضور اعتباری ننہد و در صحبت عزیزی کہ ازین امور اثری در یابد او را نائب رسول خدا
صلی اللہ علیہ وسلم دانستہ خدمتش لازم گیرد و بجز و موی ازین راہ فرو نگذارد و اگرچہ لذیذ
باشد والسلام **مکتوب بست و دویم** التفات نامہ سامی از خدمت مخدوم
در جواب شاہ ابو الفتح ۱۲
زادہ گرامی بعد عمری رسید جان تازہ رسانید و باعث تجدید و تقویت نسبت اخلاص
گردید آنچہ از آغاز و انجام سلوک نوشتہ اند بمطالعہ در آمد ازین اطوار و آثار کہ بظہور رسیدہ
امید ہاست علی الخصوص این امور حاصلہ را کہ مادہ غرور را کثر مردم می شود قدر نعمت نہادن و در طلب
خدا جل و علا با فقرا نامراد مراد آوردن و دست بدو نیزہ کشادن و از تاثیر بحر وحدت جوید
بر کنار بودن و نسبت حضرات ما کہ ریاضات ایشان اتباع سنت سنیہ و معارف شان اسرار
حقایق شریعت علیہ ست آرزو نمودن دلیل طہارت طلب و علو ہمت ست بارک اللہ فی ہمتکم
و اعلی درجاتکم **مخدوما** آنچہ ثمرات افادات حضرت والد ماجد حضرت میان ہمست
خانصاحب از واردات عزیزیہ و احوالات عجیبہ و استیلاء غیب و ظہور وحدت بتحریر آمد
ہمہ آثار تلوینات لطیفہ قلب ست و مقام تمکین و منتہای این لطیفہ از تنگنای امکان بر آمدہ
بوسعت آباد مقدمہ وجوب رسیدن ست و در دائرہ ظلال اسما و صفات کہ مبادی تعینات عالم
سیر کردن و در ظل خاص کہ مبدا تعین آنحضرت ست فانی شدن و بہمان ظل بقا حاصل نمودن ست

اگر بعین صحبت متوجہ مقصد ر حالات عجیبہ و مکاشفات عزیزیہ میشود چنانچہ گذشتہ و اگر تفحص کردہ ۱۵۶ ال صحبت فرعزیزی کنند اوقات بسبب استقلال نماید و را غلب تیسر گردد و اگر [illegible] مردمی کہ فی الجملہ استعداد داشتہ باشند متوجہ شوند و تاثیر حرارت آن [illegible] احساس میکنند بیشتر [illegible] روح قدسی میسر بود الحال [illegible] مرفوع گردید نقش فرقہ در ذکر قلب و روح مشغول شدہ مرج آخرین بلقب ان ۱۲ مقامات مظہری

و این معنی معبرست در اصطلاح قوم بفنای قلب و ولایت صغری که ولایت اولیاست
و معارف وحدت وجود از ولایت ظلی که محل سکر است ناشی ست و درین مقام در ضمن قلب
نفس را هم تنگ از فنا میسر میگردد و اثر حصول این ولایت دوام حضور و نسبت باحق جل شانه بمرتبه که غفلت
عارض نشود و تعلق با سوا نماند مطلقا و بالا ازین مقام که سیر سالک در اصول این ظلال که مسمی باسما
صفات اند واقع میشود و معامله با لطیفه نفس می افتد که از عالم خلق ست چنانچه در مقام سابق با قلب
و لطائف اربعه دیگر که از عالم امرند و عروج آنها تا مرکز ظلال آنها کار افتاده بود و درینجا نفس را حقیقت
فنا حاصل میشود و اماره مطمئنه میگردد و بعد و معنای لطف محبت افق میشود و استحقاق دعوت و ارشاد بهم میرساند
و چون این مقام فرق بعد الجمع ست تمیز صحیح حاصل کرده سر توحید شهودی که خبر از غیریت حق از خلق
میدهد مفهوم مینماید و وصول باین مقام عالی ملتزم مرضیات محبوب حقیقی جل شانه بودن و اجتناب از مبغوضات
او نمودن است بحدیکه کلفت از میان برخیزد و شریعت مقتضای طبیعت گردد و اعتقاد و عمل بر حسب
کتاب و سنت بلا تامل و کلفت میسر آید و اینمقام معبرست بفنای نفس و ولایت کبری که ولایت انبیاست
علیهم الصلوة و به برکت اتباع آنحضرت خواص امت را نیز حاصل ست و درینجا سیر سالک و کمالات
اسما و صفات که تعلق باسم الظاهر دارند واقع ست و فوق آن ولایت ولایت ملائکه است
که معبر بولایت علیاست و درینجا سیر در کمالات متعلقه باسم الباطن ست و فائده حصول آن ولایت
قابلیت تجلی ذات بهم رسانیدن ست و عالی تر ازین مقام کمالات نبوت و رسالت ست اینجا
باوجود عدم جواز انفکاک اسما و صفات از حضرت ذات تعالت و تقدست تجلی مجرد ذات
مشهود عارف میگردد و درینجا سیر در کار بعناصر اربعه که اصول لطیفه نفس اند می افتد یعنی در ولایت
علیا بعناصر ثلثه سوای خاک و در کمالات نبوت بعنصر خاک فقط و سیر که ذات عالیه را اعتبارات
و شیونات میباشد بالاتر ازین کمالات نیز مقامات ثابت اند و در محل خود مذکور و مهم ترین مقاصد

در این راه تحصیل فنای قلب و فنای نفس ست و مراتب دیگر مبنی برین هر دو فناست و در هر مقامی ازین مقامات مسطوره عروجی و نزولی و فنا و بقا انچه محرر گردیده موافق تحقیق حضرات مجددیه رضوان الله علیهم اجمعین مناسب مذاق اکابر نقشبندیه ست اما مشایخ دیگر اصطلاحها درینباب دارند که با شوق سالکان مسدود و این طور تقدیم جذبه بر سلوک ست و شرط تاثیر نفس مفید شیخ را در باطن مرید مدخلی تمام ست اعتقاد و مستفید نیز شرط ست و آرزوی صحبتها بسیار خدا بداد ما و شما برسد والسلام —

مکتوب ۵۱ بست و سیوم

برخوردار القدر مسئله وحدت وجود حسب التماس شما مرقوم میگردد

بدانند که در شرح کتاب مراتب سته منقولست که حق تعالی بعلم قدیم خویش حقایق کلیه و جزئیه را میدانست و علم بشی مستلزم وجود آن شی ست در علم پس باید که اشیا تمامها موجود بوجود علمی ازلی باشند و ازین راه ست که صوفیه باعیان ثابته فی العلم قائل اند و چون در وجودات اشیا در مرتبه علم که مرتبه ذات ست همه بباطن و جهه تقدم و تاخر زمانی نیست بخلاف وجود خارجی که تقدم و تاخر دران بدیهی ست باید که وجود علمی غیر وجود خارجی باشد و باید که مقدم بران بود مانند تقدم اصل بر فرع و تقدم ذی ظل بر ظل و کیفیت صدور خارجی اشیا از وجود علمی آنها آنست که چون حق تعالی میخواهد که صورتی را از صور علمیه در خارج که بار از وجود منبسط که مسمی ست نزد قوم بظاهر وجود موجود گرداند و آثار مطلوبه آن صورت را ازان صورت بظهور آرد میانه آن صورت و نور این وجود نسبتی معلوم الانیة مجهول الکیفیة پیدا میکند و مرآت وجود منبسط بظل و عکس آن صورت منصبغ مینماید بطوریکه آن انصباغ بر هم زن اطلاق وجود نگردد و لله المثل الاعلی چنانکه عکس رائی در وقت مقابله بمرآت در مرآت پیدا میشود و نور مرآت بدان مسلوب نمیگردد و عقل سلیم بعد تامل صحیح صورت مرئیه را در آئینه و بر آئینه نمیتواند گفت که آنجا نه دخول ست نه ارتسام اگرچه بظاهر فهم عوام صورت مرئیه در صفحه آئینه در یک طرف ست که مرآت باشد و بحسب حقیقت هر یکی از صور و مرآت آئینه همدیگر اند یعنی شکل و لون صورت از مرآت پیدا ست و تغیر و تحدب مرآت از صورت هویدا ست مولانا جامی در مراتب سته میفرماید اگر وجود را

[illegible]

مرآت اعتبار کنند ظاهر در وی آثار و احکام صور علمیه است لان الاعیان الثابتة فی العلم ما شمت رائحة الوجود فی الخارج و اگر صور علمیه را مرآت قرار دهند ظاهر در وی تجلیات اسماء و صفات و شیونات حضرت وجود است نه وجود بعینه چنانچه شان مرآت است گوئی خزانه علم بمثابه صفحه منقوش است و وجود منبسط بجای آئینه صیقلی در مقابل آن نه نقشی از آن صفحه بر آمده و نه صورتی در مرآت وجود در آمده که خروج صورة علمیه از مرتبه علم مستلزم جهل است و دخول صورت در مرآت وجود موجب قیام حادث بقدیم و این هر دو محال است پس در میان باطن وجود و ظاهر وجود از انعکاس آثار و احکام طرفین طلسمی است برپا که معبر است در اصطلاح قوم بمرتبه وهم و دائره امکان که متضمن تنزلات ثلثه امکانیه است از تنزلات خمسه مشهوره یعنی تنزل روحی و مثالی و جسدی چنانکه مرتبه علم واجبی متضمن دو تنزل وجوبی است یعنی وحدت و واحدیت که عبارت است از ملاحظه او سبحانه شیونات صفات خود را اجمالاً و تفصیلاً در مرتبه علم و میگویند که در خارج غیر وجود واحد هیچ شئ را تحقق و ثبوتی نیست و این کثرت مرئیه در مرتبه وهم کاین است و حکمت بالغه این وهم را اتفاقی داده است و بنای آثار ابدی بر آن نهاده نه وهمی است که برفع واهمه مرتفع گردد و مراد قوم از اطلاق وهم برین مرتبه آنست که این کثرت را حقیقتی دیگر نیست همان وجود واحد درین مرآت وجود منبسط تجلیات شده است و منشاء تعدد تجلیات تکثر شیونات است که در حضرت وجود مندمج بوده اند و در مرتبه علم منفتح شده مثل انفتاح شجر از بذر حقائق ممکنات گردیده است و عکوس آن حقائق در مرآت وجود منبسط افتاده و مسمی بعالم شده و چون وجود وهمی آن اشیا حقیقتی دیگر ندارد بلکه عکس وجود علمی است و در نفس الامر همان وجود علمی موجود اند از مرتبه علم بر نیامده اند چنانچه مذکور شد و علم صفتی از صفات الهیت و صفات عین ذات اند بزعم صوفیه وجودیه پس برین تقریر وجود اشیا عین وجود حق باشد چنانچه حضرت شیخ اکبر رحمة الله علیه میفرمایند ان شئت قلت حق و ان شئت قلت خلق و ثابت شد که غیر از وجود واحد در خارج وجودی نیست و انیست

معنی وحدت وجود وانمعنی مکشوف ومشهود این حضرات است رحمة الله علیهم

مکتوب بست و چهارم

قاصد مستعجل ست استخاره میسر نمیشود استخاره مسنونه باید بعمل آورد ان شاء الله تعالی خیریتش می آید الحمد لله که باهمه توکل و تامل مرض ایمی متعلقان دویرانی شهر وفا و زمان باکمال جمعیت بسر برده میشود بحمده ونستعینه الله تعالی عزیزان را توفیق اتباع سنت دهاد و بذکر خود مشغول داراد شیخ احمد مقید کار ست لطیفه قلب او از قید قالب بر آمده است اما استعداد این مرد ضعیف ست معهذا افتان وخیزان براه مقصود میرود وخدا بمنزل مقصود برساناد چون سلب امراض قلب و قالب معمول حضرات ماست رضی الله تعالی عنهم حق تعالی آن جناب را قوت و قدرت آن عطا فرموده است اخیرا از راه انکسار خود را درین امر خیر معذور میدارند فیض الله خان صاحب را هر روز در پیش رو نشانیده بقدر پاس انفاس سلب مرض ایشان نمایند تاکید ست و قصد شریف بسفر حجاز برفاقت شاه سیف الله صاحب مبارک ست اما بشرط رضای مردم محل که حق شرعی ایشان بذمه سرکار ست و در غیبت آن مشفق خادمی معتمد می نظر نمی آید و اسباب هم همراه بردن از علائق مقصود ست اما اندکی بتامل این عزیمت خجسته نیت بعمل باید آورد مبادا که سفینه در زیر پرده داشته باشد از اعزه و احباب و اخوان طریقه وطلاب سلام نیاز قبول باد والسلام

مکتوب بست و پنجم

التفات نامه مشتمل بر ترددِ خاطر از مرض حبر یافتن شیخ احمد رسید و متردد گردانید و بعد رسیدن او هم بنابر حقوق اخوت و هم برعایت امتثال امر شریف مورد اشفاق خواهد شد و اگر طرف دیگر رفته باشد تا تاثیر توجه ان شاء الله تعالی زود برمی گردد و محفوظ و مصئون بمنزل مقصود میرسد خاطر شریف جمع باید داشت بعزیزان و دوستان و یاران طریقه سلام رسانند و خدا کند که آب و هوای فرخ آباد با مزاج عالی بسازد اندیشه ازان است که بیگانگان طریقه علیه مجددیه در انجا بسیار اند غیر از اعزه معدود خدا صحبت را ست آرد زیاده

بانفسیکه اندرون میرود عوارض جسمانی بغرض انقلاب او می بر آید و کشیده می شود و بانفسیکه بیرون می آید تصور نمایند که آن عوارض معدوده جسمانی همراه وی بر زمین می افتد و از اندرون سلب کننده بیرون می آید صاحب سلب متاثر نگردد

شیخ احمد که ثانی الحال رسیدارادہ دوماہہ توقف معلوم میشود لیقدر صحبت وفرصت نصیبی

از طریقه میگیرد وفقیر از تحریر جواب خطوط صاحبان مکن خودرا معذور داشتم که بعد هزاران

سال خطوط هم بیگر میرسد توقع زندگی کجاست که رنج تحریر باید کشید وخودرا بیاد دوستان

باید داد خدا عزیزان یاد آورد راسلامت دارادا اگر آن مشفق بجهان آباد تشریف خواهند برد اشتیاق

فقیر وسلام زبانی خواهند فرمود وسوانح اینجا این است که دو نیم ماه گذشته که هر روز مکروهی تازه بروی

کار می آید وحق تعالی رفع سیفر باید الله تعالی فتوحات ظاهری وباطنی کرامت فرماید متوقع رحمت

الهی باشند والسلام **مکتوب بست وششم** فقیر روز شنبه نهم جمادی الاخری

روانه دهلی گردید خدا برساند وداغ جدائی آنجناب با خود همراه می برد خدا قادرست که با این ضعیف

پیرانه سالی طرفین باز هم سعادت ملاقات سراپا برکات میسر سازد وعنایت نامه مختصری منه مظهرف

مسی رسید بارک الله فی رزقکم وعمرکم واز دعای خاتمه وحفظ وآمان از آفات ومکروهات وتواتر فتوحات

صوری ومعنوی برای آنجناب وخان عزیز تر از جان که با اینهمه ملالتها عروض مرض از خط ایشان

معلوم شده واین خبر خیلی مشوش ساخته مقید میباشم خدا اجابت کند از خوبی فیض الله خان صاحب

چه نگارم مناقب ومحاسن تمام عالم در نسخه وجود این نوجوان جمع ساخته اند خدا ایشان با قصی

مراتب دین ودنیا برساند از فقیر سلام واشتیاق فراوان فرمایند وباولاد ایشان دعا ورفیقان

ایشان نیز نواب ارشاد خان مغفور از اینجا در آخر صفر سفر کرده در حدود مراد آباد بادشاه را

دریافتند وهمراه لشکر قصد دهلی کردند وسیزدهم ربیع آخر داخل شهر شده بعد توقف دو گهری آب

سرد خوردند وسر شدند وجان بحق سپردند ودر حویلی قدیم بخاک آسودند وداغی بر دل گذاشتند

که مرهمی ندارد وبرادران وپسران ایشان بوطن مراجعت کردند ظفر علیخان در حضور ماندند وسر داران

بسوی تعلقات بحال ایشان داشتند در هنگام ماتم وتشویش معاش یاران اینجا را از صحبت

مراتب سالک در لطیفه قلب را از تجلی ظلال صفات نصیب است وسیر در دایره ظلال ولایت صغری است که ولایت اولیاست و واقع میشود ولطیفه نفس را از تجلی صفات بهره است وسیر در دایره صفات ولایت کبری است که ولایت انبیا علیهم السلام واقع میشود واز عناصر اربعه عناصر را غیر از خاک از تجلی صفات باعتبار اسم الباطن حصه است چنانچه نفس را از تجلی صفات باعتبار اسم الظاهر نصیبه بود وسیر درین دایره ولایت علیا است ولایت ملائکه است وعنصر خاک را از تجلی ذات بهره است که کمالات نبوت است وبعد حصول کمال لطائف عشره وفنای آنها تجلی ربوبیت وجدانی افتد چون از لطائف خمسه عالم امر فراغ حاصل می نماید

[illegible]

وفاے وعدہ یعنی تحریر استیا انتخاب وغیرہ کجاست دیگر تشریف فرمودن سید چیون صاحب کہ از طبقہ عالیہ اند براے صاحبان آن شہر فتوحست سلام نیاز فقیر رسانند و شیخ احمد دعا خوانند و باخدا مشغول باشند و میر معین در سنین پنجاہ و چند تمام کار را تا کمالات نبوت رسانید و نسبت ارشادی یافتہ و دیروز اجازت ارشاد و خرقہ ہم یافت خدا برکت دہاد والسلام

مکتوب بست و ہفتم

حامداً ومصلیاً ومسلماً حضرت میر صاحب مشفق من ہزاران سال سلامت باشی کہ بعد مرگ و نومیدی وصال تاب حیات نو تر قدوم برکات لزوم در این مرز و بوم این مردۂ صد سالہ را زندہ جاوید ساختی بیکنم از ضعف پیری و کثرت تعلیم طریقہ کہ روزی صد کس را بل زیادہ ازان توجہ اتفاق افتد قوی القدر بتحلیل رفتہ کہ طاقت قیام در نماز فرض ماندہ است و بس اگرنہ بجبر داشتماع این خبر زندگی اثر بسر میدمید ان شاء اللہ تعالیٰ در ماہ صفر ارادہ سنبھل دارم کہ از چندین سال ہر سال اتفاق موافق میرسم و از ورود خود دران حدود اطلاع میدہم یقین است کہ با بعیای این مردہ خواہند پرداخت و از یاد عہدہاے قدیم حالتی میگذرد و بر تنہا از خود تر شست آید کہ در قالب تحریر نگنجد در نسخہ مبارک نفحات الانس در ذکر استاد ابو القاسم قشیری رضی اللہ تعالیٰ عنہ این دو بیت در نظر گذشتہ و درین ایام فقیر از جا بر بودہ بود مناسب حال دانستہ میرنگارد

سقی اللہ وقتاً کنت اخلو بوجہکم ¤ وثغر الہوی فی روضۃ الانس ضاحک ¤ اقمنا زماناً والعیون قریرۃ ¤ واصبحت یوما والجفون سوافک ¤

امید است کہ در مراسلات و مکاتبات موافق رسم قدیم بلفظ مرزا صاحب اکتفا میکردہ باشند و از احوال برکات اشتمال ارادہ تشریف مطلع سازند والسلام

مکتوب بست و ہشتم

اللہ معکم اینما کنتم شما در اینجا مولوی ثناء اللہ سنبھلی رفتہ جاے فقیر گرم سازید کہ در آن ضلع عالم فہمیدہ و درویشی صاحب نسبت بخاطر جمع

بکار خود ساعی و سرگرم باید بود و تشویش را بباطن خود راه نباید داد و اوقات در ایصال منافع
دینی ظاهراً و باطناً مصروف دارید که او سبحانه شما را دولتی داده است شکرش همین ست
قال الجنید الشکر صرف النعمة فی مرضیات المنعم هیچ عبادتی برابر این عمل
نمیتواند شد که اصلاح است و نیابت نبوت ست علی صاحبها الصلوٰة والسلام انشاء الله تعالے
زود ست که ضیق بدل بوسعت می شود ع مشکلے نیست که آسان نشود . و اگر از غیب چیزے
معین گردد بی مضائقه آنرا قبول باید کرد و وجه معین بے طلب و سوال منافی توکل نیست اگر
اعتماد بر آن نباشد خصوصاً درین زمانه باعث رفع تفرقه خاطر ست و توکل صرف باعث
بے جمعیتی ست و راس المال صوفیه همین جمعیت ست انشاء الله او سبحانه جل شانه متبعان
سنت نبویه علیه الصلوٰة والتحیة و درویشان خانقاه مجددیه را ضایع نخواهد گذاشت خاطر
جمع دارید و در تعلیم طریقه و درس کتب مقید باشید و ختم خواجها رضی الله تعالے عنهم
و ختم حضرت مجدد رضی الله تعالے عنه هر روز بعد حلقه صبح لازم گیرید و بجناب او امید وار
و از غیر او نومید باشید و از آشوب کفار مرهته اندیشه نکنید انشاء الله تعالے دوستان را
مضرتی نخواهد رسید و برائے دفع بلیه ها در قرات سوره لایلاف هر قدر توانید اکثار نمائید و در فتح
و نصرت لشکر اسلام بر کفار دعا و صرف همت واجب ست غافل نباشید اگرچه احوال مسلمانان
این قوم معلوم اما حق اسلام بر همه امور مقدم ست و ملا روزی را بعد سلام بگوئید که دنیا فانی
و آخرت باقی انیقدر انصاف ضرورست که دهم حصه اوقات شریف خود را صرف شغل آخرت
نمائید و اگر توفیق باشد دعا در باب رفاه و جمعیت و صحت و عافیت نواب ارشاد خان بهادر
در اوقات خاص واجب دانند اللهم اجعل خیر عمری آخره والسلام **مکتوب**

بست و نهم محمد دانش بنگالی از یاران شاه مراد الله جیو که بکینم سال .....

بقدر استعداد فیض و برکت طریقه برداشتند برای چند روز رخصت گرفت ظاهر اراده مراجعت باین طرف دارد و بخدمت میر سید نور دالطاف خواهد شد هر چند مرد ساده است اما طالب خدا است زیاده استقامت بر جادهٔ شریعت و طریقت روزی باد

مکتوب سی ام

یاران قدیم که آمده بودند همه رفتند خصوصاً میان محمد میر صاحب که باکثر وجوه از اکثر یاران طریقه ممتاز بودند نوزدهم اینماه بمرض ذات الصدر رحلت نمودند والمی سخت بفقیر رسید چون انتقال ما هم نظر بعمر طبعی قریب است تسلی شدیم و ایشان نه فرزندی گذاشتند نه خلیفه تربیت یاران ایشان و تدبیر علائق ایشان بگردن فقیر افتاد از نوید افادات ایشان که ظاهرا و باطنا به بندگان خدا میر سید سرور را حاصل شد بارک الله فی برکاتکم و آنچه درباب برخوردار ظفر علیخان نوشته اند واقعیست از اخلاق و مناقب و اخلاص و دیگر مراتب هر چه می باید و دل میخواهد او همه دارد و همین خوبیهای او مرا اسیر دام محبت کرده و گرنه من اراده را که با خود کار نیست با دیگری چه کار خدا او را فتوحات صوری و معنوی ارزانی دارا دکه مراد ر دنیا عزیزتر از وکسی نیست و در واقع بجای مادر و پدر و بجای پرستار و نفر در حق او همین فقیرم و از وهم آداب ارادت و فرزندی و غلامی و بندگی بتقدیم میرسد اما چیزی هست که من سید انم در حق برخوردار زیاده بر سابق التفات باید کرد که جبر نقصان التفات فقیر که در حقیقت هیچ نیست تواند شد و آن برخوردار را بگوئید که هر صباح متوجه بفقیر شده بنشینند او را خود توجه نمیدهند آنچه از رقت آن برخوردار نوشته اند خیلی الم و اذیت بدل رسانیده میان غلام محمد خرابی باطن خود ظاهر نمود بقدر طاقت تعمیر آن نموده شد و میگفت که برای همین کار سفر اختیار کردم خدا کند راست باشد فقیر یکبار بعیادت شاه ولی الله صاحب رفته و بدعای صرف همت در ازالهٔ عوارض ایشان متوجه ست حافظ غلام رسول ملاقات کردند مرد بزرگ اند مولوی ظهور الله جیو سلام قبول نمایند والسلام

مکتوب سی و یکم خبر تمامی مسجد معلوم گردید حق تعالے اساس اسلام را قوی‌تر گرداند درین روزگار المی قوی تبدل راه یافته در ماه گذشته قلعه تهانیسر را کفار سکهه بغارت متعرض شدند قتل و غارت و اسر در میان آمد مولوی قلندر بخش صاحب سلمه ربه معه زن و فرزند غارت خورده بسلامت جانها برآمدند طرفه حالی گذشت انا لله وانا الیه راجعون از غایت بی اسبابی در آن نواح متوقف اند تا بما نرسیده اند و از بی استطاعتی با آن خصوصیت امداد و اعانتی از ما بتقدیم نرسید خجالت علاوه این مصیبت گردید خدا تعالے تلافی فرماید امسال غالب موانع حرکت بآن طرف موفور اند اول ضعف پیری مع امراض و عوارض دوم کم فتوحی سیوم تنهائی اندرون که کنیز و پرستاری نمانده دو کنیز از خانه رفتند و اصیلان هم از نادانی غله دماغ خدمت ندارند و هم تاب نازک مزاجی مردم محل نمی آرند درین ایام پرستاری خانه بما صفیه زوجه فقیر و مستوره فقیر است و طعام از خانه مولوی غلام یحیی صاحب بهره ور خادم ایشان پخته می آرد جلیس از اینجا میرود و همچنین شاه علی با وجود دو منکوحه و سه فرزند یک خادم ندارد و ناتوانی او علاوه آن الحمد لله علی نواله والصلوة علی رسوله محمد و آله آنچه از تدبیرات آدمیت بمرخوردار ظفر علی اوصله الله تعالے الی ما تمناه نوشته اند بجاست هنوز قدر او را نشناخته اند او جواهر پاره ایست که قیمت ندارد و فقیر بسبب گرفتاری او هم خوبیهای او را شناخته ام ان شاء الله تعالے در کمالات اخروی و فتوحات دنیوی ترقیهای نمایان نصیب اوست از ضعف و کبر رونق در تحریر نمانده و طاقت تقریر هم نه یاران بعد ازین از جواب خطوط معذور دارند همه دوستان مضمون عذر را رسانند که مرا معذور دانند رمضان مبارک بخوبی گذشت و یاران باوطان رخصت شدند خدا ناصر و معین شما باد اگر بر جاده شریعت و طریقت زندگانی خواهند کرد حق تعالے در هر دو جهان آبرو نگاه خواهد داشت در امور سلطنت تشفی نمانده خدا خیر کند. طلبه لله

برخوردار حفیظ الله و حافظ محمد نبی که واقع شد تسلی باید نمود و السلام **مکتوب سی و دویم**

بالعافیت ایم و شما بالتزام شریعت و شغل طریقت مقید باشید و با مردم بانکساری و بے

نفسی معامله نمائید که کمال نفس و نیستی و هستی حقتعالی را مسلم ست و صحبت علما و فقرا لازم

گیرید و بر نکردنات زمانه صبر کنید که دنیا زندان مومنان ست و وعده راحت در آخرت ست

بشرط سلامت ایمان و بر کم دیدن نعمتهائے الهی شکر واجب دانید و بد خلقی پیران را بدنام

نباید ساخت و اگر کسے رجوع بطریقه نماید خدمت او باید کرد و از و خدمتی نباید خواست مگر بغلبه محبت

خود شما بمضائقه ندارد و همه جا باشید با خدا باشید و بر محبت پیران طریقت باشید میان محمد انوار

الحال شکسته حال اند نزد ایشان میرسد حتی المقدور مدارات ازین دریغ ندارید و معلوم ست

که طالبان خدا در عالم کم اند اگر کسے بیاید نام خدا او را بیاموزند که اجر بسیار دارد۔

مکتوب سی و سیوم از لوند و خول یاران در طریقه الهیه سر و رهم رسید

بمولوی نعیم الله بهرایچی المظهر خلفائے حضرت ایشان

بارک الله فی کمالکم و تکمیلکم۔ انشاء الله تعالیٰ کثرت مستفیدان و فتوحات هر دو جهان

روزافزون خواهد شد خاطر جمع دارید و کتخدائی به نیت اتباع سنت مبارک ست و در حق برخوردار

میان محمد قاسم بدعا و توجه مقید ایم و معلوم شد که شما هم مقید اید انشاء الله تعالیٰ اثر

ظاهر خواهد شد و تقصیرے که ازان برخوردار واقع شده بود در آن جرم او نبود معاف کردیم و نوشتیم

باز چرا اندوه را بخاطر راه میدهند شما هم خاطر جمع سازید و در حق او بدعا و توجه سرگرم باشید

و ضعف پیری روزافزون ست و کثرت یاران و تائید غیبی بقوت مستعاره در توجه دادن

نیز روزافزون الحمد لله علی نواله و الصلوٰة علی رسوله محمد و آله شاه شفیع علیه الرحمة بدر وفتق وفات

خلیفه حضرت ایشان

یافتند و در مقبره حضرت شاه ولی الله صاحب رحمة الله علیه مدفون شدند و شاه رحمت الله

نیز در دهلی آمده بودند روز رحلت یکمنزل ازینجا رفته یکبار با فنا آمدند مردند بعد تجهیز و تکفین

در پہلوی میان محمد منیر مرحوم آسوده‌اند یاران حلقه آنجا سلامها خوانند و فقیر را از دعا و توجه
غافل نشناسند و احوال یاران حلقه آنجا معه اسامی آنها نیز نوشته باشند انتقال از وطن
به بلده لکھنو بسیار بجا شد درین حکمتهاست حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره در رساله از رسائل
مسیفر مایند که طالب را باید که خود را از چهار نوع فساد نگاه دارد یکے از صحبت طائفه که محرم نباشند
یعنی در شیوه این شریک نباشند که صحبت غافل سخت زیان دارد که صحبة الاتفاق داء
ودوا انها مفارقتهم دوم از لقمه شبه سیوم از بسیاری خوردن چهارم لقمه را بغفلت خوردن
هر لقمه که سالک بغفلت خورد تخم معصیت شود و هر که بسیار خورد در طاعت گران شود و هر لقمه که
با شبه خورد نور باطن وی بظلمت مبدل شود و هر که با غافل صحبت دارد و هم رنگ او شود هر که درین
سبق با تو شریک نیست او ترا محرم نیست هر چند که مردم بالغ باشد از رنج کشیدن چاره نبود
پس باید که از کس یا از چیز هر که حجاب راه او شود دور باشد و گفته اند که در شریعت مرد وقتی
بالغ شود که منی بطریق شهوت از وی زائل شود و در طریقت وقتی بالغ شود که وی از منی بر آید
فقیر در شریعت آنست که او را چیزے نبود و در طریقت فقیر کسی باشد که در باطن او یعنی در دل او
غیر از خدا تعالی هیچ خبر نبود این فقر ست که رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بدو فخر کرده است
الفقر فخری والسلام **مکتوب سی و چهارم** حال مردم این شهر از روزیکه
نجف خان آمده است از شاه تا گدا تباه است و ذکر خلاص مجد الدوله بر زبان خاص و عام
است خدا تعالی زود بظهور آرد دیروز خط شما رسید و بسیار مشوش گردانید فقیر هم دعا میکند
و بیاران حلقه و بمیان محمد مراد جیو تقید در باب حصول مقاصد شما کرده ایم امید قویست که
با جابت رسد و اثر بخشد خاطر جمع دارید که فقیر از طرف شما هرگز غافل نیست و هرگاه که با قانی
خود روبرو شوید یا مقلب القلوب والابصار سه بار اول و آخر درود یکبار خوانده بر هر دو

که فدست دمیده برروی حوض گردانیده روبرو میشده باشید و سورهٔ لایلاف را یکصد بار با بسم الله هر روز بخوانید. اول و آخر درود پنج بار به نیت دفع شر اعدا هیچ ضرر بشما نخواهد رسید انشاء الله و چاقوی خورد تری که لعب اطفال ست رسید بطفلی داده شد بعد ازین در هیچ باب برای مالکر ارسال تحفه نخواهید نمود که از ناسازی آب و هوای آنجا هوش شما بجای خود نمانده است فقیر از همه نا امیدم میسازانید اما امیدوار است شما از شعور شما شکایت دارند درین مدت مدید و سفر دراز تحفه ها که باقربا فرستاده اید همه بد رنگ و بد قماش زر دادن و جنس بد خریدن از شما عجب ست و ملال فقرا اشل مشت خاشاکی ست برروی دریا حالا اثر ازو نمانده و معذرت که شما درین خط از حد گذرانیده اید خیلی شست و شوی آن غبار نمود خاطر جمع دارید و رمضان مبارک بسر رسیده یاران طریقه و حافظان قران مجید این بار درینجا بسیار فراهم آمده انشاء الله تعالی این ماه مبارک را بجمعیت و برکات گذرانیده بعد عید میرسم. والسلام۔

مکتوب سی و پنجم خط شما که طومار ملال بود ملول گردانید. برادر من بکرر نوشته ام که فقیر در دعای خیر شما تقصیر نمیکنم تا اثر بموقوف بر وقت ست اینهمه ضعف و ناتوانی که همیشه در خطوط شما مرقوم میگردد و مرا مشوش میسازد که خفقان شدید دارم سورهٔ لایلاف که برای دفع شر به از و نسخه نیست و دعای حزب البحر همچنین بخوانند و مولوی نعیم الله صاحب فقیر بدعا معتقد ایم تا حال که از شر مردم محفوظ مانده اند اثر همین سببست و بعد ازین هم متوقع حفظ و امان باشند جزئیات را نوشتن که فلانی با شما چنین سلوک بد نمود و فلان چنان کرد چه ضرورست و تحریر جواب خطوط از ضعف نمیتوانم نمود حالا بدوستان نوشته ام که امیدوارند و منتظر جوابها نباشند که ضعف ورم و مرده ام و مرا طاقت رفتن بمسجد جامع بروز جمعه نمانده است و سجادهٔ منبر و موقوفات آن کجاست که متوجه بتعلیم الهی شوم و دریابم که در حق فلان کس چه مناسب است شما اگر درین ایام جائی مسعود دیده حال مرا دریافته مستقدم نمی شدید فردا پس فردا خبر رحلت فقیر خواهید شنید

هرچه بخاطر شما برسد بعمل آرید اما اول استخاره که در حدیث است بکنید بعد هرچه پیش خواهد آمد
درآن خیر است ضعف و ناتوانی از حد گذشته است و امراض متعدده مستولی شده نماز فرض ایستاده
میخوانم و بس در حلقه هر روزه وقت قریب صد کس حاضر میشوند حیرانم که قوت توجه از کجا می آید غذا بقدر
چهار دام باقیست و رفتن تا بیت الخلا حکم سفر دارد و درین سال سقوط قوت بسیار شده
مرا از حد خود این توقع نبود در خدمت مولوی نعیم الله صاحب بگویند که خطوط طولانی ایشان
رسید و مطالب معلوم گردید بیاران حلقه سلام ما رسانند و طاقت تحریر جواب نیست دعای
خیر خاتمه نمایند والسلام **مکتوب سی و ششم** باعث تحریر این است که لاله برج لال
نام جوانی از دوستان معتبری که در حسن سلیقه منشی گری و صحبت داری بزعم فقیر نظیر ندارد
و عمده زمانه و عمده روزگار بوده است درین ایام از وطن خود که اکبرآباد است بتلاش معاش
درینجا وارد شده است منتظر بودیم که زود بیایند تا این نسخه صحیحه آدمیت را با آنهای خود برخوانانده
احسان دست بسته در حق آقا که مرد فهمیده و در تنخواه با او رفیق شود و هم در حق خود که اینچنین
زور بازوی شما باشد و هم در حق فقیر که مخلص معتقد کذائی بتقریب روزگار از ما دور تر نزد کرده
باشید و باید که پیش از رسیدن بتقریبات مستحسن خداوند نعمت خود را مشتاق او سازید و
ازین معنی ما را اطلاع دهید تا مسرور باشم معلوم شماست که ذکر کسی باین اهتمام با شما نکرده ام
و عادت بمبالغه ندارم الله تعالی خاطر شما را در همه امور دینی و دنیوی جمع دارد و صحبتهای خاص
ایام گذشته اکثر یاد می آید خدا باز میسر آرد و فقیر را از خود غافل ندانید هر روز هر وقت دل
متوجه بشماست حاجت تاکید نوشتن نیست کس از جان خود غافل نمی باشد من شما را برابر
جان دوست میدارم ان شاء الله تعالی محفوظ و محفوظ خواهید بود و معامله با مردم محل حوصلت
خدا خاتمه بخیر کند و کوزه های بیرهای معطر آله از کهیر فرستاده بودند سربمهر رسید نوزده دانه بر آمد

بسیار بنا الله راست آمد خدا تعالی جزای خیر دہد و ہر دو تہان سفید یکے لک دو دمی تنک ہر دو در عالم خود خوب اند فقیر حال جامہ کم قیمت استعمال میکند لیکن برعایت خاطر شما کہ شما جست بسیار نوشتہ اید و درصورت عدم قبول از خاطر شما تشویش نخواہد رفت نگاہ داشتہ ایم جامہ داک سیر و نیم سیر کہ برای مردم اندرون نوشتہ اید ضرور نیست و در خانہ شما خیر ست والسلام

مکتوب سی و ہفتم

ظہور اثر توجہ بر قلب مستورہ شما در اوائل کہ مرقوم بود معلوم شد بعد ازین اتفاق توجہ نیفتاد کہ فقیر نسیان مفرط دارد کسی یاد دہد بہر حال تخمی پاک در خاک آن عفیفہ کاشتہ ایم بروقت مقدر سر سبز خواہد شد باید کہ آن برخوردار بظاہر مقید بشرع و در باطن مشغول بذکر طریقہ باشد کہ فلاح دوجہان درین کار منحصر ست وایشان نیز باید کہ بذکر قلبی مقید باشند و التزام شریعت و محبت مشایخ و دوام شغل باطن واجب دانند و از صحبت مردم نا اہل و اشغال نامناسب احتراز لازم شناسند و خدمت علما و مشایخ متدین و متشرع غنیمت شمرند و آنچہ از قصد خود و مردم خانہ بجانب شاہجہان آباد نوشتہ اند بشرط امن مبارک ہست و تا رسیدن شما فقیر ان شاء اللہ تعالی بعد نماز دوگہڑی روز بر آمدہ پیش از حلقہ یا بعد آن بجانب مستورہ شما متوجہ خواہد شد باید کہ ہر روز منتظر و متوقع فیض رو باینطرف کردہ بعد نماز صبح بنشیند کہ محبت این عفیفہ کہ فرزند ماست در دل فقیر تاثیر کردہ است و استعداد خوب دارد و ہرگاہ توجہ میشود ترقی معلوم میگردد و اللہ تعالی ہرجا کہ دارد محفوظ و محظوظ دارد و اخلاص شما بر من ثابت ست و داغ واقعہ مولوی غلام یحیی مرہم ندارد والسلام

مکتوب سی و ہشتم

فقیر در رسالہ معلوم کردم کہ والدہ شما در باطن ناخوش اند ناخوشی والدہ موجب خسارت دنیا و آخرت ست خصوصا والدہ مشفقہ ایمعنی را استغفا نمودہ اگر اصلی داشتہ باشد کفارت و مکافات بعمل آرند اللہ تعالی

عواقب امور ایشان مقرون بخیر گرداند و از دعا غافل نشده‌ام اطلاق ایشان موقوف بر وقت
مقدر است و عمر اخیر است اگر در زندگی میسر شد ان شاء الله تعالی به شرط سلامت ایمان در بهشت
بر خوردها است خاطر خواه خواهیم کرد به دعای خیر خاتمه یاد داشته باشند با وجود بی‌سامانی در فصل
برشکال برآمدن شما برای تفحص احوال فرزند مفقود الخبر غیر از رنج فائده ندارد به امید رحمت
الهی منتظر باید بود اگر عمر ایشان باقیست دیر یا شتاب خواهند آمد. والسلام—

مکتوب سی و نهم او سبحانه جل شانه مهربانا صاحب مارا از مکروهات
دارین محفوظ دارد و در عقوبات کونین محظوظ و مامون [illegible] اخلاق کریمه ایشان به فقیر افسونی دمیده است
که دل از استیلای شوق بجان رسیده است ~ کردی نگهی سوی حیران تو گردیدم ٭
ای کاش ندیدی ای کاش ندیدم ٭ مشکل اینکه طرفین را موانع حرکت بسیار است
ایشان طرف شغل ملک داری و از هیچ [illegible] ناتوانی بیزاری [illegible] و دلها برسد تا بر خوردها
میسر شود اگر رسم مراسلات که نیمه ملاقات است مسلوک باشد غنیمت است زیاده عمر و عزم
افزون باد. مکتوب چهلم [illegible] سیمت و جاذبه احباب فقیر از دهلی به سنبهل رسید
و [illegible] مرادآباد [illegible] دیدتا به انتخاب [illegible] که رخت اقامت در کجا اندازد و متعلقان را
طلبیده [illegible] که از شورشهای هر روزه دهلی تنگ آمده‌ام و دهلی وطن شما [illegible] پور خود
دوست [illegible] آنجا رسیدم مردم سنبهل و مرادآباد و امروهه که سه جا [illegible] مساجت نمودند که اینجا باید بود
جاذبه و حقوق نواب ارشاد خان و سلسله به نگاه داشت [illegible] جای دیگر نکنم و طالبان
طریقه نیز در این شهر بسیار اند عزم اقامت نموده آمدم برای طلب متعلقان فرستادم آنها
مسموع نشستند ناچار مراجعت دهلی اتفاق افتاد ~ عمر باقی با احباب باقی ٭
با ما تو صد حساب باقی ٭ وقت کشف [illegible] قریب است [illegible] ایشان [illegible]

اجازت است برای حل مشکلات بخوانند و طور خواندن آن حضرت میر سلمان صاحب
سند کنند اگر این دعا آخواند باشند بنویسند که آنرا نوشته طور دعوت آن ارسال نمایم
و شعر مناسب حال از محمد قلی سلیم آمده است ۵ مشغول بوصال صبیر نشد دریغ چو شطرنج
عشقبازی ما غائبانه ماند ۰ والسلام **مکتوب چهل و یکم** الحمد لله علی نواله و
سبحانه و تعالی شمارا از همه بلیات سلامت آورد و توسل بپادشاه حال کرده بودند مآل آن خوب
واحوال این دنیا داران ناکور باطنان را مفصل معلوم میشود اگر شود تحریر آن خوب
فنا دست اینقدر هم برعایت خاطر شما گاه مینویسم و خوبی میان عظیم الدین زیاده از آن
که نوشته اید بقطع نظر از رسم طریقه فقیر او را شناخته آشنا گرفته ام که مردیست مردانه در هر میدان
معامله دینی باشد یا دنیاوی خدا او را زنده دارد و مقصود ش برساند پس آمدن تا اندک
مدت و اگرچه برای ترویج طریقه است که طالبان درین شهر ویران نمانده و آنجا بسیار اند
و مهماندار و غمگسار شما نیز اگر شما در آنجا نباشید وحشت خواهم کردن هرچند فرزندان و
رفقای شما خدمت میکنند لیکن شما بدیل و نظیر ندارید که کسی قایم مقام شما تواند شد نوح
حکیم عنقا وار درین شهر و قرص حکیم کیمیا بهر حال هرچه تقاضای وقت کند زود عمل باید آورد
یا اطلاع زود باید داد که خار خار سیر و سفر از سینه بدر کرده شود و دلجوئی حضرت مولوی ثناء الله
صاحب که یادگار فقیر اند ضرور دانید والسلام **مکتوب چهل و دوم**
جان من بسلامت باشی درین مدت مفارقت دو رقعه شما رسید و حرز جان گردید و روح
تازه در تن ناتوان دمید بهر حال با همه بدمعامله گی با فقیر با آن همه حقوق و خصوصیت
و تغیر دادن شما با فقیر در اوضاع قدیم که بیان آن طول دارد و مناسب حال فقیر غیر از وفا
و عفو و دعا هیچ نیست ـ باید دید که انتظار با چه میکند شمارا بخدا سپردیم و مارا بخدا سپارید

واز احوال سفر نجیب آباد و حال یاران منجمل واخوان واخوۃ واعمام ووالدات وصاحبان
انصاری وحال حضرت مولوی صاحب از اسباب معیشت ایشان بنویسید و هر صبح بعد نماز
متوجه بفقیر بنشینید بی ناغه توجه میدهیم ازکسی توجه نگیرید و اطاعت والدین واجب دانید
وکیفیت معامله با بزرگان وحال معیشت خود بنگارید واشتیاق بشرط صفای دل مخفی نیست
وخدا حافظ دین و دنیای شماست زیاده عمر و مزه عمر باد۔ **مکتوب چہل وسوم**
مخدوما فقیر را بیش از مرده تصور نباید نمود و مرده بر سلام سبقت نمیتواند کرد مگر موافق خبر
صحیح جواب سلام تواند داد وشنونده یا نه اکنون که رسم مراسلات تازه کرده اند فقیر نیز خود را
در ادای رسم دوستی نامقصر نخواهد داشت وحقوق صحبتها فرو نخواهد گذاشت واین بوستان
دبستان تحقیق استعداد تصنیف کتاب ندارد بعض مسائل شریعت وطریقت بطریق جواب
که احباب سوال کرده اند بطور مکاتیب مرقوم شده عزیزان آنها را فراهم آورده اند بعض
اجزای آن متعاقب مرسل میشود خدا کند بقبول رسد و هژبر علی خان صاحب که بجای
برادر و فرزند فقیر واز خاندان عمده و باوصاف حمیده متحلی اند بتقریبی بقصد بیلی بهیت
نموده اند معرفتی با مردم آن بلده ندارند بوسیلهٔ رقعه فقیر اگر بخدمت برسند مورد مراحم
خواهند شد و اشفاق وعنایتی که با ایشان مبذول خواهد شد بعینه عاید بفقیر خواهد گشت
ملاقات که بنظر باسباب خیلی متعذر می نماید خدا آسان فرماید ع وللرحمن الطاف خفیه ٭
مستفیدان مجلس شریف سلام قبول نمایند **مکتوب چہل وچہارم**
باعث تحریر آنکه ظفر علیخان سلمه ربه خلف نواب اعتضاد الدوله ارشاد خان بهادر
نبیرهٔ نواب امین الدوله مغفور ست از اولاد امجاد حضرت شیخ الاسلام عبدالله انصاری
رضی الله تعالی عنه وتربیت ظاهری و باطنی از فقیر یافته نسخه سراپای او صورةً ومعنیً

بصحت رسیده موافق وعدهٔ حافظ رحمت خان صاحب که کسولی در مجلس کتخدائی صبیه
دوندیخان درباب رفاقت و روزگار این خان برخوردار داده بودند قصد دہلی بعیت کرده
بنابرین بخدمت تصدیع میدہم که بحق دوستیہاے قدیم والتفاتی که برفقیر مبذول است
شفقتی که لائق بزرگیہاے آن مہربان باشد درحق این جگر گوشه که مرا عزیز تر از جان است
بذل فرمایند و اگر احتیاج بکلابة الخیر باشد مرتبه خودداری منظور نداشته بطوری بفرمایند که مستمع
متاثر گردد وگرنه خود را معذور دارند که سفارشہای سرسری فائده ندارد تنہا عنایت ایشان
کافی ست و فقیر را ورود خود در دہلی بعیت گاہی بخیال نگذشته بتقریب بودن این نور چشم
دران محروسه احتمال صورت اہمینی قوی ست والسلام **مکتوب چہل و پنجم**
اشتیاق و شفقت مآب حال شما ہمان ست که بود خاطر جمع دارید میر اسد الله صاحب برادر زادهٔ ما
و شما دعا یا لمند دی معاش در آن شہر واقع شده اند بشرط مقدور استطاعت و توفیق خدمت
ایشان غنیمت دانید الله تعالی شما را براعدا منصور و بر احبا مسرور دارا دو نیاز شما رسید
و بوقت رسید خانه آباد خدا قبول کند و از ارسال رقایم که بحکم نصف الملاقات دارد دریغ
نباید کرد و ہر جا که باشید با خدا باشید ضعف مستولی ست خدا خاتمه بخیر کند والسلام۔
مکتوب چہل و ششم الحمد لله حمداً کثیراً امید قوی ست که او سبحانه جل شانه
صاحبان و دوستان ما را مع جمیع ساکنان آن شہر محفوظ از آفات دارد و تلاوت سورهٔ
لایلاف صبح و شام لازم گیرند و ہمه دوستان و متوسلان را بفرمایند و از آشوب و ہنگامه
که در ینجا دو بسبب غلبه افواج جنوبی و فرار قوم روہیله واقع شده و قصبات و دیہات
بتاراج رفته چه نویسد مفصل از خطوط عزیزان معلوم خواہد شد الحمد لله که از اولیای خانقاه صاحب
ازین مہلکه نجات یافته تا اینجا رسیده اند ان شاء الله تعالی بوطن و بخدمت نیز میرسند

والتفات نامه رسید و ممنون گردانید و از اخبار صاحبان آنجا اطمینان بهم رسید الله تعالی
همه را بسلامت دارد و سروران اینجد و درا توفیق نیک کرامت فرماید و اشتیاق از دل
صفا منزل خود در یابند و خبر جانکاه واقعه حضرت مولوی غلام یحیی صاحب در سینه آتش زد
و زهره را آب گردانیده انا لله و انا الیه راجعون و سرمایه تسلی این ست که فردا ما هم میرویم
والسلام [illegible] **مکتوب چهل و هفتم** صاحب من برخوردار عزیز الله معه
والده خود در قید فرنگ ست و آرزومند این وصلت و عبید خان حرف کسی را گوش میکند
و در میان فقیر و آن عزیز ربطی نمانده و از مدتی بجانب جاهای خود رفته اثری و خبری ازو
از اینجا نیست فقیر در تدبیر آوردن و طلبیدن والدهٔ آن برخوردار بدهلی معذور ست مگر
بدعا حل این مشکل شود و از دعا دریغ نخواهم نمود و آن مستوره در مصیبتی مبتلاست که بتحریر
راست نمی آید اگر باختیار خود می بود برآورده تا بشما میرسانید. والسلام

مکتوب چهل و هشتم معلوم ست که برادر بدستخط خود خط نمی نویسند بنویسنده
که مینویسید بگویند که لقب مبتذل حقائق و معارف آگاه موقوف دارد که در خصوصیت نامه شما
این لفظ گنجایش ندارد و سلیقه تحریر مردم اینجا معلوم تکلف بمیزه را دخل ندهند بعد ازین یا منظور
بنویسید که از میرا جیبی میرزا جانجانان مطالعه نمایند پس مطلب بنویسند باعث تحریر آنکه میر محمود
صاحب از فرزندان خواجه احرار قدس الله سره هم پیرزادهٔ فقیر و هم قرابت با فقیر دارند
و مرا بجای فرزند اند همیشه بجمعیت بوده اند از گردش روزگار قصد پورب کرده اند بخدمت
خواهند رسید ورود ایشان را غنیمت دانسته بقدر مقدور در تلاش روزگار و معاش ایشان
توجه خواهند نمود. والسلام **مکتوب چهل و نهم** یاران طریقه را الله تعالی
در یاد خود مشغول و در بیان نعت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم مستغرق دارد و حال فقیر

محمد شاہ از یاران حلقہ است وکسب کمال کردہ اگرچہ بظاہر از علم وفضل خالیست اما انوار طریقہ باطن او معمور ست وباوجود عیالمندی وجہ معیشتی ندارد ومیخواہد کہ درین حدود اقامت نماید اگر وجہ معاش قلیلے کہ دران مقدار زندگانی مع علائق تواند کرد از سرکار دنیاداران این مملکت بسعی شما میسر آید ہم موجب اجر عظیم وہم سبب رضامندی درویشان ست وخدمت دعی وظیفہ معاش صاحبزادہ عالیقدر میان مرید حسین صاحب فرزند حضرت مجدد الف ثانی حضرت شیخ احمد نقشبندی سہرندی رضی اللہ تعالے عنہ کہ با علائق بسیار علاقہ روزگار ووجہ معیشتی ندارند ومعہ متعلقان در شاہجہانپور تبقریبی میباشند موجب خوشنودی پیران ست وناسیدن فقیر یاران طریقہ کہ در دہلی بھیت اند بخدمت مولوی عبد الرزاق کہ بظاہر وباطن لیاقت ارشاد وتعلیم طریقہ دارند رجوع نمایند وصحبت ایشان را غنیمت دانند عزیزان دیگر کہ از فقیر استفادہ کردہ اند واجازت یافتہ صحبت آنہا ہم خالی از فائدہ نیست اما صحبت را مصالح بسیار درکار ست واگر فقیر درحق شخصی سفارشی بنویسد بقدر طاقت سعی دران امر نمودہ باشند کہ برای شما مفید خواہد شد وتاخیر از تقدیر ست والسلام۔

مکتوب پنجاہم کاری غیر از ترویج شریعت وطریقت از زندگی مقصود نیست

برادران طریقہ پیش فقیر از برادران نسبتی عزیز اند حق تعالے ما وشما را با تباع سنت نبویہ علیہ الصلوٰۃ والتحیۃ استقامت روزی کند باعث تحریر آنکہ از ظلم وستم کافران سکہہ خذلہم اللہ تعالے بلدۂ متبرکہ سہرند ویران شد ومزارات حضرات علیہم الرضوان بشہادت رسیدہ صاحبزادہا آوارہ شہر ودیار شدند جماعۃ قصد آن طرفہا کردہ اند خصوصاً حضرت میر اسد اللہ صاحب کہ با فقیر خصوصیت بسیار دارند تشریف می آرند اگرچہ احوال آن ملک ومردم آنجا مخفی نیست لیکن بضرورت مرقوم میگردد کہ اہل طریقہ را بقدر مقدور بدست

زبان در خدمت ایشان مقصر نمی باید بود خصوصاً در نوبت که صدمه غارت و جلاء وطن باین بزرگان رسیده است زیاده زیاده است والسلام **مکتوب پنجاه و یکم**

میان محمد اکبر از یاران طریقه تقریبی آنجا میرسند تا نصف دائرهٔ امکان رسیده اند اگر التماس توجه از شما کنند البته توجه بدهند و در امور مرجوعه دنیوی ایشان نیز سعی نمایند و از کلمه الخیر تامقدور دریغ نفرمایند و دعای حسن خاتمه در حق فقیر لازم دانند که وقت رحلت نزدیک رسیده عمر از هشتاد تجاوز نموده توقع ملاقات نیست که مرا طاقت سیر و سفر نمانده و شما را فرصت نه والسلام **مکتوب پنجاه و دویم**

فقیر از سیر امروهه و مراد آباد فارغ شده است و قصد تماشای شاهجهانپور دارد انشاء الله تعالی عنقریب میرسد دو سه مقام در بریلی کرده روانه پیشتر میشود و پنج شش مقام در شاهجهانپور نموده مراجعت بسنبهل مینماید بعد از آن بدهلی میرود و با وجود ضعف پیری این حرکت عنیف را بر خود پسندیدن بنا بر اغراض صحیحه اخرویه است که خدا میداند اشتیاق بقدر اشتیاق صاحبان است از عزیزان مشتاق هر که در بریلی باشد او را اطلاع آمدنی باید داد که فقیر را بعد ورود آنجا باعزه خبر کردن مقدورم نیست که از مساکن احباب واقف نه مبادا که ملاقات میسر نگردد والسلام **مکتوب پنجاه و سیوم**

حال مردم اینجا بد و تباه ست خدا رحمی بر امت محمدیه فرماید علی صاحبها الصلوة والسلام باعث تحریر آنست که حضرت میر سلمان صاحب بارک الله فی برکاتهم باهمه ناتوانی و بی سامانی بتحریک همت قوی قصد سفر حج باجماعه فقرا فرموده اند اگر عبور ایشان دران حدود واقع شود و بصاحبان اطلاع رسد استدراک دولت ملاقات سراپا برکات این بزرگ را البته دریابند و خود را از خدمت بهیچ وجه معذور ندارند که ذات شریف ایشان جامع کمالات ظاهری و باطنی ست

وکسب مقامات از حضرت سید السادات پیر فقیر و تتمیم سلوک از جناب شیخ الشیوخ مرشد فقیر نموده اند و ازین مضمون بخدمت نواب صاحب یعنی قاسم علیخان ادصلهم اللہ تعالی الی غایته ماتمناه اطلاع باید کرد بلکه رقعه فقیر از نظر باید گذرانید که تحریر علحده درین باب درچنین وقت مناسب ننمود والسلام **مکتوب پنجاه و چهارم** آنچه از عالم تدبیر معاش نوشته اند بجاست اما فقیر را طاقت حرکت و دماغ سیر و سیاحت هرگز نمانده برای پرداخت یاران طریقه که از اطراف هجوم کرده اند آمده ام بعد دو ماه بدهلی میروم که متعلقان در انجا هستند و از هر طرف فتنه قصد دهلی میکند با این همه دنیاداران این حدود با فقیر معرفتی ندارند عقیدت معلوم شما یاد ندارید که روز ملاقات این قصه را با شما مفصل گفته ام که خانه سامان و بخشی یعنی فتح خان و سردار خان را در تمام عمر خود گاهی ندیده ام دو ندبخان را که اراده ملاقات فقیر داشت منع کردم که نیاید و حافظ رحمت خان که پیش فقیر حاضر شده بود صحبت او با فقیر نادرست افتاد و پسران علی محمد خان را نمی شناسم ربط کجا یارش معلوم و سید اکرم که شما درین دیار بیگانه و بی معاش و عیالمند واقع شده اید بقطع نظر از حقوق آشنائی سعی درحق چنین شخصی عبادت ست اما حقیقت این ست آنچه نوشته ام و دنیاداران تعلق مستقل بحال خود با ورمانده اند و گرنه این خانه خانه شما بود والسلام **مکتوب پنجاه و پنجم** از خبر جانگداز رحلت میر سلمان صاحب چه نویسم که برمن گذشت ۵ یار رفت و ما چو نقش پا بخاک افتاده ایم + سایه میگردید کاش این نارسا افتادگی + الحمد للہ ما سم برسر راهیم و خبر فوت مغفوره مرحومه معلائی بیگم از خط میر لکهو و میر محمد معین خانصاحب سلمه اللہ تعالی پیش ازین دل را داغ و جان را بی دماغ کرده بود و اندیشه ملالت بیگم جان صاحب زهره آب میکند بهر حال همه مصیبتها میگذرد و ما هم خواهیم گذشت نفسی که دریاد خدا میگذرد غنیمت

از لنویه بحالی آنچه از طرف سردار خان بخشی برای خرج صوفیان خانقاه میر سید و از روزی
چند در توقف افتاده بود مسرت حاصل شد که درین آخر زمان توکل صرف باعث جمعیتی
میشود در راس المال صوفیه همین جمعیت ست و ناسازی و بیوفائی یاران زمانه محل شکایت نیست
داده نوشتی قطع امید ست عدم وجود احباب را یکی باید داشت و آنچه در خدمت احباب
سعی بتقدیم میرسد اجر آن از جناب حضرت حق سبحانه باید طلبید و کیفیت واقعه میر سلمان صاحب
که بجهة عارضه رحلت نمودند و در کجا آسوده شدند بنویسید چند نفس که باقی ست حق تعالی در رضای خود
بگذراند و داغ رحلت باقی ماندها بدل در منزل نرساند و فتوحات باطنی روز افزون دست
درین بقعه هم قریب صد کس را صبح و شام توجه میشود شما را الکه همه را خدا کافی ست و رزق و فتوح
موقوف بر آبادی ملک نیست خاطر جمع دارید که خدا کارساز ست و درین مملکت خیر نیست منتظر
لطیفه غیبی باشید خدای تعالی شما را معزز و غنی خواهد داشت و اگر حرکتی واقع شود باقتضای وقت و حال بعد
استخاره مسلوک بهر طرف میسر شود باید رفت و باید که طرفین از دعای خیر همدیگر غافل نباشند
میر محمد از چند روز اینجا آمده التزام حضور حلقه کرده فتح باب فیض او خوب نمی شود و معلوم شده
که آن بیمار در از وزیر بار اند برای عذر تقصیر بوثیقه رقعه فقیر میرسد معاف فرمایند که عفو کار
کریمان ست و زود رخصت نمایید که عزم سفر دارد و نواب ارشاد خان مغفور رحلت نمودند
و آدمیت را اینجا کی برد خدا بیامرزد و تنهائی ما را تماشا باید کرد ؎ آنچه ما را جان و دل
می سوخت در هجر بود ؎ آخر از ناسازی طالع بآن هم ساختیم ۔ **مکتوب**
پنجاه و ششم فقیر مع متعلقان بعافیت ست و بدعای دوستان مشغول اما
اجابت دعا در گرو وقت ست کار شما را خدا خاطر خواه میسازد که از دقت رنج میکشید ان
مع العسر یسرا و عواقب امور شما بخیر میگردد اند خاطر جمع باد ضعف در مرتبه ایست که حلقه در

حالت ضعف طبائع اتفاق می افتد اگرچه حظی از زندگی نمانده اما حیات صوفی غنیمت ست هم
از بهر وجود او و هم از برای دیگران و مردم محل شما را بقاعده طفره تا ولایت کبری خدا تعالی
رسانیده طرفه عفیفه خوش استعدادی ست و در عالم عقیدت و اخلاص بیش رو مردان ست
میر لکھو تا مبادی کمالات نبوت رسیده اند و میان جگن قریب تمامی دائره امکان و میر سبحن
خود شیخ مقرری ست و حلقه درین ایام صبح و شام خوب میشود و مردم خوش استعداد فراهم
آمده اند حق تعالی فرصت دهد که بسیر سلوک اصطلاحی بتمامی رسانند جای شما خالی ست
درین آخر عمر هجوم فیض و برکات بمرتبه ایست که در تحریر نمی آید الحمد لله علی نواله والصلوة
علی رسوله و آله از اشتیاق دیدن برخوردار ارجمند کامیاب نشانین فرزند ارجمند میر عبد العلی انجه
نویسم کم ست خدا او را بمقاصد اقصی در دین و دنیا رسانا د و از فرط محبت او خجالت میکشیم
ادای حقوق اخلاص او از ما نمی اید خدا کند که با لشکر پادشاهی وارد شهر شود که بعد ازین
از خود جدا نکنم فدا و دل میداند آداب آدمیت که از شما بظهور میرسد دیگری را شکایت شما
کردن ظلمی ست نمایان حق تعالی نسخه وجود شما را ازین هم صحیح تر گرداند و فقیر امروز که
دهم شوال ست بتقریب تعزیت حضرت خانصاحب یعنی والد بزرگوار شما که جامع هزاران
مناقب بودند و از انتقال ازین عالم داعی بیادگار گذاشتند در آنوله حاضر ام و بعد توقیف
سه شبانه روز فردا مراجعت سنبهل خواهم نمود تحریر عبارت عزا پرستی خالی از تکلف نیست
که ما و ایشان بعلاقه هم عمری در وقت قدوم باین خاکدان بتقدیم و تاخیر چند قدم همسفر بودیم
حالا که وقت رجوع بوطن اصلی ست نیز بفاصله چند نفس هم قافله ایم ؎ امروز گر از رفته
حریفان خبری نیست ✤ فرداست ذرین بزم ز ما هم اثری نیست ۔ والسلام

مکتوب پنجاه و هفتم

عمر آخرست و ضعف پیری از حد زیاده خدا

خاتمہ بخیر گرداند توقع ملاقاتہا ضعیف ست اما از قوت الہی امید قوی ست و ہم این ماہ
خط آن فرزند معہ یک مجلد کتاب کہ مرا از جان عزیز ست رسید خدا تعالی جزای خیر دہد و واقعہ
سبر محمد مکین خان صاحب مرحوم پیشتر شنیدہ بودم خدا ہر سہ برادران را بیامرزد و داغہای بی دربے
بر دل ما یادگار گذاشتند و رفتند اولاد آنہا را خدا توفیق نیک دہد و محمد امین بسیار یاد می آید
و درحق مستورہ سبر علی اصغر خدا ش بیامرزد غمہا گذرانیدہ خواہد شد باید کہ باقی عمر را در یاد
الہی صرف نمایند کہ اعتماد بر حیات نیست و فقیر معہ توابع باکمال ضعف و ناتوانی زندہ است
و ہنوز قریب صد کس را ہر دو وقت توجہ میسر می آید و ما توفیقی الا باللہ - والسلام -

مکتوب پنجاہ و ہشتم ذوق سخن از یاد رفتہ بعد عمری غزل تازہ بر زبان رفت
دو سہ بیتی مرقوم شد ؎ باین فرصت چہ حظ باشد ز سیر گلستان ما را * کہ رفتن لازم
افتادست چون آب روان ما را * قفس دانیم و بس راہ چمن از ما چہ می پرسی * کہ بیش
از بال و پر بر داشتند از آشیان ما را * نفس تا میکشم از سینہ صد جا بگسلد تارش *
چہ زار و ناتوان کردست آن مو میان ما را * والسلام **مکتوب پنجاہ و نہم**
اللہ تعالے بے عرض حاجت امور ہر کار بسر انجام رساند ؎ سید ہر یزدان مراد
متقی + انچہ از تحریر فقیر بجانب نواب مذکور مرقوم شدہ بود این حرکت باین ربط ضعیف
غیر مفید دانستہ اقدام نمود معاف فرمایند چرا کہ آن بزرگ حضرت یار جنس درویشی ما نسبت جوع
او بطریقہ دیگر ست و اخلاص او بہ بزرگان دیگر یک ایمای آنہا بہ از صد دفتر فقیر ست آن
بزرگان را بخدمت آن مہربان ہم معرفتی ست و انچہ از تائیدات مقالات حضرات از آن
مہربان بتقدیم میرسد اجر غزا و جہاد دارد تقبل اللہ منکم وجزاکم خیرا الجزاء
والسلام **مکتوب شصتم** ایام بکام صاحبان باد این ہیچکارہ از بس تنہائی

وگمانی که خوش دارد خود را بیاد صاحبان نمید هد چنانچه باین روابط قدیم گاهی بتکلیف امری یا ایمای ملاقاتی یا اظهار اشتیاقی بخدمت گرامی نکرده مگر امروز یعنی فقیر همشیر زادها دارم هر چند کمالاتی ندارند خالی از آدمیت نیستند اما باقتضای زمانه پریشان روزگار واقع شده اند خصوصاً یکی از انها بحالت اضطرار گرفتار ست تفصیل احوال آنها بتوسط صاحب عزیز تر از جان ارشاد خان بها در بعرض خواهد رسید فردا این برخوردار را که تمنای جاگیر سرکار بسیار و در سر دارد بخدمت خواهم فرستاد اگر تقدیر مساعدت باین تدبیر خواهد فرمود یقین ست که دستخط مناسب بلاتوقف خواهند نمود وگرنه نه سماجتی در میان ست نه شکایتی یفعل الله ما یشاء و یحکم ما یرید انقدر هست که رفاقت این نوجوان که باعث امداد و اعانت درویشانست تعویذ بازو و فتح و نصرت خواهند فهمید والسلام **مکتوب شصت و یکم**[1] امرای این جهان را باید که با سلاطین آنجهان یعنی فقرا با ادب باشند خصوصاً در اوقات استمداد و استعانت که دل فقرا ملتفت گردد و همچنین اوقات بی پروائی کردن و تحریر مطالب بعهده بی ادبان گذاشتن ضرر دارد اگر حسن ظنی درویشانست آنکه واجب ست و اگر نیست رجوع و انابت چه ضرور ست باندیشه همین امور طور اختلاط و رسم مراسلات ترک نموده ایم و دعا گفته ایم **ب**

زخلق گندہ دماغی چگونه بردارم ✤ باین دماغ که از بوی گل زکام کند ✤ و میدانند که فقیر به بشارت و استخاره مناسبتی ندارم اما تفاول امر مسنون ست اگرچه از مصحف مجید فال زدن در حدیث شریف نیامده اما ممنوع هم نیست اگر کسی زند مضائقه ندارد و اشعار آبدار سرکار از نظر گذشت درست و بامزه است و فارسی بهتر از هندی حاجت اصلاح نداشت محمد باقر جاگر مخلص قدیمی صمیمی سرکار بنابر عذرهای مسموع دور و مهجور از خدمت ست اما در کفارت ان تقصیر اضطراری همیشه در خدمت فقرا حاضر بوده برای دوام عمر و دولت ایشان

[1] این مکتوب بجانب خانخانان خلف نواب قمرالدین خان وزیر است ۱۲

[2] [illegible] ۱۲

بوکالت ملتمس به تمام و توجه بیاشد والسلام **مکتوب شصت و دویم**
معلوم کرده ام که بعض از کلانان انجا با ایشان موافق اند و بعض ؛ یعنی ظهور امر معهود ستا
بضرورت آنها را مستمال ساخته بازی را از پیش باید برد و با حریفان رنگ مصالحه ریخته
نقش مراد بدست باید آورد و مطالب عمده که به تحفظ رسیده در اخفای آن باید کوشید ورنه
بر حوصله مخالفان گران خواهد آمد و از سبک سری عرق حسد آنها خواهد جنبید و تخلل در بنای مدعا
راه خواهد یافت و فقیر بر خلاف طبع و وضع مکرر نوشتم که از سر رشتهٔ تدبیر خود آگاه سازند تا
بناهای مفید و قوی گذاشته شود احتیاط بی محل را کار فرمودند و اخفا نمودند **ع**
مصلحت نیست که از پرده برون افتد راز * ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست
اسد یار خان که نصرتی ایشانست اگر بحرکت اضطراری روزی چند از خدمت جدا شده
حقوق دیرینه او فراموش کردن و بیک جرمی که هزار عذر داشته باشد انتقام بعقوبت بی اتفاقی
کشیدن دور از شان کریمانست بلکه بعید از انصاف و مرادوستی سرکار برین آورد که دو سه
حرفی درین باب رقم کردم اگر تقویت بنای دولت و اساس نیکنامی منظورست همراه جواب
این خط بنام خان مسطور عنایت نامه مشتمل بر حسن طلب مرسل شود زیاده توفیق مهربانی
رفیق باد والسلام **مکتوب شصت و سیوم** میر مبین خانصاحب
خلف رشید سید حشمت خانصاحب که نسخهٔ وجود ایشان بصحت اصول و فروع رسیده است
در ساله استعداد شان با تمام و اکمال انجامیده با مقتضای بشریت که اهل کمال را هم از ان
گزیر نیست خصوصاً ارباب عیال را با همه ناتوانی و بی سامانی حرکتی کرده اند و نظر بحقوق
خصوصیت قدیم رو بخدمت ایشان آورده یقین است که بملاحظه مراتب عنایات موروثی
و سوابق حیثیات شخصی در علاج ترمیم و تعمیر دل شکسته و جزای آنکه هیچ سو التفات نکرده

بجوی خود محل داده شده ۱۲

احترام آن سدهٔ علیه بسته‌اند هم باکرام واحترام دهم منعم والنعام دریغ نخواهد رفت واین آثار
اگرچه از راه قدردانی که لازم بزرگی ست بظهور خواهد رسید فقیر را هم باین عمل بزر خواهند خرید
و درباب خانصاحب مشفق مهربان والد بزرگوار این نوجوان نوشتن فضولی ست ظاهرا مفصل
احوال این خاندان عالیشان بسمع ملازمان نرسیده ورنه باین روابط قدیم بندگی و خداوندی
این همه بے پروائی نمیشد اگرچه درین ایام حال ملازمان سرکار هم معلوم ست والسلام

مکتوب شصت و چهارم

مخدوم زادهٔ کمالات دستگاه میان احسان الله
احمدی را رخصت کردیم که بارعایت اداب رفاقت بودن در خدمت ارباب نسبت موجب جلب
فتوحات و دفع مضرات ست واند یا ندانند بلکه با مخصوصان ما چه در امر معاش و چه انفاقات
زبانی توجه احسن مرعی داشته باشند که همین معنی باعث خوشنودی فقیر ست ورضای این قوم سبب
ترقی در دین و دنیا بشرط حسن ظن و صدق عقیدت ست یقین ست که میر [illegible] خان که بعلاقه
محبت و هم بملاحظه کمال نسبت طریقه ما را عزیز تر از جان ست مشمول الطاف خاص خواهد بود
و معلوم نیست که قدر میرزا محمد علی بیگ معلوم ملازمان شده است یا نه و میر شرف الدین
که بجان مخلص ایشانست و مرا عزیز تر از جان و در صفات شریف از حیا و وفا و امثال آن از صدق
و صفا و حسن فراست و پاکی طینت نظیر ندارد تا آنکه حاکمان زمان کارهای عمده بسماجت تفویض
او مینمودند نظر بر وفای عهد و اخلاص و عقیدت قاصد ملازمت گردیده است یقین ست که
از مراتب قدردانی و حق شناسی دقیقه فرو نخواهند گذاشت انشاء الله تعالی ورود این
سید بزرگ مفتاح ابواب فتوحات خواهد شد هم بتدبیر و هم بتاثیر چون میر مسطور ناتنهای کمر
و خسارتهاے بسیار کشیده مطلقا استطاعت ندارد در خبرگیریش تاخیر ظلم ست والسلام

مکتوب شصت و پنجم

فقیر بنابر نیت صالحه تکلمی در امر معهود کرده با آنکه

خلاف طور من بود اکنون تکمله و تتمیم آن ضرور افتاد و اگرچه سید اعظم که ایشان با همه شعور
و فراست بقبول مشورت ارباب اغراض خو کرده اند ۵ بشنوی یا نشنوی من گفتگوی میکنم
معلوم شده است که اقران و امثال آن بزرگ یعنی سلاطین دیگر بتوسط اعزه مراسلات
در امر معهود یعنی در امر خلافت با ایشان دارند بنابر مصلحت در جواب هر یکی بقبول و اجابت
پیش می آیند در عالم دنیا داری مضایقه نیست یقین ست که از استحقاق امر و عدم آن غافل
نخواهند بود و لنخوه بندگی که ایشان مناسب زندگی خود دانسته بقبول مطالب مالا یطاق آقا را
تکلیف میکنند اقبال بآن نمیتواند کرد مگر دو کس یکی سفیه که بحکم نفس بهیمی خور و خواب چند روزه
را غنیمت دانسته ننگ محکومی باوجود تهمت حکومت بر بندد هویدا ست که از چنین کس چه توقع
است فراست که باغوای سفهای نفاق محکم شده و عهد و پیمان برهم خورده است بعد ازان
اگر تدارک بعمل خواهد آمد همان بدنامی سابق در پیش ست و اگر از حیا و وفا تغافل خواهند نمود نجات
متصور نه دوم آنکه معنی را نلقی بقبول خواهد کرد شخصی که موصوف بعلم و دیانت و بعقل و فراست
باشد و ترحم بر خلق خدا منظور داشته و قدر مثل شما امیر کبیر شناخته با خود یکی ساخته باقتضای
نفس ملکی مقاصد نفسانی را یکسو داشته در اصلاح عالم و عالمیان کوشیدن عبادت و سعادت
دانسته بهر مطلبی که تکلیف کنند بملاحظه این مراتب اقبال بقبول فرماید اگرچه جمیت بر تنابد
و این خصوصیات امروز درین فرد خاص مجتمع ست و منحصر و فقیر با همه بیگانگی از حال هر یکی
مطلع ست پس وفای عهد ازین بزرگ توقع باید داشت دیگر خدمت اینچنین عزیزی باید بست
والسلام **مکتوب شصت و ششم** فقیر از دیر آرزوی نواب یعنی عماد الملک
خیال ملتی دارم بخاطر ست که وقت مراجعت سجانه از راه متهرا گذرم و در متهرا توقف نموده
خبر در ود خود برسانم و ایشان در متهرا بیایند و یکدو روز ملاقات نموده فقیر را رخصت نمایند

بشرط آنکه فقیر در قضیات حاجات هرگز داخل نخواهم شد و شرط دیگر آنست که تا دم آب مدارای
نواب قبول نخواهم نمود راضی باشند یا نه اگر شما را میسر شود نواب را باین شرط راضی ساخته
اطلاع دهید تا حرکت بالفعل واقع نشود و از بعض آثار توقع ملاقات ضعیف ست خدا بر طریقه
حضرات شما را مستقیم دارد که اشغال دنیاداری و صحبت بیگانگان طریقه بلای عظیم ست و
افسوس آنست که برای معاش معاد را دعا گفته اید و بدست نمی آید اگرچه بر وجه معاش بنای
معاد ست اگر میسر شود و مسموع شد که نواب وظائف قلیله رفیقان خود را که وجود هر یکی
ازینها فائده دیگر دارد و بنا بر غیر حاضری موقوف مینمایند چنانچه وظیفه شاه محمد که از یاران طریقه ست
داخل ذیل موقوفان شده اگر توانید بگوئید که بنا بر دولتخواهی این قاعده را موقوف نمایند
که ضرر دارد و اندیشه آنست که وظیفه محمد احسان احمدی نیز موقوف خواهد شد قس علی هذا والسلام

مکتوب شصت و هفتم بسمع میرسد که مقربان نواب بتقریب اشخاص دیگر
از اقران و امثال آن بزرگ معهود که با او عهد و پیمان مؤکد بقسم درمیان است با نواب درمیان
می آرند در وقت خاص نواب را ازین معنی متنبه ساخته جواب گرفته بنویسید اگرچه بر جواب
دنیاداران اعتمادی نیست که اینها آنچه دران صرفه خود می بینند اگرچه آخر کار مضر باشد بعمل می آرند
و عهد و پیمان بر طاق نسیان میگذارند و جواب باید گفت که مسموع شده که بارها جارح کدورت
واقع شده است اگر نفس امر اینچنین ست آنمعنی را فتوح دانند وکارها ازان هند دگیرند
که به ازو درین عرصه کسی بنظر نمی آید و باز او را آزرده نسازند و از گفته دروغگویان غرض پرست
و بهان دریده کار را ضایع نکنند و بر عهد و پیمان تا استقامت نخواهند کرد و بمردم همراهی
تا چیزی نخواهند داد حصول مطلب محال ست و نیز بگوئید که تدبیری کنند که مردم را اعتمادی
بر قول و فعل شان پیدا شود تا بامید و بیم رجوعی بایشان نمایند و نیز بگوئید که درین ایام عهد مؤکد

با خدا اند که بعد ازین بدین و دیانت و بداد و عدالت با خلق خدا پیش آیند از برکت این
اگر انکه صدق باشند زود گره از کار وا شود و هر امری که رود در وقت ست از تاخیر مایوس نشوند
و از قلت خرج و خزانه نا امید نگردند و قاضی القضاة حالی و مجید الدینخان که در علم کمال
دارد و در دیانت و عدالت نظیر ندارد با فقیر ربط از برادری گذشته و پیش ازین هم در باب
ایشان بنواب خبر با گفته ام بعد تصرف بر مملکت بحالی ایشان اگر نخواهد شد بودن فقیر در شهر
نخواهد شد که وجود قاضی آب رحمت ست و آنچه معنی از نفسانیت نوشته ام ملکه بمحض الهیست
اگرچه بعض غالب بعد تصرف بر ملک صحبت ما و ایشان بر آر نخواهد شد که مناسبت مزاجی
در میان نیست لیکن کامیابی ایشان بشرطی آنکه وجود شان از برای خلائق مفید باشد
مقصود ماست والسلام **مکتوب شصت و هشتم** خط شما رسید و از مضامین
وحشت آمیز گذشت برین آنچه گذشت چون غرض نفسانی نداریم و بنای عمل ما بر نیت
صالحه است صبر کردیم و از جا نرفتیم و گرنه این بی اعتنائی که نواب با شما کرده اند گویی
با فقیر ست می بایستی که هر دو سر دنیا را آتش میکشید هم خوب شد آنچه شد حالا لطفی نمانده گذشتیم
ازین غصه ما را هوس در درستی نیت خدا امید اند که بجبر اراده بر خلاف طور خود درین مقدمه تکلم
کردم حالا اتمام دست ازین کار رود سه روز دیگر هم نباید کشید و دندان بر جگر افسرده مکروهات
را باید دید شاید که اصلاح عالم درین صورت گیرد و اگر آزردگی نواب تا اینجا کشد که روزمره شما
همه موقوف شود و بودن آنجا عبادت ست ان الله هو الرزاق ذو القوة المتین
بقدر وسعت حوصله را کار باید فرمود و با اندک حرکت نادانان از جا نباید رفت انشاء الله تعالی
الحق یعلو و وظیفه حزب البحر را همه برادران میخوانده باشند و متوسلان مولوی صاحب حسب
از فقیر احتراز داشتند سبب آن معلوم نیست و ایشان ملاقاتی داشتند ابسالها موقوف ست

وهمیشه سلام واشتیاق ومعذرت از طرف شان میشد سراین سلوک نیز علم فهم ودیگر کند انشاء دیگر
دوای معهود از خانه فقیر برده روی زر وخود را نموده وخدا نماید که بهانه فلاکت وافلاس
گرفتار ست والسلام **مکتوب شصت ونهم** از خط شما که مشتمل بر احوال تنگ دستی
بود وکم قرار بها واز دیگر اخبار معتبر بی وصولی مطلقا معلوم شد عجب کاری ست دفع دشمنان قوی که
در پیش ست وحفظ جان وآبرو مع حصول مقصود منظور در چنین وقت بی صرف مبلغ توقع
جانفشانی از رفیقان تازه دور از اندازه عقل ست اگر مبلغ گران در خزانه نباشد نقد بقدر
وبمقدار ضرور بمردم نرمی باید داد که رفاقت نواب از بهر آخرت نیست رفاه یکطرف رفع
فاقه خود باید نمود وازینجا مخالفان رعایتی بمردم میکنند وبمساعدت رفیق میسازند وعزیزانی که
بگفته فقیر باهمه بی سامانی این فتوح را گذاشته رنج سفر کشند ونیم نانی ودم آبی نیابند بمن قرب
نخواهند کرد اگر نرسید اشتم سردار مایوس را که از هر قوم با مار بطی دارند صرفی میدادم ومنیر شادم
حکم ۵ بی نزدی کرد بمن انچه بقارون زر کرد ارشاد خان بان خوبها وسنجا ورخان
نان دلیر بها ومحمد خان آفریدی شخصی ست کباند کسی سرداران لشکر وهیله را بخود میکشد
وهنگامه آنها را برهم میزند اینها همه فاقهای پی در پی میکشند استطاعت سفر کجا دارند تا امداد
نشود وعده موکد وصول روزمره بمیان نیاید کار مشکل ست واز قرابتیان خود چه نویسم
که باین ربط قوی گاهی از دولتخانه ایشان متمتع نشده برمکان افتاده اند این هر دو مکتوب
از طرف خود از نظر نواب بگذرانند باندیشه تاخیر جواب بنواب ننوشتیم ورنه روی سخن بجانب آنجناب ست
سعادت خان را شاه ولیخان بزور همراه خود برده هنوز مراجعت ننموده که قرده عفو تقصیر
ناکرده رسانیده شود والسلام **مکتوب هفتادم** انجا از آوازه صلح نواب
وجاث با نجیب خان گوشها پرست وانچه از رازداران معتبر طرفین معلوم شد جاث باره سلسله

بنابر مصلحت خود بتوسط راجه بهادر سنگه و دلیر سنگه آشتی میکند و ذکر نواب برای تنبیه سیت
چراکه نواب خواه از بی سامانی واقعی و خواه از امساک مردم راجدا ساخت و در نظرها
سبک شد و از بد معاملگی کس را بر نواب اعتمادی نماند دیگر بکدام ضرورت کسی طرف نواب
بگیرد و باید که نواب از فریب دوستان آگاه باشد چه جای دشمنان دیگر هر که از طرف نواب
درینجا می آید اول اغراض خود را مقدم دارد اعتمادی درینوقت بر کسی نیست که سعادت
عزیزان بنویسیم دل تنگ شدم که اینقدر نوشتم و احوال شهر تا اخبار محل از فقیر پنهان نمی ماند
و آنچه واقعیست بتفقیر میرسد هر چند مکرر ایما و اشارت کردم که نواب از تدبیر خود مرا نشان
بدهند نداوند و گرنه نبائی میگذاشتم که یاران تماشا میکردند مشکل آنکه اهل مشورت نواب
همه سفها و همه غرض پرست اکثر از قوم سهل و آنچه از شرفا اند منافق و بیخ فساد اینهمه از
بی اعتمادی آقاست که نه بر خیر او امیدی بیقین دارند و نه از شر او بیمی تقطع نا کجا داد
بیداد کنم آشنائی و آشنازادگی برین دلسوزی آورد و گرنه مرا با دنیا و اهل آن چه کار است
و درویشان شهر هم خوش نیستند آنها را که خریطه های زر داده اند امروز با مخالفان
ساخته حریف شده اند و آنها که فائده بآنها نرسیده دل را چرا العبث بسوزند و چرا
باضطراب قلبی توجه و دعا کنند که باجابت برسد و نواب از فرقهٔ درویشان با هر کافر
و مومن رجوع دارد و خود را بدامن یکدو کس نه بسته است که بر ذمهٔ او افتد و عامهٔ خلق
در عهد ایشان آزار کشیده اند باید دید چه میشود خدا بداد برسد ظالمان را مقهور و مظلومان
را راضی گرداند. والسلام مکتوب هفتاد و یکم شاه ابدالی در پیشاور
رخت اقامت انداخته و تیمور مرزا پسر کلان خود را با افواج بیکران برای بندوبست
ممالک خراسان رخصت کرده اندیشهٔ اصلاح مملکت پنجاب و ملتان که هر دو

درین ایام از نسق افتاده دربر دارد و غالب است که اینکار از افواج خود بگیرد و اگر
حاجت بحرکت خود او خواهد افتاد تا لاهور و ملتان خواهد رسید آخر مالک ادست سرهند و
ندارد و الوسات فراهم نها ورده فوج قدیم همراه دارد و بس و مردم دهلی که عادت بفرار
دارند بی اختیار دست پاچه میشوند و اینجا مزاحمت لیاست و همین مناسب ست
که فتنه از لاهور مقصد دهلی نکند آبروی ما و شما یکیست پای گریز نداریم عمل برین آیت کرده ایم
ففروا الی الله برون متعلقان به بهرت پور بالفعل خوب ست اما برای آینده خوب نیست
که آخر در آن حدود رفته معلوم میشود من خود کور سواد نسخه فقرم از معتبران مستمند چنین معلوم
میشود ما لنواب را خوب شناخته ایم پس درینصورت شکر و شکایت چرا و عزیزان لعقد رفهم
خود درمی یابند شخصی از بعض آثار ما را راضی از نواب گمان میکند دیگری بنا بر بعض علامات
ناراضی تصور مینماید و هر دو از حقیقت کار غافل فقرا مثل آئینه اند گاهی که نواب بهر نیتی که
باشند ملتفت میشود عکس آن درین آئینه منعکس میگردد و گاهی که اعراض مینماید کو بعض ورقی
و عذری باشد درین آئینه صورتی نماید و مردم در گفتگو ها معذور اند این میزان بیاد دارند
انشاء الله حرکت ما را بعد ازین موزون باین میزان خواهند یافت اگر نواب سلیقه ما را
درمی یافت و اعتمادی بر سلامت عقل ما میکرد و استفسار مصالح و مفاسد و استعانت
و استمداد مینمود و توجه قوی و تدبیر مفید برای خلق الله بکار می بردیم اما مشکل ست که آنجا حرف
عقلا و شرفا را اعتبار نیست الحمد لله که انچه لایق شان ما بود یعنی توجه در امور ملکی و مالی
از ما بوقوع نیامد انقدر که برعایت خاطر اعزه زبان را باین کلمات آلوده ایم انفعال
کشیده ایم والسلام **مکتوب هفتاد و دوم** انچه از احوال و شهود نوشته اند
که در هر ذره ظهور ذات تعالی و تقدس معلوم میشود و این را توحید متعارف دانسته اند

له الوسات فوج غیبیہ

غلط است توحید کہ پیش ارباب وحدت وجود ست از مرتبہ صفات بالاتر نیست خواہ بزعم خود آن را توحید ذات دانند و ظہور واحد حقیقی در مرتبہ کثرت انکار زند چنانچہ پیر ما حضرت مجدد رضی اللہ تعالے عنہ در مکتوبی فرمودہ صوفی از کمالات نبوت بہرہ دار و بتجلی ذات بی حجاب لیست صفات مشرف شدہ اولا اگر شہود و توحید میسر شود از عالم دیگرست شکر خدا باید کرد کہ مثل ما و شما ناکاره ها را باین دولت مشرف سازند اما اصلح از ان شہود عبدیت خود و معبودیت حق ست کہ مطابق ظاہر شریعت ست و مناسب معرفت حضرات انبیا علیہم الصلوۃ والسلام

مکتوب ہفتاد و سیوم داخل نمودن حافظ سرورخان حیو در طریقہ مضائقہ ندارد کردست شما دست فقیر ست و آنچہ از ارادہ کسب طریقہ و التزام صحبت درویشان کردہ حق تعالے میسر گرداند دل فقیر ہم بسیار بطرف این عزیز میکشد ظاہر ا نصیبی قوی دارد اگرچہ فیض صحبت تمام کافیست دیگر آنچہ از التماس و اخلاص انجناب عزیز از کار احمد خان نوشتہ اند فقیر در ینجا چند بار بقصد دعا توجہ کردہ ام سر بار ہمین معلوم میشود کہ در حق مالک حبس محبوس نوعی این حبس مقیدیت دعا نباید کرد معلوم نیست چہ حکمت درین خواہد بود آخر ظاہر خواہد شد تسلی آنعزیز باید کرد ه بعد نومیدی بسی امید ہاست + در پس ظلمت بسی خورشید ہاست + از فقیر دعا رخانہ آباد رسانید و از حال خانہ ایشان نوشتن تحفہ ملال ارسال داشتن است و بی خبری از حال ذوی الحقوق معصیت ست والدہ غلام عسکری خان وغیرہ از فاقہ کشی عزم فرخ آباد دارند خدا بحفظ و امان خواہد رسانید و راست خواہد آورد کہ رزق ہر کسی ہمراہ اوست والسلام

مکتوب ہفتاد و چہارم ایشان عزم زن و فرزند نخورند خدا رزاق ست ہجوم روہیلہ ہا برای اخذ طریقہ بحد لیست کہ تمام روز از توجہ فرصت نیست طاقت طاق شدہ است اما سعادت خود میدانند و زیادہ ازین عبادتی نہ احوال عجیب و غریب درین قوم معاینہ میشود و آثار غریبہ بظہور می آید این حرکت ما بسیار بجا واقع شدہ

واز دور دور از این مردم باستماع خبر ورود فقیر احرام بسته می آیند از آدمیت عرفی کمتر
آگاه اند و عوام علما اینها زیاده بهره و نسخه فقه نه بالجمله حرکت باین طرف اینها از برای مردم انجا بود
مفید واقع شده از سنبهل وامروهه تا شاهجهانپور در جمیع منازل دسته دسته و جماعه جماعه
مردم از قوم روهیله اکثر و از مردم هندی کمتر اخذ طریقه علیه نمودند و منور و متاثر گردیدند و جماعه
از اینها همراه آمده اند بقصد رفاقت بدهلی برای کسب مقامات میروند و اکثر علماء انجا بود و مشرف
بنسبت طریقه شدند و برای آنها که همراه فقیر نمی توانستند بدهلی رفت میر مبین خان که از مقامات مصطلحه
گذشته اجازت مطلقه یافته و در توجه گرمی بسیار دارد و اتفاقا درین ایام از شهر برای دیدن فقیر
رسیده بودند بجای خود درین بلاد گذاشته ام مردم از صحبت این بزرگ زاده بسیار فیض میگیرند
و خیلی رجوع کرده اند اما کار یک کس نیست که از عهده این قافله برآید بخاطر دارم که شما را هم
طلبیده بعض شهرها بشما و بعض را بمیر مبین خان تفویض نمایم مارا طاقت نمانده با همه بی طاقتی
هر روز بیشمار توجه می افتد زهی سعادت و حافظ سردار خان را خدا توفیق دهد که روزی چند با ما
باشد که محبت او حق بسیار بر ما ثابت کرده ثمره و نتیجه برگیرد. والسلام

مکتوب هفتاد و پنجم

مولوی ثناء الله پانی پتی

بعد حمد و صلوة از فقیر جانجانان جناب فضیلت و ولایت مآب
مولوی صاحب سلمه الرحمن مطالعه نمایند که حق تعالی آن مروج شریعت و منور طریقت و نور مجسم
دین و دیانت کثر الله امثالکم و یسر آمالکم را سلامت دارد و نیک و بد شما بعینه نیک و بد فقیر است
و وجود شما باعتقاد فقیر عزیزترین موجودات است و مقصد چندین انوار فیوض و برکات مذکور
از شما عزیزتر در اثبات از بهر چه یعنی از اهل بیت شما مخلصتر نداریم و مارا درین اواخر فقیری
تجرد مفرطی که صحبت کسی خوش نمی آید بهم رسیده با یاران حلقه هم بقدر توجه می نشینیم و بس از یاران
زمانه توقع نیست بر سبیل تفوه چیزی میگویند. و در صورت ایفای وعده با منت بسیار آمدن

میگذارند و جنگها بکار می برند من دیوانه تاب این نکروه ندارم خبر دلگداز دوست و نواز
انچه بدل در و منزل رسانید نصیب کس مباد و علامت سعادت زیاده برین چه خواهد بود
که مثل شما صاحب کمال متکفل امور اخروی او گردیده از عمر عارضه برخوردار احمد الله فقیر
سخت تشویش دارد عمر طبعی فقیر اخیر شده و گرنه از عمر خود باین برخوردار می بخشیدم که بمحبت
لبیا را این نسخه بصحبت رسیده است خدا او را عمر روزی کند و بر علی و نیاد و حصاد و نیست هر چند
سر بسنگ زند علی رضا خان چون طریقه را از فقیر گرفته اند و ذکر لطائف خمسه جاری شده
و نفی و اثبات شروع کرده اند بخدمت میرسند در حلقه شما داخل خواهند شد توجه بر لطیفه
قلب ایشان که اول کار این لطیفه منظور است ضرورست و هجوم ملالت و انسداد فتوحات
ظاهری در تحریر نمی آید و شکر باطن نیز مرقوم نمیگردد ع هر چه بشود یار سلامت ماند +
یاران حلقه متوجه بمقصود اند و ترقیات میکنند و مخصوصان غائب در وصول فیوض و
برکات حکم حاضران دارند والسلام

مکتوب هفتاد و ششم

فقیر از طور تحریر شما روزی زیر بار بودم چون احتمال مضرت بود خود را بزور باز آوردم و
دعای خیر در حق شما کردم تا خاطر جمع شد الحال که شما از در عذر در آمدید صاف تر شدیم
و معاف کردیم خاطر جمع دارید و ربطی که فیما بین ما و شماست تقاضای آن میکند که اگر خلاف
معقول گفته شود بنا بر قاعده حسن ظن که لازم این نسبت ست تسلیم نمائید چه جای اظهار
حجت بمقابل حرف معقول فقیر را قدر کمالات و حقوق اخلاص شما همه منظورست بنا بر
خیر خواهی به نسبت تربیت اظهار ملالی اتفاق افتاد خدا تعالی مفید گرداند خبر ملالت
اثر واقعه مرحومه لطف النسا رسید زهره را آب و دل را کباب گردانید خدا تعالی آن مرحومه را
بیامرزد در برزخ توجه کرده الحمد لله که مشمول افضال و الطاف الهی ست و از برخوردار

الحمد لله اندیشه داریم سلب غم و الم کرده میشود ان شاء الله تعالی زود تسلی میشود آخر
نسبت طریقه و اطمینان نفس کار خود خواهد کرد خاطر جمع باید و با اخوان طریقه و اخوات
پانی پت همه سلام رسانند **مکتوب هفتاد و هفتم** برادر من عجب کاریست
که هر واحد از مردم پانی پت تبریز شکایت شما می آید معلوم نیست چه اصل از شما واقع میشود اگر
راستی و دیانت شما باعث آزار مردم است از آن راستی بگذرید برای حفظ حرمت تبادل
هم خاطر مردم مرعی دارید که طریقه و پیران طریقه بدنام میشوند برای خاطر ایشان دیگران را
آزرده کردن و خود را بدنام ساختن با این کمالات ظاهری و باطنی دور از عقل است
انکار مردم باعث خرابی کارخانه ارشاد است شما میدانید و از پادشاه مرا توقعی نیست
که با این مزاج که من دارم تمتعی از و من رسد و رقعه از کلاوتی رسید که سید نعیم الله مشرف
بر هلاک اند توقع حیات نمانده معلوم نیست که اجل فقیر در کدام طوق و زنجیر است که میرسد
و یاران میروند و فقیر این در حقیقت بیچاره یعنی دلیل الله را اختیار دوست میدارد
و عکس محبت او در مرآت قلب فقیر افتاده و گرنه در باطن هرگز نقشی از نقوش صفحه کائنات
نمی نشیند و معرفت خاندان عالیشان این صاحبان که در عرصه آمده اند با فقیر مشهور است
اما اهتمام اخلاص ایشان اینجا میتوان دریافت که جواب رقعات ما را نوشتند اگرچه کثرت
اشتغال عذر میخواهد اما من دیوانه را تاب این بی اهتمامی نیست و بحکم انصاف اقتضای
جواب سفارش نباید کشید که جواب این مراسلات بعمل آوردن است الحمد لله که درین قاعده
تقصیری راه نیافته جزاهم الله منظور ازین تمهید آنست که مخدوم زاده میان فضل علی
از یاران طریقه و میان شرف الدین آشنا زاده و آشنا کلمة الخیری از فقیر درخواستند
جواب دادن کفر آئین آدمیت بود ناچار دست تجربه زدم شاید که اثر کند که کارها اینها که

مقصود نظر است صورت گیرد والسلام **مکتوب هفتاد و هشتم** رخصت مردم محل
بجانب پانی پت موافق درخواست ایشان قرار یافته باید که بعد رسیدن ایشان در
دلجوئی و خاطرداری بمبالغه تمام بکوشید و در وعظ و نصیحت خشونت نکنید و باستمالت بسر برید
اگر فقیر را در قفا بد بگویند هرگز مقابله ننمائید و هرگز نه پرهیزید که خیر ما و شما درین ست مگر
کار از حد بگذرد آنوقت بمشورت پیر علی که با وجود جزئیت ایشان طرفدار فقیر ست و نیز
مزاجدان ایشان هرچه مناسب وقت باشد بعمل آرید و اگر ایشان بجانب کس بروند هرگز
نگذارید و در امور مباحه توسع ضرورست که مبادا از فرط سودا فتنه پیدا شود پیر علی شور سودا
موروثی در سر دارد پس استمالت او هم ضرورست و اگر خواهید نمائید که مبادا از سودای والده
خود تنگ آمده دورتر برود و دعا کنید که مزاج سودائیان بصلاح آید و فقیر را در پانی پت
از خبث و نفاق برادر شما خاطر جمع نیست که مرا از فرط محبتی که با خاندان شما هست تاب تحمل
این مکروهات نیست ازین راه در قصد آنطرف مترددم و کسی شما را نخواهد گذاشت که کناره گیرد
چرا که عالمی بظاهر و باطن بدامان شما آویخته است از اندرون دعا خواهید از شما بسیار ساعی
اندرهی اقبال و طالع والسلام **مکتوب هفتاد و نهم** نفس قدسی شخص
مولوی مهربان قدردان این هیچکاره حمیدان فریدالدین خان صاحب قطع نظر از کمالات
خود قدر کمالات شما بسیار میدانند بنسخهٔ مسائل طریقه از مؤلفات شما در خدمت ایشان بود
برای استکتاب گرفته و نسخهٔ دیگر درهمین باب که برای صبیهٔ شریفه میان منیر صاحب تالیف
کرده اند درین سفر سنبهل از نظر گذشت برای مبتدیان بسیار مفید ست فرصت نقل در آنجا
نیافتم اگر مسوده آن پیش شما باشد ارسال دارید که نقل گرفته شود طومارها و مسوده رساله
تصوف بمعرفت مولوی غلام علی رسید و بمطالعهٔ این مطالب و مسائل ارجمند مشرف شده

ز موهب عظمی و عطیات کبری دانست و تحقیق بعد توضیح کجا یافته میشود و خطها بر داشتم بارک الله
ن برکاتکم باید که رسائل صغیر و کبیر مصنفات خود در مجلدی جمع نماید و تغافل نکنید و چهار مجلد
سیر نبوی که طلبیده اید سه مجلد از ان حواله محمد عظیم کردم و مجلد ثالث را بعاریت روزی چند
نزد خود نگاه داشته ام درین ایام بر خاطر نسق اتباع سنت بسیار مستولی ست برای وزن
اعمال بمیزان سنت به ازین کتابی نیست بوقت ملاقات حواله نموده میشود بشرط آنکه انتخاب
بعضی ابواب آن بفارسی بر داشته بمن بدهید که اتباع سنت را به از وسیله نیست اگر اراده
تحریر تکمله شرح خلاصة السیر دارید نظر بر شان علم خود نموده سعی تمام بکار باید برد نادر از
جلد اول بهیده شود نسخه شرح سفر السعادت موجود ست اما میان ما و شما و عاریه آن نجوده هرگاه
شما طلبیده اید مستحق تری از شما کیست آنرا هم حواله محمد عظیم کردم این نسخه از درس مصنف گذشته
و حواشی بدستخط مصنف دارد و خط شیخ عبد الحق رامی شناسم قدر آنرا بدانید و بآب و تاب نگاه
دارید چنانچه مهست هر چند حضرت مولوی نعیم الله قریب نیست نسخه سیف المسلول را امروز
حواله ایشان کردم و رساله خلاصة السیر مع ترجمه شاه ولی الله صاحب که هر دو پیش فقیر بود نیز
مرسل شده بندا برسانند والسلام **مکتوب هشتادم** برخوردار احمد الله و محمد جمیل
رسیدند و بر عایت حرارت هوا چند مقام کرده بعد نزول باران بست و چهارم محرم رحلت
مرحوم محل قرار یافت سواری و بار بردار و مردم بدرقه شام یکشنبه که بست و سه طرین ماه بود
بر دروازه فراهم آمده بودند که آثار ولادت در کارخانه پیر علی ظاهر شد ورق تدبیر برگشت
کوچ موقوف شد صبح که دوشنبه بود احمد الله را رخصت نمودیم چون باحم گنج رسید قریب بست
سوار روهیله از ان طرف می آمدند یکبار ریختند برین هر دو جوان جان اینها مستبعد جنگ
شدند دست از یراق اینها بر داشتند نتیجه پارچه ها را از محمد جمیل گرفته گریختند احمد الله نا که

تنک دعار در قفای آنها روان شد هرچند محمد جمیل مانع آمده فائده نکرد بعد قطع مسافت بسیار در جائیکه آن سواران توقف کردند این برخوردار بسر آنها رسید نقیجه طلب نمود آخر کار بجنگ رسید والحمد لله مجروح گردید اما حق تعالی جان و آبروی او نگاهداشت و سخا سواران اندا خت که بر دلیری این آفرین کرده پارچه را که فیما بین قسمت کرده بودند فراهم آورده حواله نمودند و رفتند و این برخوردار با وجود شدت آفتاب و جراحت مسافت شش کروه طی کرده وقت عصر بفقیر خانه مراجعت نمود و یک زخم شمشیر بر شانه رسیده هفت بخیه دوخته اند مزاج خوب است و فقیر رفتن خود تا غسل صحت این برخوردار موقوف داشته انشاء الله تعالی در یک هفته به می شود زخم عمیق نیست خاطر جمع دارند و کار رستمانه کرده هزار آفرین و هزار شکر که جان و آبروی او خدا سلامت داشت والسلام —

مکتوب هشتاد و یکم

بقاضی ثناء الله آمده

سانحه درین ایام اینست که امروز که بست و نهم جمادی الاولی است بعد زوال بگمی صاحب یعنی والده شما رحلت نمودند همین وقت یک سر به آمد و خبر داد حکیم شریف خان صاحب تدبیر تکفین و تجهیز نموده روانه پانی پت خواهند نمود اگر میسر شود فقیر برای نماز جنازه خواهم رفت و این وقت هرچه از ختمهای تهلیل و قرآن مجید و استغفار حاضر بود بنام آن مرحومه گذرانیده بخشد خدای تعالی رحمت کناد با وجه و ضعف ربط با آن مرحومه حالتی بر من گذشت که در تحریر نمی آید انا لله وانا الیه راجعون اکنون تمنا این است که خدا ابوحبیب را یعنی متعلقان ایشان را زنده دارد که مستوره بزرگتر از ایشان در آن خاندان نمانده و در فقیر نیز حالتی نمانده فردا پس فردا خبر انتقال ما هم خواهد رسید شیخ عین الدین بخدمت حاضر خواهد شد از توجه طریقه محروم نمانند در قلب او تنویر حاصل شده قطع مسافت هنوز شروع نکرده مرد شکسته دلی است و مورد رحم و مردم محل از غایبه نسبت طریقه کراز

مدتی در اخذ توجه بر دو وقت التزام کرده اند مزاج ایشان تغیر یافته در انقطاع از دنیا
و اقبال بآخرت و محبت خدا و رسول او صلی الله علیه وسلم ترقیات نمایان معلوم میشود
و زندگی صوفیانه در کمال متابعت میکنند و آثار غرور و فریب معلوم نمیشود والسلام

مکتوب ہشتاد و دویم هرچه بما مردم آزار و اذیت میرسد جزای اعمال ماست
ع آنچه بر تو آید از ظلمات غم + هم ز بی باکی و گستاخی ست هم + اگر با بزرگان با ادب
و با خوردان بمهر و شفقت زندگی نمایند هیچ کس بدی باشما نمی تواند کرد و در اطاعت و خدمت
شوهر که فلاح دین و دنیا در رضای او تعالی موقوف بر آن ست باید کوشید و غضب و غصه را
باید خورد و زبان را از کلمات نالائق باز باید داشت و تقید در نماز هم باید کرد و بعد ازین
کسی چه قدرت دارد که شمارا رنجاند و از سفر حج کدام مسلمان مسلمان را منع خواهد کرد
بشرطی آنکه فرض شود و بر شما فرض نیست و اگر مستورات توفیق یابند و از شما توجه خواهند البته
توجه بدهید اجازت ست تاثیر خواهد شد از جناب پیران امید قوی ست و بذکر الهی جلشانه
و اتباع رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم مقید باشید و رعایت ذوی الحقوق و اخلاق حسنه
لازم گیرید موجب نیکنامی و کامیابی دارین خواهد شد والسلام ـ

مکتوب ہشتاد و سیوم بمولوی احمد الله فرزند اصغر قاضی صاحب ۱۲ معلوم شد که اراده حج کرده اید از دینداری ظاهر و نسبت باطن
بعید نمود که با وجود عدم فرصت حج حقوق والدین و اتلاف حق زوجه که بچندین غم و الم مبتلاست
اختیار کردن و مرتکب کبائر برای ادای مستحبی گردیدن از مثل شما با کمال مستبعد ست باید
که بر نکبات زمانه صبر نموده مانند ارباب مقامات عالیه رضا بقضا را کار فرموده این خطره
را از دل بر آرید که فقیر را آزار بسیار بدل خواهد رسید و آزار درویشان نزد حق خوب نیست
و آنچه از ذم محبت غیر حق می باید نوشت شما خود نوشته اید حاجت بتحریر فقیر نیست باخدا

مشغول باید بود که بقطع نظر از فائدهٔ اجر سعادت اخروی راحت دنیوی نیز درین ست
ع هیچ کنجی بی دد و بی دام نیست * جز بخلوت گاه حق آرام نیست * و از فقیر در تحریر
رسم عزاپرسی تاخیر از برای آن واقع شده که در غلبهٔ حزن و اندوه تعزیت کردن باعث
هیجان غم میگردد که تذکیر محاسن متوفی را متضمن ست در حق آن مرحومه توجه کرده بودیم
مشمول بفضل و کرم الهی یافتیم و ختمها نیز کردیم خاطر جمع دارید و تهلیل هر قدر میسر آید بنام او خوانند
و از شکر ترقیات باطن که نوشته اید بجاست فقیر هم معلوم می نماید هر روز در حلقهٔ صبح اول توجه بشما
می شود و در مسادات کمالات نبوت دخول ظاهر میگردد از خوبی استعداد شماست
و تقسیم اوقات بر طاعات و تقید توجه بیاران لازم گیرید ان شاء الله فتوحات متواتر میسر میشود
و شکایتهای نایاوری گلبازیهای دوستی ست رقعه مشتمل بر عذر عدم مراسلات رسید
و تقصیر بعفو انجامید و چون این بی پروائیها خبر از بی اهتمامی اخلاص میدهد حوصله خصوصیت
آنرا بر نمی تابد بعد ازین آگاه باشید و امید وار فتوحات دو جهانی از درگاه باشید والسلام

مکتوب هشتاد و چهارم

بمولوی ذبیح الله فرزند حضرت قاضی صاحب

انچه نوشته اید که درین تنگدستی تصدیع
نکشند چه معنی دارد در تنگی اندک و فراخی بسیار هرچه میسر خواهد شد خواهم فرستاد
خدا تعالی فقیر را از خجالت نجات دهد که توقع شفقت و اعتماد دارید و من از ناسازی
زمانه معذورم اگر فتوح مساعدت میکند و زندگی وفا مینماید ان شاء الله تعالی رعایتها
خواهم کرد که شما را اشفاق والدین فراموش خواهد شد باید که در اخلاص پیران و تقید سبق
کتاب و توجه خدمت والد بزرگوار خود و رضای والدین و جدهٔ شریفه بکوشید
تا شما سواد خط بهم رسانید یک شخص معتمد را مقرر نمائید که جواب ما را بنویسانند
به هر کس راز خانه گفتن مناسب نیست والسلام

مکتوب هشتاد و پنجم

خدا شما را ہزار سال زندہ دارد کہ بدسلوکی مردم محل بپاس خاطر فقیر تحمل میکنید و مقدمہ ما را
با صلاح می آرید باید کہ از نیک و بد اندرون غافل نباشید تا فقیر بخاطر جمع درینجا بتربیت طالبان
خدا مشغول باشم و شما نیز درین اجر شریک باشید و در خدمت مردم محل و رعایت
خاطر مرزا شاہ علی بکوشید خدا شما را زندہ دارد کہ بسبب شما خاطر فقیر از طرف خانہ جمع ست
و فقیر قریب خوش آمد مردم محل خود را راضی بسفر حج برفاقت ایشان شدہ ام دوستان
ہندوستان را بخدا سپردم و فیض طریقہ بطریق قسمت در ہر جا خواہم بود خواہم رسانید
اگر خدا او را بازداشت فتوح است و گرنہ ہر چہ بادا باد آخر سفر طاعت ست و از غایت
تجرد و جدائی احباب آسان شدہ است و اکثر یاران مانوس خود رفتند و توفیق خدمت
یاران دہلی خود معلوم ست در بیمار شدن فقیر در بانی پت حکمت بود کہ جماعۂ از مردم
اینجا و جماعۂ از صوفیان شب و روز خدمت میکردند و تمام خانہ مولوی صاحب در
تدبیر دوا و غذا مشغول بود تا کجا شکر اینہا بگویم بفضل الٰہی طبیب و دوا ہمہ میسر شد
عمر باقی بود ورنہ توقعی نماندہ بود خدا ملاقات روزی کند

مکتوب ہشتاد و ششم

بحکیم محمد فاروق ١٢

احوال مردم شہر از بیماری عام و نا امنی تا کجا نویسد خدا از ین بلدہ معمورہ غضب الٰہی
بر آرد کہ نسقی در امور سلطنت نماندہ خدا خیر کند و از زیارات مشایخ فراغ حاصل نمودہ
بتعلیم طریقہ و پرداخت احوال یاران حلقہ صبح و شام مشغول ست کہ ازین حرکت ہمین مقصود
بود الحمد للہ علی احسانہ باید کہ شما موافق گفتۂ فقیر بر سر ڈیوڑھی حاضر شدہ تسکین و تسلی
میکردہ باشید و خدمتی اگر فرمایند کہ ضروری باشد نظر بحقوق فرزندی بتقدیم خواہید رسانید
زیادہ برین از شما امید ست و بر اعتماد آن بر خود دار خاطر جمع ست والسلام

مکتوب ہشتاد و ہفتم

بحکیم شریف خان ١٢

معلوم شد کہ تجہیز جنازہ بادشاہ بیگم یعنی والدہ حضرت

مولوی ثناء الله صاحب کرده روانه پانی پت خواهند نمود اطلاع باید داد که نماز جنازه کجا خواهند خواند اگر در مسجد جامع بیارند این ضعیف هم داخل ثواب نماز گردد که از شدت حرارت هوا تاب حرکت ندارد و جماعه کثیر درین مسجد داخل این حسنه خواهد شد والسلام **مکتوب هشتاد و هشتم** بعد حمد و صلوٰة از هیچکاره هیچدان فقیر جانجانان صاحبان آنجا خصوصاً میان بدر علی صاحب سلمه الرحمٰن مطالعه نمایند که بمجرد ملاحظه خط مشتمل بر تاکید طلب مولوی نعیم الله صاحب اوصله الله الی منتهی منیته رخصت مراجعت بوطن دادم او بجانه جلبشانه آنچه در حق ایشان بهبودی داند بظهور آرد و بوالدهٔ ماجدهٔ ایشان نوید این رخصت و سلام رسانند والسلام۔

بر حاشیهٔ رسالهٔ مولوی غلام یحیی بحمده و نصلی علی رسوله بهر کرده علمای فحول جامع معقول و منقول سید غلام یحیی اوصله الله الی ما یتمنی که نسبت اخوت طریقت باین هیچدان یعنی جانجانان دارند بحسب ایمای فقیر رساله مختصری در تصویر مسئله وحدت وجود و وحدت شهود تحریر نموده از نظر گذرانید حق آنست که با این همه ایجاز قدر کافیست به بیانی وافی جزاهم الله تعالی خیر الجزاء اما تعرض مسئله تطبیق ضرورتی نداشت که این توفیق بین المکشوفین اگرچه خالی از تکلفی نیست لیکن متضمن مصلحت عمده است هی الاصلاح بین الفئتین العظیمتین رحمهم الله عبد الضعف ولم یتعسف والسلام علی من اتبع الهدی۔

ملفوظات

ایمان مجمل که ایمان آوردم بخدا و رسول و آنچه پیغمبر از خدا آورده است دوست دارم دوستان خدا و رسول را و بیزارم از دشمنان خدا و رسول بجهت نجات کافی است و هر مقدم

را بدلیل ثابت نمودن عهدهٔ علمای متبحر است و عامهٔ مسلمانان بآن مکلف نیند۔
محبت ائمه اهل بیت اطهار و تعظیم اصحاب کبار رضی الله تعالی عنهم برابر ضرور است دانست
صراط مستقیم که در صورت پل صراط ظهور نماید هرکرا درین جانب میلی و اعوجاجی ازان صراط مستقیم
نیست فردا از آنجا باستقامت خواهد گذشت۔ یکبار رافضی بے ادب در جناب امیر المومنین
عمر فاروق رضی الله تعالی عنه زبان طعن کشاده و مارا حمیت دین و احترام اصحاب سید
المرسلین صلی الله علیه وسلم غضب آورد و بر سر آن بے ادب خنجر برکشیدم باضطرار تمام فریاد برآورد
که بحرمت امام حسن رضی الله عنه از سر من درگذر بمجرد شنیدن اسم مبارک حضرت امام غضب
فرونشست و آن بے ادبی را معاف فرمودیم تعظیم جمیع اولیاء الله محبت عامه مشایخ محبت
رحمة الله علیهم لازم است در حق پیر خود اگر از راه نفع و استفاده عقیده افضلیت نماید از خط
مستبعد نمی شاید و در حق حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه که طریقه نو بیان نموده اند و مقامات
و کمالات طریقه خود بسیار تحریر فرموده و زبدهٔ اصحاب آن طریقه بآن مقامات و واردات
رسیده از الوف هم زیاده شده اند و در آن مقامات هیچ شبه نیست که باقرار هزاران علما
و عقلا بتواتر رسیده عقیده تساوی با اولیاء یا افضلیت ایشان بر آن اکابر رحمة الله علیهم
نباید نمود که آن کبرای دین از مشایخ ایشانند۔ قول بحرمت نمودن و تقوی گزیدن
درین وقت سخت متعذر است که معاملات تباه شده و عمل بموافق شرع گویا موقوف گردیده
اگر بر طبق روایت فقه و ظاهر فتوی عمل نموده آید و از محدثات امور بدعت اجتناب کرده شود
بسیار غنیمت است السماع یورث الرقة والرقة تجلب الرحمة پس آنچه موجب رحمت الهی
باشد چرا حرام بود در حرمت مزامیر اختلافی نیست که دف در اعراس مباح گفته اند نی را
مکروه روزی رسول خدا صلی الله علیه وسلم در راهی میرفتند و آواز نی بسمع مبارک رسید گوش خود

مدہ فرمودند و عبد اللہ بن عمر ہمراہ بود اورا العدم استماع امر نکردند پس معلوم شد کہ کمال
حضرت
تقوے در احتراز از چنین آواز ست بزرگان نقشبندیہ کہ عمل بعزیمت معمول دارند و از
اجتناب از سماع پرہیز می نمایند کہ در جواز غنا علما را اختلاف ست و ترک مختلف فیہ اولی
ہمچنین از کمال تقوی ذکر خفی اختیار نمودہ ذکر جہر موقوف داشتہ اند ۔
مسئلہ توحید وجودی از ضروریات دین نیست لسان شرع ازوں ساکت ست صوفیہ
علیہ از روی کشف و وجدان بیان آن نمودہ از غلبہ احوال محبت معذورند و بمارست
رسائل توحید و تخئیل معنی لاموجود الا اللہ توحید حاصل نمودن نزد ارباب معرفت وقعی
ندارد دیگر از علما در منامی دید کہ علماے صوفیہ بحضور سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم حاضر اند
علما از صوفیہ شکایت ہا نمودند کہ یا رسول اللہ این عزیزان مسئلہ وحدت وجود شایع نمودند
و در شرع خللے پیدا شد ہی باکان مداہنت اختیار کردند رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم این کار
را از غلبہ محبت کہ بجناب حق سبحانہ دارند معذور دانستہ سکوت داشتند ۔ یکبار فقیر را عروجی
واقع شد و نور منبسط منکشف گشت نقوش تمام کائنات در آن منتقش بود قول حضرت شیخ اکبر
رحمۃ اللہ علیہ یاد آمد الاشیاء اعراض مجتمعۃ فی عین واحد دریافتم کہ عکوس
اسماء و صفات در مرتبہ علم کہ باطن وجود ست امتیازی پیدا نمودہ در ظاہر وجود منعکس شدہ
مصدر آثار مقصود گشتہ و در نفس الامر و خارج ہمان وجود واحد متحقق ست ناگاہ متنبہ ساختند
کہ فوق این مرتبہ مرتبۂ دیگر ست چنانکہ کبرای صوفیہ فرمودہ اند فوق عالم الوجود
عالم الملک الودود پس معارف توحید در اثنای سلوک پیش می آید و علمی کہ بی تاویل موافق
ظاہر شرع ست بعد از ان واضح میگردد و از اکابر اولیا کہ این علوم منقول ست یقین ست
کہ از ان ترقیات فرمودہ باشند اللہ تعالے ہر گاہ میخواہد کہ مخلصان را در اخلاص ثبات وازدیاد

کرامت فرماید افاضۂ فیوض و حل مشکلات بصورت پیر و مرشد اینها در واقعات مینماید وگاهی بعض لطائف آن بزرگ بصورتش متمثل گشته واسطہ بر آمد کارہا می شوند و آن بزرگ را گاہی اطلاع این معاملہ ہم نمی شود شخصی نزد فقیر گفت کہ شما از مکہ معظمہ کے آمدید گفتم من بکعبہ گاہی نرفتہ ام گفت من بشما در مکہ شریف ملاقات کردہ ام ومصرع بیتی کہ از یاد من رفتہ بود مرا ارشاد کردید پس باید کہ اینچنین واقعات موجب عجب ومباہات نگردد و از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند و در حقیقت وکیل ہو او تعالیٰ ست ﴿ او بر لہا نمی نماید خویش را * او بدزدہ خرقہ درویش را * پیری و مریدی درین طریقہ محض بہ بیعت وشجرہ وکلاہ نیست تعلیم ذکر قلبی وحصول جمعیت وتوجہ الی اللہ وصحبت مرشد ضرورست ۔ اختیار اشتغال طریقہ بجہت حصول غلبہ محبت الٰہی ست گاہی فرط محبت محض موہبت بود و الا دوام ذکر بشرائط آن فرض طریقہ دوستان خداست بترک جمیع مرادات کثرت ذکر مو باید دل بی ذکر کثیر نمیکشاید ہرگاہ در ذکر کیفیتی مرجودی دست دہد حفظ آن باید پرداخت و اگر رو نخفا آرد باز ذکر بتضرع وافتقار تمام باید نمود ہمچنین التزام اشتغال باید کرد تا کیفیت دوام پذیرد ۔

اوقات را بذکر و عبادت معمور داشتہ مدرکہ خود را از التفات بما سوا پاک باید داشت توجہ وہمت جز بمفہوم اسم مبارک اللہ کہ بر آن ایمان آوردہ ایم ہیچ نباید گذاشت تا ملکہ حضور راسخ گردد و دین کامل کہ اسلام و ایمان واحسان ست حاصل شود ہر وقتی کہ بدل متوجہ شود دل را بحق سبحانہ جمع یابد درین اثنا اگر ذوق وشوق وکیفیات دیگر دست دہد مزید عنایت الٰہی ست و الا اصل کار حصول مرتبہ حضور وآگاہی ست ۔ دل سلیم از توجہ بغیر پیدا باید نمود واقعات ومنامات چندان اعتبار را نشاید درین باب اشتباہ بسیار واقع میشود گاہی نور اتباع سنت گاہی نور ذکر گاہی نسبت مرشد گاہی کثرت ورود گاہی خدمت

سادات گاهی در کتب حدیث گاهی تصدیق و اخلاص بصورت رسول خدا صلی الله
علیه وسلم در واقعات نمودار میشود و همچنین روابط مناسبت بخدمت اولیا بصور آن
اکابر متصور میگردد و گاهی اخبار مشهوره و مقربات راستی مشهود و واقع پیدا میکنند اینهمه
شعبده‌ها دل را سرور می‌بخشند و در حقیقت هیچ نیست مگر زیارت رسول خدا صلی الله علیه
وسلم و دیدن اولیا احوال و انوار باطن و توفیق طاعت زیاده گردد و واقعات مطابق
نفس الامر باشد البته فوز عظیم است — و دیدن رسول خدا و رؤیت الهی که آنرا تجلی
صوری گفته اند نعمت خدای عزوجل است بهر تمسکیکه باشد از مناسبت راسخه بشارتیست آن را
هنیئاً لارباب النعیم نعیمها در وقت تمامه خواطر التجا و تضرع بجناب الهی باید نمود
و صورت مرشد نصب العین داشته بواسطه او التماس ازاله امراض باطنی باید فرمود۔
صفت افتقار و انکسار لازم باید گرفت و بر جفا و قفای خلق تحمل و صبر عادت باید ساخت
چیست معراج فنا این نیستی ◆ عاشقان را مذهب و دین نیستی مد نظر باید داشت و همه
امور از تقدیر دانسته لب بچون و چرا نباید کشود حضرت انس رضی الله تعالی عنه خادم
رسول الله صلی الله علیه وسلم اگر در خدمتی تقصیر مینمود و اهل بیت او را ملامت مینمودند
رسول خدا صلی الله علیه وسلم میفرمودند هیچ مگوئید اگر مقدور بودی چنان کردی۔
حاصل اینهمه تکلفات تهذیب اخلاق است بر طبق مکارم صفات رسول کریم فانه
لعلی خلق عظیم صلی الله علیه وسلم در حدیث شریف است بعثت لاتمم مکارم
الاخلاق از ورزش ذکر نفی و اثبات صفات بشریت کم شود و طریقش آنست که هر ذمیمه
را جدا جدا در تکرار کلمه طیبه بکلمه لا چند روز نفی باید کرد و بجای آن حب خدا اثبات باید نمود
تا آن ذمیمه زائل گردد و بر خلاف هوای نفس حسب مقامات سلوک باید کرد تا [illegible] [illegible] دائم

بجماند مبدل گردد حق اینست که رزائل صفات بعد تصفیه و تزکیه نکسر میشود استیصال

دائم ممکن نیست در حدیث وارد ست اگر بشنوید کوه از جا منقلع گشته تصدیق نمائید

واگر بشنوید که کسی از جبلت خود برگشته باور نکنید لا تبدیل لخلق الله امیر المؤمنین

عمر فاروق رضی الله تعالی عنه میفرمودند غضب من نرفت مگر پیش ازین در کفر صرف میشد

حالا در حمایت اسلام ظهور می نماید — بعد فنا و اطمینان نفس تسلیم و رضا وصف

سالک میگردد و در فنای قلب از غلبه محبت نسبت افعال از عباد مسلوب میشود و جز

فاعل حقیقی در شهود سالک نمیماند — توسط و حد اعتدال در اکل و شرب و نوم و یقظه

و اعمال و عبادت کاریست بس مشکل ست جهد باید کرد که اوقات موافق سنن خیر البشر

صلی الله علیه وسلم منضبط گردد بعثت انبیا علیهم السلام بجهت تحصیل حد اعتدال ست

در هر امر لیقوم الناس بالقسط نص قاطع ست درینباب — از دوام توجه مبداء

فیاض آنقدر فیوض و برکات فائض میگردد که باطن از انوار و کیفیت محبت لبریز گردیده

ریزان میگردد — قصور اعمال خود پیش نظر داشتن و سابقه عنایت بعلت را دیدن

کارگذار رونده راه ست هر چند عمل بسیار کند از صفت استغنا و کبریا خائف بود و عذر

تقصیر و امید واثق وسیله قبول سازد و گناه اندک را بسیار داند و نعمت قلیل را بسیار دود وام

شکر و رضا لازم گیرد — کثرت درود هزار بار و استغفار لازم حال روندگان راه است

بر درس مکتوبات حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه که محتوی ست بر مسائل شریعت و اسرار

طریقت و معارف حقیقت و نکات سلوک و دقائق تصوف و انوار نسبت مع الله بعد

عصر مداومت باید نمود که درین امر کشاد ابواب سعادت ست دعای حزب البحر وظیفه صبح

و شام و ختم حضرات خواجگان قدس الله اسرارهم هر روز بجهت حل مشکلات باید خواند نماز تهجد

بیان تعلیم

دوازده رکعت هر قدر که آسان باشد بقرائت سورهٔ اخلاص یا سورهٔ یس و نماز
اشراق چهار رکعت و چاشت چهار یا شش رکعت و فی زوال چهار رکعت بیک سلام
و شش یا بیست رکعت بعد سنت مغرب و چهار رکعت بعد سنت عشا و سنت عصر و
تحیة وضو لازم باید گرفت تلاوت قرآن مجید یک جزو و کلمهٔ تمجید و کلمهٔ توحید صد صد بار
و سبحان الله و بحمده وقت صبح و وقت خواب صد بار و ادعیه فوقیه که در حدیث صحیح ثابت است
معین باید نمود اما درین اعمال حضور قلبی ضرورست ـ حصول فنا که علامت آن بی شعوری
از ماسوا و دوام توجه بخدا است اگرچه درین طریقه زود میشود اما تحقق و تثبت آن مرتبه
عالی که نسیان ماسوا و قطع علاقهٔ علمی و حبی از دل گردد بعد مدت دراز دست میدهد سی سال
از خدمت مشایخ کرام رحمة الله علیهم کسب مقامات طریقه کردیم و زیاده از بیست سال است
که طالبان حق عز و جل طریقه تلقین می نمائیم شصت سال شده باشد که بتوجهات حضرت
سید رضی الله تعالی عنه بفنای قلبی مشرف شده ایم و درین مدت شغل باطن بجهد تمام داشته
حالا آثار فنای قلبی چنانچه باید ظاهر میشود ـ از ظهور کمال فنا بارها یقین میشود که ما
ازین جهان انتقال کرده ایم و اگر دران وقت کسی آمده سلام میگوید معلوم میشود گویا
بر قبر آمده تحیهٔ سلام گفته است یکبار ازان حالت افاقت میشود و گمان می بریم که هنوز زنده
ایم و ازینجا رخت سفر بربسته ـ در وقت ظهور فنا آنقدر دید قصور غالب می آید که خدمت
و تعظیم مردم موجب تعجب میگردد چنانچه فقیر روزی در حضور حضرت شیخ مروحه جنبانی میکرد
بخشونت تمام منع کردند روز دوم خود امر نمودند که برخیزید مروحه بجنبانید و فرمودند دیروز نسبت
فنائیه ظهور رسیده داشت بنابران فهمیدم که شما از روی استهزا بادبی می نمائید پس بخشونت منع نمودم و امروز وقت
نسبت بقائیه ظاهرست و تجلی عظمت و کبریای الهی بر باطن جلوه گر گشته اگر تمام عالم تعظیم

بر خیزد حق این مرتبه او انکرده باشد - شناخت تجلیات الٰهیه که متصل بر بواطن ارباب
محبت و معرفت وارد می شود امری دشوار ست نظر بصیرت تیز می باید تا کیفیات و تجلیات
جدا جدا معلوم گردد - بعد حصول مقامات طریقه احوال سالک مثل مرقع تصویرات
مختلف میگردد گاهی نسبت مقامی ظهور نموده در کیفیات خودش محظوظ میدارد
و گاهی نسبت مقامی دیگر بر تو انداز گردیده حالتی دیگر بروی دوقت می آرد اما چون نسبت
متوسطان این خاندان احمدیه بکمالات و فوق آن میرسد از لطافت و بیرنگی تجلی ذاتی
ادراک حالات متعذر میگردد که لطافت و صفا در جمیع مقامات سا فاه موثر گردیده کیفیات
را مستور می سازد و واقعات و منامات که دل خوش کن اطفال طریقه بود نیز کم میشود آنجا
جهالت در جهالت و نکارت محض ست در خلوتی نشسته بحفظ نسبت باطنی و دوام توجه
بمبدء فیاض باید پرداخت و اوقات بادای اعمال ظاهری معمور باید داشت که نور اعمال
سبب جمعیت و صفاء نسبت و حضور و آگاهی ست - از دوام مراقبه قوت در نسبت
باطن و اشراف ملک و ملکوت و بنظر موهبت دلها را نواختن دست میدهد و از کثرت ذکر
تهلیل فنای صفات بشریت و از کثرت ورود واقعات نیک و از کثرت نوافل انکسار
و شکست دلی و از کثرت تلاوت نور و صفا بهم میرسد ذکر تهلیل بلحاظ معنی مفید ست
در طریقه و محض تکرار لفظ سرمایهٔ ثواب آخرت و مکفر سیئات ست - ذکر نفی و اثبات
بحبس نفس کم از سه صد بار فائده نمی بخشد و زیاده هر قدر باشد مفیدتر ست حضرت
خواجه نقشبند حبس نفس را شرط ذکر نمیفرمودند مفید میگفتند اما دوام ذکر و وقوف قلبی و توجه
بمبدء فیاض رکن طریقه خود مقرر کرده اند رضی الله تعالی عنه هوش در دم اول
بذکر دل ضرور ست چون ذکر قوت گیرد و آواز اسم ذات بسمع خیال رسد پس در هر نفس

ف ذکر نفی و اثبات بحبس نفس کم از سه صد بار نمی بخشد

توجه و آگهی بذات الهی باید داشت با حفظ خواطر از باطن و بمجرد خطور خطره دل را باید
گرفت تا وساوس و حدیث نفس هنگامه بر پا نکند مانع از ورود فیض هجوم خواطر است
کثرت اسم ذات مثمر نسبت جذبه الهی ست و نفی و اثبات جهت سلوک و قطع مسافت را
فائده دارد ــ ادراک کیفیات حالات باطنی در مرتبه ولایت محظوظ می نماید و در کمالات
نبوت یافت جز نکارت و جهالت وصف باطن نیست اما در مقامات فوق اگرچه لطافت
و بیرنگی لازم ست فی الجمله دست ادراک میرسد ـ لطافت و بیرنگی نسبت مجددیه سبب انکار
مردم میشود لهذا چون سیر سالک بکمالات میرسد مرا تردد بخاطر می آید که مبادا ترک
طریقه نماید انشاء الله تعالی اگر عمر وفا میکند سالکان را از مقامات سافله بمقامات عالیه
بخواهیم رسانید مقصود با خدا بودن و اتباع سنت نمودن ست و آن در هر مقام حاصل ست
بر و یقین و طمانیت از بیش طلب که در مقامات عالیه مجددیه نقد وقت میشود اتصال
بی کیف بمقصود پیدا می شود ــ اتصالی بی تکییف بی قیاس ہست رب الناس را
با جان ناس ہ و هیچ ذوقی و شوقی و حضوری با آن نمیرسد ــ راه وصول بکمالات
قریب ست که میسد و دیگر دو طریق ولایات سلوک مانند درین آخر زمان استعداد ها از
سلوک مقامات کوتاهی نموده بمقصود رسیدن اینها متعذر گردیده بیش ازین قریب سی
سال شده باشد که سیر طالبان بسرعت بود و کشف و وجدان نیک داشتند فی الحال
اگر طالبی صادق از اصحاب فقیر باخلاص و قدم سعی کسب فیوض طریقه نماید بعد مدت
دراز بولایت قلبی یا فوق آن فائز گردد و بمقامات عالیه مجددیه رسیدن سخت تعذر دارد
کشف صحیح که سیر سالکان در مقامات مطابق واقع معلوم میشود بسیار نادرست پس
نگفتن بشارات بر خدا افتراست و سالک را مغرور نباید نمود تغیر حالات و ورود واردات

[illegible]

و دوام توجه الی الله وجمعیت خاطر وتعمیر اوقات بوظائف عبادات عمده نعمای الهی ست نسبت
ارباب شوق وذوق تاثیر گرم وتیز دارد واهل قلب را بسیار محظوظ می نماید ودر جمیع طرق الله
کیفیات وتصرفات همان نسبت شریفه جذب فرمای ارباب طلب ست لیکن از نسبت اهل اطمینان
وجمعیت ایم مرتبه کمالات نبوت وفوق آن رسیده اند وآن خاصه طریقه مجددیه ست انوار بسیار
می آید وسالک زود تر ترقی می نماید تاثیر گرم که بیتابی شوق می بخشد بسیار مفید ست اما در قرن اول
الا جمعیت وطمانینت بود کما لا یخفی لهذا اصحاب را از حرکات بیتابانه منع میکردند که بسیه ولغره
بعد زمان اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وسلم پیدا شده — علم مسائل ضروری خواندن یا
وصحبت علما باتمام آموختن بجهت صحت عمل لازم ست — علم حدیث جامع تفسیر وفقه ودقائق
سلوک ست از برکات این علم نور ایمان می افزاید وتوفیق عمل نیک واخلاق حسن پیدا می شود
عجب ست که حدیث صحیح غیر منسوخ که محدثین بیان آن نموده اند واحوال رواة آن معلوم ست
وبچند واسطه میرسد به نبی معصوم که خطا را بران راه نیست بعمل نمی آرند وروایت فقه که ناقلان
آن قضاة ومفتیان اند واحوال ضبط وعدل آنها معلوم نیست وبزیاده از ده واسطه میرسد
بمجتهد که خطا وصواب از شان اوست معمول گردیده است ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او
اخطأنا نکاح سنت انبیاست علیهم الصلوة اما در وقت که حلال مفقود ست وجبلت شهوت یافته
الشراوالاد از حلیه علم وادب معری میباشند ولسبب رواج بدعت در عقد نکاح خالها می آید عزوبت
وتجرید در حق سالکان راه اولیست باید که از رزق ساختن وبعبادات مولی پرداختن ودر شهر
شهرت نداشتن وهیچ ارث ووارث نگذاشتن دولتی ست بس بزرگ وشریف ودر حدیث ست
قال النبی صلی الله علیه وسلم ان اغبط اولیائی عندی المؤمن خفیف الحاذ
ذو حظ من الصلوة احسن عبادة ربه واطاعه فی السر وکان فی الناس لا یشار الیه

[illegible]

بالاصابع وکان درزقه کفافا فصبر علی ذلک ثم نفد بیده فقال عجلت منیتہ
قلت بواکیه وقل تراثه رواه احمد والترمذی وابن ماجه - بارہا شرف زیارت جنیب خدا
صلی اللہ علیه وسلم دریافته ایم وعنایات کثیره بحال خود دیده در مرتبه اخیر که سعادت زیارت
آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم حاصل شد بر فیل سوار بودند فرود آمده فرمودند بیائید که ما و شما شانهای
خود را باهم چسپانیم بتعبیر این خواب هیچ بخاطر نمی آید یکبار بجمال جهان آرای سرور کائنات
علیه افضل الصلوة والتحیات مشرف شدم گویا در کنار آنحضرت برابر دراز کشیده ام و راحت
نفس مبارک بمن میرسد و درین اثنا من تشنه شدم و پیرزادگان سهرندی در انجا حاضر اند
آنحضرت یکی را امر باوردن آب نمودند بنده عرض کردم یارسول اللہ آنها پیرزادهای من اند
فرمودند امتثال امر ما می نمایند پس عزیزی از انها آب آورد و من سیر خوردم عرض کردم یارسول اللہ
حضرت در حق مجدد الف ثانی چه میفرمایند فرمودند مثل ایشان در امت من دیگر کیست
عرض کردم یارسول اللہ مکتوبات ایشان بنظر مبارک گذشته است فرمودند اگر چیزی یاد است
بخوانید بنده این عبارت بعضی مکتوب ایشان انه تعالی وراء الوراء ثم وراء الوراء
خواندم بسیار پسند نمودند و حظها فرمودند - فرمودند باز بخوانید باز این عبارت عرض نمودم زیاده
تحسین نمودند و این حالت امتداد کشید وقت صبح یکی از عزیزان پگاه آمده گفت من امشب خوابی
دیده ام که شما رویای خوبی دیده اید آن رویا کدام ست فقیر این رویا پیش او گفتم بسیار متعجب شد
از نفس مبارک صحبت آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم من خود را سراپا نور و حضور در یافتم و از کیفیت های
این خواب که بهتر از امر بیداری ست تا چند روز هیچ عطش و اشتها نبود - در منامی دیدم که در صحرای
وسیع چبوتره الیست کلان و اولیاء بسیار در انجا حلقه مراقبه دارند و در وسط حلقه حضرت خواجه
نقشبند دو زانو و حضرت جنید قدس اللہ اسرارهما مجتبی نشسته اند و آثار استغنا از ما سوا

وکیفیات حالات فنا بر سید الطائفه ظاهرست همه کس از انجا برخاستند گفتم کجا میروند کسی گفت باستقبال امیر المومنین علی مرتضی رضی الله تعالے عنه پس حضرت امیر تشریف فرما شدند شخصی گلیم پوش سر و پا برهنه ژولیده مو همراه حضرت امیر نمودار گشت آنحضرت دستش در دست خود بکمال تواضع و تعظیم گرفته اند گفتم این کیست کسی گفت خیر التابعین اویس قرنی ست انجا حجره مصفا در کمال نورانیت ظاهر شد همه عزیزان در آن حجره در آمدند گفتم کجا رفتند کسی گفت امروز عرس حضرت غوث الثقلین ست بتقریب عرس تشریف بردند ـ وقتیکه فنا و نیستی بر نسبت باطن ظهوری یابد و سالک بوصف بیخودی و استغراق موصوف میگردد خود را در واقعات مرده می بیند و نسیان و بی شعوری لازم حال او میشود و در ایامی که فقیر را فنای قلبی بتوجهات حضرت سید رضی الله تعالے عنه دست داد و قطع علائق و زوال هوا از دل گشت در واقعه می بینم که سر من از تن جدا شد اما کلمه طیبه بزبان جاریست و نیز دیدم گویا من مرده ام تجهیز و تکفین من می نمایند پس جنازه برداشته بطرف مزار حضرت خواجه قطب الدین رحمة الله علیه برای دفن بردند و روح من همراه ایشانست تا آنکه جنازه را در قبر نهاده قبر را بخاک انباشتند و من بر سر دیوار نشسته ام منکر و نکیر بوضعی که در حدیث ثابت ست آمده و ندانی بر زمین زده درون قبر در آمدند و حالت مرا با نعش علاقه پیدا شد جواب و سوال کرده رفتند و من در قبر بآرام تمام بخواب رفتم و نیز دیدم که من ازین جهان درگذشتم و مردم بعد تجهیز و تکفین میخواهند که جنازه را بردارند ناگهان جنازه در هوا پرواز نموده روان شد و مردم در قفای جنازه میروند و روح من با ایشانست درین وقت رباعی خود بیاد آمد **رباعی** منظور تشویش چشم و گوشی نشوی + سرمایه جوش و خروشی نشوی + باید که بپای خود روی تا سر گور + ای جوهر پاک بار دوشی نشوی + از فرط محبت که فقیر را بجناب امیر المومنین حضرت ابوبکر صدیق

رضی الله تعالی عنه ثابت ست و حصول نسبت علیه نقشبندیه ایشانرا اگر مقتضات
بشریت غشاوه بر نسبت باطنی عارض میشود خود بخود رجوع بآنجناب پیدا گشته بالتفات
ایشان رفع کدورت میشود یکبار قصیده در مدح ایشان گفته بودم عنایت بسیار بحال فقیر
نموده اند و بتواضع فرمودند ما لائق اینهمه ستایش نیستیم. نسبت ما بجناب امیر المؤمنین حضرت
علی کرم الله وجهه میرسد و فقیر را نیاز خاص بآنجناب ثابت ست در وقت عروض عارضه
جسمانی توجه بآنحضرت واقع میشود و سبب حصول شفا میگردد و یکبار قصیده که مطلعش اینست
ذروهٔ چشم آگاهی امیر المؤمنین حیدر * سر انگشت یداللهی امیر المؤمنین حیدر * بجناب ایشان
عرض نموده بودم نوازشها فرمودند. محبت ائمه اهل بیت اطهار رضی الله تعالی عنهم موجب ایمان
و سرمایه بقاء تصدیق و ایقان ست هیچ عملی بجز محبت این اکابر رضی الله تعالی عنهم وسیله نجات
ندانیم ست * نگردد شهره ما طاعنی در دشت بیباک * نجات خود بمولا و بوتراب گذاشت *
معارف حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه موافق کتاب و سنت ست و جاهای که اعتراضات وارد
نموده اند ایشان خود جواب آنرا تحریر فرموده اند نزد انصاف کافیست و بعض کلمات که ارباب
ظاهر بر آن گرفتها می نمایند از اولیا کرام صادر شده بی تاویل درست نمی شود و بس هر تاویلی
که در ضمن سخنها کرده میشود و از غلبه احوال یا از عدم مساعدت الفاظ معانی مقصوده یا امر الهی
بوده باران در کلام ایشان نیز جا یافته شیخ عبد الحق محدث رحمة الله علیه اگرچه در اوائل
حال بر بعض معارف ایشان اعتراضات نوشته اما در آخر از آن باز آمده بخدمت خواجه حسام الدین
خلیفه حضرت خواجه باقی بالله رحمة الله علیهما نوشته که درین ایام صفائی فقیر بخدمت میان شیخ احمد
سلمه الله تعالی از حد متجاوز ست و اصلا پرده بشریت و غشاوه جبلت بمیان نمانده قطع نظر
از رعایت طریقه انصاف و حکم عقل که با چنین عزیزان و بزرگان بد نباید بود و در باطن بطریق

ذوق و وجدان و غلبه چیزی افتاده که زبان از تقریر آن لال ست سبحان الله مقلب القلوب و مبدل الاحوال شاید ظاهر بینان استبعاد کنند من نمیدانم که حال حبیب و وجه سؤال ست انتهی و رسیدن آزار از بادشاه بایشان دلیل کمال متابعت ایشانست انبیاء کرام را علیهم السلام یوسف علیه السلام در زندان اعتکاف داشتند و سید المرسلین علیه افضل الصلوة در محصب انزوا فرمودند مخلصان در رفع اعتراضات و شبهات رسائل نوشته اند و بهترین رسائل رد شبهات رساله مرزا محمد بیگ بدخشی ست که در مکه شریف تحریر نموده مهر مفتیان چار مذهب رسانیده ۔ فیض الهی بے نهایت ست و بمقتضای استعداد هر یکے از اولیا ظهور یافته الله تعالے متاخران را باقتضاے حکمت بالغه خود کمالاتی عنایت فرموده که از متقدمان آن همه علوم و فیوض مروی نیست در انبیا علیهم السلام تفاضل ثابت ست و در اولیا نیز تفضل یکے بر دیگرے ثابت مقاماتی که حضرت مجدد بآن امتیاز دارند از بسکه مستفیدان طریقه ایشان بآن درجات و حالات رسیده اند و اقرار آن علوم و کیفیات نموده در آن مقام اشتباهی نمانده که خبر متواتر مفید صدق و یقین ست کسیکه بآن مقامات نرسیده استبعاد آن مینماید از جهل خود معذور ست ظهور خرق عادات شرط علو کمالات نیست اصحاب کرام رضی الله تعالے عنهم با وجود علو درجات که هیچ ولی بآن نتواند رسید بکثرت خوارق عادات و بنسبتها شوق و ذوق و جذبه و استغراق نبودند ۔ حضرت حافظ محمد محسن پسر حضرت سید نزد حضرت ایشان محمد معصوم رحمة الله علیهم بجهت استفاده رفتند ایشان فرموده بودند که بزرگان شما انکار بزرگان ما میکردند شما بانکار آمده یا باقرار گفتند بجهت استفاده از انکار پس بالتزام صحبت ایشان بکمال و تکمیل رسیدند ۔ حضرت شیخ عبد الاحد استفاده از پدر و عم خود نموده نسبت حضرتین را برابر میدانستند رحمة الله علیهم و در نسبت سعیدی و معصومی فرقی نمیکردند میفرمودند که در نظر من هر دو بزرگ برابر اند چنانچه دو دانه تسبیح متصل امام واقع میشود

اما الله تعالی ما را امتیازی در نسبتهای حضرتین بخشیده است که در نسبت سعیدی اضمحلال
و بیخودی که لائق مقام خلت ست بسیار ست و در نسبت معصومی صفا و ملاحت که مناسب
مقام محبوبیت ست بسیار و در کمالات نبوت و دیگر مقامات در نسبت سعیدی قوت زیاده است
و در ولایات نسبت معصومی قوت بیشتر دارد و بمقامات مخصوصه حضرت مجدد غیر ازین هر دو
صاحبزاده دیگری مشرف نگشته رحمة الله علیهم — در اول که تلقین توبه بطالبان مینمودم
بر توبه نصوح تاکید و مبالغه میکردم — شبی حضرت شیخ پیر خود را رضی الله تعالی عنه در خواب
دیدم بحال فقیر عنایت نمودند در آنجا قوالی حاضر شد او را نیز توجه دادند وبرا حالت عجب
رو داد برخاسته مزامیر ایشان شکست و از نامشروع توبه کرد و فرمودند طریقه توبه اینست یعنی چون
نسبت باطن بر طالب غالب می آید کار خود مینماید از آن روز تعرض از استغفار عن توبه نگذاشتم
که توبه مجمل کافیست و توبه نصوح بر وقت حاصل میشود — گروهی از دانشمندان از فقیر
پرسیدند که طریقه نقشبندیه را بر دیگر طرق چه مزیت یافتید که از اختیار کردید گفتم این طریقه منطبق بر
کتاب و سنت ست که ثبوت آن قطعی ست و آنچه منطبق بر قطعی ست نیز قطعی از ممارست اشتغال این
طریقه توفیق اتباع سنت حاصل میشود و از متابعت شریعت انوار این طریقه می افزاید — همچنین
ابلیس بصورت ملای خشک متمثل شده از فقیر پرسید که بمزاج شما شورش عشق غالب ست
و طبیعت باشعار عاشقانه راغب اینچنین طریقه بی کیفیت که در آنجا سماع را بار نیست و بآواز
جهر وغیره کار نه چرا اختیار نمودید گفتم عقیدت و محبت بمقتضای حکمت بالغه جناب باریست
سبحانه گفت در شیوه رسم ناچارلیست مرا از سوال متعنتانه او غضب آمد میخواستم که ریشش
گرفته بر سنگی زنم بغتةً غائب شد — شبی حضرت شیخ سیف الدین پیر حضرت سید رحمة الله علیهما
برای تهجد برخاستند آواز نی بگوش ایشان رسیده بود نا ایشان بیخود افتادند ضربی بدست

مبارک ایشان آمده فرمودند مردم ما را بد میگویند بے دردانیشاند که بر تاثیر سماع صبر
مے نمایند۔ بزرگی ازین طریقه در راهی میرفت آواز سماع بگوشش رسید تاب نیاورده
بنشست و شورش را ضبط می‌نمود حدت گرمی کاسه سر را بشگافت۔ گفت سماع مهلک است
ازین سبب حرام گردیده۔ در خانقاه حضرت شیخ سیف الدین پیر حضرت سید رحمة الله
علیهما هر روز چهار صد کس درویش بجهت استفاده جمع می‌آمدند و موافق فرمایش طعامها پخته
میشد و باوجود اینهمه تنعم سالکان بمقام بلند میرسیدند که مدار این طریقه بر همت و توجه مرشد
یکے از ارباب این طریقه خواست که تقلیل غذا نماید پیرش فرمود در حصول فیوض طریقه
حاجت با اینچنین اعمال نیست که بزرگان ما بنای کار بر دوام وقوف قلبی بصحبت مرشد
نهاده اند ثمرهٔ زهد و مجاهدات شاقه خرق عادات و تصرفات ست و حاصل دوام ذکر و توجه
الی الله و اتباع سنت کثرت انوار و برکات عوام ظاهربین را نظر بر ظهور خرق عادات بود و
خواص معنی آگاه را مراد تصفیه قلبی و نسبت مع الله باشد۔ حضرت محمد صدیق پیر حضرت
حافظ سعد الله رحمة الله علیهما بدیدن یکے از اولاد امجاد حضرت غوث الثقلین رضی الله تعالی عنه
رفتند وی از عجب صاحبزادگی و حشمت ظاهری خود تعظیم ایشان برنخاست اصحاب ایشان
ازین بے ادبی ناخوش شده بخدمت ایشان التماس والحاح نمودند تا بصرف همت ایشان
طریقه نقشبندیه از ایشان گرفت و بحالات نیک رسید اقربای او را رجوع باین طریقه ناپسند آمد
گفتند طریقه آبا کرام خود گذاشته طریقه دیگران اختیار کردید گفت خدا نه قادری است
و نه چشتی هر کجا مقصود یافتم بطلب آن شتافتم جنازه حضرت محمد صدیق رحمة الله علیه بسهرند
برده دفن کردند در راه وقت اذان جواب اذان از جنازه ایشان مسموع گشت۔
یکبار زنے بے ادب بخدمت حضرت شیخ عبد الاحد رحمة الله علیه ناسزا گفت ایشان صبر کردند

معلوم نمودند که غیرت الهی در صدد انتقام او بحرکت می آید یکی را از حاضران فرمودند که آن
بی ادب را سر جنگی زند وی توقف نمود ناگهان آن زن بیفتاد و بمرد بآن متوقف خطاب نموده
عتاب کردند که خون او بر گردن تو شد اگر امتثال امر ما میکردی آن بی ادب جان نمیداد و سلامت
میماند. امتثال امر مشایخ بی توقف باید نمود که در ضمن آن حکمتها مضمر باشد —

شاه گلشن از خلفای حضرت شیخ عبد الاحد رحمة الله علیهما بکمال زهد و ریاضت موصوف بودند
میتوان گفت که محل غبطه سالکان خانقاه حضرت جنید اند رحمة الله علیه میگفتند که مرا العبد رو[illegible]
اندلته خوردن در طبیعت پیدا میشود در وقت شدت جوع برگ درختان یا آنچه از پوست خیار
و خربزه می یافتند در آب پاک کرده میخوردند کهنه گلیمی بود که تا سی سال بر دوش مبارک خود
داشتند یکبار برای افطار روزه در شدت گرما آب حوض طلبیدند کسی عرض نمود که درینجا چاه
آب سرد و شیرین دارد فرمودند از چندین سال ما درین مسجد سکونت داریم هرگز در وهم ما هم نیامده
که درینجا چاه است وقت شدت تشنگی آب حوض خورده میشود یکبار شخصی صره دینار بهدیه ایشان
فرستاد فوراً بر خاستند که بر ما حج فرض شد ساعتی نگذشته بود که باز آمدند گفتند سائلی سوال کرد
آن صره باو دادم فرضیت حج از ذمه ساقط گشت یکبار خواستند که ادای زکوة نمایند که در
ادای هر فرض الهی قرب خاص حاصل میشود هر گاه نصاب زکوة فراهم گشت زکوة و نصاب
هر دو در راه خدا دادند که مقصود حاصل شد نصاب نزد ما بکار می آید که خزینه فقرا ارباب الله
سبحانه جماعه از فقرای مداری رقص و شغب داشتند در دل یکی از اهل تماشا گذشت که در زیر
بد عتیان کسی از اهل کمال خواهد بود یکی از انها نزدیک آمده گفت ؎ خاکساران جهان را
بحقارت منگر + تو چه دانی که درین گرد سوارے باشد + انکار هیچکس نباید نمود درین
صور معانی حقیقت جلوه گر است. نواب مکرم خان رحمة الله علیه از حضرت ایشان محمد معصوم

رضی اللہ تعالےٰ عنہ استفادۂ کمالات باطنی دارند۔ روزے عالمگیر بادشاہ از ایشان پرسید
کہ عمر شما چیست گفتند چہار سال ہر قدر کہ بخدمت پیر بزرگوار بسر بردہ ام عمر ہمانست
باقی وبال آخرت **بیت** اوقات ہمان بود کہ با یار بسر رفت ٭ باقی ہمہ بیحاصلی
و بیخبری بود ٭ در طعام نواب مکرم خان تکلفات بسیار بود بحد اسراف رسیدہ باشد
اما حضرت سید رضی اللہ تعالےٰ عنہ باینہمہ احتیاط و کمال تقوی گاہ طعام ایشان میخوردند
میفرمودند از برکات طعام ایشان آنقدر نور باطن می افزاید گویا طعام نخوردہ ایم دوگانہ
نماز ادا کردہ شدہ از غلبہ محبت حضرت ایشان محمد معصوم و ظہور انوار نسبت تمام اشیاء
ایشان نور شدہ بود **مثنوی** از محبت سنگہا زرین شود ٭ از محبت تلخہا شیرین شود
از محبت سرکہ ہا مل میشود ٭ از محبت خارہا گل میشود ٭ ایشان بجناب پیر خود نوشتند
کہ محبت شما بر محبت خدا و رسول صلے اللہ علیہ وسلم غالب ست موجب انفعال میشود
در جواب بر نگاشتند کہ محبت پیر عین محبت خدا و رسول ست و سبب جذب کمالات الٰہیہ
و ز باطن پیر ثابت ست می شود **فرد** چون دیدۂ عقل آمد احول ٭ معبود تو سرِ لیست اول
وقت انتقال نواب مکرم خان بترک کلاہ حضرت خواجہ احرار بر سر ایشان نہادند ایشان
بنور فراست دریافتہ چشم کشادند کہ تبرک کلاہ پیر من بیارید و سایۂ من بدرگاہ الٰہی وابست
ایشانست در انوار نسبت قدمائ نقشبندیہ و انوار نسبت احمدیہ فرقہاست و در کیفیات نیز
تفاوتہاست و اتفاق کہ پیر بحال مستفید خود دارد و از پیران پر کم ظاہر میشود کہ اینجا بسبب
قرب ابدان معیت قوی متحقق ست۔ روزی حضرت شیخ بزیارت مزار حضرت سید و نواب
مکرم خان کہ در یکجا واقع ست رحمۃ اللہ علیہم رفتند بعد توجہ بہر دو مزار فرمودند نسبت
ہر دو بزرگ یکے ست اما نسبت فقر و ورع مزار حضرت سید در نورانیت و لمعان امتیاز تمام

دارد از حضرت شیخ عبد الاحد رحمة الله علیه دو کس طریقه گرفتند یکے طریقه قادری اخذ کرد
دیگرے طریقه نقشبندیه اختیار نمود ایشان فرمودند که روح مبارک حضرت غوث الاعظم تشریف
آورده صورت مثالی مریدخاندان خود را همراه بردند حضرت خواجه نقشبند تشریف فرما شده
صورت مثالی معتقد خود را با خود بردند رحمة الله علیهم ـ در توسل بجناب الهی هر یکے
از مشایخ طریقه حبل المتین ست که بمراتب قرب فائز میگرداند مستفید اگر فیضے حاصل نمود
زہے سعادت دیگر از ایشان گروید التفات غوث الثقلین بحال متوسلان طریقه علیه
ایشان بسیار معلوم شد با هیچکس از اہل این طریقه ملاقات نشده که توجه مبارک آنحضرت
بحالش مبذول نیست همچنین عنایت حضرت خواجه نقشبند بحال معتقدان خود مصروف ست
مغلان در صحرا یا وقت خواب اسباب و اسپان خود بحمایت حضرت خواجه می سپارند و تائید
از غیب همراه ایشان می شود درین باب حکایات بسیارست تحریر آن باطالت میرساند
سلطان المشایخ نظام الدین اولیا رحمة الله علیه بحال زائران مزار خود عنایت بسیار
میفرمایند همچنین شیخ جلال پانی پتی التفاتها می نمایند حضرت خواجه قطب الدین را در شهود
شان استغراق بسیارست حضرت خواجه شمس الدین را هیچ التفات بماسوا نیست رحمة الله علیهم
غرض وقوف نسبت این اکابر بمرتبه الیست که زبان از تقریر آن لال ست بلکه در
مقابل نسبتهاے باطنی این عزیزان و قدماے صوفیه علیه میتوان گفت که ما مردم را از این
راه بهره نیست ـ سر مزار امام بدر الدین رحمة الله علیه در پانی پت مراقبه نمودیم چندانکه
غور و توجه کردیم اثرے از نسبت ظاهر نشد بعد از امتداد بسیار دفعةً نسبت ایشان در غایت
لطافت ظاهر گشت معلوم شد که سلوک ایشان بطریقه معهوده صوفیه نیست در راه خدا
بشهادت رسیدند و دفعةً در مراتب قرب بطریق اصطفا فائز گردیدند همچنین ست احوال

شهیدان که در راه حق دفعةً جان فدا نمودند و دفعةً جذبات عنایات الهی ایشانرا بمقامات
قرب فائز گردانید ۔ حضرت شاه ولی الله محدث رحمة الله علیه طریقه جدیده بایجاد نموده اند
و در تحقیق اسرار معرفت و غوامض علوم طرز خاص دارند با اینهمه علوم و کمالات از علمار
ربانی اند مثل ایشان در محققان صوفیه که جامع اند در علم ظاهر و باطن و علم نو بیان کرده اند
چندکس گذشته باشند ۔ اولیار خدمت را ما می شناسیم و بآنها ملاقات میشود اما اظهار اینها
مرضی الهی نیست ۔ با قطب لشکر نادرشاه ملاقات شده بود در یک معامله مهر قاضی لاهور می بایست
باوی گفتم در پاسی از روز کاغذ را بمهر قاضی آنجا مسجل کرده آورده گفت ۔ قاضی را شغل بود
لهذا دیر آمده والا در یکساعت رفتن و آمدن من می شود ۔ یکبار مبلغی از زر برای نکاح دختر
فقیری در کار بود در نیم شب بود در قلعه رفته از بالین محمدشاه بادشاه که هر شب صره هزار روپیه برای
صرف مساکین خلوت نشین زیر سر خود میداشت آن صره گرفته برداشت بادشاه را خبر شد بند آستین
گرفته گفت من آنم که بواسطه من از جان محفوظ مانده اید گفت زر دیگر طلب نمایم فرمود
همین قدر کافی است ۔ انجی اعمال ما از غیر دوام توجه بمبدا فیض و محبت مشائخ کرام رحمة الله
علیهم نیست هر عمل را کیفیتی دیگر است و جامع کیفیات نماز است که متضمن انوار اذکار از تلاوت و
تسبیح و ذرود و استغفار است و صحیح و اصیل ترین حالات که باحوال قرن اول مشابه باشد
در نماز حاصل میشود اگر اداب آن کما حقه بجا آورده شود ۔ تلاوت قرآن مجید موجب صفائی باطن
و رفع فیض قلبی است ترتیل حروف و تحسین صوت خود می باید نمود و وجد جهر متوسط که در تلاوت قرآن مجید
کرده میشود ذوقها دست میدهد ۔ در رمضان المبارک ترقیات نسبت باطنی بسیار واقع میشود
و احتیاط صیام از غیبت و کذب واجب است والا روزه جز فاقه بیش نیست جهد باید نمود تا رضای
این ماه و اداء حق صوم حاصل گردد یکی از بزرگان این ماه را بصورت مردی پارسا دید پرسید

صفت شاه ولی الله رحمة الله علیه

شما از اهل صیام راضی بوده اید گفت باضاعت حق صوم مرا ناخوش نمودند مگر حضرت الله نقشبند
رحمة الله علیه که بعد رمضان روزه می‌داشتند گرفت اما از جهت انفعال داشتند انفعال ایشان
از صوم مردم مرا پسندیده آمد. انوار و برکات این ماه متبرک از غره شعبان ظهور می‌نماید گویا
هلال فیوض این شهر طلوع نموده از نصف شعبان چنان معلوم میشود که آن هلال بدر تابان
گردیده و انوار آن ماه متبرک جهان را منور گردانیده و از شب غرهٔ آن شهر چنان دریافت
می‌شود که آفتاب فیوض الهی از حجاب سحاب درخشان گشت. شب قدر بسبیل بدلیت در شبی
از شبهای او تاری می‌شود مبیت چشم معین نیست مگر درین شب بسبب کثرت عبادت که در مردم
ایام این شب معمول است برکات بسیار دریافت میشود و گاهی شب قدر درین تاریخ نیز میشود
جمعیت و حضور این ایام ذخیرهٔ تمام سال می‌شود و از مجربات است که اگر درین ماه قصوری فتوری
راه یافته در تمام سال اثر آن میماند تنبیه شنیدم زبانی استاد خود که از حدیث شریف مستفاد
میگردد که اگر این ماه بجمعیت و طاعت میگذرد در سائر سال بتوفیق نیک و جمعیت محفوظ میدارد
حضرت شیخ رحمة الله علیه هر سال اعتکاف در عشرهٔ اخیرهٔ ماه رمضان میفرمودند و کسانی
که مقامات اجازت طریقه میرسیدند درین ایام بعطای خرقهٔ تبرک آنها را سرفراز می‌نمودند و تاکید
میکردند که درین اوقات مردم در حلقهٔ مراقبه البته حاضر شوند تا از ترقیات باطنی بهره یاب گردند
بعد انقضای رمضان میفرمودند که از برکات صیام نسبت های عزیزان کثیر الانوار و پر از لمعان
گردیده. افسوس که تمام سال چرا رمضان نشده اگرچه در صوم هر وقتی که باشد صفا حاصل است
و از برکات این وعده انا اجزی به خالی نیست. لیکن کیفیات صیام رمضان شریف ندارد
حضرت شیخ ارشاد می‌نمودند که معلومات و وجدانیات شما تمام صحیح است در هیچ خلافی ندارد و کشف
و وجدان فقیر با پیران کبار خود همیشه مطابق می‌افتاد مگر یکبار از فقیر خطائی واقع شد که حضرت

شیخ در حق بزرگی فرمودند نسبت شما تا بکمالات رسیده است بنده خلاف آن عرض نمودم فرمودند
در دید شما خطا رفته است آنچه ما گفتیم صحیح است اما بعد چند روز بحال بنده عنایت نموده فرمودند
گردید شما صحیح بود ما خطا کردیم فقیر در گفتن بشارت مقامات بسیار تامل نماید والا انوار آن
مقام در باطن سالک عیان می بیند باز مستمع الهام میشود باز استفسار تعبیرات حالات او
میکند اگر درین معامله الهام موافق گردید و حالات کیفیات در باطن او جدید رو داد بشارت
آن مقام میگویم که ترا در آن مقام مناسبتی بهم رسیده است بعرض وقوف آنکه نسبت باطن
مثل اولیاء متقدمین حاصل شده تا مساوات لازم آید اگر بر ذکر و مراقبه مواظبت کنی و با مجاری
قضا رضا بیش گیری از فتوحات آن مقام تمتعات خواهی گرفت ـ مستفیدان توجه الی الله
و انقطاع ما سوا یا اذواق و کیفیات از صحبت مرشدان حاصل نموده در خلوتها نشسته تعمیر
اوقات بوظائف و عبادات در مقامات الهیه ترقیات نموده اند در مبداء فیاض بخل نیست
قصور در همم سالکان است یکی از اجله نعمای الهی درباره فقیر که شکر آن مقدور بیان نیست
آنست که فقیر را بموهبت کشف مقامات الهیه مطابق نفس الامر و تسلیک سالکان را تا غایت
این طریقه از بزرگان این خاندان که در موقت ارشاد طالبان مینمایند امتیاز بخشید ـ غوطه قلوب
عزیزان زیاده تر از نشان می شناسم که درچه باب خطور می نماید ما فقیریم مقدور مداوا ندایم متوسل
بجناب پیران کبار سلب امراض می نمائیم و بعنایات الهی اینها را شفا حاصل میشود یکبار که زاد راحله
بسفر میر فتیم الله تعالی در هر منزل از دست بیگانگان سامان ضروری مهیا می نمود ناگهان در راه
باران شدید نازل شد هوا سرد بود و رفقا ایذا کشیدند دعا نمودم الهی باران گرد بر گرد ما بارد
و ما و رفیقان خشک بمنزل رسیم آنچنان واقع شد ـ در اوائل حال مردم را که طریقه از من گرفته بودند
از اظهار نام خود منع کرده بودم که پیش هر کسی نام فقیر نباید گرفت روزی حضرت حافظ سعد الله

رحمة الله علیه از محمد رفیع پرسیدند که شما طریقه از که گرفته اید وی گفت از بزرگان خود باسبتی که روبروی
آنحضرت نام فقیر میگرفتند مرا غیرتی آمد و سخت ناخوش شدم و دیدم که مشایخ طریقه تا حضرت ابابکر
صدیق رضوان الله علیهم از وی برگشتند در دو سه روز هلاک شد مزاج فقیر نازک ست و غضب
در نهایت شدت و اینمعنی شایان هدایت و ارشاد نیست سالها دعا نمودیم تا الله تعالے
تیغ غضب مارا کند فرمود اما جذب غضب چنانچه باید نرفته است و مغضوب علیه را البته ایذا
میرسد و نسبت باطنش تباه میشود بمجرد غضب نسبت دمی مثل شهاب ثاقب از مقام خود فرود می آید
و بابذل رضای خاطر نسبت مرضی عنه مانند هوای آتشین بفوق میرود هر چند طریق اجابت دعوت
از طرق مسنونه است لیکن درین جزو زمان از فساد نیات و فقدان شرائط عدم اجابت آن اولیست
زیرا که یاران زمانه بیشتر از ضیق معاش در حالت گرفتاری بسیار معذور و بی مقدورند لضیافت جبر(?)
بتکلف بزر سودی قرض کشیده ضیافت میکنند پس مشروعیت ضیافت اینطور معلوم و فقیر بیشتر
مضرتهای اینطور ضیافت از راه تجربه و لنور فراست دریافته ترک آن نموده که المؤمن
لا یلدغ فی جحر واحد مرتین حدیث صحیح است فقیر را در قبول نیاز شرائط کثیره است
اول آنکه صاحب نیاز اشراف و نجیب باشد دوم آنکه با دنیاداران که محل شبه اند
چندان اختلاط ندارد سوم آنکه اندک صلاح و تقوی هم دارد چهارم آنکه حرام را از حلال
بشناسد پنجم آنکه از دار غضب و هیبت تازه وارد نشده باشد ششم آنکه
از اخلاص دل و خلوص نیت آورده باشد باینطور که از صمیم قلب بداند که اگر حضرت این نیازے
قبول خواهند فرمود مارا ممنون و مرهون خواهند نمود پس اینطور نیاز قبول میافتد زیرا که حق سبحانه و تعالی
مارا فراستی عطا فرموده است که از انوار آن اینطور دقائق خفیه ظاهر میشود و خلاف این عقیده مقبول
نمیگردد و فقیر شقی و سعید را از جبین مردم میشناسم و مرتبه ابدال را از غیر ابدال با آنکه مستقر الحال

میباشند امتیاز میکنم فقیر از یاران خود نا امید نمیشوم مگر از دو چیز یکی از اختلاط با دنیا داران
دوم سوء اعتقاد با پیران لیکن بقدر حاجت اختلاط با ایشان مضائقه ندارد بشرط صلاح
نیت و محافظت نسبت دنیا مبغوضه حق سبحانه است از وقتیکه در عرصه ظهور آورده گاهی نظر رحمت
بروی نکرده اگر میکرد بمقدار پر پشه در نصیب کفار نمیرسید بلکه تمام و کمال در حصه مسلمانان
خوان نعما میشد۔ الحمد لله که دنیاداران اینوقت با فقرا سری ندارند والا ایشان را نه حال میماند
نه فراغ وقت چنانکه حضرت خواجه هاشم کشمی در مقامات حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه
میفرمایند که روزی بنده در خدمت خواجه حسام الدین احمد که از خلفای حضرت خواجه باقی بالله اند
حاضر بود یکی از حاضران شکوه اغنیا و امرای روزگار آغاز نمود که با فقرا سری ندارند و حرمت این
طائفه بجا نمی آرند چنانکه امرای سابق بجا می آوردند حضرت خواجه فرمودند که ای برادر این را از حکمتهای
الهی دان در حق فقرای این عهد زیرا که فقرای زمانه پیش را آنقدر از دنیا و اهل آن اجتناب
بود که هرچند اغنیا با ایشان راه ارتباط میکشودند ایشان بیشتر از صحبت آنها احتراز مینمودند
و فقرای اینوقت ما اکثر ایشان چنانند که اگر امرا و اغنیا بجانب ایشان التفات نمایند و راه مناسبت
و مودت کشایند ناچار این درویشان را در وضع فقر و انزوای ایشان فتور تمام روی دهد
پس کرم الهی با این فقرا حارس و حافظ است۔ جائیکه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم قدم گذاشته
حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه در آن جا سر نهاده و حضرت صدیق اکبر رض جائیکه
قدم گذاشته حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه در آنجا سر نهاده و حضرت مجدد جائیکه قدم
گذاشته فقیر در آنجا سر نهاده یعنی فقیر اصلا درین طریقه تصرف نکرده مگر در دو جا یکی آنکه
در وقت توجه گونه حرکت بدن میکند - دوم بشمار نفس توجه میدهد و این هم از بعض
اکابر این طریقه اخذ نموده که در حرکت اثر توجه بقلب متوجه الیه بقوت و سرعت میرسد

و درشمار نفس رعایت مساوات در توجه بیاران میشود و نیز ازین عمل تفاوت استعداد
طلاب معلوم میگردد و آنچه فقیر از بعض اذواق و مواجید خود اظهار میکند محمول بر دعوای
کمال و تزکیه نفس نباید کرد بلکه تحدیث نعمت امریست که بآن مأموریم واما بنعمة ربك
فحدث اگر نعمتی را از نعمای الهی که بر صوفی نازل میشود اخفا نماید حق شکر آن تلف کرده باشد
مثلاً شخصی طویل القامت ست در وقت بیان خود را قصیر القامت نمیتواند گفت و اگر
گوید دروغ گفته باشد ـ

نصایح و وصایا

طریق ورع و تقوی پیش گیر و متابعت مصطفی بجان بپذیر صلی الله علیه وسلم احوال خود
بر کتاب و سنت عرض نما اگر موافق ست شایان قبول انگار و اگر مخالف ست مردود
پندار با التزام عقیده اهل سنت و جماعت حدیث و فقه آموز و در صحبت علما ثواب اخروی
اندوز و در عمل بر حدیث مواظبت کن اگر میتوانی و الا گاهی عمل آر تا از نور آن محروم نمانی عمل به نیت
اتباع حبیب خدا یا محض رضا مولی اختیار کن و دل را از اعراض هر دو جهان بیزار
کن عملت چیست که آنرا معرض بیع آری استطاعت از کیست که آنرا بخود منسوب میداری
با التزام خلوت صفائی وقت بدست آر که سرمایه درویشی نقد صفاست از اسباب دنیا
آنچه گیری مختصر گیر که حطام دنیوی را روز حساب در قفاست در عبادت و ذکر خدا خود را
گرم ساز عمل امروز بر فردا میانداز در صحبت مشایخ رسوخ عقیدت بیفزا که دوستی دوستان
خداست موجب قرب خدا در حضور پیر التفات بغیر منما و در صحبت او بر نوافل طاعت
میفزا تا ممکن ست اوقات بصبر و توکل بسر کن و اندیشه التجا بغیر از سر بدر کن کار خود را
بخدا سپار و موت یقین و صدق وعده او را سرمایه خلوت انگار در دل تو اگر تردد نیست

قرار داشته باشد که رزق بوقت معین خود می آید اگر اندیشه عیال تشویش فرماست تشبث باسباب
سنت انبیاست علیهم السلام وجه معین که دل را بر آن اعتماد نبود منافی توکل و سبیل رشاد
نبود و راس المال فقرا فراغ بال و جمعیت خاطر است دوے وارسته در انتظار مقصود
ناظر مباد اجمعیت بتفرقه بدل شود و در توجه و یکسوئی خاطر خلل شود قناعت پیشه گیر حرص
و طمع از دل برگیر از یار و اغیار ناامید باش و بود و نابود شان یکی شناس در هیچکس بچشم
حقارت منگر و خود را از همه کمتر و قاصر شمر در راه طلب موئے کبر از سر تبه غرور از کف برون ده
از بزرگان گفته اند درویشی آنست که آنچه در سر داری بنهی و از آنچه بر سر آید نجهی و از اندیشه دے
و فردا نبود بطاعت و عبادت خود مناز و دیده تقصور در نیستی را سرمایه خود ساز ـ مخالفت نفس
بجا آورد و ریاضت اما نه انقدر که تنگ آید و نشاط شوق در طاعت نیفزاید ـ گاهی با او مواسات
باید نمود که رضای نفس مومن موجب ثواب میگردد یکبار نفس فقیر متمثل گردیده آرزو کرد هر که مرا این
طعام بخوراند هر مقصود که دارد برآید اتفاقاً در آن وقت کسے نبود که با او گفته شود باز بعد مدتی
مشکل گشته التماس طعامی نمود شخصے در آن وقت حاضر بود بامر فقیر آن طعام مهیا نمود عقده
مشکل داشت که بساختن هیچ تدبیر وا نمیشد باین عمل منحل گشت ـ طعام اگر به نیت ادائے شکر
بامزه سازند احسن می نماید که در صورت بیمزگی شکر از ته دل نمی برآید ـ طعام لذیذ را بآمیزش
آب بیمزه ساختن نعمت الهی را بخاک انداختن است پیغامبر خدا صلی الله علیه وسلم مرغوب
تناول میفرمودند و اگر رغبتی نمی بود دست باز می نمودند نفوس ما مثل نفوس جنید و شبلی نیست
رحمة الله علیهما که تلخی را شکر انگارند و گویند الصبر تجرع المرارة بلا عبوسة الوجه
شکری که محض بر زبان بود شعبه صبر است که تلخی آن در جان بود ـ بزیارت مزارات اولیا
دریوزه فیض جمعیت کنا و ارواح طیبه مشایخ کرام را باتحاف ثواب تحفه فاتحه و درود بجناب

الهی وسیله سازد که سعادت ظاهر و باطن از نعمتی حاصل ست اما مبتدیان را بغیر تصفیه قلبی از فیوض
اولیا حصول فیض متعسر ست لهذا حضرت خواجه نقشبند قدس الله سره العزیز فرموده اند که مجاور
بودن حق سبحانه از مجاورت قبور اولیست و برسوم متعارفه از عرس و چراغان مقید مباش که
اینهمه مستلزم سوال خیمه و فروش و عدم حفظ مراتب از ازدحام مردم میگردد و زر نقد خفیه بارباب احتیاج
دادن اسرع ست بثواب و در متابعت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم لباس تقوی و طهارت بپایان
و بر ملازمت عقیده و اهل سنت و جماعت از ظلمت هوا و بدعت بدر آ و همیشه احوال خود را بر کتاب
و سنت عرض نما اگر قبول افتد مقبول و اگر رد افتد مردود و هر حدیث صحیح که از نظر گذرد و مهما امکن
بر مواظبت عمل آن بکوش و الا هر قدر که توانی بر آن عمل نمای اگر چه در تمام عمر یکبار باشد
از نور آن محروم نمانی و از لزوم خلوت صفائی وقت حاصل باید نمود ـ فقیر در نهایت العمر
که کسب نموده صفائی وقت ست و کسیکه چیزی یافته از صفائی وقت یافته در راه طلب
سرگرم و مقید باید بود ؎ کار مردان روشنی و گرمی ست + کار دونان حیله و بیشرمیت
هر چه گیر مختصر گیر و هر جا باش با عزا باش باید که قدر و مقدار خود نصب العین وا دونا از مدح
مسرور و از ذم مکسور نباشد زیرا که بیشتر سبب تغیر حال عدم اطلاع بر احوال و مرتبه
خودست مثلاً مرتبه او بوزن یک سیر باشد و بران اعتقاد و یقین دارد درینصورت اگر کسی
نسبت منقصت یا منقبت در مرتبه و مقدار او کند هرگز متغیر ازین نگردد چرا که او بیقین میداند
که من همان یکسیرم که بودم اینکه نیم سیر میگوید کاذب ست و آنکه دو سیر میگوید فضول قدم بر جاده
شریعت و طریقت مستقیم دارد و صحبت مشایخ همچو کوه راسخ و استوار باش و در حضور پیر متوجه
اینجا باید بود و التفات بکس نباید نمود اگر چه التفات جواب خطاب کس باشد چنانچه نقل ست
که شخصی در حضور حضرت محمد صدیق قدس سره از مرید مخصوص ایشان خطاب کرد آن مرید ایشان

بجواب آن نداد و التفات بہ ونکرد چون آن شخص در خطاب لبیار مبالغہ کرد حضرت محمد صدیق
خطاب بمرید خود نموده فرمودند کہ این بیت در جواب او بگو **بیت** من گم شده ام مرا مجوئید +
از گم شدگان سخن نگوئید + راه اوقات زندگانی بقدم توکل بسر باید برد و اصلا محتاج و ملتجی
بکس نباشد کہ در توکل نظر توجہ بطرف حق ست سبحانہ و در غیر توکل بطرف خلق و بہ معین سوال
اگر بر آن اعتماد کلی نباشد منافی توکل نیست و فتوحی کہ محل شبہ نباشد نیز رد آن مقبول نہ
و درین جزو زمان توکل صرف باعث بے جمعیتی ست و راس المال صوفیہ ہمین جمعیت ست تقوت
الکفاف قناعت ورزد و بقطع طمع قطع ماده تشویش نماز و از اجل نعمای الهی برین فقیر دو چیز ست
کہ زندگانی بدان خوش میگذرد یکے ہر چہ مو باید بر وقت مهیا میشود و دوم نهال طمع از زمین
دل مستاصل و ناپیدا میگردد آزیار و اغیار نومید باید بود و عدم و وجود ایشان برابر باید شمرد
فرد نومیدی از مطالب کلفت زدای من شد + هر کار بستہ آخر مشکل کشای من شد + تا توانند
نیک و بد را بچشم احتقار ننگرد و اگرچہ سگ و گربہ باشد بر طاعت و عبادت خود مغرور نباید بود
و ترک اختیار و دید قصور اعمال از لوازم این طریقہ است ۔ **فرد** انفعال جرم بهتر از غرور طاعت
است + مشهور دور از حقیقت بر نماز خود مناز + مخالفت نفس چندانکہ تواند کند ز یاست ۔
فرد نفس اژدرهاست این کے مرده است + از غم بے آلتی افسرده است + لیکن آنقدر مخالفت
معاندت با او نباید کرد کہ تنگ آید و تاب و تحمل بار گران فقر و فاقہ نیارد و از بیطاقتی راه
هجرت پیش گرفتہ شوخی و سرکشی آغاز نماید و از کاریکہ مقصود بالذات ست باز دارد باید کہ
گاه بیگاه با او بسازد و بآرزو برساند کہ آخر نفس مومن ست خدمت آن اجر دارد چنانکہ در
خدمت بنده مومن بہر چہ طلبد بالوقت او را بدہد بلکہ بانیطور ہر چہ خواهد و تمنای آن کند
اول او را وعده دہد اگر باز ماند فهو المطلوب و الا باز وعده دہد اگر باز ایستد فبها و اگر باز متقاضی شود

همچنین اورا دلیست و لعل دارد تا آنکه بتدریج آنرا فراموش کند چون داند که هرگاه آرزو باز
نمی ایستد و تخلل در اوقات می اندازد یکبار شکم سیر هرچه خواهد او را بدهد بشرطیکه مشروع و مباح
باشد تا باز آرزوی آن نکند نفس فقیر یکبار صورت مثالی خود گرفته در پیش فقیر حاضر شد و تمنای
شیر و برنج نمود و گفت هر که اینوقت مرا برنج شکم خوراند هر حاجتی که دارد روا گردد فقیر چون این
قصه را از عزیزی گفتم آن عزیز بسیار تاسف نمود و گفت اگر باز این معامله رو دهد مرا آگاه
فرمایند که خدمت او بجا آرم فقیر گفت چه مضائقه بعد از مدت باز همچنان اتفاق شد چون
آن عزیز را اطلاع کردم زود شیر و برنج مهیا کرده پیش من آورد آنرا بخورانید بعد از چند روز
آن عزیز گفت از مدتی حاجتی در دل داشتم حاصل نمیشد از برکت این عمل حق سبحانه وتعالے
حاجت روا کرد۔ طعام بیمزه را از برای تحصیل شکر از مصالح گونه اگر با مزه سازند مضائقه ندارد
بلکه احسن می نماید و کسانیکه طعام با مزه و لذیذ را از خلط آب بیمزه میکنند عجب می نماید زیرا که
از طعام بیمزه شکر از دل ادا نخواهد شد مگر لفظا بزبان که صورت شکر است نه حقیقت آن بلکه
در حقیقت آن شکر از انشعاب صبر است که معنی آن حبس النفس است پس اینمعنی مستلزم خلاف شکر
و منافی اتباع سنت است که برای مخالفت نفس سخت تر چیزی از آن نیست و حق تلقی تجلی خاص
آن طعام علاوه که حق سبحانه تعالے ما را بر دقائق مکر و فریب شیطان آنقدر واقف و آگاه
فرموده است که اگر خواهد که حبیب من برد طاقت ندارد مگر بزرگ آن امر دیگر است بزیارات
مزارات متبرکه باید رفت و بوسیله ارواح پاک ایشان فتوحات ظاهری و باطنی باید طلبید
و فاتحه نیز بارواح ایشان هر روز باید خواند که موجب برکات بسیار است و فتوحات بیشمار۔
پند: یاران طریقت را صحبت شیخ مفید است و سزاوار نه زیارات قبور و مجاورت مزار می بینی
که مردم بزیارت مزار رسول الله صلی الله علیه وسلم میروند و بسعادت زیارت مشرف میشوند

از جهت عدم مناسبت همنشان بی بهره و بی نصیب از کمالات باطنی آنحضرت باز می آیند
فرد خر عیسی اگر بمکه رود ٭ چون بیاید هنوز خر باشد ٭ مگر هر که لطیفهٔ روح او قوی
باشد و از عالم امر مناسبت تام دارد پس او از زیارت مشایخ قدس الله اسرارهم نه دارد بلکه سودمند خواهد افتاد زیرا که
از جهت مناسبت روحی اقتباس انوار برکات اهل مزار بلا واسطه خواهد شد چنانچه حضرت
خواجه عبید الله احرار قدس سره مذکور باشند که من مدت بیست روز بخدمت خواجه علاء الدین
غجدوانی قدس سره که خلیفهٔ حضرت خواجه بهاء الدین محمد نقشبند اند قدس الله سره ملاقات
و اختلاط داشتم روزی که کمال تصرف و برکات مجلس حضرت خواجه بزرگ را یاد کردند در
آخر گفتند که صحبت عزیزان وقت نیز غنیمت است اگرچه در مرتبه مردم ماضی نباشند فرمودند
که حضرت خواجه بزرگ مذکور می فرمودند که اکابر گفته اند که گربه زنده به از شیر مرده ـ **قطعه**
تا کی بزیارت مقابر ٭ عمر گذرانی ای فسرده ٭ یک گربه زنده پیش عارف ٭ بهتر
ز هزار شیر مرده ٭ حضرت خواجه علاء الدین عطار مذکور باشند که حضرت خواجه بزرگ مذکور می فرمودند
که مجاور حق تعالی سبحانه بودن احق و اولی است از مجاورت خلق او عز و جل و این بیت بر زبان
مبارک بسیار گذشتی **بیت** تو تا کی گور مردان را پرستی ٭ بگرد کار مردان گرد و رستی ٭
مقصود از زیارت مشاهد اکابر دین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین می باید که توجه بحق سبحانه
باشد و روح آن برگزیدهٔ حضرت حق وسیلهٔ کمال توجه بحق گردد چنانچه در حال تواضع با خلق
باید که هر چند تواضع ظاهر با خلق بود بحقیقت با حق سبحانه باشد زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده
افتد که مر خدا را عز و جل باشد بایمعنی که آنرا مظاهر آثار قدرت و حکمت بیند و الا آن صنعت
ست نه تواضع انتهی ـ برسمیات عرفی از عرس وغیره مقید نباید شد که در ارتکاب آن شناعت
بسیار است **یکی** التزام خلاف حضرات این طریقه که از قید رسمیات خارج است **دوم** التزام

اول از خیمه و فروش وغیره **سوم** لزوم اسراف در اخراجات و چراغان **چهارم** تضییع اوقات
که محافظت آن ضرورست **پنجم** شکایت مردم از نشیب و فراز مجالس و قصور در اہتمام حفظ
مراتب از کثرت و ازدحام **ششم** در استمرار این رسمیات گاه ارتکاب استقراض بر سود
می شود که آن در شریعت حرام است زیرا که درین زمانہ پرفتنہ اسباب معاش فقراء ہموارہ
برنہج مساوی نہ و ترک عادت در رسوم عرس برایشان متعذر و دشوارست بنا بر اضطرار محتاج
بقرض شده رسم بجا می آرند **ہفتم** نیاز غیر مشروع قبول نخواہد افتاد زیرا که ان اللہ
طیبٌ لا یقبل الا الطیب ونیز در حدیث آمده صدقه که در راه خدا تعالی داده میشود اول
در دست حق سبحانه وتعالی می افتد بعد ازان بدست آن مسکین پس اینچنین نیاز سزاوار جناب
قدس او تعالی چگونه باشد تا ثواب آن بآن بزرگ برسد ازینجاست که معمول حضرت شیخ
در عرس مشایخ رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین چنین بود که بروز عرس گاه در خانه میگفتند که امروز
قدری در طعام معمول اضافه باید کرد و از یاران ہر که در خدمت شریف حاضر میشد میفرمودند که
امروز ہمین ما حضری تناول نمایند زر نقد اگرچه قلیل باشد در نیاز انفع ست بمراتب از غیر آن
که حوائج کثیره بآن سرانجام میشود و از اقسام خدمات خدمت بدنی اسرع ست بنفع و اسبق است
بوصول راحت بدل دعای حزب البحر ہر روز میخوانده باشند و سوره لایلاف تکیه دلیا
یا یازده بار درود اول و آخر پنج بار بعد نماز فجر برای دفع شر مجرب ست و ختم حضرت خواجہا
و ختم حضرت مجدد رضی اللہ عنہم نیز اگر یاران جمع آیند بعد از حلقه صبح بر آن مواظبت نمایند
که از معمولات مشایخ ست و فائده بسیار و برکت بیشمار دارد و مدار کار طریقه این حضرات استقامت
که فوق کرامت ست **فرد** بر اہل استقامت فیض نازل میشود مظہر ہر میدان تجلی گرد کوه
طور میگردد **ه** کشف را درین راه بار نیست و کرامت را اعتبار نه وجد و سماع بقدر و مقداری

نبایرد و چون و چراغان منزلتی ندارد و خلافت این خانواده موقوف بر شجره و کلاه نیست و مریدی
این بزرگان به بیعت و رسوم نه و در حسب جمعیت باطن ایشان اذواق و مواجید متعارفه را
اعتباری نه در پیش اتباع کتاب و سنت آثار و احوال عرفی را قدر و مقداری نه از اینجاست
که حضرت مجدد رضی الله تعالی عنه میفرمودند که درمیان طرق صوفیه اختیار کردن طریقه
عالیه نقشبندیه اولی و انسب است چه این بزرگواران التزام متابعت سنت نموده اند و اجتناب
از بدعت فرموده لهذا اگر دولت متابعت دارند و از احوال درویشی هیچ ندارند خورسند اند و اگر
با وجود احوال در متابعت فتور دانند آن احوال نمی پسندند از اینجاست که سماع و رقص را تجویز نکرده اند و احوالیکه
بر آن مترتب شود اعتبار ننموده بلکه ذکر جهر را بدعت دانسته منع فرموده اند و ثمراتی که مترتب شود التفات بآن ننموده روزی
بمجلس طعام حضرت ایشان یعنی حضرت خواجه باقی بالله قدس سره حاضر بودم شیخ کمال که از مخلصان حضرت
خواجه ما بود وقت افتتاح طعام در حضور ایشان اسم الله را بلند گفت ایشان را ناخوش آمد
بحدیکه زجر بلیغ فرمودند که او را منع کنید که در مجلس طعام حاضر نشود و از حضرت ایشان یعنی حضرت
خواجه خود شنیده ام که حضرت خواجه نقشبند علمای بخارا را جمع کرده بخانقاه حضرت امیر کلال
برده بودند تا ایشان را از ذکر جهر منع فرمایند علما بحضرت امیر گفتند که ذکر جهر بدعت است مکنید
ایشان در جواب فرمودند که نکنم اکابر این طریقه در منع جهر این همه مبالغه نمایند از سماع و رقص
و تواجد چه گویند احوال و مواجید که بر اسباب نامشروعه مترتب میشوند نزد فقیر از قبیل استدراج
است اهل استدراج را نیز احوال و اذواق دست میدهد و کشف توحید و مکاشفه و معاینه
که در مرایای صور عالم بظهور می آید حکمای یونان و براهمه هند درینمعنی شریکند علامت صدق موافقت
علوم شرعیه است با اجتناب از امور محرمه و مشتبهه - حضرت شیخ سیف الدین قدس الله سره
شبی بر تخت برای تهجد وضو میکردند ناگاه از ذوق وجد و سماع که در آن محل میشد حالت بیخودی آمد

یکبار بر زمین افتادند و ضرب شدید بر دست مبارک شان رسید چون بوقت صبح بافاقت
آمدند و مردم بعبادت هجوم آوردند فرمودند که ارباب سماع ما را بید برو میدانند حال آنکه از سماع
یکبارگی عالم بآن نوبت رسیده بود که عنقریب رشته حیاتم منقطع گردد و مرغ روحم از قالب
عنصری بپرواز آید آنانکه بکثرت میل سماع میدارند چه طور زندگی بسر میبرند پس انصاف
باید کرد که ما از بید روان هستیم یا ایشان لیکن معذور اند که از درد درونی ما خبر ندارند اگرچه
در ظاهر همچو خاکستر سکون داریم لیکن آتشکده باطن ما از سوز درد و غم شعله زن است ع
با همه کس در میان و ز همه کس برکران + سوختن و ساختن دین فقیرست و بس + لهذا میل
بوجد و سماع نمی آریم و مخدرات درد و غم را موکشان بخاص و عام نمی نمائیم زیرا که طریقه ما منسوب
بحضرت صدیق ست رضی الله تعالی عنه که بظاهر زمین یکسان گشت و وقار بودند و مهذب بتمام
سکون و استقرار لهذا بیشتر اوقات سنگریزها در دهان میداشتند و از احوال باطن غیر محرمان
را دیگر خبر نداشت مگر بعد وفات چون حضرت عمر رضی الله تعالی عنه بخانه ایشان تشریف
فرمودند ناگاه سقف خانه را دیدند که جابجا سوخته و سیاه شده است سبب آن پرسیدند
محرمان گفتند که گاه از دل پر درد آهی میکشیدند از اثر دود و حرارت و گرمی آن سقف
این خانه سوخته و سیاه شده ع از درون شو آشنا و ز برون بیگانه باش + اینچنین
زیبا روش کم میبود اندر جهان + بزرگی از طریقه نقشبندیه در راه میرفت ناگاه نغمه تیر
سماع برگوش ذوقش رسید و از دل بیرون گذشت از غایت بیتابی بنشست و گفت سماع
بیت المال مهلک ست لهذا اجتناب شد فقیر را درین باب اطلاع و دلیل قوی بهم رسیده که ارباب آن
خبر ندارند چنانچه صغرای این مقدمه بدیهی ست و آن اینست السماع یورث الرقة
والرقة تجلب الرحمة فالنتیجة السماع یجلب الرحمة با این همه ارباب سماع

نقیر را از منکران اذواق احوال آن میدانند حال آنکه حق سبحانه و تعالی
در مزاج فقیر غایت اعتدال و انصاف و نهایت چاشنی هر ذوق و مذاق عطا
فرموده چون پدرم قادری و جدم چشتی بود فقیر اگرچه در سلسله حضرات علیه
نقشبندیه ملتزمم لیکن بسبب شور مذاق طینت عشق و عاشقی بنزاکتهای اذواق
و مواجید حضرات چشتیه خوب میدانم لهذا جرأت بر انکار احوال ایشان نمیکنم
که این بزرگواران بحکم السکاری معذوردون بمقام سماع از ظهور وجد و حال و غلبه
سکر معذورند و ارباب صحو که از آداب دربار واقف و آگاه هستند حرکات و
سکنات ایشان بی قاعده نمیشود علی الخصوص حضرات طریقه عالیه نقشبندیه مجددیه
که از اتباع نصیب وافر دارند اصلا خلاف سنت حرکت تجویز نمی کنند پس
طریق اسلم در ینباب آنست که نه انکار آن دارد نه ارتکاب و قول حضرت
خواجه بزرگ هم مدا همین معنی ست که نه انکار میکنیم و نه این کار - مرید را خاصیت
مگس مے باید هر چند دور کنند دور نشود قول شیخ الاسلام عبدالله انصاری است
هر که استاد ترا رنجه دارد و تو از و رنجه باشی سگ به از تو بود - اگر
کسی رجوع بطلب طریقه نزد تو نماید او را کم از شیر درنده در حق خود تصور باید نمود
از مواخذهٔ فوت حق خدمتش ترسان و لرزان باید بود خود را از قید هستی و خود پرستی
خلاص باید کرد **قطعه** رخت وا کردن همان رخت از جهان بربستن است + در سبکباری
خجل و منفعل حبابم کرده است + این قدر ما غافل از اندیشه روز حساب + رحمت بیحد
و لطف بیحسابم کرده است + رستن از قید خودی مظهر بحق پیوستن ست + قطره لیکن بحر
یک کشت شرابم کرده است + **فرد** مظهر طلبی گر بجهان مسند ل رحمت

[illegible]

گذر تو ز خود در پس این بقعه مقام است ٭

وصیت نامه

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد و صلوة فقیر جانجانان محمدی مجددی در حالتی که اقرار معتبر بحکم شرع صحیح و معتبر ست وصیتی چند باحباب که اخذ طریقه از فقیر کرده اند میکنم که در تجهیز جنازه و دفن فقیر دقیقه از سنت فرو نگذارند و بعد ازان دکانی بر مزار من نچینند که در حین حیات هم ازین عادت برکنار بودم و نام خدا به بندگان خدا تعلیم می نمودم و گر بس مخلصان ما را همین وصیت جامعه کافی ست که تا دم اخیر در اتباع سنت بکوشند و مقصود حقیقی غیر از حق تعالے را و متبوع واجب الاتباع غیر از رسول الله صلی الله علیه وسلم را ندانند و از رسوم و عادات درویشان متعارف و از اختلاط با دنیا داران در اجتناب و احتراز باشند و از شغل علوم دینی خود را معذور ندارند اللهم وفقهم۔

فصل سیوم

در مکاتیب قاضی ثناء الله پانی پتی رحمة الله علیه

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب اول بمولوی حضرت شاه غلام علی صاحب در بیان النسبت بین الخالق و الخلق و توحید وجودی و شهودی و مسئله جبر و قدر

و دیگر مسائل ضروریه شریعت و طریقت

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی لا اله الا هو کل شیء هالک الا وجهه والصلوة والسلام
علی محمد عبده ورسوله بعد از حمد و صلوة فقیر حقیر محمد ثناء الله بخدمت مولوی صاحب
مخدوم مهربان مولوی غلام علی جیو سلمه ربه التماس میکند که فقیر درین ایام بتقریبی در بلده
سونی وارد شده بود کتابی برای اشتغال همراه نداشت و مشاغل طاعت مستوعب اوقات
نتوانست شد و نفس را تعطیل گذاشتن خوب نبود لهذا پیران عظام در مسائل دینی و معارف
تصوف مکاتیب نوشته اندیم بقول حضرت مولانا رومی قدس سره مصرعه
آنچه انسان میکند بوزینه هم ٭ بخاطر فاتر گذشت که بتقلید سنت سنیه پیران عظام در بیان
نسبت بین الخالق والمخلوق و توحید وجودی و شهودی و مسئله اقربیت و مسئله جبر و قدر مکتوبی
بنویسد چون امثال مقالات بجناب حضرت پیر و مرشد دستگیرا دام الله برکاته نوشتن و
زیره بکرمان فرستادن سوء ادب و نامناسب دید از یاران طریقه آن مهربان را مخاطب
صحیح والسنه ناچار چند فقره نامربوط مسوده شد اما تا آنکه از نظر کیمیا اثر جناب حضرت عالیشان
مد الله تعالی ظلاله نگذرد شایان اعتماد و قبول نیست لهذا ملتمس است که این عریضه
را بجناب اقدس بگذرانند و ازین فقرات آنچه بصاد تصحیح محلی شود نقل آن بر داشته بفقیر
عنایت فرمایند که انرا مسلم دانند و آنچه بقلم اصلاح منسوخ گردد آنرا بر اندازند تا صحیح از سقیم
امتیاز یافته قابل اعتماد گردد لا تنظر الی من قال وانظر الی ما قال قال علیه الصلوة
والسلام کلمة الحکمة ضالة الحکیم حیث وجدها فهو احق بها والسلام علیکم

ورحمة الله وعليه التوكل وبه الاعتصام مخدوما مقرر عقلاست للممكن فی نفسه لیس
وله من علته الیس پس ممکن را تا نسبتی با علت او که فی نفسه او را الیس و وجود ثابت باشد
و واجب الوجود بود متحقق نباشد موجود نبود و تا موجود نباشد ہیچ چیز را بروی حمل نتوان کرد
که برای حمل ایجابی وجود موضوع شرط است و در حالت عدم سلب شی از نفس او صحیح ست
و زید را از زید نتوان گفت پس ممکن را علت او از ذات او اقرب ست قال الله تعالے
نحن اقرب الیه من حبل الورید بیشتر کلام در انست که ممکن چنانچه در وجود محتاج ست
بواجب در بقا ہم محتاج بواجب ہست یا نه بعضی متکلمان درمیان ممکن و واجب نسبت
کوزه و کلال فهمیده گفته اند که در بقا محتاج نیست و درین قول برخلاف جمهور عقلا استغنا
عالم از صانع لازم می آید و نص قطعی دال بر عدم لزوم احتیاج ست حیث قال عزوجل
یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله والله هو الغنی الحمید لهذا قائلان این قول
برای بعضی ازین قباحت بتجدد امثال قائل شده تا دوام احتیاج ثابت شود و در واقع
برای اثبات دوام احتیاج اینهمه تکلفات نیست نسبتی که ممکن را با واجب ست
نسبت کوزه و کلال را با آن چه مشابهت ماده کوزه که عناصر اربعه ست مثل کلال بلکه بیشتر
از کلال مخلوق الٰهی ست جل سلطانه و صورت کوزه که عرض ست و صنع نیز مخلوق
حق اند سبحانه مگر آنکه حرکات دست کلال بنابر جری عادت الٰهی عز برهانه از معدات آن
صورت آمده باز این حرکات که بنابر عادت الله تعالے از معدات واقع شده نیز مخلوق
حق اند جل و علا و بسبب توهم قدرت و ارادت که در کلال مخلوق گشته کلال را کاسب این
حرکات میگویند نه خالق آن پس نسبت میان ممکن و واجب مانند نسبت کوزه و کلال
خیال کردن محض غلط فهم و قصور عقل ست و ما للتراب ورب الارباب بلکه میان ممکن

د واجب لنسبتی ست معلوم الانیتة مجهول الکیفیة که مثل ندارد پس تشبیه و تمثیل با دچه گفته شود
و لیس کمثله شیء لا فی الذات و لا فی الصفات و لا فی النسب و لا فی الاعتبارات و لا فی
شیء من الاشیاء بیت چگویم بآواز مرغی نشانه + که با عنقا بود هم آشیانه
زعنقا هست نامی پیش مردم + ز مرغ من بود آن نام هم گم + و حق آنست که ممکن
در بقا هم محتاج ست بعلت موجده چونکه بقا عبارتست از وجود در زمان ثانی و چون ممکن
وجود را در زمان اول مقتضی نیست در زمان ثانی چگونه مقتضی باشد که اقتضاء حقیقت
باختلاف ازمنه مختلف نشود و زمانه بعد لیست موهوم اگر مقدار حرکت فلکی هبود نیز حقیقت
امکانی را مقتضی وجود نمیتوانست کرد حال آنکه این مذهب باطل ست که فلک حادث زمانی ست
قال الله تعالی فقضیهن سبع سموات فی یومین و کسانیکه فلک را متحرک
نمیدانند بلکه کسانیکه فلک را هم نمیدانند آنها هم زمانه خیال کرده اند از صبح تا شام تفاوت
نمینمایند غرضیکه ممکن در زمان ثانی هم وجود را اقتضا نمیکند چه اگر تقاضای وجود کند ممکن
ممکن نباشد واجب شود و قلب ماهیت لازم آید و انچه میگویند الشیء ما لم یجب لم
یوجد و آنکه میگویند الممکن محفوف بوجوبین سابق و لاحق مراد اینجا وجوب بالغیر ست
یعنی واجب ست باقتضاء علت خود نه باقتضاء نفس خود که آن محال ست پس ثابت
شد که ممکن در وجود و بقا محتاج ست بصانع تعالی شانه تا وقتیکه بر ممکن از واجب افاضه
وجود میباشد ممکن موجود بوده معدد آثار باشد و چون فیضان منقطع شود هیچ اثری از ممکن
بر صفحه روزگار نیافته شود پس حال ممکن مثل حال زمین ست که بمقابله آفتاب روشن شده
تا وقتیکه مقابله باقیست و ستاره باقیست و چون غباری یا ابری بمیان آید و مقابله نماند
از نور خود روشنی اثری هیچ نماند بیت او چو جان ست و جهان چون کالبد + کالبد از وی

پذیرد والبته پس باین معنی ممکن را ظل واجب میگویند چنانچه آفتاب را که بر روی زمین
ظل آفتاب میگویند نه باین معنی که ممکن را با واجب مماثلت و مشابهت ست چنانچه ظل را
با اصل که اینجاست هیچ مماثلتی و مشابهتی نیست بلکه باین معنی که چنانچه ظل را هیچ تحققی و تاصلی
نیست وجود او همان وجود اصل ست همچنان ممکن را وجودی متاصل نیست وجود او همان اصل ست پس
می بینی که ماهیت ممکن فی نفسها تحقق ندارد و وجود او بمعنی مصدری که پرتو از مبدا فیاض فایض گشته امریست انتزاعی
چیزی را بآن منقسم نشده و مابه الموجودیة و منشاء انتزاع این وجود همان نسبت ست که ممکن را با واجب بهم رسیده هم امریست
بین المنتسبین پس وجود ممکن بمعنی مابه الموجودیة نیست مگر ذات واجب تعالی و تقدس یا صفتی از صفات او۔

سوال وجود ممکن بدیهی ست کسیکه بصانع اعتقاد ندارد او هم از ممکن وجود مصدری انتزاع
کرده حکم موجودیت او میکند پس اگر ذات واجب تعالی شانه منشاء این انتزاع باشد
باید که منکر صانع انتزاع وجود نکند و حکم بموجودیت ممکن ننماید۔

جواب این ملازمه ممنوع ست یعنی هر که از منشاء انتزاع خبر نداشته باشد او انتزاع
نکند و حکم موجودیت ممکن ننماید نمی بینی که اگر شخصی ماه را در آب یا در آئینه می بیند گو نظر بماه
آسمان نکرده است و از آن خبر ندارد البته حکم میکند بوجود ماه در آب یا در آئینه همچنان
هر که ممکن را می بیند هر چند از فرط غباوت و جهل از وجود متاصل خبر ندارد حکم میکند بوجود
ممکن غایة ما فی الباب همین ممکن را وجود متاصل میداند چنانچه طوطی در آئینه صورت خود
را دیده آنرا وجود در وهم خود متاصل فهمیده با وی در سخن می آید پس ممکن را جز در خزینه
وهم تحققی و ثبوتی نیست و وجود این کثرت وهمی مابه الموجودیة واحد حقیقی ست که ازین
آئینه ها بر آن وحدت حقیقی خللی نیامده و گردی بداماں تنزه او نرسیده چنانچه زید که
در آئینه خانه رود و صد هیکلے متعدد پیدا شود همان زید یک زید ست چنانچه بود

وهي الآن كما كان واعيان العالم ماشمت رائحة الوجود **شعر**
لا آدم في الكون ولا ابليس ✤ لا ملك سليمان ولا بلقيس ✤ فالكل عبارة وانت المعنى
يا من هو للقلوب مقناطيس ✤ وچون منشا اين وهم وجود اين كثرت ذات واجب تعالى
شانه يا صفتى از صفات اوست نه فرض فارضان ونه اعتبار معتبران اين وهم وتيقن متيقن است
كه بنفى معتبران منتفى نشود ربنا ما خلقت هذا باطلا سبحانك فقنا عذاب النار
يعنى ما خلقته باطلا لا يترتب عليه الاحكام والآثار بل خلقته دليلا على صانعه سبيلا الى معرفته
فانه من عرف نفسه فقد عرف ربه سبحانك عن كل ما لا يليق بشانك فقنا عذاب النار المترتب
على عدم العرفان والايمان محذور وما چون نسبت بين الممكن والواجب چنين متحقق شد
كه وجود او همان ذات است تعالت وتقدست پس صوفيه وجوديه در غلبات سكر اين كثرت
وهمى را عين واجب گفتند وعدم ذاتى او را در نظر نياوردند وقائل همه اوست شدند وگفتند
رباعى همسايه وهمنشين وهمره همه اوست ✤ در دلق گدا واطلس شه همه اوست ✤ لكن
مرتبه تنزيه را علىحده ثابت ميكنند وميگويند ✤ در انجمن فرق ونهانخانه جمع ✤ بالله همه اوست
ثم بالله همه اوست ✤ نهانخانه جمع عبارت از مرتبه تنزيه است واگر كسى مرتبه تنزيه را
نفى كرده وجود را مانند كلى طبيعى منحصر درين كثرت داند ملحد باشد وصوفيه شهوديه كه بصحو افاقت
بهم رسانيده اند بشهود وحدت حقيقى در كثرت وهمى حكم كرده همه از اوست ميگويند وبدين تحقيق
نظر كرده ميشود همه نيستند موجود اوست ظاهر ميشود وقوله تعالى كل شيء هالك الا وجهه
وقوله عليه السلام ان اصدق القول قول لبيد الا كل شيء ما خلا الله باطل دليل است
برين مدعا چراكه هالك وباطل بمعنى آنكه كان هالكا او يكون باطلا گفتن مجازست وتكلف

ومعنی حقیقی متبادر آنست که هالک و باطل فی الحال بل علی الدوام مخذ و ما این نسبت
ممکن را با واجب گفته خواهد شد نزدیک صوفیه وجودیه و شهودیه است با صفات
واجبی یعنی با عیان ثابته کمالات واجبی در حضرت علم باجمال و تفصیل ظهور یافته اند
مشهود گشته آنها صفات را عین ذات میگویند لاجرم همه اوست گفتن به آنها گران نیامده
و حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه را چون سند بعض کامله عطا شده ذات مقدس
با غنی عن العالمین دریافتند و صفات را در دو مرتبه دیدند عین ذات هم گفتند و شیون
و اعتبارات تعبیر نمودند و زائد بر ذات هم گفتند چنانچه علماء سنت و جماعت شکر الله سعیهم
بدان قائل شده اند و متبادر از آیات و حدیث همین است و ممکنات را با هیچ یکے از مراتب
ذات و صفات نسبت مذکوره بلا واسطه نیافتند عالمی دیگر به ایشان ظاهر شد و مسمی بظلال کردند
و آن اعدام اضافیه اند یعنی نقائض صفات الٰهیه بعلت عظمتها که بنا بر مقابله در حضرت علم
ثبوت و تقرر یافته ممکنات را باین مرتبه ظلال نسبت مذکوره ظاهر شد و حقائق ممکنات نزد
حضرت مجدد در شفا این دائره ظلال مشهود گشته اند لاجرم او سبحانه تعالی وراء الورا
شد و راء الوراء بر زبان شریف ایشان گذشته و از کمال ادب و تحاشی از مناسبت
درمیان ممکن و واجب غیر از نسبت خالقیت و مخلوقیت بر زبان شان نرفته و از قول رسول
الله صلی الله علیه وسلم ان الله سبحانه سبعین الف حجابا من نور و ظلمة لو کشفت
لاحرقت سبحات وجهه ما انتهى اليه بصره من خلقه استنباط این مذهب
میتوان شد۔

سوال از تقریر سابق ظاهر گشته که ممکن را با واجب نسبتی ست که آن نسبت سببیت
وجود ممکن را بمعنی مصدری متعلق است همان نسبت ذات واجبی یا صفاتی از صفات او تعالی

وجود ممکن بمعنی ما به الموجودیة قرار یافته و تعلاقه همان نسبت در زبان شرع واجب را خالق و ممکن را مخلوق میگویند و در اصطلاح صوفیه واجب را اصل و ممکن را ظل می نامند
وچون بر مذهب حضرت مجدد الف ثانی رض ظلال ممکنات را آن نسبت نه باذات ست
ونه با صفات بلکه با دائره ظلال ست وچون ظلال مغائر ذات و صفات باشند و اعدام
داخل مفهومات آنها باشند لاجرم ظلال از ممکنات باشند و لازم آید که ممکن خالق ممکن باشد
واین محال ست و مخالف نص قطعی که الله هو خالق کل شیء

جواب مراد از اعدام که داخل مفهومات ظلال اند نقائض صفات کمال اند مانند
موت و جهل و عجز و عمی و صمم و بکم که در مرتبه علم و تقرر یافته با اضداد خود یعنی حیات و علم
و قدرت و سمع و بصر و کلام بسبب مقابله منصبغ شده اند یعنی ضدین بیک ملاحظه ملحوظ شده اند
و بظلال مسمی گشته اند و شک نیست که صور علمیه اعدام موجی ست از دریای علم و امکان
و حدوث را در آن گنجایش نیست و مغائرة او با صفت العلم مغایرة اعتباری ست نه حقیقی
پس انچه شما گفتید که چون ظلال مغائر ذات و صفات باشند و اعدام داخل مفهومات آنها
باشند لاجرم از ممکنات باشند انمقدمه ممنوع ست نمی بینی که صفات مغائر ذات اند از ممکنات
نیستند و تعدد قدمای مستقله محال ست نه تعدد ذات و صفات و مراد از مغائرة ذات و صفات
آنست که هر یک در تعقل جدا آیند و حمل یکی بر دیگری بالمواطاة صحیح نیست نه آنکه در خارج
هر یکی مستقل باشد و هر یک از دیگرے جدا نتوانند شد این قسم متغائرین را در اصطلاح اشعری
لاعین و لاغیر گویند و چون حال صفات باذات دریافتی همین قسم حال ظلال ست با صفات
اندریاب علم مخدوما نسبت مذکوره که مصحح نسبت خالقیت و مخلوقیت ست و هر چند
ممکن را نسبت با صفات حق تعالے یا ظلال گفته می شود در حقیقت آن نسبت باذات او ست

وحدہ لاشریک لہ صفات و ظلال حجابہای تجلی ہیش نیستند حق تعالے میفرماید اللہ نور السموات والارض مثل نورہ کمشکوٰۃ فیہا مصباح المصباح فی زجاجۃ الزجاجۃ کانہا کوکب دری یوقد من شجرۃ مبارکۃ زیتونۃ لاشرقیۃ ولاغربیۃ یکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار نور علی نور یہدی اللہ لنورہ من یشاء ویضرب اللہ الامثال للناس واللہ بکل شیٔ علیم فی بیوت اذن اللہ الایۃ شجرۃ مبارکۃ زیتونہ کہ سبب روشنی مصباح است کنایہ از مرتبہ ذات ست کہ شرقی بودن وغربی بودن ازان منتفی ست ویکاد زیتہا یضیٔ ولو لم تمسسہ نار کنایہ از مرتبہ شیون واعتبارات ست کہ در مرتبہ ذات مندمج ست ومصباح کنایہ از مرتبہ صفات ست کہ زائد بر ذات اند ومشبہ معد ظہور آثار گشتہ، وزجاجہ کنایہ از مرتبہ ظلال ست ومشکوٰۃ کنایہ از عالم امکانست حاصل آنکہ نور شجرہ مبارکہ ذات بتوسط اضائت ذاتیہ شیونات مصباح صفات را اضائت بخشیدہ وبتوسط مصباح صفات زجاجہ ظلال را درخشان سانہا کوکب دری ساختہ وبتوسط زجاجہ ظلال ظلمات عالم امکان وظلمت کفر از مشکوٰۃ قلوب وصدور المومنین وظلمت غفلت وشرکت خفی از مشکوٰۃ قلوب العارفین برطرف ساختہ نور علی نور بمنصہ ظہور آمدہ قولہ یہدی اللہ لنورہ من یشاء عبارت ست از ہدایت کردن عارف بمراتب نور وبمعرفت سریان نور ذات در جمیع مراتب شیون و صفات و ظلال وممکنات وایراد اسم ذات در قولہ تعالے اللہ نور السموات والارض دلیل واضح ست برآنکہ ذات ست کہ مایۃ الموجودیۃ ہمہ اشیا رست لاغیر محذور مادر تقریر سابق مذکور شدہ است کہ ممکن را تا نسبت باعلۃ بہم نرسد حل اولے بہم از وساقط ست در زید زید گفتن توان گفت پس علت ممکن از ذات ممکن بذات ممکن اقرب ست و سمعا نحن اقرب الیہ من حبل الورید

را انکشافی ظاهر شد وقاعده که نزد عقلاء مقرر است که از ذات شی شبیه هست دیگر بلکه
اقرب مساوی نتوان شد در اصل و ظل این قاعده مفقود است بلکه اصل ظل از ذات ظل
اقرب است پس باید دانست که چنانچه اصل ظل از ذات اقرب است همچنین اصل الاصل
ظل از ذات ظل و هم از ذات اصل اول وی اقرب است و همچنین اصل اصل الاصل از همه اقرب است
پس ذات بحت واجب تعالی شانه بممکن اقرب است از شیونات و شیونات بوی اقرب اند
از صفات و صفات اقرب اند بوی از ظلال و ظلال اقرب اند بوی از ذات وی و آنچه
حضرت مجدد رض فرموده اند سبحانه و تعالی ورای الورا ثم ورای الورا این ورای سیر در مراتب
قرب او دانسته اند نه در مراتب بعد فان البعد فی الوجدان و الاقرب فی الوجود
والله تعالی اعلم **مخدوما** چنانچه ظلال و صفات درمیان ذات بحت و عالم امکان
بیش از حجاب تجلی معلوم نمیشود همچنین قدرت و ارادت عباد و درمیان افعال اختیاریه عباد
و درمیان قدرت کامله و ارادت شامله الهی جل سلطانه بیش از حجاب تجلی مدرک نمیگردد
و ازینجا مسئله جبر و قدر را باید فهمید پس فرق میان حرکت ارادیه بطش و حرکت ارتعاش
که بدیهی است مبنی است بر وجود قدرت بنده که حقتعالی در وی آفریده حجاب قدرت کامله
خود ساخته است نه بر انتفاء آن پس مذهب جبریه باطل شده و چون قدرت ناقصه بنده
بیش از حجاب تجلی نیست مذهب قدریه باطل شد و نسبت خلق بحق تعالی و نسبت کسب
به بنده که مستفاد قوله تعالی خلقکم و ما تعملون است ثابت گشت و چون ظهور
قدرت کامله درین حجاب تجلی مع الفعل ثابت میکنند و پیش از فعل نزد شان توهم قدرت است
نه حقیقت قدرت ـ

سوال آنچه از تقریر سابق واضح شده آنست که در عالم امکان هیچ چیز وجود ندارد حقیقی و تمام دائره

ف

وہم ست لیس مع الفعل قدرت حقیقی و پیش از فعل قدرت وہمی چہ معنی دارد۔

جواب بناء عالم بر وہم متیقن ست لہذا آنرا قدرت حقیقی گویند و پیش از فعل موہوم بوہم غیر متیقن ست لہذا آنرا توہم قدرت گویند۔

سوال مناط تکلیف باتفاق علما توہم قدرت ست نہ حقیقت قدرت پس اگر در قدرت کہ مناط تکلیف واقع شدہ وہم غیر متیقن کانیاب الاغوال معتبر باشد تکلیف ما لا یطاق جائز باشد چراکہ وہم را تا ممتنعات ہم جولانگاہ است ودر ممکنات بطریق اولے وتوہم قدرت بر حج بیت الحرام و زیارت بیت المعمور کہ در آسمان ہفتم ست یکسان است فما الفرق بینہما۔

جواب اولا آنکہ تکلیف ما لا یطاق جائز است اما تفصیلاً واقع نیست کریمہ ولا تحملنا ما لا طاقۃ لنا بہ بر جواز و عدم وقوع آن دلالت دارد۔ ثانیا آنکہ مراد از توہم قدرت کہ مناط تکلیف آنست کہ نظر بر جبر عادتاً قدرت متوہم بود و وقوع فعل بقدرت و اختیار عبد نظر بر ظاہر حال محتمل باشد لہذا بر جبری عادۃ حج بیت الحرام مقدور بود فرض شد و زیارت بیت المعمور فرض نشد اما اگر کسی بزیارت کردن بیت المعمور قسم خورد نزد ابی حنیفہ رح نظر بر امکان حقیقی یمین منعقد شود خلافاً لصاحبیہ و نظر بر امتناع عادی فی الفور حانث گردد و کفارہ لازم آید و نیز نظر بر ظاہر حال ایمان آوردن بر ابوجہل واجب گشت و بترک آن کافر شد لیکن نظر بر آنکہ در علم ازلی ایمان او مقدور نبود اگر ایمان می آمد و انقلاب علم بجہل لازم مے آمد پس ایمان آوردنش باین اعتبار محال بود واللہ اعلم سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین **سوال** در آیہ نور کمشکوۃ فیہا مصباح مقید ساختہ اند بقولہ تعالی فی بیوت اذن اللہ ان ترفع ویذکر فیہا اسمہ یسبح لہ فیہا بالغدو والآصال رجال لا تلہیہم تجارۃ ولا بیع عن ذکر اللہ واقام الصلوۃ وایتاء الزکوۃ یخافون یوما تتقلب فیہا القلوب

والابصار لیجزیهم الله احسن ما عملوا ویزیدهم من فضله والله یرزق من یشاء
بغیر حساب وجه تقیید چه باشد ونیز بعد ازان آیه فرموده والذین کفروا اعمالهم کسراب
بقیعة یحسبه الظمآن ماء حتی اذا جاءه لم یجده شیئا ووجد الله عنده
فوفّٰه حسابه والله سریع الحساب او کظلمات فی بحر لجی یغشه موج من فوقه
موج من فوقه سحاب ظلمات بعضها فوق بعض اذا اخرج یده لم یکد یریها ومن لم
یجعل الله له نوراً فما له من نور ۔ وجه تعلق این آیت با سبق چه باشد ۔
جواب والله تعالے اعلم آنچه بر فقیر ظاهر میشود آنست قوله تعالے فی بیوت
اذن الله الی آخره فیکمشکوة فیها مصباح نسبت بالظرف متعلق ست بقوله تعالے
یهدی الله لنوره من یشاء یعنی باوجود سرایت نور الهی از عرش تا فرش وبودن او
تعالے وجود ماهیات وقیوم اشیا هدایت یعنی راه یافتن بمعرفت او تعالے علی العموم نیست مخصوص
است بهر کرا دیده بصارت کرامت فرمایند وهدایتش خواهند وآن هدایت منحصر ست در اتباع
شریعت والتزام مساجد که بیوت واجب التعظیم ومساکن اهل الله اند یسبح له فیها بالغدو
والاصال الایه دلیل ست برینکه عمده ترین حصول معرفت مصاحبت مردان خدا است که بدوام
ذکر والهی موصوف اند رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله عبارت از دوام
آگاهی شان ست وانجا اشارت ست باآنکه تجافی عن دار الغرور واجتناب از فضول ما جا
مثل تجارت وماند آن از اوصاف حمیده است هر چند از ینجا نهی از بیع وتجارت وماند آن
مفهوم نمیشود بلکه بیان آنست که تجارت وبیع آنها را از یاد حق غافل نمیکند قوله تعالی لیجزیهم
الله احسن ما عملوا وعده نعمای بهشت ست قوله تعالی ویزیدهم من فضله اشارت ست
بمعاملات حق با دوستان خود قوله تعالی والذین کفروا اعمالهم کسراب بقیعة الآیه

بیانست این مدعا را که ریاضات کفار و اعمال شان مثمر عرفان نمیشود و تقدیر کلام آنست والذین کفروا اعمالهم
الله لنوره و بیانش آنست که اعمال شان بر دو گونه است قسمی ست که در ظاهر بسان حسن معلوم میشود مثل صدقات
و صله ارحام و کف نفس از ایذاء خلائق و عدالت و ترحم و مانند آن چون ایمان شرط قبول اعمالست لهذا حال این قسم اعمال شان
مانند سراب است که از دور تشنه را امیدوار کند که سیراب کند چون نزدیک بوی رسد بجز
حسرت و اندوه نافزاید و قسمی ظاهر القبح است مثل بت پرستی و ظلم و مانند آن حال این قسم
اعمال شان مانند حال ظلمات است ظلمت بحر و ظلمت موجی که آن دریا را پوشیده است
و ظلمت موجی دیگر بالای موج اول و ظلمت ابر بالا رسد ظلمات بعضها فوق بعض اشارت
بچهار درجه ظلمت که در کفار جمع شده اول ظلمت غفلت که طبعی نفس اماره و عناصر عالم
خلق است و بمصاحبت شان در لطائف عالم امر سرایت کرده این ظلمت بمنزله ظلمت
دریاست دوم ظلمت کفر سوم ظلمت معاصی و قبائح اعمال این هر دو ظلمت از انها
ظلمت اول ناشی هستند چنانچه امواج از دریا ـ چهارم ظلمت موانع خارجی و مصاحبان
که در آخرت دوری آرزو کنند و گویند یالیتنی لم اتخذ فلانا خلیلا ـ یالیت بینی
و بینک بعد المشرقین فبئس القرین این بمثابه ابر است که بالای آن سایه کرده
والله اعلم

مکتوب دوم نیز بحضرت شاه غلام علی صاحب در تحقیق مقامات

مجددیه بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی خیر خلقه محمد
و آله و اصحابه اجمعین مولوی صاحب مشفق مهربان من سلامت رقعه سامی چند روز پیش
ازین در تحقیق مقامات مجددیه صادر رسیده بود و چون فقیر بخاری داشت و درین ایام کم فرصت
بود ازینجهت بجواب آن نپرداخته بودم معاف دارند اکنون متواتر دو رقعه دیگر رسیدند

ناچار آنچه معلومات فقیر بود بحسب عقل و دانش خود ترقیم نمودم اگر خطائی رفته باشد اصلاح فرمایند
ماکان منه صوابا فمن الله و من مشائخی و ماکان منه خطاء فمنی و المسئول من الله العفو
والغفران محققان طریقت چنان گفته اند که انسان مرکب ست از ده لطیفه پنج ازان از عالم
خلق ست عناصر اربع و نفس حیوانی که جسمی ست لطیف ساری در جسم کثیف که در هر عضو
عضو سرایت وارد و ناشی ست از عناصر اربعه و از جهت لطافت خود مرآت ست پنج لطیفه
عالم امر را چنانچه آفتاب بر فلک ست و بسبب مقابله و صفاء آئینه زجاجی آفتاب در آئینه
منعکس میشود و نور و حرارت دوان آفتاب در آئینه پدیدار میگردد حالانکه آفتاب از اوج خود
هبوط نکرده همچنین لطائف عالم امر قلب و روح و سر و خفی و اخفی که مقر آنها فوق العرش ست
کریمه قل الروح من امر ربی وما اوتیتم من العلم الا قلیلا در شان آنهاست درین
آئینه نفس منعکس گشته و آثار آنها بتوسط نفس در بدن انسانی هویدا شده و آنچه در احادیث
وارد شده که ملئکة الموت روح انسانی را از بدن نزع میکنند و حله های از بهشت می پوشانند
یا موج از دوزخ می پوشانند اینهمه از احوال نفس ست که مرکب روح علوی ست پوشانیدن
لباس بدون جسم متصور نیست پس ترا باید دانست که تا لطائف عشره انسانی مزکی و مصفا نشوند
لائق تجلیات رحمانی نمیتوانند شد پس در طرق دیگر در ابتدا به تزکیه لطائف عالم خلق می پردازند
بریاضات و مجاهدات و جذبه شیخ کامل مکمل تصفیه لطائف بهم میرسد و لطائف عالم امر هنوز
مکدر و ظلمانی ست پس تصفیه آنها در خواب و معامله بیرون خود در آفاق صوفی می بیند
کوکب می بیند یا قمر ناقص یا تمام و شمس و مانند آن و آنرا سیر آفاقی میگویند بعد ازان سیر نفس
میکنند و به تزکیه عالم امر می پردازند و در طریقه نقشبندیه که اقرب طرق ست اول بتزکیه
عالم امر می پردازند و انوار شان در قلب و روح و سر خود خود در خود می بیند و آنرا سیر انفسی

[illegible]

میگویند و سفر در وطن نیز گویند کریمہ سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم
نزد صوفیه کنایت ازین دو سیر ست قدمائے نقشبندیه بعد تزکیه لطائف امریه بتصفیه نفس
و عناصر مے پرداختند و مجددیه باہم خلط نمودند محققان گفته اند که در خارج ذات حق تعالی
موجود ست و سوائے او تعالی ہیچکس و ہیچ چیز موجود نیست و بقول حضرت مجدد وغیرہ صفات
ثمانیه حقیقیه نیز موجود در خارج اند و دیگر صفات موجود اند بمعنی آنکه منشاء انتزاع شان
در خارج موجود ست و صوفیه وجودیه صفات را زائد بر ذات نمیگویند و در خارج سوائے ذات
ہیچ چیز را اثبات وجود نمیکنند و گفته اند که حق تعالی چون ذات و صفات خود را اجمالاً
دانسته مرتبه اجمال علمی را وحدت میگویند و چون تفصیل دانسته مرتبه تفصیل علمی را واحدیت
میگویند و عکوس مرتبه تفصیل را که ہم در مرتبه علم متحقق اند تعین روحی و تعین مثالی
و تعین جسدی گویند و این را تنزلات خمسه و حضرات خمسه گویند و چون عکوس و ظلال
را عین ذی ظل گویند که آن صفات اند و صفات زائد بر ذات نداند عین ذات دانند
لہذا قائل ہمه اوست می شوند و چون در خارج سوائے ذات موجود نمیدانند میگویند
الاعیان ما شمت رائحة الوجود اما حضرت مجدد وغیرہ و امثال ایشان که بصیرت
و تیه دارند میگویند که صفات عین ذات نیستند بلکه زائد اند بر ذات آری ذات محتاج صفات
نیست اگر فرضاً صفات نمی بودند از ذات ہم کار صفات سرانجام میشد پس ذات من حیث
اظہار علم کافی آن را شأن العلم میگویند و کذا شأن الحیوة والقدرة والسمع والبصر
والارادة والکلام والتکوین صفات گویا فرع شیونات اند و عکوس آنها غرضکه اعتبارات
سمع و بصر وغیرہ که در ذات اند آنرا شیونات میگویند و صفات زائده را عکوس و فرع شان
و حکما و صوفیه وجودیه ہمان شیونات و اعتبارات را که عین ذات اند صفات میگویند

ف وحدت و واحدیت

ف تعین روحی و مثالی و جسدی

ف تنزلات خمسه و حضرات خمسه

ف شیونات ...

وصفات زائده ثابت نمیکنند و اعتبارات وشیونات باهم مرادف اند متغائر نیستند
وحضرت مجدد باوجود تغائر صفات از ذات ممکنات را که مصدر شر و قبائح اند عکوس صفات
نمیگویند و تحاشی میکنند از انکه کناس خسیس را حاکی صفات مقدسات گویند مگر جماعه
معصومین اعنی انبیاء و ملائکه را مرایای صفات علیات میدانند و لهذا عصمت خاصیت
آنهاست و دیگران باین دولت مشرف نیستند بلکه آنها عکوس ظلال صفات اند که عبارات
اند از اضداد صفات که در مرتبه علم موجود اند و بجهت تقابل ضدیت بانوار صفات منور
شده اند آن ظلال مرئیات و مبادی تعینات ممکنات اند در خارج حقیقی نزد حضرت
مجدد سوای ذات و صفات ثمانیه هیچ چیز موجود نیست لیکن در خارجی که ظل خارج حقیقی ست
حق تعالے عکوس ظلال را بوجود ظلی موجود ساخته و منشا احکام و آثار بقدرت کامله خود
گردانیده درینصورت همه اوست گفتن محض خطاست همه ازوست باید گفت و چون عالم
عکوس ظلال اند و ظلال عکوس صفات اند و صفات عکوس شیونات و شیونات مندمج در ذات
ذات حق تعالے از ذات ممکن بممکن قریب ترست و هم از صفات که حضرت مجدد رضه فرموده اند
که هرچند احد المتغائرین از متغائر ثانی اقرب نمیتواند شد و عقل را اقربیت بین المتغائرین
تصور نمیتواند کرد ولیکن بنظر کشفی ظاهر میشود که اصل نسبت بظل از ذات ظل قریب ترست
و اصل الاصل نسبت بظل از نفس ظل و از اصل او قریب ترست و هکذا اصل اصل الاصل
اقرب ست نسبت بظل ما از اصل او و اصل اصل او و اگر خواهی که مدعی را معقول سازی میتوان گفت
باین تقریر که برای حمل ایجابی وجود موضوع شرط ست پس در وقت عدم موضوع حمل مسلم
صحیح نیست و سلب بسیط صحیح ست در وقت انعدام زید زید زیدٌ صادق نیست و زید لیس
بزید صادق ست پس اول باید که زید را از علت خود نسبتی بهم رسد که منشاء وجود او باشد بعد

زنگی بدیگفتن صادق آید پس نسبت ممکن بعلت او مقدم است بر حمل ذات وی بروی
پس علت اقرب آمد از ذات او وا اینهمه تقریرات برای اطمینان قلب متشکک ست واگرنه
کریمه نحن اقرب الیه من حبل الورید برای ایمان بالغیب کافیست آری برادر
باوجود اقربیت واجب بنسبت بممکن از ذات او ممکن از واجب بعید گشته و حجاب میان واجب
و ممکن غفلت ست از واجب و تعلق علم ممکن بغیر واجب خواه علم حصولیست که بغیر عالم
تعلق دارد یا علم حضوری که بذات او تعلق دارد شاید که قول رسول الله صلی الله علیه وسلم
حجابه النور کنایه باشد از علم که علم را بنور تعبیر میکنند و قوله صلی الله علیه وسلم ان الله
تعالی سبعون الف حجابا من نور و ظلمة کنایه باشد از هر دو نوع حجاب که حجاب غفلت
ظلمانی ست و حجاب علم حجاب نورانی و شاید حجب عبارت از دائره ظلال باشد که ظلال
اسم الهادی نورانی و ظلال اسم المضل ظلمانی باشد حق تعالی انبیا را فرستاد و اولیا را نایبان
شان گماشت تا حجب از میان بردارند و آتش محبت در دلهای سالکان افروزند بیت
عشق آن شعله است آن چون بر فروخت + هر چه جز معشوق باقی جمله سوخت + قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم المرء مع من احب . و چون بیعت بیچون دست دهد بنده را
با خدا قرب بهم رسد و این قرب که دست دهد مراتب غیر متناهی دارد لا یزال عبدی
یتقرب الی بالنوافل الخ از ان خبر میدهد پس هرگاه بنده را قرب بیچون بهم رسد در ظلال او را
در عالم مثال بصورت دائره ظاهر شود و خود را در عالم مثال بیند که بفوق سیر میکند تا بجدی که
بدائره ظلال رسیده خود را واصل بدان دائره بیند و متلون بلون ظلال بیند مضمحل و فانی
در آن و باقی بیقای آن بیند و همچنین بیند خود را که سیر میکند در اصول آن تا انتهای دائره
ظلال بقدر حوصله خود و ما کتب له واگرنه آن دائره فی نفسها بلکه هیچ دائره نهایت ندارد

بیت نہ حسنش غایتی دارد نہ سعدی را سخن پایان ✤ بمیرد تشنہ مستسقی و دریا
ہمچنان باقی + فنا قلب و روح و سر و خفی و اخفی در ظلال اسما و صفات الہی در ہمین
جا دست مید ہد مگر اخفی را بالاتر ہمہ رسائی ست پس سیر دائرہ ظلال کہ مبادی تعینات ممکنات
غیر انبیا و ملائکہ ست سیر در اصول آن کہ اسما و صفات اند واقع میشود کہ آن مبادی تعینات انبیا
علیہم السلام و وصول بدان بالاصالۃ مختص بانبیاست علیہم السلام دیگرانرا حاصل میشود
مگر بوراثت و طفیل تبعیت این اسما و صفات کہ مبادی تعینات انبیا اند بحسب ظہور نہ بحسب
بطون و معنی ظہور و بطون آنست کہ اسما و صفات را دو اعتبارست یکے قیام بذات و آن
رو بحق ست و آنرا بطون میگویند پس دویم اعتبار مصدریۃ آثار و حیثیت تربیت ممکنات و آن
رو بخلق ست و آنرا ظہور میگویند پس اسما و صفات باعتبار ظہور مبادی تعینات انبیا اند و
وصول بدان مقام ولایت کبری و ولایت انبیا نام دارد و فنا نفس درین موطن میسر میشود
چنانچہ وصول بہر تبہ ظلال ولایت صغری و ولایت اولیا نام دارد و اسما و صفات باعتبار بطون
مبادی تعینات ملائکہ اند و وصول بدان ولایت علیا و ولایت ملا الاعلے نام دارد بعد طے
این ہر دو مقام وصول بذات بحت ست و وصول بدان مقام بالاصالۃ تعلق دارد بمنصب
نبوت انبیاء کرام بسبب وصول آن مقام افضل اند از ملائکہ واگرنہ ولایت ملائکہ فوق
ولایت انبیاست و اکمل ترین از امتان ہم بسبب کمال متابعت انبیا بدان درجہ واصل
میشوند ثلۃ من الاولین و قلیل من الاخرین کنایہ ازین مقام ست ارباب کمالات
ولایت اصحاب الیمین اند ثلۃ من الاولین و ثلۃ من الاخرین و ارباب کمالات
نبوت مقربین اند ثلۃ من الاولین یعنی من الانبیاء و قلیل من الآخرین یعنی
من امۃ محمد صلے اللہ علیہ وسلم وہم الصحابۃ و کثیر من التابعین و جماعۃ من اتباع التابعین

ف خصوصہ ولایت بطون
ف ولایت کبری

وجماعة فی آخر الدهور بعد تجدید الدین بعد الف سنة من الهجرة وکمالات نبوت تجلی ذاتی دایمی ست بے پردۂ اسماء وصفات وکمالات رسالت وکمالات اولو العزم موجی ست از دریاے کمالات نبوت این هر سه دوائر باهم مثل ابره واستر ست ومثل مرکز ومحیط نوعی باهم تفاوت در مرتبه دارند که بر اولی الابصار ظاهر میشود وبعد کمالات ثلثه انچه از مکتوبات قدسی آیات حضرت مجدد رض وحضرت ایشان عروة الوثقی واز رساله شواهد التجدید حضرت دلیل الله الصمد عبد الاحد رض ظاهر میشود وهم در مقام سلوک که از جناب حضرت ایشان شهید رض استفاده نموده شد دو راه پیش می آیند در تقدیم وتاخیر تسلیک آن هر دو راه پیران مناسب مصلحت اختیار میفرمایند یکے راه حقیقت کعبه ربانی که آنرا سرادقات عظمت وکبریا ونور صرف بیچون تعبیر میفرمایند وبالاتر ازان حقیقت قرآنی ست که آنرا مبدء وسعت بیچونی تعبیر فرموده اند وبالاتر ازان حقیقت صلوة ست که آنرا بکمال وسعت بیچونی تعبیر فرموده اند بالاتر ازان مقام معبودیت صرف گفته اند وگفته اند که آنجا سیر را گنجایش نیست آنجا فقط سیر نظری ست اگر میسر شود ؎ بالا بودے اگر اینهم نبودے + وسیر قدم گاه تا حقیقت صلوة ست که منتهاے مقام عابدیت ست سیر میفرمایند وقف یا محمّد فان الله یصلی اشاره بدان ست که فوق حقیقت صلوة جولانگاه نیست آن صلوة ست که از مراتب وجوب برای مرتبه تنزیه صرف صادر میشود راه دویم بعد کمالات ثلثه دائره محبت ست که خلت محیط آن دائره است وآن مبداء تعین ابراهیم است علیه السلام آنرا ولایت ابراهیمی گویند مرکز آن محبت ست چون بدان مرکز رسیده میشود آن مرکز دائره ظاهر میشود که محیط آن صرف محبت ست که مبداء تعین موسی کلیم الله ست علیه السلام آنرا ولایت موسوی گویند ومرکز آن محبوبیت ست چون بدان مرکز رسیده می شود آن مرکز هم دائره ظاهر میشود که محیط آن محبوبیت ممتزجه است

که آنرا حقیقت محمدی و ولایت محمدی گویند و آن مربی و مبداء تعین جسدی سرور انبیاست
صلی الله علیه وسلم باعتبار نام پاک او محمد و مرکز آن محبوبیت صرف ست که آنرا حقیقت
و ولایت احمدی گویند و مبداء تعین روحی آن سرورست باعتبار نام پاک او احمد صلی الله
علیه وسلم و همین دائره محبت را چون با جمال بی ملاحظه خلت و محبت و محبوبیت صوفی متوجه
میشود سیر در تعین حبی کرده باشد و سیر در تعین وجودی هم درهمین اثنا واقع میشود و بالاتر
ازین مقامات مبادی حقائق تعینات انبیا مقام لاتعین ست که آنجا سیر قدمی را گنجایش
نیست اگر میسر شود سیر نظری میسر شود و آن از خصائص سرور پیغمبران ست صلی الله علیه وسلم
لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل اشارت بهمین مقام گفته اند
و بعضی صاحب دولتان ادب خواران سرور را بطفیل او علیه السلام ازین خوان نعمت
اولش عطا گشته ؎ اگر بادشه بر در پیر زن + بیاید تو ای خواجه سبلت مکن + عظمت
سرور انبیا ازینجا ظاهر میشود که ادب خواران او باین دولت مشرف میشوند حقیقت صوم
در پهلوی حقیقت قرآن و دائره سیف قاطع در پهلوی ولایت کبری فرموده اند ظاهرا سیف
قاطع موجبیت از اسماء و صفات از قبیل ولایت کبری چون نفس را فنا اتم اتحادیست
میدهد لهذا نام او سیف قاطع شد والله اعلم درینجا دو شبهه بخاطر می خلد که حل آن از
حضرات بدست نیامده شبه اول آنکه حضرت مجدد رض را در ابتدا حقیقت محمدی صفت العلم
ظاهر شده چنانچه در مکتوبات طریقه و غیر آن بیان فرموده اند پستر شان العلم ظاهر شده
پستر حقیقت جامعه ظاهر شده وجه تطبیق درین مکشوفات چنان فرموده اند که گاه باشد
که ظل شی بصورت اصل ظاهر میشود پستر چون باصل میرسد آنگاه واضح میشود که آنچه
پیش ازین ظاهر شده بود ظل بود اصل نیست ولهذا صفت العلم را در ابتدا حقیقت محمدی

ف

گفته بودم چون بشان العلم که مربی صفة العلم ست رسیدم دریافت شد که حقیقت محمدی اینست پستر چون بشان جامعه رسیدم که شان العلم جزویست از اجزای او دریافت شد که حقیقت الحقائق وتعین اول وحقیقت محمدی ہمین ست ودر آخر مکشوفات ظاہر شده که تعین اول تعین وجودی ست وپستر ازان ظاہر شده که تعین اول تعین حبی ست وشاہ این مقال فرموده اند حدیث قدسی کنت کنزاً مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق ازین حدیث مستفاد میشود که اول حب سر برزده که باعث ظهور جمیع اشیا گشته و ولایت ابراہیمی وموسوی ومحمدی واحمدی در دائره حب بتفصیل صدر بیان فرموده اند پس ازینجا لازم مے آید که شان العلم جامعه ظل تعین حبی باشد که سابق بصورت اصل خود را وا نموده بود واین روا نباشد که صفة العلم از صفات حقیقیه است وشان العلم عین ذات ست بتغایر اعتباری وصفة الحب از صفات اضافیه محال ست که اصل شان العلم یا صفة العلم باشد وشبه دویم آنست که کمالات نبوت عبارت ست از تجلی ذات بحت بی پرده اسما وصفات بعد قطع مراحل سیر در ولایت کبرے وعلیا که سیر در صفات است واصول آن واصول اصول آن ودر شیون واعتبارات من حیث الظهور والبطون پس بعد قطع مراحل صفات واستعداد تجلی ذات بحت بی پرده اسما وصفات ترقی ازان مقام چه معنی وارد پس در ردا العباد آن قرب حقیقت کعبه عبارت از سرادقات عظمت وکبریا ست واین اضافت بیانیه است یعنی عظمت وکبریا که سرادقات ذات اند۔

سوال عظمت وکبریا از صفات اند که مصدر اسم العظیم واسم الکبیر اند اطلاق سرادقات بران از چه راه است۔

جواب در حدیث قدسی آمده۔ الکبریاء ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی

فیہما لحظہ فی نادی ازا روردا چنانچہ سائر بدن انسان اند ہمچنین صفت عظمت و کبریا
الہی مانع انداز ظہور و درک ابصار حیث قال لا تدرکہ الابصار لہذا اطلاق سرادقات
صحیح گشتہ آمدم بر اصل سخن کہ حقیقت کعبہ صفت عظمت و کبریا ست و حقیقت قرآن و
صلوۃ وسعت بیچون ست کہ مصدر اسم الواسع ست آن نیز صفت ست و حقیقت صوم
عبارت از صفات سلبیہ است کہ صمد لا یاکل و لا یشرب و لا یلد و لا یولد و لم
یکن لہ کفوا احد و محبت و محبوبیت ہم از صفات اند بلکہ از صفات اضافیہ تفوق آن
از مرتبہ کمالات نبوت کہ تجلی ذات بحت ست چہ معنی دارد مگر صوفی در ینحالات رجوع تہقر
میکند این شبہ ثانی بجناب ایشان عرض کردہ بودم ارشاد فرمودند کہ فی الواقع حقیقت محمدی
و حقیقت احمدی از دائرہ صفات اند از ولایت کبرے لیکن شاید کہ حصول بعضے تفاصیل
موقوف بود بر تحصیل کمالات نبوت لہذا حصول این ولایت بعد حصول کمالات باشد
لیکن در حل این ہر دو شبہ انچہ بخاطر فقیر گذشتہ و آنرا بخدمت حضرت ایشان شہید ہم
عرض کردہ بودم و جناب حضرت صاحب ایشان آنرا شنیدہ تسلیم فرمودند و گفتند کہ شاید
ہمچو باشد و آن آنست کہ ذات حق سبحانہ تعالے در خارج موجود ست و صفات ثمانیہ
او تعالے نیز در خارج موجود اند و دیگر صفات ثبوتیہ و سلبیہ و اضافیہ ہم در خارج موجود اند
بدین طور کہ منشاء انتزاع آنہا در خارج موجود ست چنانچہ گفتہ شود کہ در موطنی کہ زید موجود
دران موطن ابوت زید مر عمرو را ہم موجود ست بدین معنی کہ منشاء انتزاع آن دران موطن
موجود ست وہمی و عقلی محض نیست اگر فرض کردہ شود کہ تعقل عاقل در جہان نباشد
زید را با عمرو نسبتی ست کہ اگر عاقل موجود شود حکم کنند بابوت زید مر عمرو را حاصل آنکہ ذات
و صفات حق سبحانہ و تعالے در خارج موجود اند و سوا ایشان ہیچ چیز دران موطن موجود نیست

بستر علم حق سبحانه بذات او وصفات او اجمالاً وتفصیلاً متعلق شده پس در مرتبه علم هم ذات
حق تعالے موجود است و هم صفات حقیقیه وصفات دیگر ثبوتیه وسلبیه واضافیه الغیر
صفات هم در مرتبه علم موجود اند وازان دائره ظلال ناشی گشته واز دائره ظلال دائره
امکان در مرتبه علم پدید آمده و در خارج ظلے بوجود ظلی نمودار گشته وازین کثرت در وحدت
حقیقی که در خارج ست خلل راه نیافته ازین تقریر ظاهر گشته که ممکنات را سوا مرتبه علم وجود
ظلی ووهمی در خارج حقیقی گنجایش نیست و ذات وصفات الهی را دو موطن ست یکے موطن
خارج حقیقی دوویم مرتبه علم واجبی دیگر باید دانست که سیر وسلوک صوفی مکانی نیست که
از حضیض باوج میرود ونه انقلاب ماهیت ست که ممکن واجب شود که این محال ست
بلکه عبارت ست ازان که بجذب انبیا واولیا محبتی بهم میرسد که بدان محبت بحکم المرء مع من
احب بنده را با ظلال اسما وصفات وذات واجب معیتی بیچون حاصل میشود وترقی دران
معیه در عالم مثال بصورت سیر مکانی متمثل میشود وکمال آن معیت بصورت وصول وضمحلال
وفنا دیده میشود وبیچون بصورت چون بنظر کشفی دیده میشود چنانچه یوسف علیه السلام بقرات
وسنابل را السنین قحط تعبیر فرموده بود ورسول اکرم صلی الله علیه وسلم حمی مدینه را بصورت
زن سیاه فام دیده غرضکه بیچون در عالم مثال بصورت چون دیده میشود ـ اکنون باید دانست
که دائره ظلال که آنرا ولایت صغری میگویند آنرا وجود نیست مگر در مرتبه علم واجبی اول صوفی
بدان واصل میشود که اصل اوست ودائره صفات که آنرا ولایت کبرے وعلیا وسیف قاطع
خوانند آن عبارت ست از صفات واجبی که در مرتبه علم او تعالے موجود اند نه آن صفات
که در خارج موجود اند وکمالات نبوت ورسالت واولی العزم عبارت ست از تجلیات ذات
بے پرده صفات لیکن آن ذات که در مرتبه علم موجود ست نه در خارج اول صوفی را معیه با ظلال

بهم میرسد پستر با صفاتی که در مرتبه علم موجود اند پستر با ذات بحت که هم در مرتبه علم موجود ست تعین وجودی
وآن منصب انبیاست چون ازانجا صوفی بالطفیل پیغمبر علیه السلام ترقی کند او را معیته بهم میرسد با صفات تعین حبی
اضافیه او تعالی که در خارج موجود اند از انجمله ست تعین وجودی و تعین حبی خلت و محبوبیت که صفات انبیا اند
وازانجمله است سرادقات عظمت و کبریا و دست بچون که حقیقت کعبه و قرآن و صلوٰة و صفات سلبیه که
حقیقت صیام اند لیکن با معبودیت صرفه که آنهم از دائره صفات ست کمال معیت بهم نتوان رسید
للمنافاة بین العابدیتة والمعبودیتة لاکجهت مقابله عابدیت و معبودیت معیته بهم میرسد که آنرا سیر نظری
توان گفت و بالاتر از مقام صفات اضافیه و سلبیه که در خارج موجود اند مرتبه صفات حقیقیه است لا تعین ولا غیر
که آن تشبیه بذات او تعالی تشبیه لا عین ولا غیرست و بالاتر ازان مرتبه ذات ست که در خارج
موجود ست واین مرتبه ذات و صفات که در خارج موجود ست آنرا مرتبه لا تعین گویند تا آنجا هیچکس را لا تعین
جولانگاه نیست که معیته فرع محبت ست و محبت فرع معرفت و واجب برترست از انکه علم مخلوق
بوی تعلق گیرد سبحان من لا یعلم ما هو الا هو مگر سرور پیغمبران صلی الله علیه وسلم و بعضی
اولیش خواران او را سیر نظری دران مقام ست استوی ای محمد بالافق الاعلی اعنی اعلی نهایت
الامکان ثم دنی الجبار ذوالعزة فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی انکار مرکز هنگام سیر نظری
صفات حقیقیه قاب قوسین و هنگام سیر نظر ذات مقام او ادنی ست چراکه در مقام نظر بذات منظور
قوس وجوبی ست لا غیر و در مقام نظر بصفات بوی از امکان باقیست لاحتیاج الصفات الی
الذات من غیر عکس باین تقریر هر دو شبه منحل میشود که رجوع صوفی قهقری لازم نمی آید
و فرعیت شان العلم وشان الجامع از تعین حبی نیز درست می آید که آن شان علم و شان جامع
در مرتبه علم متحقق ست و تحقق آن در مرتبه علم نسبت حب ست که در خارج موجود ست کما قال کنت کنزا مخفیا
فاحببت ان اعرف بران شاهد ست والله اعلم اصل قلب در دائره ظلال ست و اصل آن

ظل کہ مربی قلب ست در مقام صفات ست و مربی آدم ست چون فنا رقلب در اصل او صوفی را حاصل شود آن صوفی صاحب ولایت آدم علیہ السلام باشد و چون روح ہم در اصل خود فانی شود و اصل روح شقیق ابراہیم و نوح علیہما السلام ست آنزمان صوفی را صاحب دو ولایت گویند ولایت آدمی و ولایت نوحی و ابراہیمی و چون سر ہم در اصل خود فانی شود کہ شقیق موسی ست علیہ السلام صاحب ولایت موسوی ہم باشد و چون خفی ہم در اصل خود فانی شود کہ شقیق عیسی ست علیہ السلام صاحب ولایت چہارگانہ شود و ولایت عیسوی ہم او را باشد و چون اخفی ہم در اصل خود فانی شود آن صوفی صاحب ولایت پنجگانہ باشد اخفی زیر قدم آنحضرت است و اصل اخفی شقیق او ست علیہ الصلوٰۃ والسلام ضمنیہ از مقامات سلوک نیست بلکہ ضمنیت عبارت ست ازان کہ یکی در ضمن دیگری باشد پس ہر کمالیکہ متضمن بروزن فاعل را ہم رسد بی اختیار متضمن بروزن مفعول دران شریک باشد چنانچہ ماہی کلان ماہی خورد را در شکم گیرد ہر جا کہ ماہی کلان سیر کند ماہی خورد ہم بی اختیار دران سیر شریک باشد پس ضمنیت یک ولی با گروہی دیگر را دست دہد آنرا ضمنیت صغری گویند و ہر کرا ضمنیت با رسول اکرم دست دہد او را ضمنیت کبرے گویند ابوبکر رضی اللہ عنہ را ضمنیت کبرے بود و لہذا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ما صبّ اللّٰہ فی صدری الا صببتہٗ فی صدر ابی بکر و رسول فرمود کہ من و ابوبکر دو سواریم در مسابقت اسپ من سبقت کرد حضرت شیخ محمد عابد ضمنیت کبری داشتند و حضرت شیخ مرزا صاحب رضی اللہ عنہ مارا بضمنیت خود بشارت دادہ بودند نہ بضمنیت کبرے لیکن چون آنحضرت ضمنیت کبری داشتند و ایشان شہید در ضمن او شان بودند ضمنیت کبرے بتوسط لازم می آید و ایشان شہید این عاصی را بضمنیت خود بشارت دادہ بودند واللہ اعلم بحقیقۃ الحال والمسئول منہ حسن العاقبۃ۔

مکتوب سیوم نیز بشاہ غلام علیصاحب در حل اشکال واردہ

ف
ضمنیت
ف
ضمنیت کبری

بسم الله الرحمن الرحیم
در بعض مقامات طریق و بیان سلوک و جذبه

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین

حضرت مجدد الف ثانی در مکتوبات طریقه میفرمایند نصف سافل این دائره یعنی ولایت کبری متضمن اسما و صفات زائده است و نصف عالی آن مشتمل بر شیون و اعتبارات ذاتیه بعد ازان اگر محض بفضل الهی از مقام صفات و شیونات ترقی واقع شود سیر در دائره اصول آنها خواهد بود و از گذشت این دائره اصول آن اصول ست و بعد از طی آن دائره قوسی ظاهر خواهد شد و ازان دائره غیر از قوسی ظاهر نشد این اصول سه گانه اسما و صفات که مذکور شد اعتبارات اند در حضرت ذات که مبادی صفات و شیونات گشته اند بتفصیل اسم الظاهر بود که یک بازوی طیران ست و اسم الباطن هنوز در پیش ست سیر در اسم الظاهر سیر در صفات ست بی آنکه در ضمن آن ذات ملحوظ گردد و سیر در اسم الباطن نیز هرچند در اسما و صفات ست اما در ضمن آنها ذات ملحوظ ست در صفة العلم ذات اصلا ملحوظ نیست و در اسم العلیم ملحوظ ذات ست در پس پرده صفت زیرا که علیم ذاتی ست که مر او را علم ست فالسیر فی العلم سیر فی الاسم الظاهر والسیر فی العلیم سیر فی الاسم الباطن وقس علی هذا سائر الصفات و این اسما و صفات که باسم الباطن تعلق دارند این ولایت علیاست ولایت ملاء اعلی و فرقی که در میان علم و علیم و میان اسم الظاهر و اسم الباطن نموده اند اندک خیال نکنی حکم قطره دارد نسبت بدریای محیط در گفت نزدیک ست و در حصول بعد و در وداشت این سیر واقعه نمودند که گویا براهی میروم و از بسیاری رفتن مانده شده ام بعد طی مسافت بسیار نمای شهری ظاهر شد و بعد دخول شهر ظاهر شد که این شهر از تعین اول ست که جامع جمیع مراتب اسما صفات شیون و اعتبارات ست و نیز جامع ست مر اصول این مراتب را و اصول اینها را و منتهای اعتبارات علمیه ست درین مقام ملاحظه نموده که آیا این تعین جامع حقیقت محمدی ست یا نه معلوم شد

که حقیقت محمدی همانست که بالا ذکر یافته و آن ظل این تعین اول ست و سیر که فوق آن مشهور واقع شود شروع از کمالات نبوت خواهد بود این عبارت از مکتوب بطریقه ولایت و شصتم از جلد اول انتخاب است ازین کلام عزیز از کلام مستفاد میشود که کمالات نبوت عبارت از تجلی ذات بحت ست چرا که اگر صفتی از صفات زائده اند پس باعتبار وجود ها لانفسها در نصف سافل دائره اولی از ولایت کبری است و اگر از صفات غیر زائده اند که امتیاز خارجی از ذات ندارند و آن صفات را شیون و اعتبارات گویند در نصف عالی دائره اولی از ولایت کبری ست صفات اضافی و صفات فعلی و صفات حقیقیه ثمانیه که حیات و علم و قدرة و اراده و سمع و بصر و کلام و تکوین اند اینهمه داخل صفات زائده است و اصول اینهمه در دائره ثانی و اصول اصول آن در دائره ثالث و اصول اینهمه در قوس اند و اینهمه صفات باعتبار وجود ها للذات المقدسة در دائره ولایت علیاست بلکه ذات که در پس پرده صفتی از صفات ست هم در ولایت علیاست چنانچه شرح آن در تفرقة العلم و العلیم بالا گذشته پس باقی نماند برای تفوق ازین مقام مگر در مرتبه ذات بحت پس در کمالات نبوت تجلی ذات بحت ست لا غیر پس چون فوق کمالات نبوت و رسالت و اولی العزم حقیقت کعبه که عبارت از سرادقات عظمت و کبریاست و حقیقت قرآن و حقیقت صلوة که وسعت ذات بیچون ست و معبودیت صرفه و خلت و محبت و محبوبیت و تعین جودی گفته اند و اینهمه داخل صفات اند بلکه از صفات زائده بلکه از صفات اضافیه غیر حقیقیه که پایان تر از صفات حقیقیه اند چرا که صفات حقیقیه زیاده از هشت صفت مذکوره کسی نگفته بلکه صفت تکوین که صفت هشتم ست نزد اشعری از صفات نیست صفات حقیقیه نزد او هفت ست پس البته رجوع قهقری لازم می آید و حل اشکال منحصر درهمین ست که صفات که بعد از کمالات نبوت وصول بدان میسر میشود غیر آن صفات اند که در ولایت کبری و علیا گذشته لیکن استغراق و شمول صفات که در دائره اولی از ولایت کبری و علیا مذکور شده

واستغراق اصول آن و اصول اصول آن و اصول اصول اصول آن ازین اجمال را پا میکند و آنچه
آن مهربان از طرف خود در حل آن نوشته اند که دوست و محبت دو قسم ست یکے اضافی دوم ذاتی
و همچنین محبت او تعالی یکے بذات او تعلق دارد دوم بغیر او و همچنین محبوبیت این تقریر هیچ فائده نمیکند
چراکه همه اقسام صفات داخل دائره اولی از ولایت کبری اند و اصول آن تا سه مرتبه دیگر در سه دائره
دیگر از ولایت کبری اند و لیس وراء المجموع شئ و نیز آنچه تقریر حضرت رفیع الدین صاحب در تقسیم صفات
نوشته اند آنهم حل اشکال نمیکند این تقسیم صحیح ست که صفات دو قسم ست یکے ذاتی و امتیاز خارجی
از ذات دارند دوم گنجایش زیادتی ندارند لیکن قسم اول را که سه مرتبه گفته اند یکے مرتبه وجودها لانفسها
دوم مرتبه وجودها للذات المقدسة سیوم مرتبه اندراج آنها در ذات این تقسیم صحیح نیست چرا که صفات
زائده را اندراج در ذات چه معنی دارد که منافی زیادتی ست پس صفات زائده را دو مرتبه است
وجودها لانفسها و وجودها للذات المقدسة و اندراج در ذات خاصه قسم ثانی ست که زائده بر ذات
نیست و این همه اقسام صفات خواه زائده اند بر ذات یا نه زائده نیستند بر ذات بلکه عین ذات اند و مسمی
بشیونات اند همه در دائره اولی ست از ولایت کبری من حیث وجودها لانفسها و در دائره علیا ست
من حیث وجودها للذات المقدسة پس از تقریر حضرت مجدد رضی الله عنه که بالا مذکور شد هیچ صفتی
خارج از ولایت باقی نماند **مشفق من** در ضمن نوشتن این خط در جواب خط آن مهربان
فقیر همین تقریب کنز الهدایة مطالعه کرد از ان معلوم شد که سابق همین اعتراض را اصحاب حضرت
ایشان عروة الوثقی در جناب ایشان معروض داشته اند و دو مکتوب آنجناب در جواب این صادر شده
یکی آنکه نوشته بودند که چقدر مسائله کمالات نبوت بذات بحت تعلق داشته باشد ترقی حقیقت کعبه
و حقیقت قرآن برآن چه صورت دارد **مخدوما** از کجا معلوم میشود که کمالات نبوت بذات بحت
تعلق دارد از فقیر که نقل کرده اند فقیر هرگز نگفته است و در کلام حضرت ایشان هم قدس الله سره الاقدس

معلوم نیست آری کمالات نبوت بعد از حصول ولایت سه گانه است و بس عبور از اسماء و صفات و
شیون مع اعتبارات و تنزیهات و تقدیسات ست و بعد از ترقی از اسم الظاهر و اسم الباطن
است که در مکتوبات بیان طریقه به تفصیل مذکور ست لیکن در ذات بحت بودن آن سخن ست چگونه اینجا
معامله بذات صرف متعلق باشد و حالانکه حضرت ایشان در همان مکتوب حقیقت کعبه را که عبارت
از سرادقات عظمت ست فوق کمالات نبوت نوشته اند و ایضا در همان مکتوب مرتبه ذاتیه را فوق این
کمالات ثابت کرده اند انجا که نگارش فرموده اند که ذات الله ورا ماورای وجود و عدم ست و دیگر مکتوب آنجناب
باین عبارت صادر شده **سوال** مرتبه کمالات نبوت فوق مرتبه اسماء و صفات و شیون مع اعتبارات ست
پس تفوق حقیقت کعبه و امثال آن که اعتبار مسجودیت و جز آن در آن ملحوظ ست بر کمالات نبوت
بچه معنی ست **جواب** این نوشتن تفصیل میخواهد اینقدر بدانند که مرتبه کمالات نبوت فوق آن اسماء و صفات
و شیون و اعتبارات ست که در ولایت کبری و علیا ثابت اند **مشفق من** ازین دو مکتوب جناب
عروة الوثقی رضی الله عنه و عن اسلافه و اخلافه نیز حل مشکل نمیشود چرا که بعد انقراض جمیع اسماء و صفات
و بعد تمام شیون و اعتبارات ذاتیه که همان ذات ست بملاحظه مبدائیت صفات و بعد ترقی از
تنزیهات و تقدیسات نیست مگر مرتبه ذات بحت و آن کمالات نبوت ست پس نفی کردن ذات
بحت از ان مرتبه علیه همین محل اشکال ست و مغایرت اعتبار مسجودیت و معبودیت و محبیت
و محبوبیت و وسعت بیچون و مانند آن از اعتبارات و شیونات که سابق در ولایت کبری و علیا
پیش از کمالات نبوت گذشته چگونه صورت بندد بهر حال جوابی که ازینها اشکالات تفصی بجد
تعبیر بدان ملهم شده خواه از الهام غیبی باشد یا نتیجه قوت فکری آن همانست که بخدمت سامی
معروض داشته بودم اگر آن حق و صواب ست فمن الله سبحانه بفضله و احسانه و اگر خطا ست
فمن نفسی المظلمة المدنیة الخاطیه اعتقاد کردن صاحبان همان واجب نیست و ضمیر مدعی کمال نیست

.... مجادله و مکابره منظور نیست حاشا و کلا و آنچه شاهد این از کلام حضرت مجدد
طلبیده بودند اگر شاها این در کلام آنحضرت اعلی منزل میبود من این جواب را نسبت بجود نمیکردم
حکایت از کلام آنحضرت رضی الله عنه می نمودم **مهربان من** در صورت اتحاد موطن تغایر
درمیان شیون و اعتبارات را مقدمه از کمالات نبوت و متاخره صورت نمی بندد و باین تقریر که صفات
و شیونات و اعتبارات که در مرتبه علم تقرر دارند در ولایت متجلی میشوند و ذات بحت که هم در مرتبه حضرت
علم تقرر دارد در کمالات نبوت متجلی میشود اگر گفته شود که کمالات نبوت بذات بحت تعلق دارد اینهم صحیح شد
و اگر نفی کرده شود گفته شود که بذات بحت تعلق ندارد و در ذات بحت بودن آن سخن ست چنانچه حضرت
عروة الوثقی و حضرت مجدد رضی الله عنهما فرموده اند که ازین ماجرا در توهم نیفتی که عقاد درشکار آمد و سیمرغ
بدام افتاد و هو سبحانه بعد وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء ذات الله وراء وجود و عدم ست
اینهم درست می نشیند که در کمالات نبوت فی الحقیقت ذات بحت نیست بلکه حصه صفت العلم ست که بذات
بحت تعلق گرفته و ازان حاکی ست و بعد حصول کمالات نبوت سیری که واقع میشود در مراتب صفات
خارجیه واقع میشود بلکه در صفات اضافیه خارجیه مثل وسعت و محبت و محبوبیت و تعین وجودی و تعین
حبی و مانند آن و صفات ثمانیه حقیقیه خارجیه داخل دائره لاتعین اند آنجا سیر قدمی را گنجایش نیست
اگر میسر شود سیر نظری میسر شود و ذات بحت هنوز وراء الوراء ست که وراء وجود و عدم ست و وجود و وجوب
هر چند از صفات کمال اند لیکن ذات او سبحانه وراء اینهمه است العجز عن درک الادراک ادراک لا غیر
آنچه حضرت مجدد رضی الله عنه میفرمایند که این وراء ئیت نه باعتبار حجب ست که حجب بتمامها
مرتفع گشته بلکه باعتبار ثبوت عظمت و کبریاست معنی این عبارت در عقل ناقص چنان میگنجد
که حق تعالی از بنده اقرب من حبل الورید ست و حجابها که درمیانست از دو جنس ست که رسول
سیفرمایند صلی الله علیه وسلم ان لله تعالی سبعون الف حجابا من نور و ظلمة حجابهای ظلمانی

حجاب غفلت ست کہ ناشی ست از کدورت لطائف عشرہ انسانی وحجب نورانی عظمت وکبریائی حق تعالے وتقدس وچون لطائف عشرہ را بسبع لطائف راجع میکنند پیچگانہ عالم امر وقالب ونفس پس دہ ہزار حجاب حصہ ہر لطیفہ از لطائف سبعہ است فنا نفس در ولایت کبری وفنا لطائف عالم امر در ولایت صغری وکمال آن در دائرہ اولی از ولایت کبری وفنا نفس در ولایت کبری وعلیا وکمال آن در مقام کمالات نبوت وطہارت عناصر ثلثہ در ولایت علیا ومعاملہ خاک بکمالات نبوت تعلق وارد وچون سالک تا باینجا رسد تمام حجب ظلمانی مرتفع گشتہ پس باقی نماند مگر سراوقات عظمت وجلال ورداء کبریا حضرت مجدد رضی اللہ عنہ سیفرمایند بعضے از کمل مردان باشند کہ درون سراوقات عظمت وکبریا بطفیل انبیا علیہم السلام ایشانرا جا دہند فنعوذ معہم ما عزل عنہم اینی فخر زند این معاملہ مخصوص بہیئت وحدانی انسانی ست کہ از مجموع عالم خلق وعالم امر ناشی گشتہ مع ذالک درین موطن نیز رئیس عنصر خاک ست مشفق من از سیر آفاقی وسیر انفسی وجذبہ وسلوک وخصوصیت جذبہ بقشبندیہ ومجذوب سالک وسالک مجذوب استفسار فرمودہ بودند۔

مشفقا چون انسان مرکب از لطائف عالم امر وعالم خلق ست وہر یک ازان بسبب کدورت از مولائی خود باوجود اقربیت بعید ومہجور گشتہ چون رحمت الٰہی تقاضا کردہ کہ آنہا را ازین ورطہ بیرون کند واین عوارض کدورت را از انہا دور سازد لہذا انبیا را فرستاد کہ مربیات شان صفات الٰہی اند کہ داغ ظلمت وکدورت بدامن شان نتواند رسید چنانچہ کسیکہ آفتاب محاذی ومربی او باشد ظلمت را در مقابلہ آفتاب چہ یارا لہذا انبیا بدو وجہ ازالہ کدورات انسانی کردند یکے آنکہ اعمال صالحہ آموختند چون اعمال بیشتر بجوارح وعناصر تعلق دارند لہذا از اتیان اعمال صالحہ تصفیہ نفس وعناصر دست میدہد این را سلوک میگویند کہ سعی بندہ در آن دخل دارد دوم آنکہ انبیا مربائی صفات اند لہذا در ذات ایشان حق تعالے تاثیری دادہ است کہ از محبت ومصاحبت

ایشان بے اختیار از لطائف محبان و مصاحبان شان کدورات و حجب برطرف میشوند
چنانچه در مقابله آفتاب بے اختیار حرارت و نور دست مید هد چون کدورات حجب برطرف
میشوند وصل بیچون دست دهد این را جذب میگویند باز صحابه کرام چون بکمالات ظاهری و
باطنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم بهره ور شدند در رنگ پیغمبر برآمدند و در هدایت خلق نیابت آن سرور
صلی الله علیه وسلم نمودند و از صحابه این علوم و انوار قرنا بعد قرن و با ما تا ان بوسائط میرسد
پس سلوک عبارت ست از اتیان ریاضات موافق ارشاد پیر کامل مکمل که او را بوسائط از رسول
کریم مآلی واسطه رسیده و این منتج تزکیه لطائف عالم امر ست در طرق صوفیه چشتیه و قادریه
وغیرهم سلوک را بر جذب مقدم میکنند و مرید اول بریاضات اربعینات و امثال آن دولات
سیفر مانید تا تاثیر صحبت پیر کامل هم ممد ریاضات شان میباشد و اگرنه فقط ریاضت چه کار میکشاید
ببرکت شان ریاضات نفس و عناصر مرید را مصفا میکنند و مرید طهارت نفس و عناصر خود را بیرون
از خود در عالم مثال مشاهده میکند مثل ستاره یا هلال یا ماه ناقص یا بدر کامل یا شمس از دیدن
انوار پیر مرید را بشارت فنا و تصفیه نفس و عناصر میدهد این سلوک ست و این سیر را سیر آفاقی
میگویند که خارج از خود در آفاق می بیند بعده پیر کامل مکمل توجه بکار ماده می برد که در ان مرید را هیچ
عمل نمی باید ببرکت توجه او لطائف عالم امر انوار حضیض ترقی کرده در اصول خودها فانی میشوند
وتزکیه لطائف عالم امر و فنا هر یک از ان در اصول شان دست مید هد این را سیر انفسی
میگویند و این جذب ست و مرید که اینچنین تربیت کرده شود او را سالک مجذوب میگویند
و درین سیر جذبی انچه مرید می بیند از استتاره و ترقی و وصول باصل و فنا همه لطائف
خود در خود می بیند لهذا این را سیر انفسی میگویند و حضرت خواجه نقشبند رض از جناب الهی طلب
کردند که راهی عطا فرماید که اقرب طرق باشد و البته موصل باشد لهذا حق تعالی حضرت خواجه

ف سیر انفسی
سیر آفاقی

ف سالک مجذوب

رضی اللہ عنہ را بتقدیم جذب بر سلوک الہام فرمودہ چنانچہ حضرت مجدد رضی اللہ عنہ در مکتوب بیان
طریقہ فرمودہ کہ در طریقہ نقشبندیہ ابتدا از سیر قلب بودہ کہ از عالم امر ست بخلاف سائر طرق
مشائخ کرام کہ شروع در تزکیہ نفس می نمایند و تطہیر قالب سفر مایند و بعد ازان بعالم امر می درآیند
والی ماشاء اللہ آنجا عروج می نمایند ازینجاست کہ نہایت دیگران در بدایت این بزرگواران
اندراج یافتہ است و این طریقہ اقرب طرق گشتہ چہ حصول تزکیہ و تطہیر در ضمن این سیر ایشان را
بوجہ احسن میسر شدہ است و مسافت کوتاہ گشتہ لاجرم این بزرگواران سیر عالم خلق را قصداً ضائع
دانستہ اند و بیکار می شمردہ اند بلکہ مضر و مانع وصول مطلوب یقین نمودہ اند زیرا کہ سالکان طرق
دیگر بتقدیم تزکیہ بریاضات شاقہ و مجاہدات شدیدہ قطع بادیہ ہاے صورت عالم خلق نمودہ چون
شروع در سیر عالم امر فرمایند و در انجذاب قلبی و التذاذ روحی افتند بسا ست کہ باین انجذاب
قناعت کنند و بیچونی آن عالم از بیچون حقیقی باز دارد درینمقام سالکے گفتہ کہ سی سال روح را بخدائی
پرستیدم بخلاف بزرگان این طریقہ علیہ کہ شروع از مقام جذبہ مینمایند و بعد التذاذ ترقیات سفریا شند
التذاذ در حق ایشان در رنگ ریاضات و مجاہدات ست الی آخر کلامہ رضی اللہ عنہ این جماعہ را
کہ جذب بر سلوک مقدم میکنند مجذوب سالک میگویند و بعضی در ضمن جذب سلوک میکنند
یعنی مجددیہ کہ اینہا جذب و سلوک باہم خلط کردہ اند اینجا حل آن عبارت شد کہ در بیان مقامات
طریقہ واقع شدہ کہ مجددیہ باہم خلط کردہ اند واللہ اعلم چنانچہ ذکر نفی و اثبات بحبس نفس و ذکر
لسانی نفی و اثبات در مقام ولایات و تلاوت قران و نماز نافلہ در مقام کمالات در حق اینجماعت
سلوک ست حاصل آنکہ صوفیان طریقہ نقشبندیہ مجذوب سالک اند کہ جذب را کہ عبارت است
از بگماشتن ہمت خود را بر ترقی مرید مقدم کردہ اند بر سلوک کہ عبارت ست از ریاضات و
فائدہ سلوک غیر از تصفیہ عناصر و تزکیہ نفس دیگر نیست و در عالم امر سلوک را تاثیر نیست صوفیان

ف
مجذوب سالک

دیگر طرق سالک مجذوب اند که سلوک مقدم کرده اند بر جذب و فائده جذب ترقی مریدست از حضیض
امکان تا لطائف عالم امر در اصول خود فانی شوند و از ان ترقی کرده باصول آن و اصول اصول
آن رسند سیر عالم خلق که بسلوک مربوط است سیر افاقی ست و سیر عالم امر که بجذب متعلق ست سیر انفسی ست
و سیر صوفی را از حضیض امکان تا دائره ولایت صغری سیر الی الله میگویند و سیری که در دوائر ولایات
است آنرا سیر فی الله میگویند مادامیکه در عروج ست و چون نزول میکند آنرا سیر من الله بالله
میگویند و عروج عبارت ست از استغراق صوفی در مشاهده ذات و صفات عالیات و انقطاع
از خلق و نزول عبارت ست از توجه بسوی خلق برای تکمیل و ارشاد حضرت مجدد میفرمایند که اکثری
گمان برده اند که در ولایت رو بحق ست و در نبوت رو بخلق و ازینجا توهم کرده اند که ولایت افضل ست
از نبوت و حق آنست که هر کدام را از ولایت و نبوت عروجی ست و هبوطی در عروج هر دو را رو
بحق ست و در هبوط هر دو را رو بخلق غایة ما فی الباب در مرتبه هبوط نبوت بکلیه رو بخلق ست
و در هبوط ولایت بکلیه رو بخلق نیست باطنش بحق ست و ظاهرش بخلق سرش اینست که صاحب
ولایت مقامات عروج را ناتمام کرده نزول کرده است لاجرم نگرانی فوق دامنگیر اوست و صاحب
نبوت مقامات عروج را تمام کرده هبوط فرموده است لهذا بکلیه خود متوجه بدعوت خلق ست
بحق جل و علا فافهم فان هذه المعرفة الشریفة ما تکلم بها احد - فناء نفس در طرق دیگر مشائخ
بسلوک و ریاضات پیش از فناء قلب حاصل میکنند و در طریقه قدسیه نقشبندیه بعد فناء قلب
چراکه اینجا سلوک بعد از جذب ست و از کلام حضرت مجدد رضی الله عنه معلوم میشود که انچه از سلوک
و ریاضات دست میدهد صورت فناء نفس ست حقیقت فناء نفس در ولایت کبری و کمال آن
و فناء عناصر در کمالات نبوت ست -

ف سیر الی الله و فی الله

ف سیر من الله بالله

مکتوب چهارم به شیخ محمد قاضی کرانه در بیان علم حضوری و حصولی

و فوائد دیگر بسم الله الرحمن الرحیم نحمده والصلوة والسلام علی رسوله محمد وآله
واصحابه اجمعین - شریعت وفضیلت پناه مهربان دوستان سلمه ربه بعد از سلام سنت الاسلام
واضح باد که خط سامی در استفسار چند مسئله رسید جواب آن آنچه در عقل ناقص گذشته می نویسد
اصغا فرمایند که علم دو قسم ست علم حضوری وعلم حصولی - علم حصولی عبارت ست از حصول
صورة الشیء فی العقل یا صورت حاصله وبنا راین علم ومنشار آن بر مشاعر وحواس ست
نفس ناطقه محسوسات را بتوسط حواس ادراک میکند واز جزئیات کلیات را انتزاع مینماید قضایا
بهم رسانیده از صغری وکبری نتایج بر می آرد پس منشا این علم بر مشاعر وحواس ست وآنچه علم
بمغیبات بتوسط سمع حاصل میشود بیشتر از ان مبنی بر قیاس شاهد بر غائب ست مثلا عمارات
واشخاص مکه وبغداد را بعد از استماع اوضاع وکیفیات آن مشابه اوضاع وکیفیاتی که مشاهده
کرده است دانسته در می یابد وحکم بحسن وقبح آن میکند ولهذا حقتعالی در دنیا لذات وآلام
آفریده ونمود لذات وآلام اخری گردانید تا از مشاهده حاضر قیاس کرده جنت ونار را دریافته
وخوف وطمع بهم رسانیده امتثال اوامر وانتها از مناهی بجا آرند حاصل این کلام آنکه علم
حصولی منحصر ست بر آنچه محسوس باشد یا محسوس مثل باشد یا منتزع ومستفاد از محسوس باشد
ولهذا روح را که از ممکنات ومخلوقات ست بعلم حصولی نتوان دریافت قال الله تعالی
ویسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربی وما اوتیتم من العلم الا قلیلا
آری علم حضوری بروح متعلق میشود پس باید دانست که چون علم حصولی روح را بالکنه
در نمی یابد ذات وصفات باریتعالی را چگونه دریابد که بیچون وبیچگون ست وبی شبه وبی نمونه
هر چند اسما وصفات الهی از قرآن وحدیث دریافته میشود ولیکن کنه آن هرگز نتوان دریافت
چرا که سمع مخلوقات عبارت ست از قولی که حق تعالی در صماخ میرساند نفس ناطقه بیان قوت

استماع میکند همچنین بصر از خروج خطوط شعاعی از جسم و وصول آن بمبصر همچنین جمیع صفات او صفات الهی را با صفات ممکنات غیر از اشتراک اسمی مشارکتی نیست و مشابهتی در کنه و حقیقت نیست چنانچه حق تعالی سبحانه از ذات بیچون و بیمثل ست همچنین صفات او بیچون و بیمثل اند لیس کمثله شیء لا فی الذات و لا فی الصفات و لهذا در اسماء الهی توقیف شرط ست به هر اسم و صفت که حق تعالی خود را وصف کرده و تسمیه فرموده سوا آن اسم اگرچه در لغت بمعنی همان اسم باشد اطلاق روا نیست ازین بیان واضح گشت که معرفت حق تعالی و ذات او و صفات او بعلم حصولی ممکن نیست حصول صورة الشیء وقتی ممکن باشد که آن شیء را صورت باشد و لیس فلیس معرفت حق سبحانه تعالی بعلم حضوری یا علمی دیگر که فوق علم حضوری باشد جایز تا بآنکه واقع ست حق تعالی بعلم حضوری مدرک میشود اما درک آن ادراک هم علم حصولی نیست و لهذا صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه فرموده العجز عن درك الادراك ادراك و چون درک آن ادراک نباشد تقریر و بحث از آن محال ست و ممنوع و لهذا علی مرتضی رض فرموده البحث عن سر الذات اشراک ای برادر بدانید که علم ظاهر عبارت ست از علم حصولی که مستفاد ست از قرآن و حدیث و آن علمیست بشرائع و احکام از عبادات و معاملات و علم ست بمبدء و معاد و علم بتوحید باری تعالی و اتصاف او بصفات کمال و تنزه او از نقص و زوال بوجهی که علم حصولی بدان متعلق توان شد و واجب ست درین مقام عنان داری و توقف قال الله تعالی منه آیات محکمات هن ام الکتاب و اخر متشابهات فاما الذین فی قلوبهم زیغ فیتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة و ابتغاء تاویله و ما یعلم تاویله الا الله و الراسخون فی العلم یقولون آمنا به کل من عند ربنا حصه راسخان فی العلم درین مقام همین قدر ست که بگویند که آنچه مراد خدا است حق ست و دران گفتگو نکنند حق تعالی خبر داده الرحمن علی العرش استوی

وید الله فوق ایدیهم واینما تولوا فثم وجه الله باید دانست که مراد خدا حق ست تو معنی استوا و ید و وجه بر ما واضح نیست بلکه کیفیت سمع و بصر حقتعالے و علم و کلام وغیره بر ما واضح نیست ایمان باید آورد و تکلم درکنه آن نباید کرد و همچنین آنچه قران و حدیث بران ناطق ست از عذاب قبر و وزن اعمال و صراط وغیره کو در عقل ما گنجایش نکند ایمان باید آورد و در دریافت کیفیت آن نباید کوشید

نه هر جای مرکب توان تاختن — که جاها سپر باید انداختن

فرقهاء باطله مجسمیه و قدریه وغیره چون پیروی عقل و پیروی متشابهات کردند در ورطه ضلالت رفتند از قران ثابت ست

نکته خلقکم وما تعملون ازین معلوم میشود که خالق افعال عباد خداست و باوجود آن اسناد عمل به بندگان فرموده ایمان بران باید آورد و باید گفت لا جبر ولا تفویض بل امر بین امرین جبریه و قدریه پیروی عقل کرده در ورطه ضلالت افتادند این بحث از علم ظاهر رفت

اکنون علم باطن چیست بیان کرده میشود ای برادر حقتعالے میفرماید کریمه نحن اقرب الیه من حبل الورید نحن اقرب الیه منکم آیات دلالت دارند که حقتعالے از مخلوقات قریب ترست از انها با انها پس ایمان باید آورد که حقتعالے اقرب ست با خلق و اقربیت او با خلق نه اقربیت مکانی ست که مستلزم جسمیت ست بلکه اقربیت بے کیف که عقل را بدان راه نیست این اقربیت عام ست مومن و کافر دران شریک اند و یک قرب و اقربیت دیگرست که مخصوص بخواص بندگان خدا قال الله تعالے ان رحمة الله قریب من المحسنین و در حدیث صحیح قدسی آمده لا یزال عبدی یتقرب الی بالنوافل حتی احببته فاذا احببته کنت سمعه الذی یسمع به وبصره الذی یبصر به الحدیث این اقربیت را درجات غیر متناهی ست چنانچه لا یزال بران دلالت دارد قال الله تعالے وان الله لمع المحسنین وقال موسی ان معی ربی سیهدین وقال محمد صلی الله علیه وسلم

ف علم لدنی و عرفان

لاتحزن ان الله معنا این معیت واقربیت را در اصطلاح ولایت خوانند و این ولایت
که عبارت از اقربیت بی کیف ست مستلزم علم حضوری ست که بذات و صفات الٰهی متعلق
باشد و آنرا علم باطن و علم لدنی و عرفان گفته میشود وجه استلزام آنکه چون شخص را باذات خود
علم حضوریست که محتاج حصول صورت نیست و هیچگاه در آن غفلت را راه نیست بخلاف علم
حصولی که دائمی نباشد و غفلت از لوازم اوست پس بحق تعالے و صفات او که اقرب اندازه
وی بوی البته علم حضوری متعلق باشد ۔

سوال اگر اقربیت مستلزم علم حضوری باشد پس کفار هم در اقربیت عامه شریک اند گو از
اقربیت خاصه محروم اند پس باید که آنها را هم علم حضوری باشد ۔ **جواب** زنگ شرک و معاصی
مانع علم حضوری اوست که او با وجود اقربیت حق در حجاب غفلت از حق بعید ست حقتعالے میفرماید
فبعدا للقوم الظالمین مولوی روم میفرماید ؎ رو تو زنگار از رخ پاک کن ٭ بعد از ان
آن نور را ادراک کن ۔ **سوال** اسباب حصول ولایت و علم لدنی چیست ۔

ف [illegible]

جواب ولایت که عبارت از قرب و معیت ست ثمرهٔ محبت ست قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
المرء مع من احب متفق علیه و محبت از دو چیز بدست می آید یکی اجتبا که آنرا در اصطلاح صوفیه
جذب گویند یعنی محبت و کشش از جانب حق خواه بلا واسطه چنانچه انبیا را باشد یا بواسطه تاثیر نفس
شیخ کامل مکمل اعنی پیغمبر و نائب پیغمبر باشد دویم انابت که آنرا سلوک گویند یعنی زهد و ریاضت قوله تعالے

ف [illegible]

الله یجتبی الیه من یشاء و یهدی الیه من ینیب دلیل ست بر هر دو طریق جذب و سلوک و فضل
صحابه بر سائر امت دلیل ست بر آنکه صحبت شیخ کامل مکمل اقوی طرق وصول بحق قوله صلی الله علیه
وسلم اتبعونی یحببکم الله و قوله تعالے لا یزال عبدی یتقرب الی بالنوافل
حتی احببته دلیل ست بر آنکه اتباع رسول و نوافل موجب محبت ست و وسیله قرب غرضکه از ناشی

صحبت وصرف ہمت شیخ کامل مکمل واعمال صالحہ موافق تجویز شیخ حصول ولایت میشود

سوال فائدہ کہ مترتب بر حصول ولایت وعلم لدنی باشد چیست - جواب

قرب الہی وتعلق علم حضوری دائمی بمراتب ذات وصفات اعلی فوائدست دیگر فائدہ آنست

کہ اعمال صالحہ واتباع سنت بی اختیار مرغوب طبیعت او شود ومکروہات شرعی بالطبع مکروہ طبیعت

گردد وکلفت تکلیفات شرعی از وساقط گردد حق تعالے درحق صحابہ میفرماید ولکن اللہ

حبب الیکم الایمان وزینہ فی قلوبکم وکرہ الیکم الکفر والفسوق والعصیان

اولئک ھم الراشدون فضلا من اللہ ونعمۃ رسول اللہ فرمودہ صلی اللہ علیہ وسلم

لایومن احدکم حتی یکون ھواہ تبعا لما جئت بہ دیگر فائدہ آنست کہ ثواب اعمال او

زیادہ باشد دو رکعت نماز او بہتر از ہزار رکعت دیگران باشد رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ در حق

صحابہ لوان احدکم انفق مثل احد ذھبا ما بلغ مد احدھم ولا نصیفہ یعنی اگر دیگری

مثل جبل احد زر در راہ خدا خرچ نماید نرسد در ثواب یک سیر یا نیم سیر غلہ کہ کسی از اصحاب در راہ

خدا دادہ باشد ازین بیان واضح شد کہ در ظاہر شریعت وباطن تعاضد وتلازم ست ہر قدر کہ

شخص در استقامت بر شرع کوشش نماید در مراتب قرب وعلم باطن افزاید وہر قدر کہ در مراتب

قرب افزاید زیادت استقامت بر شریعت حاصل آید پس معلوم شد کہ آنچہ جہال میگویند

کہ علم باطن با علم ظاہر مخالفت دارد باطل وغلط ست ان اولیاؤہ الا المتقون ولکن

اکثرھم لا یعلمون سوال از تقریر سابق ظاہر شد کہ علم باطن علم حضوری ست

در بیان وتقریر نمی آید کہ آن فرع علم حصولی ست وحال ست در قیل وقال نمی آید بیت

این مدعیان در طلبش بیخبر اند + آنرا کہ خبر شد خبرش باز نیامد + پس جماعت اولیاء اللہ

کہ از حال ومقام خود خبر دادہ اند واز مراتب عروج وقرب ودنو وتدلی گفتگو کردہ اند درین باب

مثل فصوص و فتوحات تصنیفات کرده اند آنجا ست **جواب** اینهمه گفتگو از علم حصولیست نه حضوری و بنا این علوم بر کشف ست و کشف عبارت ست از مطالعه عالم مثال ـ

بدان ای برادر که مثل دیگرست و مثال دیگر مثل عبارت ست از انکه دو چیز از یک جنس باشند و این در بار یتعالے و صفات او محالست و مثال عبارت ست از انچه بیان مراد کند باد نی مشابهت چنانکه گفته شود که بادشاه مثل آفتاب ست که عالم از وی روشن میشود حالانکه هر دو از یک جنس نیستند پس باید دانست که در عالم مثال از واجب تا ممکن مادی مجرد هر یک متمثل میشود علیه السلام سالها حکی و سالهای بارش شخصے را که صورت گاو های لاغر و گاو های فربه بخواب دیده نشان داده بود و رسول کریم می مدینه را بصورت زنی سیاه رو دیده که از مدینه بجحفه رفته و رمضان را بصورت خوشرو دید پس حقتعالے حقتعالے میخواهد که مرتبه قرب و ترقی دران بر یکے از دوستان خود منکشف سازد او را بر عالم مثال صورت مثالی مرتبه از مراتب ظلال یا صفات یا ذات مینماید و صوفی ھمے بیند که صورت مثالی از جای خود سیر میکند تا وقتیکه از دائره امکان خالی شده بدائره ظلال صفات میرسد و خود را بظلے از ظلال رسیده می بیند که دران ظل داخل شده بعد از ان می بیند که همرنگ آن ظل میشود و خود را دران فانی و بوجود آن ظل باقی می بیند بعد از ان از ظل ترقی میکند و باصل آن میرسد و دران فانی و باقی میشود همچنین در ظلال های بسیار و صفات و اسماء بیشمار فنا و بقا حاصل میکند ازین حال مولوی روم خبر میدهد **بیت** هفت صد هفتاد قالب دیده ام + همچو سبزه بارها روئیده ام بعد چنین حال صوفی را متخیل میشود که وجود من و وجود سائر ممکنات خیال محض بوده است موجود حقیقی سوا ذات حقتعالے نیست پس کسیکه ازین جماعت در غلبه محبت در سکر و مستی ست میگوید انا الحق و سبحانی ما اعظم شانی و هر که ازین جماعه باوجود غلبه محبت از سعه حوصله مثل پیغمبران در صحو است میداند که بنده بنده است و خدا خدا است و انچه می بینم صورت مثالی ست که در عالم خیال می بینم

مصور
مثالی

سـه بجواب اندر مکر موشی شتر شد + فریق اول اصحاب وحدت وجود اند و فریق ثانی اصحاب وحدت شهود کسی از بزرگی پرسید که منصور حلاج انا الحق گفته و بایزید بسطامی سبحانی ما اعظم شانی گفته و سید المرسلین ما عبدناک حق عبادتک فرموده این تفاوت از کجاست آن بزرگ جواب داد که حوصله منصور و بایزید مثل کوزه بود که در اندک آب از خود رفته و حوصله سید الانبیا مثل دریا محیط بود با وجود وفور آب در مقام عبودیت متمکن ماند و هل من مزید گویان طالب مزید علم شد رب زدنی علما **سوال** از کمل اولیاء الله اکثر کلمات سرزده که ظاهر شرع مخالف آنست در حق آن کلمات و در حق آن بزرگان چه اعتقاد باید کرد۔ **جواب** اگر ممکن باشد آن کلمات را تاویل کرده بر محل صحیح فرود باید آورد و اگر ممکن نباشد و صاحب آن مقال از اهل سکر است او را معذور باید داشت کلام السکاری یطوی ولا یروی مولوی میفرماید **مثنوی**

چون پری غالب شود بر آدمی + گم بود از مرد وصف مردمی + ور پری این حال و این قانون بود + پس پری را کردگاری چون بود +

و اگر صاحب مقال از اهل صحو است بر قصور فهم خود حمل باید کرد چنانچه در کلام الله و کلام رسول متشابهات اند همچنین در کلام اولیاء الله هم متشابهات اند که عقل از ادراک آن قاصر است و چون دائره عبارت تنگ است و الفاظ در مقابله معانی که در اذهان عوام میتوان گنجید موضوع گشته و آن معنی که بر اولیا مکشوف میشوند برای آنها الفاظ موضوع نیستند ناچار باستعارات و مجازات تکلم میفرمایند و قرائن درست عوام نیستند ناچار بمعانی آن پی نمی برند هر کس که از آن معنی آشنائی دارد به مراد آن پی می برد حاصل آنکه انکار اولیاء الله نباید کرد و از غیرت الهی که در حق دوستان اوست باید ترسید که در حدیث قدسی آمده من عادی لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة دشمنی با اولیا دشمنی کردن است با خدا لیکن بر کلمات شان که مخالف شرع باشد اعتقاد نباید کرد حضرت شیخ الاسلام عبد الله انصاری

هراتی قدس سره میفرماید الهی اولیای خود را چه آفریدی که ظاهر شان سم قاتل ست و باطن شان تریاق نافع هرکه بر ظاهر شان پیچید بموت ابدی گرفتار شد و هرکه بباطن شان پی برد حیات ابدی یافت الهی اولیای خود را چه آفریدی که هرکه آنهارا شناخت ترا یافت و هرکه آنهارا نشناخت ترا نیافت مولوی روم میفرماید **مثنوی** کار پاکان را قیاس از خود مگیر * گرچه باشد در نوشتن شیر و شیر * در نیاید حال پخته هیچ خام * پس سخن کوتاه باید والسلام * **حضرت** قیوم ربانی قطب صمدانی مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه در حق شیخ اکبر محی الدین عربی قدس سره فرموده که منکر شیخ در خطر ست و معتقد کلمات شطحیه شیخ نیز در خطر شیخ را از اکابر اولیاء الله باید دانست و کلمات شطحیه شیخ را بر ظاهر آن فرود نباید آورد طریق اسلم اینست۔

ف قول حضرت مجدد رض در حق شیخ ابن عربی

نوشته بودند که در تفسیر قوله تعالی ثم دنا فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی اهل سنت و جماعت را اختلاف ست صوفیه بر قرب حقتعالی حمل میکنند و بیشتر ازان قرب جبرئیل میفهمند حیرانم چکنم تحقیق این امر نوشته بفرستند **صاحب من** باعتبار روایات حدیث و هم باعتبار عربیت قرب حقتعالی ازین آیه فهمیدن نزد فقیر راجح ترست اما باعتبار حدیث پس بغوی وغیره مفسران اصحاب حدیث روایت میکنند از انس بن مالک و ابن عباس که رئیس مفسران ست و از غیر شان من السلف قالوا دنا الجبار رب العزة فتدلی حتی کان منه صلی الله علیه وسلم قاب قوسین او ادنی اگرچه عائشه رضی الله عنها و بعضی مفسران این آیه را حمل میکنند بر قرب جبرئیل و منشاء قول این جماعه نیست مگر استبعاد دنو و تدلی و استواء در ذات حق سبحانه تعالی که این چیزها از خواص جسم ست و این استبعاد بیجاست لقوله تعالی منه آیات محکمات هن ام الکتاب واخر متشابهات در قرآن مجید چنین متشابهات بسیار اند الرحمن علی العرش استوی ویبقی وجه ربک ویدالله فوق ایدیهم ویاتیهم الله فی ظلل من الغمام۔

پس چرا این آیه را ہم از آن قبیل نمیدارند که بتاویلات رکیکه قائل میشوند واما من جهة العربیة پس بجهت آنکه سوق کلام آنست که حقتعالی میفرماید وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی علمه شدید القوی ذو مرة فاستوی وهو بالافق الاعلی ثم دنا فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی فاوحی الی عبده ما اوحی جمله علمه شدید القوی صفت ست بعد صفت وحی را وچون ہمه وحی بتوسط جبرئیل نیست بلکه بعضی بتوسط جبرئیل بود وبعضی بی توسط جبرئیل پس اگر شدید القوی جبرئیل مراد باشد بر ہر فرد وحی شدید القوی صادق نیاید ونیز قوله تعالی فاوحی الی عبده ما اوحی صریح ست که مراد از شدید القوی حق سبحانه است نه جبرئیل والا انتشار ضمائر لازم آید وآن در کلام فصحا مستنکر ست ونیز دنو وتدلی جبرئیل موجب کمال رسول کریم نمیشود که پیغمبر از جبرئیل افضل بود ونیز ہر کس که از دنو وتدلی جبرئیل مراد داشته پس گویا این آیه نزد او حکایت از ان واقع ست که رسول کریم جبرئیل را بر صورت اصلی او شمس صدر متصل جبل عرفات دیده بود وآن واقع حالی ست بجمله ان هو الا وحی یوحی ربط ندارد حالانکه جمله ثم دنی فتدلی که معطوف ست بر جمله علمه شدید القوی بسبب عطف صفت وحی نمیتواند شد پس ظاهر شد که مراد از دنو وتدلی قرب حق ست چنانچه مولوی روم میفرماید بیت

اتصالی بی تکیف بی قیاس ہست رب الناس را با جان ناس ٭ نوشته بودند

که صوفیه اذا زلزلت الارض زلزالها را بر نفس انسان فرود می آرند وکریمه صم بکم عمی فهم لا یرجعون والیوم نختم علی افواههم وتکلمنا ایدیهم وتشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون در حق منتهیان میگویند حالانکه در حق کفار ست صاحب من این گفتگو از من اعتبار ست نه تفسیر قران تفسیر قران ہمان است که مفسران گفته اند بر فن اعتبار اعتراض نیست فرموده شده خیار از عرب گفته الخیار عشرة بده ہم صوفی شنید واز ہوش رفت

چون بهوش آمد مردم از وی پرسیدند گفت اذا کان الجبار عشرة بدربهم تکلیف الشرار و شک
نیست که چنانچه بر کفار صادق ست که صم بکم عمی من الحق فهم لا یرجعون عن اباطیلهم
منهیان از غیر حق صم بکم عمی اند فهم لا یرجعون عنه تعالی الی غیره چنانچه اعضاء کفار بر آنها شهادت
خواهند داد که موجب تعذیب آنها خواهد بود اعضاء مومنان برای آنها شهادت خواهند داد که موجب
تکریم آنها باشد رسول کریم فرمود که تسبیح و تهلیل بعقد انامل بخوانید فانهن مستولات مستنطقات یوم
القیامة نوشته بودند که متکلمان میگویند الایمان لا یزید و لا ینقص و در حدیث وارد شده
الایمان بضع و سبعون شعبة افضلها قول لا اله الا الله و ادناها اماطة الاذی
عن الطریق تطبیق در ان چگونه باشد صاحب من چون رسول کریم ایمان را تفسیر
کرده بقوله علیه السلام ان تؤمن بالله و ملئکته و کتبه و رسله و الیوم الآخر و تؤمن
بالقدر خیره و شره و نیز از احادیث متواتر باجماع ثابت شده که اعمال داخل ایمان نیست
بمعنی آنکه اگر شخصی ایمان دارد و اعمال صالحه ندارد و مرتکب کبائرست انجام او بهشت ست لهذا
ابو حنیفه رحمه الله گفته الایمان لا یزید و لا ینقص یعنی نفس ایمان که عبارتست از اقرار باللسان
و اعتقاد جازم بقلب در ان زیادت و نقصان متصور نیست چراکه در اعتقاد اگر نوعی ریب و شک ست
ایمان نیست و اگر ریب و شک نیست جزم ست ایمان ست این حصر دائرست بین النفی و الاثبات
پس در آن زیادت و نقصان را گنجایش نیست لیکن چون از احادیث کثیره و از آیات قرآن زیادت
ایمان و نقصان مفهوم میشود قال الله تعالی الذین آمنوا زادتهم ایمانا و ازدادوا ایمانا
ایمانهم و ان الله لا یضیع ایمانکم و نحو ذلک لهذا شافعی رحمه الله و اکثر محدثین میگویند که الایمان
یزید و ینقص چنانچه امام بخاری هم در صحیح خود باب الایمان یزید و ینقص نوشته ست لیکن نزد
فقیر این نزاع گویا نزاعی ست لفظی چراکه فقط اقرار باللسان و تصدیق بالقلب نزد فریقین بالحق ست

از خلود فی النار و سبب دخول جنت ست و لو بعد التعذیب و زیادت نورانیت در ایمان و کثرت ثمرات مترتب
مترتب شدن بران باتفاق از اتیان اوامر و اجتناب مناهی ست پس نزاع لفظی شد و صوفیه علیه
میگویند که ایمان را صورت ست و حقیقت صورت ایمان همین اقرارست و تصدیق بالقلب و حلیه او
اعمال صالحه است و اجتناب از مکروهات شرعی و از فضول مباحات و حقیقت ایمان تصدیق ایمان
و اطمینان نفس ست و دلیل بر تصدیق و اطمینان نفس آنست که مقتضای شریعت مقتضای طبیعت گردد
حسن بصری رض که سر سلسله صوفیه کرام ست گفته که اگر شخصے را یقین باشد که درین سوراخ اژدها ست
پس محالست که آن شخص دران سوراخ انگشت گذارد و اگر شخصے انگشت در سوراخے نهاد پس معلوم شد
که اورا بر بودن مار در آن سوراخ یقین نیست پس معلوم شد که هر که گناه کبیره میکند اورا بر وعیدات
شرع یقین کلی نیست و هر کرا بر وعیدات شرع یقین نیست کافرست ایمان ندارد و چون از وجدان
دریافته میشود که با وجودیکه تفضل الهی بر شرایع و صدق رسول یقین قطعی ست و معهذا اصدور معصیت میشود
پس ازینجا دریافته میشود که جا بکه کفر باقی ست آن نفس ست که اماره است بالسوء هر چند حق سبحانه تعالی
بفضل عمیم خود اقرار زبان و تصدیق قلب برای دخول بهشت و نجات دوزخ مقرر فرموده و اینقدر ایمان
قبول نموده لیکن ایمان نفس هم مطلوب ست و بهان مراتب قرب منوط قال الله تعالی یا ایها الذین
آمنوا آمنوا بالله و رسوله ازین آیه مستفاد میشود که بعد ایمان ایمان دیگر مطلوب ست پس ایمان اول
ایمان قلب ست و ایمان ثانی ایمان نفس و قال سبحانه یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك
یعنی من غیره راضیة یعنی بکل ما ارا د مرضیة فادخلی فی عبادی یعنی فی الذین قال الله تعالی
فیهم لابلیس ان عبادی لیس لك علیهم سلطان وادخلی جنتی شاید که مراد ازین جنت
جنت باشد که در حدیث آمده ان فی الجنة جنة لیس فیها حور و لا قصور یتجلی فیها ربنا
ضاحکا چون نفس ایمان آرد و اسلم از شیطان صادق آید رزائل نفس از کبر و حسد و حقد بر طرف و ازجا

پاک گردد واگر نہ محاسبہ بر رذائل نفس باقیست قال اللہ تعالے ان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوہ یحاسبکم بہ اللہ فیغفر لمن یشاء و یعذب من یشاء در حدیث وارد شدہ واجماع امت بران است کہ معاصی کہ بجوارح تعلق دارد از ارادہ کردن حساب وعذاب نشود تا کہ صدور آن عمل نشود واز ارادہ کردن طاعت ثواب یابد واز عمل کردن آن دہ چند ثواب یابد پس مراد از ما تخفوہ فی انفسکم درین آیہ رذائل نفس ست واللہ اعلم **ای برادر** ایمان آوردن نفس بدون توجہ شیخ کامل مکمل صورت نہ بندد مولوی روم میفرماید **بیت** نفس رانکشد بغیر از ظل پیر + دامن آن نفس کش را سخت گیر + **نوشتہ بودند** کہ صوفیہ میگویند کہ اگر لا الہ الا اللہ بطور صوفیہ گفتہ شود در عاقبت سودمند خواہد بود **صاحب من** کسیکہ اگر باین معنی گفتہ باشد کہ مطلقاً سودمند نخواہد شد پس غلط گفتہ بلکہ ازین قول کفر لازم می آید واگر باین معنی گفتہ باشد کہ آنچہ صوفیہ آنرا سود بہبود خود دانستہ اند ازین محروم خواہند بود پس گنجایش دارد ایمان مجازی برای دخول جنت ست وایمان حقیقی برای وصول بخالق جنت فاین ہذا من ذلک لیکن ایمان مجازی ہم با حلیہ اعمال صالحہ اگر در گور بردہ شود غنیمت ست ے ہنیاً لارباب النعیم نعیمہا + وللعاشق المسکین ما یتجرع + **بیت** آسمان نسبت بعرش آمد فرود + ورنہ بس عالیست پیش خاک تود +

مکتوب بنجم بہ شیخ محمد قاضی مذکور بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ والصلوۃ علی رسولہ۔ **نوشتہ بودند** کہ بر بعضے کلمات صوفیہ اہل شرع تکفیر صوفیہ میکنند چنانچہ مولوی روم میفرماید **مثنوی** چونکہ بیرنگی اسیر رنگ شد + موسئی با موسئی در جنگ شد + چون بہ بیرنگی رسی کان داشتی + موسی و فرعون دارند آشتی + وہمچنین مولوی عبدالرحمن جامی میفرماید ے ہمسایہ وہمنشین وہمرہ ہمہ اوست + در دلق گدا واطلس شہ ہمہ اوست + درینچنین جا چہ اعتقاد باید کرد **مہربان من** مردم کہ تکفیر میکنند وبر مراد قائل اطلاع نیافتہ لب بطعن میکشایند بیجا میکنند اول مراد

قائل را باید فهمید بعد ازان حکم باید کرد اینچنین مقالات مبنی بر وحدت وجود ست که همه اوست میگویند همه ازوست ؎ در انجمن فرق و نهانخانهٔ جمع * بالله همه اوست ثم بالله همه اوست * باینمعنی نمیگویند که زید هم خداست و عمرو هم خداست نعوذ بالله منها و نه باینمعنی که حق تعالے بمنزلهٔ کلی طبعی ست و اشخاص ممکنات افراد وی اند این هر دو قول کفر صریح ست و انکار وجود حق تعالی نعوذ بالله منها بعض جهال کلام بزرگانرا بر معنیے باطله خود حمل کرده بالحاد میروند و بعضے زبان طعن بر بزرگان میکشایند و در حقیقت صوفیه وجودیه حقتعالی را بوجود حقیقی موجود میدانند سوای خدا کسی را موجود نمیدانند و عالمرا در مرتبه وهم میدانند لا اله الا الله لا موجود الا الله میگویند درینجا چند اعتراض وارد میشوند یکیے آنکه این مذهب سوفسطائیه است که حقائق موجوده محسوسه را موهومه گفته شود فرق در مذهب سوفسطائیه و درین مذهب چیست دوم آنکه استدلال بر وجوب واجب از وجود ممکنات کرده میشود و لهذا در کتب عقائد اول مسئله حقائق الاشیاء ثابتة می نویسند پس اگر عالم ممکنات موجود نباشد استدلال بر صانع فوت میشود سیوم آنکه کریمه ربنا ما خلقت هذا باطلا منافی این قول ست چرا که موهوم باطل و ناچیز ست چهارم آنکه بالفرض اگر عالم موهوم باشد و حق تعالے موجود پس همه اوست گفتن چگونه راست آید که اتحاد وجود با موهوم محال ست و معنی این ابیات و امثال آن چه باشد ــ جواب ازین اعتراضات آنست که فرق درمیان مذهب سوفسطائیه و درین مذهب آنست که سوفسطائیه عالم را موهوم و متوهم میگویند که منشا تحقق آن اصلا نیست و لهذا استدلال بر وجود صانع فوت میشود و صوفیه وحدت حقیقی یعنی وجود واجب را منشاء توهم کثرت که عبارت ست از عالم امکان میدانند چنانچه شعلهٔ جواله منشاء توهم دائره میگردد و چنانچه زید اگر در آئینه خانه رود و عکوس او در آئینه های رنگارنگ باشکال و الوان مختلفه ظاهر شود پس شک نیست که شعلهٔ و زید در خارج موجود اند و دائره و عکوس آئینه اصلا تحقق و ثبوتی ندارند و معهذا آن دائره و عکوس دلیل اند بر وجود زید ربنا ما خلقت هذا باطلا صادق ست

چراکه عالم را در مرتبهٔ وهم برای استدلال بر وجود خود پیدا ساخته ومعهذا صوفیه باستدلال کار ندارند
حاصل استدلال حصول علم حصولیست نه حضوری کسی بر وجود خود که آنرا علم حضوری متعلق ست محتاج
استدلال نیست مولوی روم میفرماید **مثنوی** آفتاب آمد دلیل آفتاب ✤ گر دلیلی بایدت
زو رومتاب ✤ پای استدلالیان چوبین بود ✤ پای چوبین سخت بی تمکین بود ✤ ازین جواب
همه اعتراضها مضمحل گشته - مگر اعتراض چهارم وجوابش آنکه همه اوست گفتن خالی از تجوز نیست
زیراکه چون تحقق دائره شعله و عکوس زید که در آئینه خانه ظاهر گشته اصلا نیست مگر همان شعله وزید
پس اگر آنرا بالمجاز عین زید گفته شود و عین شعله گفته شود هم گنجایش دارد واگر غیر گفته شود هم گنجایش
دارد که آن موجودست واین موهوم لیکن در غیر گفتن اثبات وجود مستقل متبادر میشود لهذا ازان تحاشی
مینمایند وبعینیة قائل شده اند واگرنه مراد آنها آن عینیه نیست که مستلزم کفر باشد نعوذ بالله منها
پس معنی بیت مولوی جامی رحمة الله علیه معلوم شد چگونه مراد مولوی جامی رحمة الله علیه آن نباشد
که معترض فهمیده است حالانکه خود مولوی میگوید ~ ز عرض ذات او و ز جوهر ✤ هر چه بندی
خیال ازان برترست ✤ ومعنی بیت مولوی رومی قدس سره آنست که وجود حقیقی که عین ذات حق
یاصفت او چون از بیرنگی خود اسیر رنگ شد یعنی در مرتبهٔ وهم بکثرت تعلق گرفت موسی با موسی
در جنگ شد یعنی از یکنوع افراد متعدده ومتکاثره برآمد موسی وعیسی ومحمد صلی الله علیهم از یک جنس اند
وهریک منشاء هدایت اند وباین احکام واحوال مختلفه دارند مراد در جنگ شدن همین تکثر واختلاف
~ چون به بیرنگی رسی کان داشتی ✤ موسی وفرعون دارند آشتی ✤ یعنی چون صوفی
در وقت مراقبه مستغرق مشاهده وجود حقیقی میشود و دران وقت موسی وفرعون هر دو از نظر او ساقط
میشوند و تعدد و تکثر مطرح نظر او نمیباشد ازان وقت خبر میدهد که موسی وفرعون دارند آشتی واز همچنین
حالت مولوی روم قدس سره خبر میدهد ~ علم حق با علم صوفی گم شود ✤ این سخن کی باور مردم شود

یعنی وقتیکه صوفی متوجه ذات بحت میشود درآن وقت صفات الهی هم منظر نمی باشد پس صادق آمد
که علم حق که صفتی از صفات حقیقیه حق ست وانفکاک او از ذات محال ست درآن وقت در علم صوفی
هم مطرح نمی باشد پس در علم صوفی گم شده نه در نفس الامر **سوال** ازین تقریر امکان صحت دعوی
صوفیه ظاهر شد لیکن دلیل برین دعوی چیست - **جواب** این جماعه برین دعوی هرچند استدلالات
مذکور کرده اند ودران کتب ورسائل نوشته اند لیکن درواقع دلیل اینها کشف ست لاغیر صوفیه
شهودیه میگویند که این جماعه که همه اوست میگویند در غلط افتاده اند ومنشاء غلط ایشان دو چیز ست
یکی سکر عشق ومقتضای عشق آنست که غیر محبوب از نظر محب مستور گردد وهر سو که مو بیند صورت
معشوق که در خیال او مستقر ست مشهود میگردد در عشق مجازی هم این صورت ظاهر میشود دوم
آنکه وجود ممکن در مقابله وجود واجب بمنزله لاشی ست ولهذا عقلا موجود را کلی مشکک میگویند عقلا بحکم
للممکن فی نفسه لیس وله من علته لیس ورسول کریم میفرماید اصدق القول قول لبید
الا کل شیء ما خلا الله باطل + یعنی عدم ذاتی اوست و وجود او مستعار ست از حق جل وعلا
پس وقتیکه بحکم قوله تعالی ان تؤدوا الامانات الی اهلها انسان تصور کند ویقین داند که وجود
ممکنات ذاتی شان نیست مستعار ست در وقت غلبه این تصور ممکن را البته از وجود خالی خواهد یافت
وخواهد گفت لا موجود الا الله چنانچه زید که برهنه بود وپارچه عاریت پوشیده است اگر آن پارچه را
بغیر نسبت کند ودرین ملاحظه استغراق نماید البته خود را برهنه خواهد دانست وچنانچه شخصی نظر خود
در آفتاب دوخته باشد البته روشنی چراغ در نظر او تاریک خواهد بود واین دید اقرب بصواب وموافق
بکتاب وسنت واجماع امت ست **سوال** فریق ثانی صوفیه که قائل وحدت شهود اند میگویند
که در خارج حقیقی غیر از واحد حقیقی هیچ موجود نیست وممکنات در خارج ظلی موجود ظلی موجود اند این
چه معنی دارد **جواب** این جماعه که عالم را ظل وعکس تعبیر میکنند بالمجاز میگفته ونیز آنچه

ایشان را در اثنای سیر و سلوک مشهود میشود و مقالات سکر ازان حکایت میکنند و چون منتهای کار میرسند
ازان تحاشی می نمایند و مستغفر می باشند که محمد صلی الله علیه وسلم را ظل نبود خالق محمد را چگونه ظل باشد
و نسبتی که در میان وجود واجبی و وجود ممکن متحقق ست لفظی حقیقی برای آن موضوع نیست ناچار
بالمجاز برای اظهار قوت و ضعف و اولویه و اولیه و ضد آن با صل و ظل تعبیر میکنند و میگویند که آنچه
در دید تو و شهود تو بگذرد آن غیر حق ست آنرا تحت لای نفی باید کرد و مقصود ورای آن باید جست
ست عکس وی آیینه ها نماید مروست ٭ ور نیابان بارگاه است ٭ غیر ازین پی نبرده اند که هست
ما للتراب و رب الارباب چون از عالم باطن اینقدر کلام کرده شد دیگر فائده گفته می شود باید دانست
که کشف کونیه و کرامت نه داخل ماهیت ولایت ست و نه از لوازم آن ماهیت ولایت همان حضور
بی کیف ست و لوازم آن اتباع شریعت و خرق عادت که بر ریاضت مترتب ست از جوکیه هم بظهور
می آید آری کشف الهی که عبارت ست از دیدن صور مثالیه در تجلیات و غیره مراتب ذات و صفات
در آیینه خیال خاصه اولیا الله ست مولوی روم مستغفر باید ٭ آن خیالاتی که دام اولیاست
عکس مهرویان بستان خداست ٭ لیکن خاصه شامله نیست اکثر اولیا را کشف الهی باشد و بعضی را
کشف تفصیلی باشد بعضی را اجمالی بسا اولیا باشند که از ولایت خود خبر نداشته باشند تا بدیگر
چه رسد صحابه کرام که باجماع اشرف و افضل اولیاء الله بودند که ولایت شان بنصوص قطعیه
ثابت گشته کسی ازانها بکشف الهی تکلم نکرده الا نادرا والله اعلم

مکتوب ششم نیز بشیخ محمد قاضی مذکور در بیان شریعت و طریقت و حقیقت

بسم الله الرحمن الرحیم و نحمده و الصلوة والسلام علی رسوله و آله و صحبه
شریعت و فضیلت پناه مهربان دوستان سلامت ـ بعد از سلام سنت الاسلام مطالعه
نمایند چند سوال نوشته بودند جواب بعضی ازانها از مکتوب سابق میتوان دریافت لیکن باز نوشته میشود

آنچه جهال میگویند که درمیان شریعت و طریقت و یا شریعت و حقیقت تضادست این از غلط فهمی
انهاست معنی شریعت و طریقت و حقیقت نفهمیده اند شریعت در لغت بمعنی راه ست لهذا
راه عام را شارع میگویند و در اصطلاح اهل اسلام شرع عبارت ست از جمیع ما جاء به النبی
صلی الله علیه وسلم که راهیست موصل بخدا و موصل بجنت و همین ست صراط مستقیم که حق تعالی
سوال کردن آن تعلیم فرموده بقوله تعالی اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت
علیهم و این راهیست که حقتعالی همه انبیا را به تمسک آن امر فرموده قال الله تعالی
شرع لکم من الدین ما وصی به نوحا والذی اوحینا الیک وما وصینا به ابراهیم
وموسی وعیسی ان اقیموا الدین ولا تتفرقوا فیه کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه
الله یجتبی الیه من یشاء ویهدی الیه من ینیب یعنی این شریعت که برای شما ای مسلمانان
مقرر کرده ایم و بر پیغمبر علیه السلام بدان وحی کرده ایم آن شریعت آنست که دین را درست کنید
و تفرق روا ندارید یعنی همت خود را یکسو دارید یعنی قبله توجه جز واحد لاشریک له نگردانید آنچه
امر کرده بدان امتثال نمائید و آنچه منع کرده از ان اجتناب کنید و در امور مباحه هر کاریکه کنید
برای خدا کنید و با هر که دوستی گزینید برای خدا و با هر که دشمنی گزینید برای خدا خوف و طمع بجز وی
از کسی نکنید عن ابی امامة رض قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من احب
لله وابغض لله واعطی لله ومنع لله استکمل الایمان رواه ابوداؤد وعن
انس رض قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یؤمن احدکم حتی اکون احب
الیه من ولده ووالده والناس اجمعین متفق علیه وعنه قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ثلث من کن فیه وجد بهن حلاوة الایمان من کان الله
ورسوله احب الیه مما سواهما ومن احب عبدا لا یحبه الا لله ومن کره ان یعود

فی الکفر بعد ان انقذہ اللہ منہ کما یکرہ ان یلقی فی النار متفق علیہ وقال اللہ تعالیٰ
قل ان کان اباؤکم وابناؤکم واخوانکم وازواجکم وعشیرتکم واموال اقترفتموھا
وتجارۃ تخشون کسادھا ومساکن ترضونہا احب الیکم من اللہ ورسولہ وجہاد فی سبیلہ
فتربصوا حتی یأتی اللہ بامرہٖ ازین آیۃ واحادیث معلوم میشود کہ مسلمان کامل وقتی شود
کہ غیر خدا دیگرے محبوب ومقصود ومنظور خاطر او نباشد ہمین معنی اقیموا الدین ولا تتفرقوا فیہ
کبر علی المشرکین ما تدعوھم الیہ ہست یعنی گران ست بر مشرکان انچہ بسوی آن
میخوانی تو ای محمد اینہا را یعنی قبلہ توجہ یکساختن بر مشرکان ثقیل ست پس کسیکہ غیر خدا میپرستند
از بت پرستان وآتش پرستان آنہا شرک جلی دارند وکسیکہ باوجود ایمان وتوحید قبلہ توجہ او واحد نیست
او نیز خالی از شرک خفی نیست واو را مومن کامل نتوان گفت اللہ یجتبی الیہ من یشاء و
یہدی الیہ من ینیب یعنی ہر کرا خدا میخواہد اجتبا میکند خواہ بلا واسطہ مثل انبیا یا بواسطہ انبیا ونائبان شان
وہدایت میکند خدا کسی راکہ رجوع می آرد بسوی او یعنی بجذب وسلوک این دولت ایمان حقیقی میسر میشود
ازین تقریر واضح میشود کہ شریعت محمدی کہ ہمان شریعت سائر انبیاست ہمانست کہ آنرا فقرا طلب
میکنند وحاصل میسازند وآنرا در اصطلاح حقیقت میگویند یعنی حقیقت شریعت نہ چیزی دیگر
کہ آنرا جہال ضد شریعت میدانند ازین واضح تر میگویم کہ شریعت عبارت ست از ما جاء بہ النبی
صلی اللہ علیہ وسلم وآن چہار چیز ست یکی اقرار کردن بزبان دویم اعتقاد بقلب بحقیت انچہ قرآن
وحدیث بدان ناطق ست سیوم تحسین اخلاق یعنی ازالہ اخلاق رزیلہ از کبر وحسد وحقد وجزع
وحرص وریا وسمعہ وبخل ومانند آن واتصاف باخلاق حمیدہ چون توبہ وزہد وتوکل وقناعت
وصبر وشکر ورضا ومانند آن۔ چہارم اعمال جوارح موافق کتاب وسنت کردن از امتثال اوامر
واجتناب مناہی اقرار بزبان فقط بدون این سہ چیز دیگر لاشی محض ست واین سہ دیگر کہ است

هر یک را صورت ست و حقیقت حقیقت اعتقاد آنست که از علم استدلال وارهد و بعلم حضوری
لایزالی برسد امیر المومنین علی مرتضی رضی الله عنه میفرماید لو کشف الغطاء لما ازددت
یقینا و ابو نور غفاری رضی الله عنه گفته اسهرت لیلی و اظمأت نهاری فکانی انظر الی
عرش الرحمن بارزاً تا که دربند استدلال ست همیشه با یونانیان و امثال شان در بحث و
جدال ست کاهی مغلوب و گاهی غالب و حقیقت اخلاق بعد فنای نفس دست دهد و اگرنه دعوی
محض ست علما رنما اخلاق سئیه را بد میدانند که آیات و احادیث بدان ناطق ست اما خود را
ازان پاک نمیکنند کبر مقتاً عند الله آن تقولوا ما لا تفعلون شخصے از اولیا ر عصر ابو علی
ابن سینا در مجلس خود گفت که ابن سینا ادب ندارد این سخن با بن سینا رسید ابن سینا کتابے
از تصانیف خود در بیان اخلاق و اداب نزد آن شیخ فرستاد و گفت من در باب اداب تصانیف
چنین میدارم شیخ گفت که من نگفته ام که ابن سینا ادب نداند بلکه گفته که ادب ندارد دانستن
چیزی دیگر ست و اتصاف بدان چیزی دیگر و حقیقت اعمال جوارح آنست که رسول کریم صلی الله
علیه وسلم فرموده ان تعبد ربک کانک تراه یعنی با دوام حضور و این بدون فنای قلب
میسر نشود پس حقیقت همان حقیقت شریعت ست لا غیر فقط اقرار بزبان کردن و تصدیق بالقلب
نمودن و فرائض بظاهر بجا آوردن و از محرمات معدودہ پرهیز کردن صورت شریعت ست و حقیقت
شریعت همانست که مذکور شد شریعت از هدایه و صحیح بخاری و امثال شان خارج نیست لیکن
از خواندن آن جز صورت بدست نمی آید و بحقیقت آن نمیرسد عقیده اهل سنت و جماعت که
افعال العباد مخلوقة لله تعالی اگر باین مسئله حق الیقین حاصل شود طمع و خوف از غیر خدا در دل
نگذرد و عقیده اهل سنت چنین ست و معتزله میگویند که افعال عباد مخلوق عباد اند لیکن عباد مخلوق
خدا اند پس مخلوق مخلوق مخلوق اند و لو بالواسطه عنه عوام الناس در مقام تعظیم سلاطین و امرا

ازین نسبت اعتزالی هم در غفلت اند سوال چون حقیقت حقیقت شریعت ست لاغیر پس معنی
قول صوفیه که میگویند کل حقیقة ردته الشریعة فهی زندقة چیست ۔

جواب در عالم مثال مراتب قرب الهی بصورت قرب مکانی متمثل میشوند چنانچه در مکتوب
سابق نوشته ام و رویت عالم مثال را آنرا صوفیه بکشف تعبیر میکنند از قبیل رویا در منام ست
ازانجا رسول فرموده صلی الله علیه وسلم الرؤیا الصالحة جزء من ستة واربعین جزءا
من النبوة واحیانا در مرآة خیال بسبب بعضے عوارض انکدار میشود لهذا در کشف غلط می افتد
وگاهے در فهم و تعبیر آن غلط می افتد لهذا اولیاء الله گفته اند که انچه بکشف معلوم شود آنرا بمعیار شرع
باید سنجید اگر موافق شرع ست قبول باید کرد وانچه مخالف شرع باشد آنرا رد باید کرد و زندقه
باید دانست وانچه شرع ازان ساکت باشد آنرا قبول باید کرد باحتمال غلط لهذا اولیاء الله کسی را
مرید میگیرند تا وقتیکه علم ظاهری نیاموزد تا در زندقه نیفتد و خلاف شرع اعتقاد نکند و نیز صورت
شریعت بدون علم ظاهر بدست نیاید و حقیقت بی صورت دست ندهد شریعت و حقیقت چون
روح و بدن ست بدن بی روح جماد ست و روح بی بدن بیکار چون بحقیقت شریعت رسد گفته شود
اولئک هم المؤمنون حقا لهم درجات عند ربهم ومغفرة ورزق کریم یعنی
برای ایشانست درجات قرب نزد خدا و مغفرت گناهان و رزق کریم در جنت رزق کریم آخر
سهم مذکور شد چون معنی شریعت و حقیقت دریافتی معنی طریقت دریاب طریقت در لغت نیز
راه را گویند و اینجا مراد راه تحصیل حقیقت ست بدان ای برادر رسول کریم صلی الله علیه وسلم
که برای هدایت خلق مبعوث شده بود عالم را بسیف و سنان و زبان و جنان و تاثیر نفس
شریف از باطل بسوی حق رهنمونی فرموده وبکریمه انک لتهدی الی صراط مستقیم مبشر
شده هرگاه شخصے مسلمان میشد در اول صحبت بقدر استعداد باطن آن کس بنور هدایت و

کمالات ولایت منور و مملو میشد چنانچه آئینه در مقابله آفتاب میشود و بعد ازان بقدر حوصله و استعداد
از کلام شریف استفاده علوم ظاهری مینمود و بعد ازان در صحبت شریف آنحضرت بسبب
ریاضتها از مهاجرت از اوطان و اهل و عیال و جهاد مع الکفار و بذل النفس و اموال و قیام لیالی
و صیام ایام ترقیات بعید میفرمودند کانوا رهبانا باللیل و فرسانا بالنهار در شان ایشانست
لهذا جمیع صحابه از سائر انام افضل آمدند بهترین اولیا هرچه ادنی از صحابه نرسد کسی از عبد الله
بن مبارک که از کبار تابعین است و از مجتهدان دین و کبار اولیاست پرسید که عمر بن عبد العزیز و اویس قرنی
بهتر باشند یا معاویه عبد الله گفت الغبار الذی دخل انف فرس معاویة خیر من
اویس القرنی و عمر المروانی و تفاضل درمیان صحابه باهم زیاده ازانست که تحریر توان کرد
لا یستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اعظم درجة من الذین
انفقوا من بعد وقاتلوا لا یستوی القاعدون من المومنین غیر اولی الضرر والمجاهدون
فی سبیل الله غرضکه صحابه کرام تماما هم جامع کمالات ظاهر و باطن بودند و بمرتبه بودند که کسی
بدان مرتبه نتوان رسید حضرت مجدد رضی الله تعالے عنه میفرمودند در قافله که اوست دائم
نرسم * این بس که رسد ز دور بانگ جرسم * بعد صحابه قرن ثانی از اصحاب کسب ظاهر
و باطن کردند و بر همان نهج استفاده مصاحبت و مکالمت از السنه و قلوب و نفوس شریفه
صحابه نمودند و همچنین در قرن ثالث لیکن تاثیر صحبت صحابه بتاثیر صحبت پیغمبر صلی الله علیه وسلم
نرسد و همچنین تاثیر صحبت تابعین بتاثیر صحبت صحابه نرسد بعد ازان تاثیر صحبت بسیر ضعیف شد
پس بعد قرون ثلثه بعضے از اکابر دین متکفل علوم ظاهری شدند و برای استنباط احکام شرعی
از قران و حدیث قواعد عربیه از صرف و نحو و معانی و بیان و امثال آن برای دریافت معانی
لغوی وضع نمودند و قواعد اصول مرتب ساخته تدوین علوم عقاید و فقه کردند و برخی از اکابر

دین از علوم ظاهر بقدر ضرور که فرض عین بود اکتفا کرده و فرض کفایه بعهده دیگران گذاشته و در آن تقلید قبول کرده و برای فائده و استفاده حقائق شریعت و کمالات باطن کمر همت بستند و برای آن قواعد مقرر نمودند و آنرا طریقت نام نهادند و آنهم مستنبط است از شرع و آن تقلیل طعام و تقلیل منام و تقلیل مخالطت با عوام و مصاحبت با ارباب قلوب زکیه و نفوس مرضیه و کثرت ذکر و دوری از خلق و اتباع سنت و ترک بدعت و اجتناب از فضول مباحات و مشتبهات و ترک مالایعنی قال الله تعالی واذکر اسم ربک وتبتل الیه تبتیلا رب المشرق والمغرب لا اله الا هو فاتخذه وکیلا و این امور که مذکور شده اند همه از احادیث نبوی ثابت اند قال رسول الله علیه السلام من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه وقال علیه السلام من احب کلامه من عمله قل کلامه الا فیما یعنیه العزلة خیر من جلیس السوء والجلیس الصالح خیر من العزلة وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم خیر مال المسلم الغنم تتبع بها شعف الجبال یفر بدینه من الفتن و در فضائل ذکر و اکثار آن احادیث بسیار اند قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اکثروا ذکر الله حتی یقولوا مجنون و چون از نصوص قطعیه ثابت ست افضل الذکر لا اله الا الله همین ذکر نفی و اثبات مروج طرق است خواه بجهر خواه بسر ارباب وحدت وجود معنی لا اله الا الله لا موجود الا الله ملحوظ میدارند تا وجود ماسوی الله که در واهمه مستقر شده است از نظر ساقط شود و وحدت حقیقی جلوه گر گردد و ارباب وحدت شهود لا مقصود الا الله ملحوظ میدارند تا نفی مقاصد نمایند و غیر از واحد حقیقی قبله توجه و مقصودی دیگر در سینه باقی نماند و میگویند که هر چه مقصود تست معبود تست چرا که عبادت عبارت ست از کمال تذلل و هر کس برای حصول مقصود در تذلل تام میشود پس تا که نفی مقاصد نکند توحید در عبادت صورت نه بندد **نوشته بودند** که نفس عنصر مولوی روم منبر ما بدست نفس اژدرهاست این کی مرده از غم ذالتی افسرده است + **صاحب من** این بیت در حق صوفیان نیست

درحق مدعیان کمال ست **نوشته بودند** کہ درمتقدمان صاحبان کمال اندک بودند و
درمتاخرین بسیار شدند **صاحب من** این سخن محض غلط ست صحابہ کلہم صاحب کمال بودند
و در قرن ثانی و ثالث بسیار و بعد ازان اندک و مختلط بودند قال اللہ تعالے والسابقون السابقون
اولئك المقربون جنات النعیم ثلة من الاولین وقلیل من الاخرین و اینہم غلطکہ درین زمانہ نسبت
بزمانہ سابق بیشتر اند لیکن اصحاب کمال ہمیشہ بودند و ہمیشہ باشند قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
لایزال من امتی امة قایمة بامر اللہ لا یضرھم من خذلھم ولا من خالفھم حتی یاتی امر اللہ
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مثل امتی کمثل الغیث لایدری اولھا خیرام آخرھا **نوشته بودند**
کہ مولوی روم میگوید ع آتش ست این بانگ نے ونیست باد ❊ مراد ازین آتش خصیت کہ افروزندہ
کدام ست **صاحب من** مراد از صوفی کامل ست کہ از مرآت نفس خود خالیست و بانگ نے
تاثیرات انفاس شریفہ اوست و آتش عشق ومحبت الٰہی ست و افروزندہ خداست جل وعلا ۔
نوشته بودند کہ میگویند کہ جہاد اکبر جہاد با نفس امارہ ست وکشتن او لازم ست و در کریمہ
لا تقتلوا انفسکم منع از قتل نفس ست **صاحب من** اینچنین سوال واہی نوشتن از شان
شما بعید ست وکشتن عبارت ست از ازالہ رذائل نفس ومتصف ساختن او بصفات حمیدہ گویا
آن نفس کہ صفات سبعی و بہیمی داشت رفت ونفسی دیگر متصف بصفات ملکی و رحمانی پدید آمد پس بنجا
لا تقتلوا انفسکم را ہیچ مناسبت و مخالفت بانفس البتہ جہاد اکبر ست رسول اللہ علیہ السلام چون
از غزوہ تبوک یا غزوہ دیگر باز آمد فرمود رجعنا من الجہاد الاصغر الی الجہاد الاکبر قال اللہ تعالے
وجاھدوا فی اللہ حق جہادہ مراد ہمین جہاد اکبر ست و قال اللہ تعالے ونھی النفس عن الھوی
فان الجنة ھی الماوی و اعدی عدوك نفسك التی بین جنبیك و در حدیث قدسی ست
عاد نفسك فانہا قامت لمعاداتی **نوشته بودند** در شاق گرفتن نفس تکلیف ست

و در شرع تکلیف نیست انچہ غلط در شرع تکلیف مالایطاق نیست لا یکلف الله نفسًا الا وسعہا
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کن فی الدنیا کانک غریب او کعابر سبیل وعد نفسک من اصحاب
القبور وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم الدنیا یوم ولنا فیها صوم عائشه رض میفرماید ما شبع
آل محمد من خبز الشعیر یومین متتابعین حتی قبض متفق علیه لیکن رہبانیت منع نباید کرد
رہبانیه مسنونه باید کرد رسول صلی الله علیه وسلم از گرسنگی سنگ بر شکم می بست و پاہای مبارک
از قیام اللیل متورم شده بودند مردم گفتند یا رسول الله قد غفر الله لک ما تقدم من ذنبک
وما تأخر فرمود افلا اکون عبدا شکورا **نوشته بودند** که چون درمیان علم ظاهر و باطن
تطابق و تعاضد ست صلب منصور و سلخ عین القضاة چرا بوقوع آمده **صاحب من** از بنوا قعه
قتل در مطابقت علم ظاهر و باطن خللی نمیشود چرا که انا الحق گفتن باتفاق علماء ظاهر و باطن کفر ست موجب
قتل بشرطیکه در حالت صحو و ہوشیاری گوید و حکایت از نفس خود کرده بگوید و اگر شخصے در حالت مستی و بیہوشی
اگرچه از خوردن خمر باشد که حرام قطعیست این کلمه بگوید کافر نمیشود و قتل او روا نیست کذا فی کتب الفقه
فکیف اذا کان السکر بامر مشروع بل بامر عزیز اعنی حب الله سبحانه پس علماء ظاهری که در آن وقت
بودند اگر میدانستند که این کس این سخن در بیہوشی میگوید و خبر از خود ندارد یا حکایتہ میگوید چنانچه کسی وقت تلاوت
قرآن بخواند انّنی انا الله لا اله الا انا و با وجود همین فتوے بقتل او روا و ندپس بنابر تعصب فتوی داده اند
پس مخالفت آن علماء صوری با علماء باطن دلیل بر مخالفت علم ظاهر و باطن نیست و اگر همین بر علماء ظاهر
آن زمان معلوم نبود و دانستند که این سخن باختیار این کس صادر شده است در آن صورت علماء ظاهر
معذور ندو ماجور که حمایت اسلام کردند ربنا لا تواخذنا ان نسینا او اخطانا و بعضے اکابر مثل جنید که
بران فتوے مہر کرده برای آن کرده که دانست که اگر من برین فتوے مہر نکنم عوام خواہند دانست
که فتوای علماء ظاہر باطل ست و در شرع این سخن گفتن جائز ست و در آن صورت در اسلام کار تمام خلل آید

وفتنۂ عظیم برعیرو قتل نفسی برای رفع فتنۂ عظیم مضائقہ ندارد الفتنۃ اشد من القتل نوشتہ بودند
کہ کدام چیز ست کہ آنرا حصول سکینۃ یعنی درویشان وفائدہ آن چیست بعد درازی کلام در مکتوب سابق
و درین مکتوب حاجت نوشتن جواب این فقرہ نیست مقصود ایشان خداست و محصول ایشان حقیقت
اسلام و حقیقت عبادت و مراتب قرب عند اللہ و کثرت ثواب در دار الجزا واللہ اعلم - چہ خوش رباعیست
عربی ؎ لیتک تحلو والحیوۃ مریرۃ ✦ ولیتک ترضی والانام غضاب ✦ لیت الذی بینی و بینک
عامر ✦ و بینی و بین العالمین خراب رباعی فارسی آنکس کہ ترا شناخت جانرا چکند ✦
فرزند و عیال و خانمانرا چکند ✦ دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی ✦ دیوانہ تو ہر دو جہانرا چکند ✦
خرق عادت را نزد اولیاء اللہ ہیچ قدر و مقدار نیست مثل حوز و موز لعب طفلان میدانند و آنرا باعث
منقصت خود و عیب میشمارند و میگویند الکرامۃ حیض الرجال باعث منقصت آن بود کہ درین
حظ نفس ست و موجب شہرت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بحسب امرء من الشر ان یشار الیہ
بالاصابع فی دینہ او دنیاہ و تحصیل حظ نفس در دنیا موجب نقصان اجر ست در آخرت قال اللہ تعالی
اذھبتم طیباتکم فی حیاتکم الدنیا رسول صلی اللہ علیہ وسلم بر بوریا خفتہ بود و نقش بوریا در پہلوی مبارک
ظاہر شد عمر رضی اللہ عنہ بگریست و بگفت یا رسول اللہ قیصر و کسری در آن نعمتہا و آنہا دشمنان خدا اند و تو
رسول اللہ باینحالت رسول فرمود فیم انت یا عمر اولئک قوم عجل اللہ طیباتھم فی حیاتھم الدنیا
من نمیخواہم کہ برادران خود رسم کہ انبیاء و رسل بودند آنہا بہمین حالت گذران کردہ اند ــ
صاحب من اظہار معجزات مر انبیا را ضرور ست کہ بر آنہا دعوت کفار واجب ست و کفار بدون معجزات
ایمان نمی آوردند و اولیا دعوت میکنند مومنان را برای استقامت بر شرع و تحصیل حقیقت آن انہا را
کرامت لازم باید کرامت از اولیا در بعضے احیان بمقتضای حال صادر میشود بے اختیار ایشان آنرا
مثل حیض زنان پوشیدہ میدارند و اکثر اولیا کہ ظہور کرامت از انہا بیشتر شدہ وقت مرگ حسرت کردند

چراکه ظهور این کرامت از ما شد و الله اعلم بالصواب۔

مکتوب هفتم بمولوی نعیم الله بهرایچی در تحقیق معنی قیومیت و شرح معنی عشق و محبت با فوائد دیگر

مولوی صاحب مشفق مهربان من سلامت۔ بعد از سلام سنت الاسلام و اشتیاق ملاقات بهجت آیات واضح رای باد الحمد لله که فقیر تا تحریر رقیمه بخیر و عافیت ست و احوال مستوجب شکر الهی حق سبحانه تعالے آن مشفق را سلامت و بر مسند ارشاد فیض گستر دارد فقیر ذات شریف را غنیمت میداند و دعا خیر میکند کثر الله امثالکم و بارک الله فی برکاتکم مبلغ مرسوله بخدمت بی بی صاحبه حضرت والده مرشد و بخدمت صاحبزادی عالی نسب صبیه شریفه حضرت شیخ گذرانیده شد در حق ایشان بسیار دعاها کردند خصوصاً حضرت صاحبزادی که هرگز توقع این فتوح نداشتند کسی از ارباب طریقه توفیق خدمت ایشان ندارد بلکه کم کسی از ایشان واز احوال ایشان واقف ست از همه بسیار خوش شدند و شکر الهی بجا آوردند **مشفق من** هر چند ایشان صحبت گرامی والد بزرگوار خود نیافته ده ساله عمر ایشان بود که آنحضرت رحلت فرموده بودند همشیره کلان ایشان صاحب کمالات سنیه بودند و مقامات و بشارات عالیه داشتند لیکن این نطفه پاک ست که ایشان هم غیر از نماز و تلاوت قرآن از دنیا و اهل دنیا هیچ کار ندارند و بسیار اخلاق حمیده دارند فقیر با آنچه میسر میشود خدمت ایشان میکند دیگر هیچ وجهی از معاش ندارند حق تعالے دوستان را قدرت توفیق دهد که خدمت ایشان سعادت دانند انشاء الله تعالے این نیاز شما بسیار قبول افتاده که اگر متوجه جناب حضرت شیخ قدس سره شده بنشینید گمان میدارم که از نوازش آنجناب حظ بردارند۔ **مشفق من** شوهر صاحبزادی برادرزاده حضرت شیخ قدس سره است روزی با این صاحبزادی بلادی منهو من بحمایت ایشان شوهر ایشان را بخشونت پیش آمدم همان شب حضرت ایشان را در خواب دیدم که مرا در بغل کردند و بر پیشانی من بوسه دادند بسیار مهربانی فرمودند۔ **آن مشفق** در مقام حقیقت محمدی

علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام متوجہ باشند خوب ست و در ہر مقام کہ قوت بہم رسد از رفعت معتبر ترست
حضرت نوح علیہ السلام از حضرت ابراہیم علیہ السلام در مقام خلت رفعت دارند لیکن چون
قوت در آن مقام حضرت ابراہیم راست ایشان را افضل میگویند و خلیل اللہ لقب یافتند حقتعالے
میفرماید وتلک حجتنا اتینٰھا ابراھیم علی قومہ نرفع درجٰت من نشاء ان ربک حکیم
علیم ووھبنا لہ اسحٰق ویعقوب کلا ھدینا ونوحا ھدینا من قبل ہدایت نوح علیہ السلام را حقتعالے
منت بر ابراہیم شمردہ از ینجا مفسران میگویند کہ چنانچہ فضل اولاد موجب منت و احسان بر پدر میشود
فضل آبا ہم ہمین حکم دارد **مشفق من** اگر در حقیقت احمدی متوجہ بودہ باشند مضائقہ ندارد مبارک
بلغکم اللہ اقصی مدارج قربہ وما ذلک علی اللہ بعزیز از مقام قیومیت استفسار فرمودہ بودند۔
مشفق من عالم تمامہا ظلال دائرہ صفات اوتعالے ست وظل را وجود و قیام نیست مگر باصل
خود قیام عالم بظلال ست و قیام ظلال بصفات ست کہ اصول شان ست و قیام صفات بشیونات ست
و قیام شیونات بذات بحت پس عالم ذات نیست آنچہ ہست ظہور صفات ست در مظاہر مختلفہ و مراد از آنچہ صوفیہ
میگویند العالم اعراض مجتمعہ فی عین واحد ہمین ست چون ظلال را وجود مستقل نیست لہذا
باعراض تعبیر کردہ اند بالمجاز و از ہمین مولوی روم میفرماید **بیت** او چو جان ست و جہان چون کالبد
کالبد از وی پذیرد آلبد + اینہمہ گفتگو از تنگی عبارت ست و در حدیث مدصفات الٰہی قیم السمٰوات
والارض ومن فیہن آمدہ و کنایہ از ینجاست قولہ تعالے ق والقران المجید الکلام کہ رمزی از قیومیت
حق تعالے باشد یعنی قیام جمیع اشیا بحضرت ذات ست تعالت قسم بقران مجید و کفار ازین معنی اطلاع
ندارند کہ بل عجبوا ان جاءھم منذر منھم بلکہ از اعتقاد آن در گذشتہ تعجب میکنند انکہ من رسول
از جنس انسان ای برادر حق تعالے بعضے بندگان خود را کہ بمحض فضل خود بطفیل سرور کائنات
بمرتبہ کمالات نبوت میرساند و اورا از ذات بحت مناسبت می بخشد و تجلیات ذاتی بروی فیضان

مینماید آنزمان اوراذاتی موہوب عطا میفرماید کہ قیام وجود و توابع وجود این کس بآن ذات موہوب میباشد و قیام ذات موہوبش بذات واہب الوجود و مرکز کمالات نبوت کمالات رسالت و مرکز کمالات رسالت کمالات اولو العزم مرکز کمالات اولی العزم قیام قیومیت بآن مقام اخص الخواص را ہم رسائی نیست الا ماشاء اللہ پس اگر شخصے را حق تعالے بآن دولت سرفراز فرماید در آنوقت قیام تمام عالم کہ حکم اعراض وارند بذات موہوب او میباشد و قیام ذات او بذات حق جل وعلا ہر کس را کہ حق تعالے این دولت میسر فرماید حسنات اہل السموات والارض گویا ہمہ اجزاء و اعراض حسنات او میشوند ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم ٥ آنکس کہ سر حقیقتش باور شد + او بہتر از سپہر پہناور شد + ملا گوید کہ رفت احمد بفلک + سرمد گوید فلک باحمد در شد + صلی اللہ علیہ وسلم

قلمی فرمودہ بودند کہ چند کلمہ وعظ و نصیحت باید نوشت مشفق من ہر چند از نوشتن وعظ خجالت می آید و تازیانہ قولہ تعالے اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسکم وانتم تتلون الکتاب افلا تعقلون وقولہ تعالے یا ایہا الذین امنوا لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند اللہ ان تقولوا ما لا تفعلون ازان یاد بسیار دلیکن نظر برینکہ مقصود این آیات امتناع از امر معروف وانتہار منکر نیست بنابر امتثال امر شما نوشتہ میشود ٥ گر مانمی سیم تو شنا یدبرسی۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم ای برادر بادشاہ و فقیر و عطار و کناس ہمہ بنی آدم از یک جنس ہستند باوجود این اگر بادشاہی عظیم الشان کثیر العطایا والاحسان منبع القہرمان فقیری را بسوی خود بخواند و را مستوجب انعام و احسان و قرب منزلت و رفع شان فرماید و آن فقیر ازان بادشاہ رو گردانیدہ صحبت کناسی نجس اختیار کند آن فقیر را چہ باید گفت علاوہ برین در صورتیکہ در حضور چنین بادشاہ اگر بسوی او نشست وادہ باکناس اختلاط نماید تکبر و قہرمان سلطانی البتہ مقتضی قتل آن نادان فقیر باشد پس برین قیاس باید کرد کہ رب العالمین بآن صفات جلال وجمال عظمت

و کبریا بنده را بسوی خود میخواند و میفرماید من تقرب الی شبراً تقربت الیه ذراعاً و محبوب خود را
برسالت فرستاده او را بسوی خود میخواند و بنعمتهای بهشت و سر همه نعمتها دیدار خود متوقع میسازد و بسخط
عذاب و دوزخ و زقوم وعید میکند و این ناکس از قرب منزلت او روگردانیده به دنیا ردی و شهوات
آن متوجه میشود و میداند که او تعالی حاضر و ناظر است هیچگاه هیچ چیز بروی مخفی نیست کمال بیحیائی
و بیمروتی ست نقل ست که زنی پرده نشین پیش قاضی آمد و فریاد کرد که شوهر من زنی دیگر میخواهد او را
ازان باز دارند قاضی گفت که او را ازان منع نمیرسد حق تعالی میفرماید فانکحوا ما طاب لکم من النساء
مثنی و ثلاث و رباع آن زن گفت که ای قاضی اگر پرده عصمت و حجاب حیا مانع نبودی حسن و جمال
خود را بر تو ظاهر میکردم و انصاف میخواستم که شخصی را که مثل من مصاحب دلربا میسر شد از من بگرداند
و بدیگری پردازد او را چگونه روا باشد اتفاقاً در آن مجلس صاحبدلی نشسته بود نعره زد و بیهوش شد
و افتاد چون بعد دیر بافاقت آمد حالش پرسیدند گفت وقتیکه این زن سخن گفته هاتف ندا داد که ای ضعیف
این حسنی که دارد چنین میگوید ما را اگر حجاب عصمت و کبریا مانع نبودی جمال خود ظاهر کرده انصاف
میخواستیم که کسی که مصاحبت مثل من ممکن باشد ازان در گذشته بکسان نالائق و نامور لا طائل
مشغول شود او را چه باید گفت ~ و من مثلی و این یکون مثلی ؛ و لیس یکون فاطلبنی
تجدنی ؛ انسان اگر حق تعالی را متصف بصفات از عظمت و جلال و جمال داند و خیال کند
که حق تعالی سمیع و بصیر و علیم ست و این وهم بروی غالب و مستولی شود یقین ست که خوف و خشیت
بروی غالب شود و یقین ست که از نا مرضیات او احتراز نماید و طاعت او بکوشد و چون داند که
حق تعالی رضیان باو دوست میدارد او را با خدا محبت پیدا آید و در طاعت و عبادت او متلذذ
شود و بحکم المرء مع من احب معیت دریابد و از معیت و اقربیت بذات بحبت رسد لهذا حضرت
شیخ بمریدان هفت مراقبه شش شب ارشاد میفرمودند اول مراقبه ذات مستجمع جمیع صفات

کمال از جلال وجمال ورحمت ونعمت وغیرآن باجمال بعدازان که این ملاحظه بروی مستولی
میشد وحق تعالی باعظمت وکبریا وجمال وجلال دردل او متمکن میگردید انگاه بار **دویم** مراقبه
ان اللّٰه علی کل شئ علیم میفرمودند وچون صوفی مشق این ملاحظه میکرد واین دید بروی مستولی
میشد بار **سیوم** مراقبه انه سمیع بصیر ارشاد میکردند که حق تعالی حاضر وناظرست چون
این دید بروی غالب میشد **چهارم** مراقبه معیت میفرمودند وهو معکم اینما کنتم که ملاحظه
معیت بیچون نماید چون این دید بروی غالب میشد بار **پنجم** مراقبه اقربیت ولالت میفرمودند
نحن اقرب الیه من حبل الورید چون ملاحظه اقربیت بکمال میرسید بار **ششم** مراقبه محبت
ارشاد میفرمودند حق تعالی میفرماید یحبهم ویحبونه شخصی که بروی این دید منکشف شود که ما را
دوست میدارد وبینک او را محبت با خدا حاصل خواهد شد پس بعد طی اینهمه مراتب ومشق آن همه
مراقبات **مراقبه ذات بحت** میفرمودند مراقبه اول در دایره امکان است ودر اول
ولایت صغری وبعد فنای قلب در ولایت صغری مراقبه معیت ست ودر دایره اولی از ولایت کبری
پیش از فنای نفس مراقبه اقربیت ست وبعد فنای نفس در دایره ولایت کبری وعلیا مراقبه محبت ست
که نفس مطمئنه راضی ومرضی ومحب ومحبوب گشته ودر کمالات نبوت ملاحظه صفات از نظر ساقط میشود
وذات بحت ملحوظ میباشد اینهمه گفتگو برای ارباب علم وبصیرت ست این کلام طویل که بقلم آمده مستفاد
از حضرات مشایخ ست ورسول کریم صلی اللّٰه علیه وسلم در حدیث جبرئیل علیه السلام بدان اشاره
فرموده در جواب ما الاحسان قال ان تعبد ربک کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک کافی ست
یعنی بیان ارباب علم وبصیرت ست که هر کس را که نسبت جهلی باشد ملاحظه فهو یراک کافیست یعنی
بر هر کس که این دید مستولی باشد که حق تعالی بر من حاضر وناظر ست او از محسنین ست از عبادت
متلذذ واز معصیت محترز خواهد بود واللّٰه اعلم یکی از دوستان بفقیر نوشته که اکثر اولیاء اللّٰه عشق را

اعلی مراتب حب نوشته اند وبسیار مدح وثنا عشق نوشته اند و امام محمد غزالی رح گونه هجو عشق کرده
وحب را بر عشق ترجیح داده وبعضے پنج مرتبه گفته اند الفت ومودت ومحبت وعشق وشغفت تعریف
حب وعشق وتحقیق درینباب انچه نزد صاحب باشد بنویسند فقیر در جواب آن خطی که نوشته بود نقل آن
بخدمت سامی هم فرستاده شد اگر پسند افتد منظور فرمایند بسم الله الرحمن الرحیم
از حب وعشق نوشته بودند صاحب من معنی حب در تفسیر قوله تعالے ان کنتم تحبون الله
فاتبعونی یحببکم الله امام محی السنه بغوی نوشته که حب المومنین لله اتباعهم امره وایثارهم
طاعته وابتغاؤهم مرضاته وحب الله للمومنین ثناؤه علیهم وثوابه لهم ودر حقیقت این تعریف
محبت نیست بلکه مقتضای محبت ست ودر تفسیر بیضاوی گفته ان المحبة میل النفس الی الشی
بکمال ادراک فیه بحیث یحملها علی ما یقربه الیه ودر حقیقت این تعریف محبت صفاتی ست
تعریف محبت ذاتی نیست ونزد فقیر حب عبارت ست از اشتغال قلب محب بمحبوب بقسمی که باز دارد
دل را از توجه بسوی غیر او وچاره نباشد دل را از توجه دوام بسوی او وهو المعنی من قولهم العشق نار تحرق
ماسوی المحبوب یعنی یقطع عن قلبه التوجه الی غیر المحبوب فیجعله نسیاً منسیاً کان لم یکن فی
الوجود غیر محبوبه حتی یسقط عن نظر بصیرته نفسه کما لا یری غیره این تعریف محبت بنده است
وحق تعالی از قلب واشتغال قلب منزه ست پس محبت حق تعالی عبارت ست از انس سانح
که مقتضی باشد جذب بنده را بجناب خود ونگذارد که متوجه بسوی غیر او شود پس محبت بنده فرع محبت
خداست ولهذا حق تعالے میفرماید یحبهم ویحبونه محبت خود را بر محبت بنده مقدم کرده ولفظ
عشق در کلام خدا نیامده است ودر کلام رسول الله صلی الله علیه وسلم کمتر آمده در کلام الله۔
والذین آمنوا اشد حبا لله آمده واشد حبا لله عبارت ست از افراط محبت وعشق هم در لغت
افراط حب را می گویند کذا فی القاموس باین اعتبار میتوان گفت که ذکر عشق در قرآن آمده است لیکن

در زعم فقیر اگر در فرط محبت بر عقل غالب آید و عقل و حواس را بیکار سازد آن فرط محبت را عشق گویند نه مطلق فرط محبت را پس سکر و مستی در عشق لازم ست و این از تنگی حوصله است و اگر حوصله وسیع و استعداد شخص عالی باشد هر قدر که محبت زیاده تر افراط کند عقل بجای خود باشد و حواس بیکار نشود و لهذا بر حق سبحانه تعالی یحبهم صادق می آید و ودود از اسمای الهی ست که بمعنی محب ست و عاشق گفتن بر وی تعالی صادق نمی آید چرا که محال ست که محبت و دیگر صفات الهی را بیکار سازد و لا یغنیه شان عن شان و نیز انبیا و اصحاب کرام و ائمه اهل سنت و بعضی از اولیاء امت که حوصله آنها وسیع و استعداد شان بس عالی ست محبت آنها اگرچه اشد و قوی ست لیکن عقل و حواس آنها را بهم نمی سازد و سکر دامنگیر شان نمیگردد و منصور بیچاره از تنگی حوصله بخود گشت و انا الحق گفت و سرور عالم صلی الله علیه وسلم غیر از سبحانك ما عرفناك حق معرفتك و ما عبدناك حق عبادتك لب نکشود و لهذا انبیا علیهم السلام بخلیل الله و نجی الله و حبیب الله موسوم گشتند و بعاشق الله موسوم نشدند مگر اولیاء الله مدح و ستایش عشق میفرمایند و عشق را مرتبهٔ اعلی از حب میگویند بجاست که عشق عبارت از فرط محبت ست و فرط محبت الهی از نفس محبت اولی و اعلی ست و لهذا حضرت مولوی روم میفرماید **مثنوی** هرچه گویم عشق از آن برتر بود * عشق امیر المؤمنین حیدر بود * و آنچه امام حجة الاسلام محمد غزالی رحمة الله علیه چندان تعریف و مدح آن نکرده و گونه هیچ از مقوله او مفهوم میگردد دور آن مقام نظر او بر سکر ست که از لوازم عشق ست از تنگی حوصله خبر میدهد و فرط محبت خدا سراسر ممدوح و محمود است لیکن اگر با صحو باشد از عشق بهتر باشد **مستغفا** در راه خدا جمله ادب باید بود * تا جان باقیست در طلب باید بود * دریا دریا اگر کرامت نوشند کم باید کرد و خشک لب باید بود * مقتضای فرط محبت آنست که امتثال امر خدا بر مقتضای طبیعت خود مقدم دارند بغوی در معالم التنزیل از سعید بن جبیر روایت کرده که حق تعالی روز قیامت

بتان را در دوزخ اندازد و کفار را فرماید که اینها محبوب و معبود شما بودند شما همراه شان در دوزخ
بروید آنها از بتان بیزاری ظاهر کنند و رفتن در دوزخ قبول نکنند آنزمان حق تعالی مومنان کامل
را بفرماید که هان شما در دوزخ خود را بیندازید آنها بمجرد حکم خود را در دوزخ اندازند و دوزخ بر آنها برد
و سلام باشد. و منادی آواز کند والذین امنوا اشد حبا لله و کافران باکراه در دوزخ انداخته شوند
لیکن اگر با فرط محبت سکر و مستی باشد خوف عذاب و طمع ثواب درمیان نمیماند و لهذا منقول ست که
رابعه بصریه در دستی آب و در دستی آتش گرفته میرفت پرسیدندش که کجا میروی گفت میخواهم که دوزخ را
ازین آب سرد کنم و بهشت را ازین آتش بسوزانم تا مردم عبادت خدا بخوف دوزخ و طمع بهشت نکنند
بلکه خالصا لله عبادت کنند و جناب انبیا علیهم السلام اگرچه فرط محبت داشتند رابعه بیچاره ازان بوی
نشنیده بود و با آن همه هرگاه که رسول صلی الله علیه وسلم در قرأت قرآن بر آیت عذاب گذشتی
تعوذ میفرمود هرگاه بر آیت رحمت و وعده میرسیدی سوال میکرد و حق تعالی مدح مسلمانان میفرماید
کریمه تتجافی جنوبهم عن المضاجع یدعون ربهم خوفا و طمعا و مما رزقناهم ینفقون پس تفاوت
مرتبه فریقین در روایت سعید بن جبیر ست شخصی که سکران و مست باشد و برای امتثال امر خدا خود را در
دوزخ اندازد و دوزخ و عذاب در خاطر او محو و فراموش باشد و خائف نبود چندان دشوار نیست
و شخصی هوشیار ست و عذاب دوزخ را میداند و خائف و ترسان ست و باوجود آن بنابر امتثال امر
محبوب خود خود را در دوزخ اندازد عجب کاریست بقول ریختہ گو ؎ تک تیغ تلے کہہ تو ستم گو کہ سر
دہر دے ٭ پیارے یہ ہمین سے ہو ہر کاری دہر مرد ٭ و شغاف نام چیزی ست که غلاف دل ست
و قوله تعالی قد شغفها حبا ضمیر مرفوع شغف راجع ست بسوی یوسف و حبا تمیز ست از تشبیه
یعنی قد شغف حب یوسف زلیخا یعنی محبت یوسف شغاف قلب زلیخا را دریده اندرون قلب
او متمکن شده مثل طاب زید علما یعنی طاب علم زید لیکن درین ابهام نسبت و تمیز مبالغه است،

پس شغف مرتبه از مراتب محبت نیست و آنچه کسی تعلق خاطر را بیخ نام نهاده باشد اصطلاح ست
و لا مشاحة فی الاصطلاح و در حقیقت محبت را مراتب بسیارست منحصر در بیخ نیست ـ

مسئله لعن یزید

مکتوب هشتم بعزیزی از سادات در باب تجویز لعن بر یزید

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین وصلی الله تعالی علی خیر خلقه
محمد و آله و اصحابه اجمعین در باب طعن یزید علماء اهل سنت و جماعت را سه قول ست امام اعظم
ابو حنیفه کوفی رحمة الله علیه در فقه اکبر ازان منع کرده و امام احمد بن حنبل رح و اکثر محققین مثل ابن جوزی
آنرا جائز داشته و ملا سعد الدین تفتازانی رح در شرح عقاید نسفی بهمین قول رفته و جماعتی درین
ماده نظر بر ادله فریقین سکوت نموده اند و در لعن البته اضاعت وقت و اشتغال ست بی فائده
وجه قول حضرت امام اعظم آنست که امام احمد بن حنبل و بخاری از ابن عمر روایت کرده که رسول صلی الله
علیه وسلم را شنیدم که میگفت اللهم العن فلانا وفی روایة عنه اللهم العن ابا سفیان اللهم
العن الحارث بن هشام اللهم العن سهیل ابن عمرو اللهم العن صفوان بن امیة نزلت
لیس لك من الامر شیء او یتوب علیهم او یعذبهم فانهم ظالمون قال البخاری فتیب
علیهم کلهم وروی البخاری عن ابی هریرة رضه وجه استدلال آنکه حق تعالی رسول خود را از لعن
کفار منع کرده فرموده که درین کار سخن گفتن و بد دعا کردن نمیرسد اختیار مر خدا راست اگر خدا خواهد اینها
اسلام آرند و توبه شان قبول کند و اگر خواهد بر کفر مصر دارد و آنها را عذاب کند بجهت آنکه اینها ظالمان
اند و در بعضی روایات مسلم آمده که رعل و ذکوان اهل بیر معونه چون ازان سرور غدر کردند و منذر بن عمرو
انصاری وغیره هفتاد کس را از قراء صحابه رضی الله عنهم اجمعین قتل کردند آنحضرت صلی الله علیه
وسلم را سخت غم و الم گردید و بر اینها لعن میکرد آن زمان این آیه نازل گشته و از لعن ممنوع شده و در ست
که جبرئیل علیه السلام نزول فرموده گفت یا محمد صلی الله علیه وسلم ان الله ما بعثك لعانا ولا سبابا انما

بعثناك رحمة ليس لك من الامر شيء الآية يعني ترا حق تعالی برای لعن و سب نفرستاده است برای رحمت
فرستاده است و در نهج البلاغة که اصح کتب روافض است مرویست که چون امیر المومنین از اصحاب خود
شنید که اهل شام را لعنت میکنند فرمود انی اکره ان تكونوا سبابين یعنی من مکروه میدارم که شما سب
کنندگان باشید وجه قول جواز لعن آنست که ابن جوزی روایت کرده که قاضی ابو یعلی در کتاب خود
معتمد الاصول بسند خود از صالح بن احمد بن حنبل روایت کرده که گفتم پدر خود را که ای پدر مردم گمان میبرند
که ما مردم یزید را دوست میداریم احمد رض گفت که ای پسر کسیکه ایمان بخدا و رسول داشته باشد او را
دوستی یزید چگونه روا باشد و چرا لعنت نکرده شود بر کسیکه خدا بر وی در کتاب خود لعنت کرده گفتم در قرآن
کجا بر یزید لعنت کرده است احمد گفت فهل عسيتم ان توليتم ان تفسدوا في الارض وتقطعوا
ارحامكم اولئك الذين لعنهم الله فاصمهم واعمى ابصارهم یعنی قریب ست که روگردانی کنید
شما ای مردم و فساد کنید در زمین و قطع ارحام کنید آنها که چنین کنند لعن کند آنها را خدا و کر کند گوشهای
شان را از شنیدن حق و چشمهای ایشان را کور کند از دیدن حق امام بغوی گفته که مسیب بن شریک
و فراء نحوی معنی این آیه چنین گفته اند که قریب است که روگردانی کرده شوید شما بر مردم یعنی سلطنت یابید
و فساد کنید در زمین بظلم و قطع ارحام کنید و گفته که این آیه در بنی هاشم و بنی امیه نازل شده یعنی مروانیان
و عباسیان که در سلطنت خود ظلمها کردند و فساد نمودند و قراءة امیر المومنین علی رض موید این تاویل است
که میخواندند ان توليتم بضم تا و واو و کسر لام مبنی للمفعول یعنی ان توليتم يا ايها الناس ولاة
جائرة خرجتم معهم في الفتنة وحاربتموهم اولئك الذين لعنهم الله فاصمهم واعمى ابصارهم
یعنی ای مردم وقتیکه بر شما پادشاهان ظالم باشند قریب ست که شما همراه شان در فتنه و فساد بر آئید و جنگ
آنها کنید آنها باشند که لعنت خدا بر آنها باشد و کور و کر کند خدا آنها را از حق و دلیل دیگر آنکه حق تعالی
در قرآن مجید بیان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة ظاهر آنست که مراد

از ایذار خدا ایذار اولیار خداست بحذف مضاف یعنی یؤذون اولیاء الله ورسوله و درین صورت عطف رسول از قبیل عطف خاص ست بر عام برای زیادت اهتمام مانند عطف جبرئیل بر ملائکه ومؤید این تاویل ست حدیث قدسی که بخاری روایت کرده قال الله تعالی من عادی لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة یعنی هر که با ولی خدا ستیزه کرد پس با خدا برای جنگ آمد پس ایذار امام حسین علیه السلام که سرچشمه اولیار الله است ایذار خداست ونیز ایذار رسول صلی الله علیه وسلم ظاهر ست رسول فرموده صلی الله علیه وسلم فاطمة بضعة منی یریبنی ما ارابها ویؤذینی ما اذاها متفق علیه یعنی فاطمه پاره ایست از من آنچه خوش میکند اورا خوش میکند مرا وناخوش میکند مرا آنچه ناخوش میکند اورا واخرج احمد وابن ماجة والحاکم ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من احب الحسن والحسین فقد احبنی ومن ابغضهما فقد ابغضنی وروی احمد والبخاری فی الادب والحاکم وغیرهم عن یعلی بن مرة حسین منی وانا من حسین احب الله من احب حسینا وبغوی وغیره از انس بن حارث روایت کردند ان ابنی هذا یعنی الحسین یقتل بارض من ارض العراق یقال لها کربلا فمن شهد ذلك منکم فلینصره این همه آیات واحادیث دلالت دارند بر آنکه ایذار حسین علیه السلام ایذار آن سرورست صلی الله علیه وسلم واز ابن عباس مروی ست که این آیه درحق عائشه رضی نازل شده وقتیکه منافقان بروی تهمت کردند در قضیه افک ازین هم معلوم میشود که هر که از ازواج واهل بیت پیغمبر را ایذا کرده ایذار پیغمبر کرده وایذار خدا کرده و مستحق لعن شده وهمچنین ست حکم کسیکه اصحاب پیغمبر را سب میکند که رسول فرموده صلی الله علیه وسلم الله الله فی اصحابی لا تتخذوهم غرضا من بعدی فمن احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی ابغضهم ومن اذاهم فقد اذانی ومن اذانی فقد اذی الله ومن اذی الله فیوشك ان یأخذه رواه الترمذی عن عبد الله بن مغفل وترمذی وحاکم وابن جریر از حسن بن علی علیهما السلام روایت کردند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم را نموده شدند سلاطین بنی امیه بر منبر

اوا آنحضرت ازین امر ناخوش و رنجیده شدند برای تسلی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم انا اعطیناک
الکوثر و انا انزلناہ فی لیلۃ القدر لیلۃ القدر خیر من الف شہر بمکافات بنی امیہ نازل شدہ
قاسم صدائی گفتہ چون شمار کردیم سلطنت بنی امیہ ہزار ماہ بود نہ کم و نہ زیادہ یعنی از روز سلطنت
یزید تا انقضای سلطنت مروانیان ہزار ماہ بود کہ ہشتاد و چند سال شدہ ازین حدیث ہم معلوم میشود
کہ از یزید و دیگر مروانیان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را ایذا رسید دلیل دیگر آنکہ قولہ تعالے الم
تر الی الذین بدلوا نعمۃ اللہ کفرا و احلوا قومھم دار البوار جہنم یصلونہا و بئس القرار
ابن مردویہ از ابن عباس رض روایت کردہ کہ از عمر بن الخطاب رض ازین آیت پرسیدم کہ آنہا کیستند
فرمودند ھما الافجران من قریش بنی المغیرۃ و بنو امیۃ اما بنو مغیرۃ فکفیتھم یوم بدر و اما بنو
امیۃ فمتعوا حتی حین یعنی مراد ازین آیت دو کروہ اند فاجر ترین بنو امیہ و بنو مغیرہ بنو مغیرہ روز
بدر مستاصل شدند حق تعالے شمارا از شر انہا کفایت کرد و بنو امیہ چندی در دنیا فرصت دادہ شدہ اند
و ہمچنین امام بغوی قول عمر رض روایت کردہ و ابن جریر و ابن منذر و طبرانی در اوسط و ابن مردویہ
بچند طرق از امیر المومنین علی رض روایت کردہ دلیل دیگر قولہ تعالے وعد اللہ الذین امنوا منکم
و عملوا الصالحات لیستخلفنھم فی الارض کما استخلف الذین من قبلھم و لیمکنن لھم دینھم
الذی ارتضی لھم و لیبدلنھم من بعد خوفھم امنا یعبدوننی لا یشرکون بی شیئا و من
کفر بعد ذلک فاولئک ھم الفاسقون یعنی وعدہ کردہ است اللہ تعالے کسانے راکہ
ایمان آوردہ اند یعنی از صحابہ و اعمال صالحہ کردہ اند آنکہ خلیفہ گردانیم آنہا را در زمین چنانچہ خلیفہ
ساختہ بودیم آنہارا کہ پیش از شما بودند یعنی چنانچہ بعد موسے یوشع بن نون و کالب و خرقیل علیہم السلام
را خلیفہ ساختیم تا دین موسے را تائید کردند و عالم را باصلاح آوردند و ہمچنین بعد محمد صلی اللہ علیہ وسلم
ابوبکر و عمر و عثمان و علی رضی اللہ عنہم را خلیفہ سازیم و قدرت دہیم خلفا را بترویج دین شان کہ خدا

ازان راضی شد و اختیار نموده و بدل کنیم امن بعد خوف شان از کفار تا عبادت کنند مرا و شریک نسازند
با من چیزی دیگر را و هرکه بعد این کافر شود پس آنها فاسق و خارج باشند از حکم خدا ابو العالیه گفته که رسول
صلی الله علیه وسلم بعد بعثت ده سال در مکه با اصحاب خود از کفار در ایذا بود و مامور بود بصبر پس تا مامور
بهجرت سوی مدینه و قتال با کفار پس آنها در کمال خوف بودند که یکدم از سلاح خالی نمی بودند چنانچه بعضی
مردان میگفتند که هیچ روز بر ما نمی آید که مامون باشیم و سلاح نهیم آن زمان این آیه نازل شد و ابن ابی
حاتم از براء بن عازب رض روایت کرده که این آیه نازل شد وقتیکه ما در خوف شدید بودیم پس حق تعالی
وعده خود را انجاز کرد و بعد خوف امن داد و در ملک اسلام فراخی شد چنانچه حق تعالی موسی را تایید دین
او وعده کرده بود و در حیات او انجاز وعده نشد حیث قال انها محرمة علیهم اربعین سنة یتیهون
فی الارض موسی علیه السلام در تیه وفات یافت بعده یوشع بن نون خلیفه شد و فتح شام کرد و
بلاد شام در بنی اسرائیل قسمت کرد و همچنین وعده شد با تایید دین محمد صلی الله علیه وسلم در وقت
خلفاء راشدین منجز گشت ابوبکر صدیق رض با بنی حنیف و مرتدان قتل کرد تا ایمان آوردند یا کشته شدند
و مسیلمه کذاب را کشت و فتح شام و عراق وغیره در خلافت عمر و عثمان رضی الله عنهما شده چنانچه این
امر بطرق متعدده از علی رض مرویست و در نهج البلاغت قول علی رضی الله عنه ان هذا الامر لم
یکن نصره ولا خذلانه بکثرة ولا بقلة هو دینه الذی اظهره وجنده الذی اعزه وایده
حتی بلغ ما بلغ وطلع من حیث ما طلع ونحن علی موعود من الله حیث قال الله وعد الله الذین
آمنوا منکم الآیة فالله منجز وعده وناصر جنده الی آخر ما قال رضی الله عنه پس درین آیه
دلیل ست بر صحت نبوت که اخبارست بغیب بقسمیکه بوقوع آمده پس معجزه است و دلیل ست بر صحت
خلافت خلفاء اربع اگر ازین آیت مراد نباشد خلف در وعده الهی لازم آید و آن محال ست چرا که موعود
و موعود لهم یعنی صحابه سوای زمانه خلفاء اربع جمع نشده اند و دلیل ست بر صحت مذهب اهل سنت و جماعت

در بیان صحت مذهب اهل سنت و جماعت و بطلان مذهب روافض

و بودن دین شان مرضی خدا و بر بطلان مذهب روافض که آنها میگویند که آیمه همیشه خائف ماندند
و تقیه میکردند و تا امروز مهدی موعود از خوف اعدا ظاهر نشده و آنچه میگویند که بعد ظهور مهدی این
وعده منجز خواهد شد کلمه منکم رد این قول میکند سفینه مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم از آن سرور
روایت کرده فرمود که خلافت بعد من سی سال باشد پسر سلطنت باشد سفینه گفت بشمار خلافت ابوبکر
دو سال و خلافت عمر ده سال و خلافت عثمان دوازده سال و خلافت علی شش سال یعنی با یام
خلافت حسن بن علی سفینه اعتبار کسور نکرده و خلافت ابی بکر دو سال و سه ماه و خلافت عمر نه سال و شش ماه
و عثمان دوازده سال و علی پنج سال و نه ماه و حسن شش ماه مجموعه سی سال شد و نیز این آیت
دلیل ست بر کفر یزید و امثال او و اتباع او حیث قال ومن کفر بعد ذلک فاولئک هم
الفاسقون امام بغوی گفته که اهل تفسیر میگویند که اول کسیکه کفران این نعمت کرده قاتلان عثمان بودند
و فقیر میگوید که این آیه اشاره است از یزید و اتباع او که قتل کرد حسین علیه السلام را و همراهیان او را
از اهل بیت نبوت و اهانت کرد و بی حرمت کرد ناموس آن سرور را و لشکر بمدینه فرستاد و غارت کرد
و مسجد رسول صلی الله علیه وسلم را که روضه ایست از ریاض جنت خراب کرده و در واقعه حره چیزها کرد که
زبان از بیان آن کوتاهی میکند و منجنیق بر بیت الله زد و عبدالله بن زبیر را که نواسه ابوبکر و پسر ابن
عمه آنحضرت بود کشت ترمذی از حسان روایت کرده که حجاج یکے از غلامان یزید بود کسانی را که در حبس
کشته یعنی از صحابه و تابعین یک لکھ و بست هزار کس در شمار آمده و مسلم روایت کرده که وقتیکه حجاج
عبدالله بن زبیر را کشت اسماء بنت ابی بکر گفت که رسول فرمود صلی الله علیه وسلم ان فی ثقیف
کذابا ومبیرا فاما الکذاب فرأیناه واما المبیر فلا اخالك الا ایاه قال عبدالله بن عصمة الکذاب
هو المختار بن ابی عبید المبیر هو الحجاج بن یوسف یعنی هلاک کننده مسلمانان مرویست که یزید روزیکه
حسین علیه السلام را کشت بیتها خواند فخر کرد مضمون آن بیتها آنست که امروز از آل محمد صلی الله علیه وسلم

انتقام کرده ام از روز بدر آخر آن ابیات این بیت ست ؎ لست من خندف ان لم انتقم +
من بنی احمد ما کان قد فعل + و خمر را حلال گفت و گفت فان حرمت یوماً علی دین احمد فخذها علی
دین مسیح ابن مریم و آل محمد صلی الله علیه وسلم را بر منبرها سب میکردند مروانیان هزار ماه درین گمراهی
فرصت یافتند بعد از آن حق تعالی از انها انتقام کرد چنانچه از قاتلان یحیی بن زکریا انتقام کرده بود
تا آنکه کسی از انها باقی نماند مرویست که سر مبارک حضرت امام حسین را پیش یزید می بردند اتفاقاً نزدیک صومعه
راهبی فرود آمدند بر آن صومعه مرقوم بود + اترجو امة قتلت حسینا + شفاعة جده یوم الحساب + الان
راهب پرسیدند که این بیت که نوشته است گفت از قدیم مرقوم ست نمیدانم که کدام کس نوشته است ۔
غرضیکه کفر یزید از روایات معتبره ثابت میشود لیکن او مستحق لعن ست اگرچه در لعن گفتن فائده نیست
لیکن الحب فی الله والبغض فی الله مقتضی آنست والله اعلم

کلمات قدسیه

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ بعد حمد و صلوة **بدانند** هر قدر که اوقات در ترویج نسبت
حضرات میسر آید آنرا غنیمت باید شمرد ۔ و طالبان خدا را از جان عزیز تر باید دانست چون زمانه بکمال
فساد معمور ست. درین زمانه اگر کسی اندک توجه بسوی خدا میکند فیض و برکات فزون از حد می بیند
پس طالبان را بسیار تنگ نباید گرفت مشغول بخدا باید کرد همین مشغول انشاء الله تعالی بر او ست
مرا آرد و خود بجد تمام باتباع سنت و اجتناب از بدعت نامرضیه و معموری اوقات از خیرات و ترک
مجالست با اغیار و سوء ظن در نفس خود و حسن ظن در حق سائر الناس استقامت باید فرمود الاستقامة
فوق الکرامة ست و دنیا نقش بر حباب ست **فرد** تو در دل نظم این و آن که پردازد +
بجای جان تو باشی بجان که پردازد + الله یسعکم ایمانکم و کثر امثالکم والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
والحمد لله والصلوة علی رسوله محمد و آله اللهم اغفرلی و لاخوانی فی الدین و لمن تمنی هدایتهم بکمال متابعة

سید المرسلین و موافقته صلی الله علیه وسلم فی اعلی العلیین آمین یارب العالمین۔

وصیت نامه

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی خلقنی من اصلاب المسلمین و ارحام المسلمات و من علینا بعثة سید الانبیاء و افضل الرسل و ادیان بمن هو الآیة الکبری المعتبر و من هو النعمة العظمی المغتنم وصلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه و اتباعه اجمعین واشکر علی ما هدانی للاسلام واحیانی علیه ووفقنی لاقتباس انوار علماء الصالحین و اولیاء الکاملین خلفاء الشیخ احمد الفاروقی النقشبندی المجدد للالف الثانی والسید السند محی الدین عبد القادر الجیلانی غوث الثقلین و السید الفاضل الکامل معین الدین حسن السجزی رضی الله عنه و عن سائرهم و اخلافهم اجمعین وارجو من فضله تعالی ان یمیتنی علی اتباعهم و محبتهم و یلحقنی بهم فی دار القرار و ما ذلک علی الله بعزیز **بعد** از حمد و صلوٰة فقیر حقیر **محمد ثناء الله** عثمانی حنفی مجددی پانی پتی میگوید که عمر این عاصی بهشتاد سال رسیده و یقین که عبارت از مرگ ست بر سر آمده فرصتی نگذاشته کلمهٔ چند بطریق وصیت برای اولاد و احباب می‌نویسد که رعایت بعضی ازان برای ذات فقیر مفید و ضرورست و برخی ازان برای دوستان و فرزندان ضرور و مفید ست اگر نوع اول را رعایت خواهند کرد روح فقیر ازانها خوشنود خواهد شد حقتعالی جزای خیر خواهد داد و اگر نه در عاقبت دامنگیر خواهم شد و اگر نوع ثانی را رعایت خواهند کرد ثمرهٔ آن در دنیا و عقبی نیک خواهند دید و اگر نه نتیجه بد خواهند دید **نوع اول** آنست که در تجهیز و تکفین و غسل و دفن رعایت سنت کنند و دو جا در رزائی که حضرت ایشان شهید رضی الله عنه عنایت فرموده بودند دران تکفین نمایند و عمامه خلاف سنت ست ضرور نیست و نماز جنازه بجماعت کثیر و امام صالح مثل حافظ محمد علی و یا حکیم سکھوا یا حافظ پیر محمد بجا آرند و بعد تکبیر اول سوره فاتحه هم خوانند و بعد مردن من رسوم دنیوی مثل دهم و بستم و چهلم و ششماهی و برسی هیچ نکنند که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم زیاده از سه روز

ماتم کردن جائز نداشته اند حرام ساخته اند و از گریه و زاری زنان را منع بلیغ نمایند در حالت حیات
خود فقیر ازین چیزها راضی نبود و باختیار خود کردن نداده و از کلمه و درود و ختم قرآن و استغفار
و از مال حلال صدقه بفقرا باخفا امداد فرمایند که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرموده
المیت فی القبر کالغریق المغوث ینتظر دعوة ما تلحقه من اب او اخ او صدیق
و بعد مردن من در ادای دیون من کوشش بلیغ نمایند فقیر در حیات خود نصف موضع تنگله و
املاک قصبه که در ملک خود داشت آنرا هشت سهام قرار داده سه سهام بوالده کلیم الله و دو سهام
بصفوة الله و یک سهام بفلانه و یک سهام بفرزندان فلانه و یک بفرزندان فلانه فروخته مبلغ
ثمن بخشیده هر یک را مالک حصه ساخته بود لیکن تا دم زیست خود محصول پنجم حصه باولاد هر دو خسته
میدادم و باقی را سه حصه کرده یک حصه برای خرچ خود میداشتم و یک حصه بفلان و یک حصه بفلان
میدادم بعد مردن من هم تا وقتیکه دیون ادا شود همین قسم تقسیم کرده حصه من بقرضخواهان من میداده باشند
و از مبلغ عیدین قرضخواهان را داده مرا زودتر فارغ الذمه سازند تفصیل قرضها که در ذمه منست و چند
چنبه اخراجات روزمره اکثر نوشته ام و چنبه های مهر من نزد قرضخواهان ست در ادای آن تهاون
ننمایند و مسبه شریفه حضرت شیخ رضی الله عنه ما هر یک مفید ... خدمت کردن لازم و واجب دانند
علی الموسع قدره و علی المقتر قدره لا یکلف الله نفسا الا وسعها فقیر در سال تمام ده من گندم و پنج شش روپیه
نقد بایشان میدادم ازین قصور نشود و ده بگهه زمین چاه سیانی والدة دلیل الله از طرف خود
بهای مرزا لالن وصیت کرده بود بایشان میرسد و من از طرف خود بیست بگهه خام زمین چاهی
مزروع از موضع تنگله برای ایشان مقرر نموده بودم لیکن ایشان بران قبضه نکرده اند یک من گندم
دیگر و روپیه نقد در ماهه بایشان میدهم درین هم قصور نشود موضع تنگله میراث جد پدری و جد مادری من نیست
محض بتصدق حضرت مرزا صاحب شهید ست رضی الله عنه در ادای خدمت ایشان تقصیر ننمایند

نوع دیگر که بهای پس ماندگان مفید است آنست که دنیا را چندان معتبر ندارند اکثر کسان در طفلی و اکثر در جوانی می میرند و بعضی به پیری می میرند تمام عمر شان هم در اندک فرصت مثل باد صبا میرود و نمیداند که کجا رفت و معامله آخرت که انقطاع پذیر نیست بر سر میاند حقتعالی میفرماید اذا السماء انفطرت الی قوله علمت نفس ما قدمت واخرت الٰهی باشد باین لذت قلیل که آنهم برنج کشتی میسر میشود لذات قوی دائمی را هم باد دهد و بآلام ابدی گرفتار شود نعوذ بالله منها پس جائیکه مصلحت دینی و مصلحت دنیوی باهم متعارض شود مصلحت دینی را مقدم باید داشت کسیکه مصلحت دینی را مقدم میدارد دنیا هم موافق تقدیر بوی میرسد رسول فرمود صلی الله علیه وآله وسلم من جعل الهموم هما واحدا هم الآخرة کفی الله هم دنیاه یعنی هر که مقاصد خود در یک مقصود منحصر سازد مقصود آخرت منظور دارد کفایت کند الله تعالی مقصود دنیائی او را و کسیکه مصلحت دنیوی را مقدم دارد گاه باشد که دنیا هم او را دست ندهد چنانچه بیشتر درین زمانه همچنین است پس خسر الدنیا والاخرة شود و اگر دنیا دست دهد در اندک فرصت زوال پذیرد و خسران ابدی لاحق شود۔ فقیر بچشم خود هزارها مردم را دیده که بدولت رسیدند باز از انها اثری نمانده فقیر و بها در فقیر و پدر فقیر و جد فقیر بخدمت قضا مبتلا شدند هر چند آنچه می باید حق این خدمت ادا نشده خصوصا ازین فقیر پر تقصیر که بیشتر عمر در زمانه فاسد تر یافته ازینجهت نادم و مستغفر اما بحول الله و قوته طمع ازین خدمت نکرده ام و از اکثر ابنای روزگار نوعی بخوبی کردم الحمد لله علی ذلک ازینجهت از فضل الٰهی امید مغفرت دارم مقصود اصلی و نیت فقیر همین است اما برکت همین عمل جمله مسلمانان بلکه هنود هم هر کسیکه ملاقات کرده معزز داشته و غنیمت شمرده و گرنه علما بهتر از من موجود اند کسی نمی پرسد و از باطن کسی دیگران را چه خبر است این دلیل است بر آنکه اگر مصلحت دینی را بر دنیا مقدم داشته شود دنیا هم از وی رو گردان نمیشود ع هر که با یزدان مراد متقی ۞ پس از فرزندان من کسیکه خدمت قضا اختیار کند طمع و خاطر داری ناحق را دخل ندهد و بر روایت معتبر مفتی به عمل نماید و از جمله تقدیم مصلحت

دینی بر مصلحت دنیوی آنست که در مناکحت دینداری را منظور دارد چون دریں زمانه دریں شہر
مذہب روافض بسیار شیوع یافته است و شرفا بیشتر بر علو نسب یا جاه معیشت نظر میدارند اول
رعایت دین باید کرد و دختر بکسی رافضی یا متہم برفض اگرچه صاحب دولت وعالی نسب باشد نباید
داد روز قیامت سوای دین و تقوی هیچ بکار نخواهد آمد و نسب را نخواهند پرسید که دریں راه فلان
ابن فلان چیزی نیست ✦ و دولت اعتبار ندارد که مستحق ارتداد است المال غاد و رائح
دیگر باید دانست که اکمل الاکملین از نوع بشر بلکه از ملائکه هم سید المرسلین محمد است صلی الله
علیه و آله وسلم هر کس هر قدر با آن سرور مشابهت بهم رساند در باطن و ظاهر و صفات جبلی و کسبی
و علم و اعتقاد و عمل و عادات و عبادات آن کس را همان قدر کامل باید دانست و هر کس در مشابهت
در چیزی از آن قاصر است همان قدر وی را ناقص باید دانست و لهذا بجهت کمال اتباع سنت سنیه
که اولیای نقشبندیه اختیار کرده اند گوی مسابقت برده اند و همین کمال مشابهت بجهت کمال
متابعت دلیل است بر افضلیت شان و اگر همت قاصر است از کمال متابعت آنجناب کوتاهی کند
و بر اداء واجبات و ترک محرمات و مکروهات و مشتبهات در عبادات و عادات و معاملات خصوصاً در معاملات
قناعت کند نیز بسیار غنیمت است گو کثرت نوافل و اتیان مستحبات و کمال اشتغال بسنن در
عبادات و عادات از وی میسر نشود. رسول فرمود صلی الله علیه و آله وسلم من اتقی الشبهات استبرأ لدینه
و عرضه ومن وقع فی الشبهات وقع فی الحرام الحدیث فی الصحیحین حقتعالی میفرمایان اولیاؤه
الا المتقون نیستند دوستان خدا مگر متقیان تقوی عبارت از اداء واجبات و ترک محرمات و مشتبهات
نه از کثرت نوافل و اتیان مستحبات اقبح محرمات رذائل نفس است از نفاق و عجب و کبر و حقد و حسد
و ریا و سمعه و طول امل و حرص بر دنیا و مانند آن و بعد از آن محرمات که با فعال جوارح تعلق دارد و در کتب
فقه مبین اند و اگر همت از این مرتبه هم کوتاهی کند و از شومی نفس و شر شیطان مرتکب محرمات شود

پس در آنچه اتلاف حقوق العباد باشد ازان اجتناب باید کرد حق تعالی کریم ست و رسول و پیران عظام
شفیع اند آنجا امید عفو ست و حقوق العباد در بخشش نمی آید آیات و احادیث درین باب بسیار اند این
رنجیده متحمل آن نتواند شد حدیث المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده وحدیث ان تحب
للناس ما تحب لنفسك وتكره لهم ما تكره لنفسك درینجا کافیست **شعر**
مباش درپی آزار و هرچه خواهی کن ٭ که در شریعت ما غیر ازین گناهی نیست یعنی غیر ازین مثل گناهی
نیست **دیگر** از نصایح که برای دین و دنیا مفید ست آنست که از اتباع خود و زن و فرزند و نوکر
و غلام و کنیز و رعیت با هر یک چنان معاشرت باید کرد که آنها راضی باشند و دوست دارند و از کثرت
اخلاق و غمخواری و عدم تکلیف ما لا یطاق و رعایتها بجان گرویده باشند مگر آنکه بعضی از آنها از حسد
کینه یا اگر ناخوش باشند آن معتبر نیست و متبوعان خود را با ادب و فرمانبرداری و خدمتگذاری
راضی دارند مگر در آنچه بمعصیت امر کنند رسول فرمود صلی الله علیه وآله وسلم لا طاعة للمخلوق
فی معصیة الخالق و با اقران خود از اقربا و برادران و دوستان و هم صحبتان و همسایگان باخلاص
و محبت و غمخواری و تواضع باشند و دنیا مانع کسب بهای معاملات دنیوی باهم تقاطع نکنند هیچ خانه
برباد نشده مگر وقتیکه باهم منازعت و مخاصمت کردند و از کسانیکه اندیشه دشمنی باشد آنها را با احسان
و نیکوئی شرمنده و سرنگون باید کرد **بیت** آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف ست ٭
با دوستان تلطف با دشمنان مدارا ٭ قال الله تعالی ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی
بینك وبینه عداوة كانه ولی حمیم وما یلقیها الا الذین صبروا وما یلقیها الا ذو حظ
عظیم واما ینزغنك من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه هو السمیع العلیم یعنی دفع بدی
کن بخصلتی که نیکوتر ست یعنی بدی دشمنان به نیکوئی کردن با آنها از خود دفع کن پس ناگاه شخصی که در میان
تو و او دشمنی ست دوست و محب خواهد شد و نمی کنند اینچنین مگر کسانیکه صبر میکنند و مگر کسانیکه صاحب نصیب

بزرگ اند واگر وسوسه شیطان ترا درین کار مانع شود اعوذ بخوان و پناه جوی بخدا بدرستیکه خدا سمیع
و علیم ست این حکم در حق کسی ست که با وی برای دنیا دشمنی و ناخوشی باشد اما با کسی که خالصاً لله با وی
دشمنی باشد مثل روافض و خوارج و مانند آن از انها موافقت نکند تا که از عقائد فاسده توبه نکنند اگرچه
اسیر باشد قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء الی قوله
لن تنفعکم ارحامکم و لا اولادکم یوم القیامه یفصل بینکم در خاندان فقیر همیشه علما شده آمده اند
که در هر عصر ممتاز بوده اند از فرزندان فقیر احمد الله این دولت بهم رسانیده بود خدا اش بیامرزد رحلت کرد
و لیل الله و صفوة الله را هر چند خواستم در تحصیل این دولت تن ندادند حسرت ست و اینقدر عبارت
فتاوی که نفهمید ندا اعتبار ندارد باید که خود هم درین امر اگر توانند کوشش کنند و فرزندان خود را سعی کنند
که این دولت لازوال کسب نمایند که هم در دنیا و هم در عقبی مثمر برکات ست علم عبارت ست از دانستن
حسن و قبح عقائد و اخلاق و احوال و اعمال که علم عقائد و علم اخلاق و علم فقه متکفل آنست و این علم
بدون دریافتن ادله از قران و حدیث و تفسیر و شرح احادیث و اصول فقه و دریافتن اقوال تابعین
خصوصاً ائمه اربعه رحمهم الله و لغت و صرف و نحو صورت نمی بندد و در اکثر فتاوی لعضی روایات بلا اصل
نوشته اند و دریافت حال صحیح و سقیم مسائل بدون اینهمه علوم نمیشود درین علوم سعی باید کرد و خواندن
حکمت فلاسفه لاشی محض ست کمال در آن مثل کمال مطربانست در علم موسیقی که موسیقی هم منجمله است
از فنون حکمت ریاضی مگر منطق که خادم همه علوم ست خواندن آن البته مفید ست ـ

فصل چهارم در مکاتیب حضرت مولینا شاه ولی الله محدث دهلوی

بسم الله الرحمن الرحیم ـ مکتوب اول بنام مرزا صاحب

خدای عزوجل آن قیم طریقه احمدیه داعی سنت نبویه را دیرگاه داشته مسلمین را متمتع و مستفید گرداناد
از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام محبت مشام مکشوف ضمیر منیر باد ـ صحیفه شریفه که مشحون بود بانواع

الطاف ورود فرمود فقیرزاده شفقت سامی به نشستهٔ این فقیر و اولاد او تقریر نمود الحمد لله که اهل دل
یاد این درماندگان میکنند ازین ممر توقعها مستحکم میگردد احسن الله الیکم و ذکرکم الله تعالی فیمن عنده
بابت آمدن دلّی و نیامدن او اشارتی رفته بود مخدوما فقیر تا وقتیکه داعیهٔ الهی برای چیزی
وارد نشود حقیقت آن حال نمی شناسد تا حال هیچ داعیه نشده است بظن و تخمین نتوان گفت قلمی شده بود
که بعض وقائق را بصورت اسوله خواهم نوشت خاطر مشتاق آن وقائق ست خدا کند که زود آن
وعده منجز گردد ـ مولوی ثناء الله مصابیح و صحیحین استماع نمودند مستعد کتب سته بلکه عشره شده
اند همین توجه همت سامی توقع ست که امنیه بظهور رسد و بعد ازان احرام صحبت شریف بندند هر قدر یکه
وقت شریف گنجایش کند بیک دو کلمه بهجت افزای این فقیر شکسته بال بیاید بود والسلام ـ

مکتوب دوم نیز بنام مرزا صاحب ـ خدای عز و جل آن قیم طریقهٔ احمدیه خصوصاً و طریقهٔ صوفیه
عموماً و آن متحلی بانواع فضائل و فواضل را دیرگاه سلامت داشته ابواب برکات بر کافهٔ انام مفتوح
گرداناد مکتوب گرامی ورود نمود در صحت مزاج شریف حمد الهی بجا آورده شد من بعد کرة بعد اخری
اطلاع بر صحت مزاج یافته باشد که سبب سرور خواهد بود این مرد میخواهد که پیش از وقت معین مقصد خود
حاصل نماید **مصرع** بزم برهم خورده بود دست بجا آمده ٭ آنچه از توبه و نبری انا عوان
سوی تقریر می نماید خالق خطرات و مالک ناصیه تکذیب آن میفرماید فقیرزاده ها بالتماس دعا در حق
خویش مجبری اند ـ شاه اهل الله صاحب بعافیت اند از مسکن فقیر بر ده کروه میباشند درین مدت
چندین مرة ملاقات شده و خیر و عافیت همیشه می آید مشتاق ملاقات شریف اند والسلام ـ

مکتوب سیوم نیز بمرزا صاحب ـ متع الله المسلمین بافادات قیم الطریقة الاحمدیة و رود یا مرشد
الطریقة بتوجهات النفس الزکیة آمین فقیر ولی الله سلام محبت مشام میرساند رقیمه کریمه ورود فرمود (سیراب کننده)
الحمد لله علی سلامتکم و عافیتکم از مکارم اخلاق مرجو آنست که بدعای ظهر الغیب کرم فرما باشند

آنچه درباب فضیلت مآب عبدالغنی خان اشارت رفته بود علی الراس والعین تاحال باشرف الوزرا
وملاذ الکرم ابواب مکاتبات مفتوح نیست باهر که ابواب مکاتبات مفتوح ست البته مقصر نخواهند ماند
والسلام والاکرام عفیفه زادگان هر که مستدعی دعاست در اوقات اجابت کرم فرما باشند۔

مکتوب چهارم نیز بمرزا صاحب خدای عزوجل آن قیم طریقه احمدیه را دیرگاه سلامت داشته
ابواب فیوض بر بندگان خود مفتوح داراد۔ از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام واضح باد که مولوی
ثناء الله با رقیمه کریمه رسیدند موجب مسرت گردید وقصد اینجانب بسبب بعض اسباب که شرح آن تسلی
میخواهد اتفاق افتاد توقع آنست که در اوقات مرجوه دعای سلامت از آفات ظاهره و باطنه
درحق بنده ضعیف وفرزندان ومتعلقان بوجود می آمده باشد والسلام۔ برادرم میان اهل الله
شفا یافته اند الا قلیلی از جراحات باقیست امیدواری آنست که آن نیز به شود از جانب فقیر که فقیر
آنجاست برده کرده هستند ازین سبب نامه علیحده نوشته اند **مکتوب پنجم** بخواجه محمد امین
در تحقیق مجملی از نسبت آنحضرت وتعبیر وجود موهوب وبیان تقلید
آنحضرت مذهبی از مذاهب فقها وائمه اربعه برادرم خواجه محمد امین اکرمه الله پرسیده بوده۔ چند سوال
کرده بود جواب آن بین الاجمال والتفصیل نوشته شد **سوال اول** آنکه نسبت تو بالنسبت
کدام طریقه از طرق مشهوره مشابه تر ست **گفتم** در اخذ اشغال طریقت وصحبت متصل تا آنحضرت
صلی الله علیه وسلم قوی در اتصال من طریقه نقشبندیه است ودر نسبت باطن اقتدای من بطریقه
جیلانیه است زیرا که اصل در طریقه نقشبندیه حفظ صورت ذهنیه حضرت حق ست ودر مدرکه هر آدمی
اشارتی بآنجناب واقع ست وان صورت اجمالیه ذهنیه حضرت حق ست واین طائفه آنرا واسطه
گرفته اند تا بهان مواظبت کنند وهر وقت که خواهند از ان اشغال کنند بحقیقة الحقائق واصل در طریقه
جیلانیه تهذیب روح وسرست تا چون مهذب شدند هر وقت که آنرا اعمال کنند معرفت تجلی اعظم میشود

و در سجاده وخلافت و بشارت سلف کمال علف اقوی نزد یک من طریقه چشتیه ست واقوی
نزدیک من باعتبار دلیل کتاب وسنت واشبه باصول طریقه جنید طریقه سهروردیه است اگرچه فقیر را
مناسبت باطرف بسیارست اما این چهار طریقه ازین چهار طریقه استفاده کرده ام جزی الله عنا اهلها
طیوالجزا و فائده دیگر نباید از جواب بگویم که در بعض اوقات مراقبه حاضر کرده شده من اجداد خود را تا
حضرت عمر رضی الله تعالی عنه در جبین هر یکی نوری یافتم که بآن لفظ غالب شده است و سیاست
پیدا کرده بر جمیعی که دو صد کس باشند یا زیاده و آنرا متوارث یافتم اباً عن جد و آن باصطلاح
ما نفظه محبت است اگرچه گاهی باعتبار دنیا باشد و گاهی باعتبار دیانت و علم و دیدم که آن نفظه بطریق
وراثت بنسبت بمن انتقال کرده است والله اعلم **سوال دویم** آنکه صوفیه فرموده اند که بعد
فنای بشریت وجود موهوب پیدا شود ؎ موسی اندر درخت آتش دید ٭ سبز تر میشد آن درخت از نار
شهوت و حرص مرد صاحب دل ٭ اینچنین دان و اینچنین انگار ٭ یعنی فنای البشریت و وجود
موهوب جلیت **گفتم** اتفاق حکما و صوفیه واقع شده است که بنی آدم بر سه طبقه مخلوق شده اند
آنکه نفس بهیمیه او غالب ترست و آنکه نفس سبعیه او زور آورتر ست. و آنکه نفس نطقیه او قوی تر ست
پس آدمی در ابتدای حال مغلوب یکی ازین نفسها خواهد بود یا مغلوب دو نفس بهر راهی که آن غالب
سلک شده میرود چون توبه کرد و معتقدات شرع را در عقل خود جا داد و احکام شرع را در جمیع احوال
خود پیش گرفت واو را بالستی نماند الا بعد اجازت شرع چه در باب سبعیه وچه در باب
شهویه بشریت او فانی شده در شرع و نفس او بشرع باقی ماند و حدیث لا یؤمن احدکم حتی
یکون هواه تبعاً لما جئت به اشارت بهمین مقام ست چون ازین مقام ترقی واقع
شود و محبت حضرت حق و دوام توجه با دلازم گرفته و مغلوب آن شد و او را بالستی نماند الا اتصال
بی کیف و قبله نماند توجه و انجذاب خاطر او را الا بهمین معنی فانی شد در حق و باقی گشت بحق و انجا

دو راه پیش می آید یکی راه نور القدس و تجرد بحت و آن مشاهراهیست بذات بحت و دویم راه توحید
افعال و صفات و اضمحلال اشیا در حقیقت واحده و طلوع آن از کوه انا خود و انا هر موجودی بعد از ان
استقلال آن حقیقت واحده بخیال خود بعد انا تمام هر دو راه با یکی می آگاه باشند و دانا باشند که هر لطیفه
حکمی دارد و حکم یکی حکم دیگری را مزاحمت نمیکند و متعاقب آن تفرقه می اندازند در میان ظاهر و باطن
این شخص دست در کار و دل با یار بجوارح و نفوس ثلثه کارهای مناسبه آن میکند و بسر و روح بکیفیت
اتصال مشرف می شود و با لطیفه خفیه بمعرفت حقیقة واحده مشرف میگردد و این را وجود موهوب گویند
و این در بیت اشاره بآنست **سوال سیوم** آنکه عمل تو در مسایل فقهیه بکدام مذهبست
گفتم بقدر امکان جمع میکنیم در مذاهب مشهوره مثلاً صوم و صلوة و وضو و غسل و جمع و تطبیق
واقع میشود که بهمه اهل مذاهب صحیح و افتد و عند تعذر الجمع با قوی مذاهب از روی دلیل موافقت
صریح حدیث عمل می نمایم و خداوند تعالی این قدر علم داده است که فرق در میان ضعیف و قوی کرده شود
و در فتوی بحال مستفتی کار میکنیم مقلد هر مذهبی که باشد او را از همان مذهب جواب میگویم خدای تعالی
بهر مذهبی ازین مذاهب مشهوره معرفتی داده است الحمد لله تعالی **مکتوب ششم** نیز بخواجه
محمد امین در جواب بعض مسائل — بسم الله الرحمن الرحیم — محب عزیز القدر خواجه محمد امین
سلمه الله تعالی — سوال کرده بودند که لطیفه غالبه من بین لطائف من کدام لطیفه ست پس لازم شد
که آنچه در دل ازین باب القا شود ذکر کرده آید — باید دانست که لطیفه قلب هر چند یک لطیفه است
اما وجوه و طبقات شتی دارد وجهی دارد متصل بجوارح و وجهی دارد مائل بنفس شهویه و وجهی دارد
مائل بنفس سبعیه که منبع آن نیز دل صنوبریست و طبقه ایست از طبقات دل و وجهی دارد پیوسته
بروح و همچنین روح نیز وجوه و طبقات شتی دارد وجهی دارد متصل بقلب و وجهی دارد متصل
بنور القدس و وجهی دارد ملصق بخفی و آنچه از میان لطائف عزیز مشار الیه بقوت و استقلال امتیاز

حیثیت [illegible] تغایرات [illegible] باستقلال [illegible] نفس و دل [illegible] ۱۲

وجہی ست از وجوہ کہ بروح نزدیک ست و وجہی از وجوہ روح کہ بقلب مائل ست پس غالب النسبت واللہ اعلم کہ ظہور ثمرہ طہارت و عبادت و نسبت اولیسیہ و یادداشتی کہ غالب بر انس باشد و صحبت اہل اللہ بوجہ انس والفت بیشتر بود و فتح کار این عزیز ازین چیزہا و مایا سبب این چیزہا باشد انشاء اللہ تعالی و اگر اتمام سیر لطائف مقدر ست آخر کار رجوع بہمین چیزہا باشد و استقرار در ہمین موطن۔

مکتوب ہفتم

بخواجہ محمد امین۔ در دفع شبہات مکتوب حضرت مجدد قدس سرہ کہ درباب خلت و حصول این مرتبہ عظمی بآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بوساطت بعض افراد امت نوشتہ اند و ازان فرد مراد نفس خود داشتہ اند۔ برادر عزیز القدر خواجہ محمد امین اکرمہ اللہ تعالی۔ بشہود وہ سوال کردہ بودند کہ حضرت شیخ مجدد قدس اللہ تعالی سرہ العزیز در مکتوب نود و چہارم از جلد ثالث و غیر آن نیز تصریح کردہ اند بآنکہ آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم بعد ہزار سال بواسطہ بعض افراد امت مقام خلت حاصل شد و دعای اللہم صل علی محمد کما صلیت علی ابراہیم مستجاب گشت و باشارہ مفہوم میگردد کہ مراد ازان فرد ذات حضرت مجدد ست و این مقدمہ بظاہر مورد اشکالات کثیرہ است ازان جملہ آنکہ توسط فردی از افراد امت در حصول مقام خلت کہ از اعلی مقامات ست مستلزم مفضل او بر ذات حضرت خاتم الانبیا ست علیہ الصلوات والتسلیمات و حضرت مجدد وصی جواب این اشکال خود شدہ اند کہ خدام و غلامان اگر برای مولی و مخدوم لباسی فاخر طیار کنند ہیچ مزیتی ایشان را لازم نمی آید و فیہ ما فیہ و ازان جملہ آنکہ در حدیث صحیح وارد شدہ است الا ان اللہ اتخذنی خلیلا کما اتخذ ابراہیم خلیلا و این حدیث نص صریح ست در اثبات خلت مر آنحضرت را پس قول بعدم حصول آن مرتبہ الا بعد ہزار سال مخالف حدیث صریح صحیح باشد۔ گفتہ نشود کہ مراد ازین خلت کہ درین حدیث وارد شدہ مطلق محبوبیت ست نہ خلت مصطلحہ فلا اشکال زیرا کہ تشبیہ بخلت ابراہیم ازین تاویل ابا میکند پس

ودرین مسئله آنچه نزد تو متحقق شده باشد بنویس باین سبب بخاطر رسید که هرچه درحالت راهنه اگر میسر شود توفیق تحریر آن باید بنویسد — باید دانست که کشف اهل الله راست و درست است ولیکن در بعض اوقات حقیقة الامر بطریق اجمال درمی یابند و در بعض اوقات بتفصیل و در بعض اوقات مشبح بشبحی و در بعض اوقات بغیر حجاب و متتبعان کلام صوفیه لاچارند از دانستن اجمال و تفصیل و اغماض نظر از مخالفتی که قایل را در میان کلام مجمل و کلام مفصل میباشد پس ماشک نداریم که در هر طایفه از زمان فیضی دیگر فتح میکنند و درین زمان فیضی دیگر در میان مردمان مفتوح شد و چون روح حضرت خاتم النبیین علیه الصلوات والتسلیمات بسبب علو مبدا رتعین ایشان و عموم فیضی که بردست ایشان بر مردمان القا شده است و بسبب ظهور انتظام دوره نبوی که از حجرهٔ بهت حضرت ایشان سر برآورده و لاسباب اخری لا نطیق ان نحصیها ساعتنا هذه عنوان خطیرة القدس و شبح ان ومرو پوش آن ومظنه آن و تمثل وصورت و هرچه ازین قبیل میتوان گفته شده است هر فیضی جدیده که درعالم پیدا می شود و بتازگی برروی کار می آید ضمیمه خطیرة القدس شود و بسبب احجاز بهت نفوس بنی آدم که طبقة بعد طبقة پیدا می شوند آن دل بسیاست که این امر را اجمالاً ادراک کنند و باین لفظ تعبیر نمایند که این کمالات الحال آنجناب را حاصل شده است و تفصیل این کلام ادای حق آن آنست که گفته شود که مصلحت کلیه الهیه تقاضا کرده است که بعض شروح و تفاصیل و عکوس تجلی اعظم در هر عصری پیدا شود و منشار ان حجر بهت شخصی باشد از کمل و آن حجر بهت با آن نور محمد بمنزله شعاع تجلی اعظم و بنا به اعراض آن جوهر افخم گردد و آن ظهور خود دست بحسب اطوار ادوار و تطور خود دست بحسب اشخاص و از زمان و این فقیر اشارتی کرده باین قسم ظهور و باین قسم استکمال درین بیت

باجمال ذاتیش حسن دگر درکار شد ✤ چشم او را سرمه ام بازلف او را شانه ام ✤ چون این مقدمه ممهد شد مقدمه دیگر نیز باید دانست که حقایق اجمالیه که بر اهل الله ظاهر میشود چون لغت

دعوی از تعبیر کوتاه است این طائفه لفظی از کتاب و سنت که بحسب فن اشارة و اعتبار بران حمل
توان کرد میگیرند و آنرا عنوان آن حقایق اجمالیه فائضه بر قلب ایشان میگردانند و سخن بآن
مربوط میسازند و آن معارف غامضه را در پرده آن لفظ ادا می فرمایند متفرسان از مطالعه کلام کنند
را لازم است که از خصوصیت این لفظ اغماض نظر کنند و مطمح نظر خود همان حقیقت اجمالیه و معرفت غامضه
سازند پس فیما نحن فیه اقامت لفظ خلت و استجابت دعای اللهم صل علی محمد کما صلیت
علی ابراهیم و تصویر دائره که مرکز صرف ذات است و محیط آن کمالات ذات و باز صیرورة آن مرکز
دائره تامه که مرکز آن محبوبیت است و محیط آن امتزاج محبیت همه نیرنگ فن اشارة و اعتبار است
اعتراض بمثل این مقدمات وارد نمیشود چنانکه در صورت ثانیه استدلال اعتراض بفقدان آیات
و الفاظ راسد و یاد برو ذب وجهی ندارد و همچنین است سخن در حقیقت قرآن و حقیقت کعبه و حقیقت
محمدیه و بیان دوائر و اقواس پس خلاصه کلام آنست که بعد از الف ثانی دوره دیگر شده است
که بعض اعتبارات اجمال فیوض متقدمه است مثلا احوال قلب و روح و سر و غیر آن همه مجمل شده هیئت
جمعیت پیدا کرده و بعض اعتبارات تفصیل فیض متقدمه است مثلا مسائل جبر و قدر و ثانیه
کبری درین دوره مفصل تر است از ادوار سابقه و تفصیل حقایق این دوره شرحی میطلبد که این ورق
گنجایش آن ندارد و بالجمله شیخ مجدد ارهاص این دوره اند و باب معارف مختصه این دوره که از زبان
شیخ بطریق شفوا بما سرزده و شیخ قطب ارشاد این دوره است و بنیاد و مجدد است وی بسیاری گمراهان
بادیه طبیعت و بدعت خلاص شده اند تعظیم شیخ تعظیم حضرت مدبر ما و واهب مکون کائنات است
و شکر نعمت شیخ شکر نعمت مفیض اوست اعظم الله تعالی له الاجر نقیر در اکثر معارف که شیخ
بزبان فیض دوره آورده صدق آن دست مثل اشارة بوحید شهودی اگرچه شیخ از رمز و ایما دران تجاوز
نکرده و سخن بی پرده ادا نفرموده و مثل قول بتحتانیت علما اهل سنت در معارف اجمالیه که تقلید

انبیا علیهم السلام اخذ کرده اند مخالفت نبود من آنها با تحقیقات صوفیه زیرا که معارف علمای سنت مقتصر
بر بیان حظیرة القدس و تجلی اعظم و آن متعین ست و نفس کلیه بسان صورت رائی که در مرآت
متعین شود از ین تعین بساطت او کی چند مرحله برتر ست و ایشان هر چه از ین مرتبه خبر میدهند
همه راست و درست ست و در ین صورت واجب ست قول بحدوث ما سوی الله و قول باراده که
تعلقات متجدده داشته باشد این ست انچه نزدیک فقیر در شرح معارف شیخ مجدد متعین شده و اگر
تحقیق دانشمندانه در حل این اشکال سر دهیم میتوانیم گفت که غرض شیخ اثبات اصل خلت ست آنحضرت
را صلی الله علیه وسلم در اول امر بغیر توسط و اثبات توسط خود در فیضان خلت بر بنی آدم بآن معنی
که بتوسط او بعد هزار سال مردان حصه از ان خلت یافتند و در ینجا هیچ خدشه نمی آید زیرا که فضائل
اضافیه مثل مقتدا و متبوع عجم شدن بتوسط خلفا متحقق شده است و همچنین هر عالمی که بسبب او جمعی
مهتدی شوند و اتباع حضرت خاتم الانبیا صلی الله علیه وسلم درست کنند آن عالم واسطه عموم دعوت
و مقتدا بودن آنحضرت مر آن قوم را خواهد بود و انکار آن مکابره است والحمد لله تعالی اولاً و آخراً و ظاهراً
و باطناً و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه وسلم تسلیما کثیرا ــ **مکتوب ششم** بخواجه
محمد امین در کشف اسرار تفضیل نبوت بر ولایت ــ برادرم خواجه محمد امین اکرمه الله بشهوده
از سر تفضیل انبیا علیهم السلام بر اولیا رضوان الله علیهم سوال کرده بودند بدانند که تفاضل در حقائق
انواع بغیر ملاحظه آثار و بغیر تصور موطنی که قبول آثار آنها کند معقول نیست مثلا سیاه را بر سفید فضل
نهادن یا حلو را بر حامض راجح دانستن بغیر آنکه بنسبت این مریض یا بنسبت این حال قیاس کنند
معقول نیست هر حقیقت در حد ذات خویش فواره ایست از دریای وجود جوشیده نمی توان گفت
که یکی از دیگری باعتبار وجود بهتر ست و نمیتوان گفت که این تعین که وجود خاص شده است
از ان تعین دیگر باعتبار عروض خصوصیت بهتر ست و نمیتوان گفت که لوازم و آثار هر حقیقتی باعتبار

اشتباک و اقتران با آن حقیقت بهتر است که طبع سلیم از تجویز این اطلاقات تحاشی میکند پس معنی
تفضیل بغیر تصور موطنی که قبول آثار هر حقیقتی بکند و آثار یک حقیقت در انجا انفع و ملایم تر باشد از آثار
حقیقت دیگر معقول نیست هر چند در محاورات تعرض آن موطن نکنند از قرائن دانسته می شود
که ملاحظه کدام موطن کرده اند مثلا اسب را بر گاو تفضیل می نهند و مطمح نظر آن است که گاو و اسب
هر دو با آدمی ملابست دارند و آدمی استمتاع از هر یک میکند پس باعتبار ملایم بودن با آدمی
و کفایت حاجات او تامل کردیم فرس را دیدیم که در کارزار و گیر و دار که کار پادشاهان و مجاهدان است
نفع میدهد و گاو را دیدیم که در حمل اثقال و حرث حبوب که کار دهاقین و تجار است سود میرساند و فرقه
اولی اعظم و اشهر اند از فرقه ثانیه پس اسب را بر گاو ترجیح دادیم و اگر در بعض مقالات این مقدمات
را منطوی گذارند عقل سلیم آنرا اهمال نمیکند و تخیل که بعض افهام ضعیفه بمشهورات عامه اطمینان نموده
در طلب ملایمتی و منافرتی که سبب اشتهار آنها شده است نه افتند و للناس فیما یعشقون
مذاهب و لیکن مبحث ما در فرقه ایست که از ناحقایق الاشیاء کما هی و عارجال ایشان است
و همچنین تریاک را بر زهر رجحان نهادن نه باعتبار حقیقت آنهاست و نه باعتبار آثار آنها
زهر نباتی باشد یا حیوانی که اثر کمال صورت اوست چنانکه تریاک کمال صورت نوعی خود است
جمالی را از وجوه جمال حقیقه مطلقه شرح کرده است لیکن چون هر دو وارد شد زهر زبان و حیوانات
که با انسان ملابست دارند و آن یک منافر بود با این اجسام و آن دیگر ملایم استحسان یکی و استقباح
دیگری مسلم الکل گشت و هیچ آدمی را در ترجیح یکی بر دیگری سخن نماند باز این اشیاء مفضوله در بعض
احیان بنسبت بعض اشخاص انفع میباشند از اشیاء فاضله مانند گاو چون محتاج سقی ارض
و اثاره آن شویم ملایم تر میشود از اسب و چون بقتل شخصی سود می محتاج شویم زهر ملایم تر میباشد
از تریاک و چون باستنجا محتاج شویم سنگ ملایم تر است از ذهب و فضه پس ملایمت در اکثر

احوال و اشرف احوال واکرم افراد از ملامیت در اقل احوال و احسن احوال و ادفع افراد در نظر آنجماعه فرقی پیدا کرد و بس مضطر شده اند بنا بر آن دو نوع از فضل فضل کلی و فضل جزئی چون این مقدمه روشن گشت ما ... است که تفضیل انبیا بر اولیا نه از جهت حقیقت نبوت و ولایت ست و نه باعتبار اثر آن آثار حقیقی باصل خودش بلکه باعتبار موطنی ست که اثر پذیر آن آثار هر دو حقیقت میشود و آن تا ... بکلی ملامیت ست در اینجا باعتبار اشرف و ضائع و اکرم احوال از آثار آن دیگر و همین ست معنی فضل کلی و آن موطن جمهور افراد بنی آدم ست و آن آثار تهذیب نفوس ست بعلوم ماخوذه از ایشان و وجوب انقیاد ایشان را و رسوخ علوم ایشان باعتبار ترجمانیت لسان قدم و ضرب تشریع بر ایشان و مانند جارحه بودن در اصطلاح حقیقت مطلقه ایشان را و تحقیق خود ایشان را آشنا کردن و وجوه مقام و نبوت واحق و به از میان ایشان بر انداختن و آنچه بان ماند در اینجا هیچ شبهه نیست که انبیا افضل اند از اولیا جمعی که ولایت را بر نبوت فضل نهاده اند همان اعتبار این موطن نموده اند و حقیقت کار را نشناخته اند و بر همین سخت قیاس باید کرد تفضیل شیخین بر حضرت مرتضی رضوان الله علیهم که باعتبار ترویج شرع و اقامت حقوق خلافت و کثرت فتوح اسلام و جمع کلمه بنی آدم در طاعت شرایع و اطفای نائره نفسانیت ایشان در مخالفات شرایع و مانند آن پس هر که در تیجا سلکی کرده است بملاحظه قوت قرابت یا شدت شجاعت و مانند آن بمغز سخن پی نبرده است والسلام ـ

مکتوب نهم نیز بخواجه محمد امین در سر قدیم بودن قرآن مجید و نزول وحی بوساطت ملائکه و بیان حقیقت قرآن و استفاضه حضرت ایشان از آن حقیقت بغیر وساطت

برادرم محمد امین اکرمه الله تعالی بشهوده ـ سوال کرده اند که سر قدیم بودن قرآن مجید چیست و نزول وحی از کجاست و حقیقت قرآن چه معنی دارد ـ بدانند که چون در منازل ممتد از زمان تجلی اعظم در سطح حقیقة مطلقه متعین شد کمالی از کمالات تجلی اعظم بوی قایم شد مانند قیام ضوء بجسم آفتاب

ف تفضیل شیخین بر حضرت علی رضی الله عنهم

وآن کمال تدبیر نفوس انسانیه است لعلوم منزله ازراه نفوس کامله ازمیان نفوس بنی آدم برقالب علومی که صورت انسان آنرا تقاضا میکند ورافراد خود باقتضای اولی بدون شرط اشتغال باسباب کسبیه یا مقدمات اوله عقلیه ومانند آن واین کمال یک تعینی وامتیازی پیدا کرده است ویک حدی جامع ومانع بهم رسانیده بعدازان در عکوس تجلی اعظم که در احجار بهته ملاء اعلی متعین شده است صورت دیگر گرفت وپنج علم آنجا ممهد شدند تذکیر بالاء الله وبایام الله وبمجازاة المعاد ومخاصمه کفار وتعیین احکام در عبادات وتألیف منزلی وتألیف مدنی ودایره کشاده تر شد بعدازان چون حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم مبعوث شدند آن علوم به وهبی که از صلب حظیرة القدس برخاسته است وهم ملاء اعلی همه آنرا تعیین نموده وجبرئیل مقدم ایشانست درین تعیین در لطیفه عقلیه آنحضرت صلی الله علیه وسلم لباس لغت عربیت واسلوب بدیع سور وآیات پوشید وآنحضرت صلی الله علیه وسلم آنرا بمردمان رسانیدند ودر تبلیغ آن جارحه شدند از جوارح الهی وبقوة غیبی آن کار را سرانجام دادند پس هزاران هزار از ملائکه ملهم شدند بمحبت آن وحفظ الفاظ آن وبنی آدم قرنا بعد قرن آنرا تلاوت کردند وبان تقرب نمودند بخدای عز اسمه ودر صحیفه اعمال ایشان مکتوب شد پس در موطنی از عالم مثال که متوسط است در عالم علوی وسفلی وبرکات ارض هردو در انجا جمع میشود صورت گرفت وطرقه وسعتی پیدا کرد پس قرآن قدیم است باصل خود ومحدث است باعتبار نزول وعربی است وکلام حضرت حق است منزل بواسطه ملک کریم ومتلو بر السنه عباد ومکتوب در مصاحف وفخیم الشان در ملاء فرشتگان وواجب التعظیم وکثیر البرکات وتلاوت آن موثر در حاجات بنی آدم که القرآن لما قرئ له ومتعین در ملاء اعلی وعالم مثال ومن بحمد الله تعالی مستفیضم ازین حقیقت منغیه در عالم مثال بے واسطه سه

ولو ان لی فی کل منبت شعرة ✤ لسانا لما استوفیت واجب حمده - والسلام -

مکتوب دهم در تحقیق معنی بعض ابیات - مثنوی مولوی روم قدس سره - ابیات اینست

همین بخوان استیاس الرسل ای عمو + تا ظنوا انهم قد کذبو + این قرأت خوان کہ تخفیف کذب +
این بود کہ خویش ہمینہ محتجب + در گمان افتادجان انبیا + ز اتفاق منکری اشقیا +

جواب الحمد للہ صحابہ در آیتہ ۔ حتی اذا استیاس الرسل وظنوا انہم قد کذبوا مختلف اند حضرت عائشہ رضی اللہ تعالے عنہا کذبو بتشدید ذال میخواند و کذبوا بتخفیف نمیخواند وتخفیف را مفسد معنی می انگاشت زیراکہ درصورت تشدید معنی آنست تا وقتیکہ نا امید شدند پیغامبران وگمان کردند پیغامبران کہ بدروغ نسبت کردہ شد ایشان را یعنی جمعے کہ ایمان آوردہ بودند خطرہ ارتداد بخاطر ایشان گذشت ونسبت دروغ بہ نسبت انبیا مخطور ایشان شد واگر کذبوا بتخفیف خواندہ شود معنی چنان باشد کہ گمان کردند پیغامبران کہ دروغ گفتہ شد با ایشان یعنی خدا تعالے وحی دروغ فرستاد با ایشان واین گمان مخالف عصمت انبیاست اخرج البخاری عن عروۃ عن عائشۃ قالت لہ وھو یسألہا عن قول اللہ عز وجل حتی اذا استیاس الرسل قال قلت اکذّبوا ام کذِبوا قالت عایشہ کذّبوا قلت فقد استیقنوا ان قومہم کذبوھم فما ھو بالظن قالت اجل لعمری لقد استیقنوا بذلک فقلت لھا وظنوا انھم قد کذِبوا قالت معاذ اللہ لم تکن الرسل تظن ذلک بربہا قلت فما بال ھذہ الآیۃ قالت ھم اتباع الرسل الذین آمنوا بربھم وصدقوھم وطال علیھم البلاء واستاخر عنھم النصر حتی اذا استیاس الرسل ممن کذبھم من قومھم وظنت الرسل ان اتباعھم قد کذبوھم جاءھم نصر اللہ عند ذلک وعبد اللہ بن عباس کذِبوا بتخفیف میخواند ومیگفت خدای تعالے جای دیگر میفرماید وزلزلوا حتی یقول الرسول والذین امنوا معہ متی نصر اللہ وجای دیگر میفرماید اولم تومن قال بلٰی ولکن لیطمئن قلبی وآنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند نحن احق بالشک من ابراھیم وحنظلہ گفت نافق حنظلہ پس شک وظن اینجا مجازست یعنی آنکہ خاطر ایشان بحسب جبلت بشریت مضطرب شد مانند اضطراب شک کنندہ

درحقیقت وحی یا مانند اضطراب ظن کننده کذب وحی و این متشابه به سائر متشابهات قرآن است
مثل بل یداه مبسوطتان که بمعنی جواد آمده است فی الکشاف عن ابن عباس و ظنوا حین ضعفوا
وغلبوا انهم قد اخلفوا ما وعدهم الله من النصر وقال کانوا بشرا وتلا قوله وزلزلوا حتی
یقول الرسول والذین آمنوا معه متی نصر الله فان صح هذا عن ابن عباس فقد اراد بالظن ما یخطر
بالبال ویهجس فی القلب من شبه الوسوسة وحدیث النفس علی ما علیه البشریة واما الظن
الذی هو ترجیح احد الجائزین علی الآخر فغیر جائز علی رجل من المسلمین فما بال رسل الله
الذین هم اعرف الناس بربهم وانه متعال عن الخلف فی المیعاد منزه عن کل قبیح مولوی
قرأت ابن عباس اختیار میکنند و توجیه میفرمایند که احوال انبیا مختلف است در بعض اوقات رفع
حجاب میشود و احوال بنده رائی العین می بینند و در بعض اوقات حجاب بشریت مانع میگردد و
از حالت رائی العین فرود می آیند و ضیق خاطر و اضطراب بشریت رو میدهد همین حالت احتجاب
را بطریق مجاز بظن تعبیر واقع شد **مکتوب یازدهم** در ذکر شمه از مناقب ابو عبد الله
محمد بن اسمعیل البخاری رحمه الله تعالی رحمة واسعة و بیان اشتمال کتاب صحیح او بر امهات مطالب
اکثر علوم دینیه — الحمد لله والصلوة علی سیدنا محمد صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم اما بعد
روزی در حدیث لو کان الایمان عند الثریا لناله رجال او رجل من هؤلاء یعنی اهل فارس
وفی روایة لناله رجال من هؤلاء بلا شک مذاکره میکردیم فقیر گفت امام ابو حنیفه درین حکم
داخل است که خدا تعالی علم فقه را برو ست و شایع ساخت و جمعی از اهل اسلام را بآن فقه
مهتدی گردانید خصوصا در عصر متاخر که دولت همین مذهب است و بس در جمیع بلدان و جمیع اقالیم
بادشاهان حنفی اند و قضاة و اکثر مدرسان و اکثر عوام حنفی واما امام ابو عبد الله بخاری نیز داخل است
که خدا تعالی علم حدیث را بدست وی مشهور گردانید و تا زمان ما حدیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم بواسطه آن

مرد مردانه باسناد صحیح متصل باقی ماند شخصی از اهل عصر که با اهل حدیث تعارفی داشت مانند حال اکثر متفقهه
عصر ما هداهم الله تعالی طریق الصواب این سخن اخیر را نپسندید و گفت بخاری حفظ حدیث داشت
نه علم و وی رحمه الله قوی بود در حفظ حدیث و ضعیف بود در فقه و فهم معانی از مخاطبه آن عزیز
روی باز گشتیدم که فائده نداشت و متوجه بیاران خود شدیم و گفتم که شیخ ابن حجر در تقریب میگوید
محمد بن اسمعیل ابو عبد الله امام الدنیا فی فقه الحدیث و این سخن نزدیک کسی که تتبع
فن حدیث کرده باشد بدیهی قابل تشکیک نیست بعد از ان چیزی از تحقیقات علمیه که منشا آن
بخاری بوده است و حامل لوای آن غیر بخاری کسی دیگر نبود بیان کردم و دران باب خدا تعالی
هر چه خواست بر زبان جاری ساخت خواجه محمد امین گفت آنچه مذکور شد بغایت مفید ست اما حافظه
ما گنجایش حفظ آن ندارد مگر آنکه حاصل آن باختصار و ایجاز بقلم مضبوط گردد موافق استدعای
ایشان داستانی از ان باب بقلم مضبوط کرده شد والله الموفق والمعین باید دانست که علم حدیث
تا صد سال از هجرت مدون نشد از سینه بسینه منتقل میشد بعد از صد سال مدون شدن گرفت
و صد سال دیگر پایه پایه مستحکم میشد و تصانیف مرتب میشدند بخاری بعد دو صد سال حامل
لوای حدیث شد و مرجع عالم درین فن گشت پس اول چیزیکه پیش از همه بخاری آنرا سرانجام داد تمیز
درجه اعلی اقسام حدیث از غیر آن بعد از ان محدثین بر تلو وی آمدند والفضل للمتقدم تفصیل این کلمه
آنکه بعد تدوین احادیث چون اصحاب نظر کردند دیدند که بعض احادیث مستفیض اند که
از حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم سه کس از اصحاب آنرا روایت کرده است و از هر صحابی طریقی منتشر
بر آمده است و در هر عهد متزاید شده و این مرتبه اعلی مراتب حدیث است مطلقا بعد از ان حدیث مشهور
که از حضرت پیغامبر صلی الله علیه وسلم یک صحابی یا دو صحابی روایت کرده باز ازین عزیز در طبقه کبار
تابعین یا صغار تابعین یا کبار تبع تابعین طرق متعدده پیدا شد مانند حدیث انما الاعمال بالنیات

که در کتب صحیحه آنرا غیر حضرت عمر رضی الله عنه راوی نیست و غیر علقمه از حضرت عمر روایت نکرده است
و غیر محمد بن ابراهیم از علقمه روایت نکرده است و غیر یحیی بن سعید از محمد بن ابراهیم روایت نکرده و یحیی
بن سعید از طبقه صغار تابعین است از وی جماعات لاتعد ولاتحصی روایت کرده اند بعد ازان حدیثی
که بدرجه شهرت از طبقه اول پیش از زمان تدوین نرسیده و آن بر چند قسم میباشد زیرا که یا اینست
که طرق متعدده دارد تا مخرج خود که صحابی یا تابعی یا شخصے از کبار تبع تابعین باشد یا ندارد و آنچه طرق
متعدده دارد که یکی گواه دیگر تواند بود و هر یکے متماسک بود **حدیث حسن** ست و آنچه تعدد طرق
ندارد و همین یک طریق دارد و بس **غریب** مطلق ست باز حسن اگر بعض طرق از همه ثقات متصل
بغیر نکرة و شذوذ باشد و روایت از علما معروفین بعدالت و ضبط باشد مخصوص میشود باسم
صحیح و آنچه مرسل ثقات در روایت اهل علم غیر بالغین بحد ضبط باشد لیکن طرق متعدده متماسکه
دارد که یکے شاهد دیگر تواند بود به **مطلق حسن** تعبیر کرده میشود و اینست اصطلاح ترمذی و وی اول
کسی ست که اسم حسن را منوه ساخت و آنچه مشهور باشد لیکن هیچ طریق از وی بحد صحت نرسید او نیز
در **حسن** داخل ست و قلیل ما هو پس بخاری کتاب خود را برای صحیح مجرد مخصوص گردانید بعض ازان
مستفیض و بعض مشهور و بعض صحیح مقبول و درین خصلت اول کسیکه قدم راسخ زده است بخاری ست
و اگر بخاری را غیر از تمیز صحیح از غیر صحیح فضیلتی دیگر نباشد مصدق حدیث لناله رجال من هؤلاء
درست بودی زیرا که ایمان نه همین فقه است و بس تفسیر و سیر و سایر فنون حدیث موقوف علیه ایمان است
لامحاله فکیف که این خصلت معمور ست در خصال دیگر بعد ازان باید دانست که بخاری بعد مائتین
غرق ۱۲
ظاهر شد و قبل از وی علما در فنون چند از علوم دینیه تصانیف ساخته بودند امام مالک و سفیان
ثوری در فقه تصنیف کرده بودند و ابن جریج در تفسیر و ابو عبید در غریب قرآن و محمد بن اسحق
و موسی بن عقبه در سیر و عبد الله بن مبارک در زهد و مواعظ و کسائی در بدأ الخلق و قصص انبیا

ویحیی بن معین وغیر او در معرفت احوال صحابه و تابعین و جمیع دیگر مسائل داشتند در رد یاد
ادب وطب و شمائل و اصول حدیث و اصول فقه در رد بر مبتدعین مثل جهمیه بخاری انهمه علوم
مدونه را تامل فرمود و جزئیات و کلیات را انتقاد نمود پس قدری از علوم که باحادیث صحیحه که بر شرط
بخاری ست بطریق صراحت یا دلالت یافت در کتاب خود آورد تا بدست مسلمانان هذا امهات
این علوم حجتی قاطعه بوده باشد که در آن تشکیک را مدخل نبود و عقل دلالت میکند بطریق بداهت
تا وقتیکه کسے جزئیات و کلیات علمی را نداند انتقاد او و تمیز آنچه از احادیث صحیحه ثابت شده از غیر آن
میسر نمیتواند شد چنانکه اگر کسے گوید که فلانے قواعد طبیه را که در قانون مذکور ست انتقاد نموده
است وانچه بادله صحیحه ثابت شده از غیر آن ممتاز نموده است بطریق بداهت دانسته شود لا محاله
که جزئیات و کلیات قانون را مستحضر ساخته است و میزانی که خدا تعالی در سینه او نهاده همه
را سنجیده است و همچنین اگر کسی گوید که فلانے دیوان ابو الطیب را انتقاد نموده است بالبداهت
دانسته شود که عروض و عربیت و طریق انشا و شعر نیک ورزیده و ادله مسائل آنها امتحان نموده
وانچه بکتاب الله یا حدیث صحیح بطریق صراحت یا دلالت ثابت شده از غیر آن جدا ساخته وکفی
بذلک فضیلة و فقها و اگر انصاف را کار فرمائیم هیچکس را از علمای متقدمین نمی یابیم که در جمیع این فنون
تکلم کرده باشد کلام ایشان مقتصر بر یک فن ست یا دو فن غالبا هیچکس را از متقدمین نمی یابیم
که در استدلال از اشارات حدیث برین علوم بیشتر از بخاری سخن گفته باشد و نیز انصاف را اگر
کار فرمائیم دانسته شود که امهات این علوم را از احادیث صحیحه بر آوردن و انتقاد نمودن کاری عظیم ست
در شریعت و محتاج سرعت انتقال ذهن و حفظ طرق حدیث و استحضار آن علوم ثالثها امام احمد
با آنهمه تبحر خویش گفته است کلامی که حاصل او آنست که ما از اسناد سه فن که سیر و تفسیر و در هر جا شد
عاجزیم زیرا که اکثر آن مرسل و ضعیف بنظر می آید باز زیاده کرده است بخاری در هر یک ازین فنون

فوائد جلیله از موقوف صحابه و تابعین و آنها را در تراجم باب منتشر گردانیده است و طریق استخراج احادیث
در مسائل متعلقه بآن تعلیم کرده است و طرق استدلال باشارت نصوص خود اختراع نموده است
آری در استدلال بخاری چند نوع هست که محققین فقها آنرا قبول نمیکنند مانند استدلال بهر یکی
از دو محتمل لفظ برای مسئله و للناس فیما یعشقون مذاهب و هیچکس نیست نکاز علما که محل اعتراض
در بعض مواضع نشده باشد و نیز در عقد تراجم سوء ترتیب و تقریر او در میان می آید و سببش آنست که پیش
از وی فن تبویب چندان ممهد نشده بود و اهل علم را مطمح نظر مطالب علمیه میباشد نه تراجم و ترتیب ه
شیشه صاف ار نباشد گو سفال درد باش + رند درد آشام را با این تکلفها چه کار —

مکتوب دوازدهم در بیان دلیلی واضح برای فرقه ناجیه الحمد لله و السلام علی افضل
انبیائه اما بعد روزی عزیزی فاضلی ذکر کرد که هندوی توفیق اسلام یافت و در پی تعلیم شرایع
اسلام افتاد در پی او لا شخصی از شیعه با او برخورد و گفت اسلام طرق متعدده دارد و صائب ترین طریقها
طریقه شیعه امامیه است که مدار ایشان اتباع ائمه اهل بیت است و اهل البیت ادری بما فیه
زینهار ترا متعصبان نواصب گمراه نسازند بیا تا من شرایع اسلام بر طور امامیه ترا تعلیم نمایم بعد از ان
با این عزیز فاضل ملاقات کرد و آن مقوله تقریر نمود این عزیز گفت امامیه بدترین فرق اسلام است
زینهار این گمراهان ترا گمراه نسازند بیا تا مذهب امام ابو حنیفه ترا تعلیم کنم آن جدید الاسلام در اشکال
درماند و ندانست که کدام را اختیار کند تا چندی در تنازع بود و هر یکی بجانب خود میکشید آخر این
عزیز فاضل گفت در مسجد جامع برو در بلاد و قصبه که الوف ناس مجتمع شوند تقریر مذهبین پیش ایشان
بکن ببین که کدام یک را ترجیح میدهند و کدام یک از اظهار عقیده خود در میان ایشان خائف و
هراسان ست پس سواد اعظم را تابع شو باین تدبیر آن شخص از اشکال برآمد و سنی پاکیزه گشت
و مقارن این حکایت خواجه محمد امین را سالی بخاطر رسید که وجه ترجیحی که این فاضل بران اعتماد نمود

ف احادیث موقوفه بخاری در تراجم منتشر ساخته است

امری خطابی ملکه شعری ست اعتماد را قابل نیست زیراکه در بلاد ایران اگر این تنازع واقع میشد
الوف ناس جانب امامیه را ترجیح میدادند و لساده عات شائعه که عموم ناس بدعت بودن آنرا
نمیدانند و در استحسان آنها ... همین ست کلام در میان مذاهب حقه فیما بینها کما لا یخفی
بعد ازان بخاطر ایشان رسید که لطف الهی مقتضی آنست که درین مسئله حجتی قاطعه بوده باشد که در آن
حجت شکوک و شبهات را گنجایش نبود هرکه آنرا دریافت بحقیقت امر مهتدی شد و اگر نفس و شیطان
از ان بازداشت هالک شده باشد بعد ثبوت حجت بوجهی که معذور نباشد. بعد ازان در تعیین آن حجت
قاطعه بخاطر ایشان قلقی پیدا شد از فقیر عفی عنه طلب کشف آن نمودند گفتم درین مسئله و در سائر
مسائل که موقوف علیه شرایع باشند لطف الهی مقتضی آن شده است که از علوم حاصله مخزونه فی الصدور
در حجت قاطعه منصوب فرموده هرچند در بعض افراد تنقیح و ترتیب آن علوم مخزونه میسر نمی آید.
در بعض افراد هوای نفوس یا الفت برسوم مانع اتباع حجت قاطعه میگردد هرچند تصدیق بآن
حاصل باشد پس بعد تصدیق جازم بحقیقت شریعت غراء گردن نهادن باحکام قرآن و چنگ
زدن بفرمان رحمت مهداة علیه و علی آله و اصحابه افضل الصلوات **اول** چیزیکه عقل آنرا
بر خودش واجب میگرداند آنست که تتبع اخبار آنحضرت صلی الله علیه وسلم در بیان احکام
الهی باید کرد و پیروی آن اخبار بدل و جان باید نمود زیراکه کلام ما در شخصی ست که تصدیق کرده است
بتکلیف الله تعالی عباد خود را باحکام و قصد خروج از عهده تکلیف مصمم ساخته چنانکه ذکر کردیم
و چیزیکه ما آنرا بگوش خود از مخبر صادق نشنیده باشیم و در خارج بچشم خود ندیده باشیم طریق علم آن
بجز تتبع روایات ثقات نمیتواند بود و **ثانیا** بر خود لازم میگرداند که اخبار اهل ملل از ائمه خود دو قسم
میباشند نقل بلفظ صاحب ملت و آن چند قسم میباشد متواتر و مستفیض و مشهور و خبر صحیح
و حسن و غریب و ضعیف عقل حصر میکند اخبار لفظی را درین اقسام - دوم نقل بالمعنی و آن نیز

خبر تقسیم می‌باشد. اتفاق جمیع فرق آن ملت بر چیزی که این دین صاحب ملت ست و ماخوذ از وی ست
و اتفاق اکثر بوجهی که مخالف در آن مسئله شاذ و نادر و مکذب و غیر معتبر باشد. و معتبر در حل و عقد جمعی هستند
که قایم باشند بحفظ و تدوین شریعت و موصوف بورع و اجتهاد و پیشوای جماعه از متوسمین بملت جمعی
که آثار کوشش در حفظ و فهم و تدوین شرایع و تبحر دران از ایشان دیده نشد و متوسمین آن ملت بایشان
متوجه نشده‌اند پس قول این جمع اول و احق است از آنکه در حل و عقد تاثیری داشته باشد قسم دیگر
خبری ست که اختلاف فرق ملت دران واقع شد بر دو قول یا سه قول و هر یکی برای خود ادله و روایات تقریر میکرده
پس آنچه از ملت متواتر یا مستفیض و مشهور باشد و اتفاق جمیع حمله ملت یا اکثر ایشان یا ادیان مشهود
له علی الاخبار ست از صاحب ملت و حجت خدای تعالی بالزام مثل آن قایم ست برین قاعده تخریج
باید کرد که قرآن و اصول عبادات و معاملات و عقاید و غیر آن قطعی ست و حجت بمثل آن لازم
و از آن جمله امهات اخبار شرع ست از موجب آن عنوان گذشت و ثالثاً عقل می‌شناسد
که اختلاف فرق اسلامیه با یکدیگر مانند اختلاف فرق سائر ملل با یکدیگر دو قسم ست یکی اختلاف
فرق ثوابت با جمهور حمله ملت با یکدیگر در استنباط از شرایع یا در تطبیق نصوص شرایع بعض با بعض
و عقل هر شخصی را حکمی دیگر می‌نهد و علامتی دیگر می‌شناسد و این حکم و علامت را انتزاع نمیکند
الا از حقیقت ثابت و غیر ثابت تفصیلش آنکه پیغامبران اولی العزم را خدای تعالی نفرستاده است
الا برای آنکه امر خود بزبان ایشان تبلیغ کرده‌اند و ایشان بهیچ وجه در امتثال امر الهی تقصیر نکرده‌اند و البته تبلیغ
حقیقت شرایع کرده‌اند بطریق شهرت و اشاعت نه بطریق اخفا و کتمان و سامعان حقیقت
آن معانی ادراک کرده‌اند اگر ادراک نمیکردند پیغامبران متنبه می‌شدند و ایشان را به غلط ایشان
متنبه می‌ساختند و احتمال آن که شارع بسیار چیزها مما یتعلق بالشرع بجمهور نرسانیده است
الا رسانیده لیکن سامعان غلط ادراک کردند و شارع بر غلط ایشان اطلاع نیافته یا یافته

لیکن سکوت کرد از نظر کردن در منصب رسالت و مقصد حضرت حق اظهار دین خود را بزبان ایشان
مضمحل سگردد پس ازینجا لازم آید که طبقهٔ اولی از جملهٔ ملت که صحابه و تابعین اند پیشوا از خود باید ساخت
و باید دانست قدریکه تبلیغ آن مطلوب بود ایشان ادراک کرده اند و غلط در حقیقت آن راه نیافته
و بعد از طبقات اولی جماعات پیدا شد که همت ایشان اخذ نصوص شارع ست از هر طریقی متعارف
که باشد و اخذ معانی شرع از هر صحابی و تابعی که بسمت حفظ دین و ورع و روایت متسم شد و طبقه
اولی را پیشوای خود ساختند و ایشان را فضل نهادند بر خود در معرفت شرائع ایشان حملهٔ علم اند نه نواصب
و اگر حاصل کلام ایشان آن باشد که شارع بسیاری از شرائع مطلوبه را با ایشان تبلیغ نکرد یا تبلیغ کرد
لیکن ایشان نفهمیدند یا فهمیدند و کتمان آن کردند یا گویند که اکثر ایشان جمع شدند بر خطا یا روایت
قبول نکنند الا از یک طریق فقط یا قولی احداث کنند که طبقه اولی از آن غافل بودند یا گویند که ایشان
حقیقت نصوص شارع را نفهمیدند و ما آنرا می فهمیم ایشان نواصب اند پس نواصب در آنچه اختلاف
کردند با طبقهٔ اولی و طبقهٔ اولی را متهم ساختند بکذب یا جهل قابل رد و تشنیع اند و اختلاف ایشان
قابل بر انداختن ست و اختلاف حمله که در تطبیق بعض نصوص با بعض آن یا بسبب تشعب استنباط
از نصوص مختلف شده بشرطیکه این اختلاف تاویل بعید نباشد و طبع سلیم از مثل آن ابا نکند اختلاف
مقبول ست درینجا عقل تصدیق میکند که شیعه از نواصب اند و اهل سنت از حملهٔ دین و حکم
عقل سلیم در اختلاف شیعه با اهل سنت آنست که ترک اقوال شیعه کرده شود و اختلافی که در علما
اهل سنت حادث شده است حکم در آن معذور داشتن هر کس ست و اختیار اشبه باصول و اقرب
منصوص صاحب شریعت و کبرای طبقهٔ اولی و آنکه گفتم که شیعه از نواصب اند بجهت آنست که مذهب
ایشان مبنی ست بر آنکه بعد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در هر وقت امامی پیدا میشود که مفروض الطاعة
و معصوم و موحی الیه میباشد و برو ایمان فرض ست و در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم

ف شیعه از نواصب اند

ف بیان مذهب شیعه

هیچکس مفروض الطاعة غیر آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبود پس ایشان احداث عقیده کردند که در زمان
آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبود پس از نواصب باشند دیگر شیعه میگویند که تمامی صحابه و تابعین
غیر جمعی یسیر همه بر خلاف حق بودند و روایت هیچکس معتمد نمیدانند الا روایت ائمه خود را و این علامت
نواصب ست دیگر اتباع خود قرآن و حدیث را مشروط میگردانند بانکه ائمه ایشان بآن دلالت
کرده باشند و این علامت نواصب ست دیگر شیعه هدایت آنحضرت صلی الله علیه وسلم
بغایت تنگ داشته اند که هیچکس بهدایت ایشان مهتدی نشده مگر آنکه از [illegible] شریعت
در آمدند و از راه دیگر از شریعت بر آمدند پس رحمت الهی چه کار کرد و خاتم پیغمبران چه هدایت [illegible]
انتقال از یکی زاویه جهنم بزاویه دیگر را هدایت نتوان گفت سبحانک هذا بهتان عظیم و همچنین
معتزله از نواصب اند زیرا که حاصل کلام این جماعه در بسیاری از عقاید آنست که جز طبقه اول را قبول
نکنند یا بتاویلات بعیده از ظاهر معروف نمایند و همچنین جماعه از متصوفه که در زمان ما پیدا شده اند
تکلیف شرایع را سهل گرفته اند و بعض نصوص را بمقاصد فاسده خود حمل نموده اند و میگویند که مقصود اعلی
علم اتحاد ست و تکلیف شرایع برای مقصران ست از نواصب اند بلا شبه زیرا که اگر کسی دل خود [illegible]
جدا ساخته نصوص صاحب شریعت را و اخبار طبقه اولی را تامل نماید هیچ جا ازین مقصود [illegible]
نکنند سبحانک هذا بهتان عظیم و همچنین زیدیه از نواصب اند که قائل اند بوجوب اتباع [illegible]
بذل سعی در نصرت هر عالم فاطمی که بسیف خروج کند زیرا که بی شبهه قول محدث ست و محال می نماید
که شارع بوجوب نصرت این جماعه فرماید و تا امان قیامت دولت هیچکس ازین جماعه مستقر نشود
سبحانک هذا بهتان عظیم و علمای حدیث که جامع اند همه خود را بر تتبع احادیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم
از هر طریقی معتمدی که یابند بمعرفت اخبار طبقه اول از صحابه و تابعین نه بالاصالة بلکه برای آن
که این اخبار شرح و تفاصیل کلام آنحضرت باشند و لهذا بارای خاص طبقه اولی در باب ملک

ف معتزله از نواصب اند

ف جماعه از متصوفه از نواصب اند

ف زیدیه از نواصب اند

نیز ثابت با مقتضای بشریت جوشیده و ایشان در آن ایام بحکم ضرورت اختلاف امزجه
مختلف شده اند متوجه نگشته اند زیرا که مقصد اصلی تفصیل شریعت بوده است و این چیزها را
با شریعت چه کار این علما هرچند بظاهر با یکدیگر اختلافی داشته باشند در فروع آن خلاف کلا
خلاف ست و آن خلاف در نمود خلاف ست و در حقیقت اتفاق است بما عده منسوبه از تکمیل ملت شد
احسن الله تعالی الیهم ونشرهم ونصرهم وخذل اعداءهم وآنچه گفتیم از هر طریقی معتمد که باشد
روایت میکنند کلمه ایست مجمله تفصیلش آنست که حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باتفاق موافق و مخالف
عقل تام [illegible] و حفظ عظیم داشت و الا امر خلافت از ایشان هیچگونه منتظم نشدی و در روایت
و در تقیید اهتمام عظیم داشت و بر منبر تقریر آن میکرد و مجلس اجماعی که در خطب او حاضر شدند انکار
نمی نمود بر خلاف آرای خاصه او که دائره لم و لا نسلم در آن آرا متسع بود کما لا یخفی بعد از آن جماعتی
حفظ آن اخبار نمودند تا طبقات محدثین محفوظ ماند و ایشان آنها را تدوین کردند باز طریقی دیگر را
ذکر کنیم حضرت علی کرم الله تعالی وجهه باتفاق موافق و مخالف عقل تام و حفظ عظیم و فهم ثاقب و ضبط
وافر داشت چنانکه درین امور مثل خاص و عام شد و احادیث آنحضرت صلی الله علیه وسلم در ایام خلافت
خود بر ملا تقریر میفرمود و از هیچ احدی قدح در آن اخبار بظهور نه پیوست بر خلاف حال آرای خاصه او
که در دار و گیر لم و لا نسلم افتاده بود کما لا یخفی جماعه حفظ آن اخبار نمودند تا آنکه در تدوین در آمد چون این
علم را با علم حضرت عمر تطبیق دادیم بعض را مشابه بعض یافتیم و اختلاف فاحش درمیان این اخبار
یافته نشد اللهم الا اختلاف یسیر که از لوازم تعدد روایات ست کما لا یخفی و همچنین عبد الله بن عباس
و عبد الله بن عمر و عبد الله بن مسعود و حضرت عائشه و ابو هریره و ابو موسی و عبد الله بن عمرو بن العاص
و انس و ابو سعید و جابر و غیرهم الی سائر الصحابه آثار حفظ و ضبط و کوشش تمام در حفظ احادیث آنحضرت
صلی الله علیه وسلم از ایشان ظاهر شد و اخبار بعض را با بعض منطبق یافتیم الا اختلاف یسیر جمعی که

این اخبار را متبع انحاز عمله دین اند و واسطه عقد ملت درین محل باید دانست که انقسام تفرقه برای
کسی ست که در احوال فرق ملت استقرار تمام کرده باشد و الا عوام را منصب آن نیست که بوجهی از وجوه
نحری و اجتهاد جمله ملت را از لوازم ملت بشناسند و تابع حکم ملت شوند تا آنکه استقرار حال ایشان کامل گردد
و بیهوده ارزوی کار بر انداخته شود و این نیست عملیکه خدا تعالی تکلیف را بران دائر ساخته است و در
ازمان ایشان اصل را مرکوز نموده بر وجه اجمال هرچند تفصیل آن در فتری مطلب و الحمد لله اولا
و آخرا و ظاهرا و باطنا **مکتوب سیزدهم** بجواب عرضداشت حضرت شاه ابو سعید
بن سید محمد ضیا بن سید محمد آیة الله بن سید السادات حضرت شاه علم الله نقشبندی المجددی
رحمة الله علیهم اجمعین ۔ سیادت و نجابت مآب حقائق و معارف آگاه عزیز القدر میر
ابو سعید سلمه الله تعالی از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام محبت التزام مطالعه نمایند الحمد لله علی العافیه
نامه مشکین شمامه مشتمل بر خیر و سلامت رسید الحمد لله قلمی شده بود که حقیقت وحدانیت که با ایجاب
از وی حقایق موجودات و صفات آن صادر میشود مشهود میگردد الحمد لله این کشف حقیقی است
در نفس الامر هر که کشف او بر تنبه فوقانی میرسد محض ایجاب می بیند باز چون تحقیقی که جامع احکام
حدوث و قدم ست و نام آن حقیقت بعرف ما تدلی کل ست فرود می آید اراده متجدده می بیند
هر دو شهود حق ست از جهت قصور نفس ناطقه همه را دفعة واحدة نمی بیند ۔ دیگر از بیع و شری
جواری که از دار الحرب میگیرند بغیر قاعده شرع تقسیم میشود سوال نموده بودند فقه مختصر در تقو
جائز نیست چون در هر جاریه حقوق تمام لشکر موجود ست بسبب تقسیم هر یکی از حق دیگری ممتاز
می گردد اما پیش قاضی اسلام تا وقتیکه مدعی دعوی نکرده است فسخ بیع نمیشود بسبب عدم دعوی
مدعی زیاده ازین نتوان گفت والسلام بدست هر آینده انصوب احوال ظاهر و باطن خود
نوشته باشند که خاطر نگران جانب ایشان میماند ۔

مکتوب چهاردهم نیز بجواب عرضداشت شاه ابوسعید – سیادت مآب
حقائق و معارف آگاه سلمه الله تعالی۔ نوشته بودند که اولاً مشهود میشود که ذات مبدأ اثرها
وارد مانند آتش کاته اد منورست فرق اینقدر که ذات مبدأ صفات کامله غیر متناهی وارد
لهذا سبب ظهور مراتب غیر متناهی میتواند بود و آتش همه یک اثر دارد که منورست سیادت مآبا حاصل
این شهود ظهور استعدادات وجوبیه است در مظاهر امکانیه و اطلاع بر عدم تناهی آن استعدادات
جمیع صوفیه چه قایل بوحدة وجود و چه قایل بوحدة شهود همه بر آن متفق اند باز نوشته اند که مشهود میشود
که وجود واحدست و قوالب مختلف و لسبب اختلاف قوالب امتیاز ممکنات پیداست۔ منور مصباح ذوجاج
یک طورست چون آنجا قوالب مختلف هست اگر آئینه با سرخ و سبز و زرد باشد رنگهای مختلف پیدا میشود
سیادت مآبا این معرفت بوحدة وجود میکشد۔ باز نوشته اند دو چیز مشهود میشود ذات که نور رقیق ست
و صفات در زید و فرس و حجر وغیره مشهود میشود و درآن میان بنظر رقیق ذات هم مشهود میگردد۔ سیادت
مآبا آن نیز از شعبهای وحدة وجودست که حقیقت وجود در رنگهای مختلف که ظل قابلیات ذات وجود است
در همه مشهود و ظاهرست سیادت مآبا آنچه بر لوح ضمیر ایشان مشهود شده همه موافق مکاشفات صوفیه
محققین ست غلطی واقع نشده و این همه سیر لطیفه خفیه است در خلوت گفته شده بود که در سیر
لطیفه خفیه اینچنین مکاشفات بیش خواهد آمد یاد داشته باشند شکر نعمت حضرت واجب الوجود باید کرد
و امید مزید باید داشت سیر این لطائف بحقیقت این نیست که یاران گمان میکنند که بمجرد استغراق
تمام شود و طول و عرضی ندارد بالجمله بخاطر جمع درین سیر و سلوک سعی نمایند هم موافق سیر صوفیه باشد
و هم مطابق شریعت این سخن آخر طول و عرضی دارد که بالفعل در نوشتن نمی آید بنا بر شریعت مباینت
خالق با مخلوق ست و چون مراتب وجوبیه و مراتب امکانیه ممتاز شدند دیگر بقهر و جبر و دیگر مجبوریت
و ذل متصف شد احکام شریعت راست آمد والسلام۔ مکتوب پانزدهم نیز بجواب

عرضداشت شاه ابوسعید رح — حقایق و معارف آگاه سیادت و نقابت دستگاه میر ابوسعید
سلمه الله تعالی — از فقیر ولی الله عفی عنه — بعد سلام محبت التزام مطالعه نمایند الحمد لله علی العافیة
دیگر آنکه احوال خیریت مآل آن عزیز القدر نشنیده بودم الحمد لله نامه نامی ایشان رسید موجب تسکین
خاطر ناشگفته گشت صورت احوال باطن را بتفصیل نوشته بودند و از مشاهده این صورت انس هر روزه
از استتار آن نفرت نموده اند نیستند این همه موافق قاعده است راهیکه سلف رفته اند همین راه است
هیچ تردد بخاطر راه ندهند باقی ماند ترقی آن موقوف به استعداد است و بزرگ شدن پیمانه این لطیفه
خفیه آنکه پیمانه خود بزرگ شود و ترقی نمیشود — **مکتوب شانزدهم** نیز بجواب عرضداشت
شاه ابوسعید — حقایق و معارف آگاه سیادت و نجابت دستگاه عزیز القدر میر ابوسعید
سلمه الله تعالی از فقیر ولی الله عفی عنه بعد از سلام مطالعه نمایند الحمد لله علی العافیة و عافیت آن عزیز القدر
بالاطفال مسئول نامه مشکین شمامه مشتمل بر احوال باطنه مطالعه کرده شد انچه نوشته اند نشان لطیفه
خفیه است آنکه اجمالاً اشیا را در سینه می بیند و سینه را تفصیلاً در اشیا همان کیفیت است که
موحدین به دیدن حق در خلق و دیدن خلق در حق تعبیر کرده اند مبارک باشد خدا تعالی انوار
فتوح مزید گرداند فقیر بجهت جمعیت ظاهر و باطن ایشان و برای صحت مزاج و کشایش رزق
داعی است خدا تعالی بفضل و کرم خود قبول فرماید **مکتوب هفدهم** نیز بجواب عرضداشت
شاه ابوسعید رح — سیادت و نقابت مرتبت خلاصه دودمان نجابت میر ابوسعید سلمه الله تعالی
از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام محبت التزام مطالعه نمایند الحمد لله علی العافیة مکتوب بهجت اسلوب
متضمن معارف مخصصه لطیفه خفیه رسید خاطر را مسرور و مبتهج گردانید انچه نوشته بودند بر قاعده است
تردد را جای نمیدهند نوشته بودند که رجوع کل بجانب مبدأ مشهود میشود پس تطبیق خلود اهل نار در نار
و تنعم اهل بهشت در بهشت با این مکاشفه چه قسم صورت بندد صاحب من این رجوع کل که عبارت

مشهود میگردد رجوع در زمان آینده نیست بلکه بالفعل ست باعتبار ذات خود حکیم میگوید که
ماهیت ممکنه را باعتبار ذات او این ست که نیست و باعتبار موجب او هست و عارف میگوید
که ماهیت ممکنه را باعتبار تحقق خود با مبدا دو نوع ارتباط واقع ست یکی آنکه از مبدا برآمده و دیگر آنکه
بمبدا بازگشت بالفعل او را باعتبار مبدا هر دو حیثیت ثابت ست چنانکه ده را با یک دو ربط
واقع ست یکی آنکه یک را چند بار گردش دادم ده گشت دیگر آنکه چون ده تمام شد برگشت از نو شروع
الحال همین قدر باید فهمید ثانی الحال [illegible] مبدا و حقیقت او بعینه اگر [illegible] خواهد شد والسلام

مکتوب هیزدهم نیز بجناب [illegible] شاه ابو سعید بسم الله الرحمن الرحیم

حقایق و معارف آگاه سیادت و نجابت دستگاه سلالة الاکابر میر سید ابو سعید سلمهم الله تعالی
از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام محبت التزام مطالعه نمایند الحمد لله رب العالمین علی عافیة الطرفین
نامه مشکین شمامه متضمن بعض مشاهدات متعلقه بلطیفه خفیه و اخفی رسید بر این شکر الهی
بجا آورده شد این راه که میروند همان صراط مستقیم ست که اکابر اهل عرفان رفته اند هیچ دغدغه
خاطر ایشان را مشوش نسازد در حالت اولی صفتی از صفات مبدا که لازمی از لوازم ذات او ست منزله
ضوء به نسبت آفتاب که برنگهای مختلفه برآمده و ثانیاً ذات مبدا را بغیر ملاحظه صفات دیدند که
در مظاهر مختلفه ظهور نموده فقیر این هر دو حالت را منسوب بلطیفه خفیه میکند اما حالت ثانیه بلند تر ست
از حالت اولی بعد ازان دیدند که از میان ایشان نوری میل میکند بجانب مبدء و آنجا مثل حباب
در آب متلاشی شده پیش این فقیر اینحالت نمایش ست از حجر بهت بالجمله آنچه خدا تعالی
عطا کرده است نعمتی ست عظیمه بر آن از جان و دل شکر کنند و متوقع مزید باشند و آنچه از نور
محمد علی صاحبه الصلوات والتسلیمات دیده اند نمایش ست از نسبت اویسیه سابق آرزوی این
نسبت داشتند الحمد لله که حاصل شد برای خفقان خواندن یا حمید مفید خواهد بود خواه متفرق

در اوقات صلوة خمس دعوات بیک جا هزار بار در باب وجه معاش و آسودگی ایشان متفکر نباشند هرچه میگذرد همه حکمت حق ست و نافعست بنسبت شما هرچند بالفعل وجه نافعیت او معلوم نباشد من بعد روشن خواهد شد والسلام فقیرزادها و والده ایشان سلام میرسانند و متوقع دعای خیر هستند که دعای مومن برای برادر غائب مستجاب ست

مکتوب نوزدهم

نیز بجواب عرضداشت سیادت و نقابت پناه حقائق و معارف آگاه سلالة الاکابر میر سید ابو سعید سلمه الله تعالی از فقیر ولی الله عفی عنه بعد سلام محبت التیام مطالعه نمایند الحمد لله علی العافیة والمسئول من فضله ان یدیم العافیة لنا ولکم بعد انتظار بسیار رقیمه کریمه متضمن بعض معارف و بعض اسوله ضروریه رسید چون مشعر بعافیت و سلامت ایشان بود مع اولاد و اتباع موجب کمال سرور و باعث حمد الهی شد نوشته بودند که ذات مقدس خالی از جمیع قیود مشهود میشود کنت کنزاً مخفیا اشاره باوست بعد از ان انوار صفات که مبدأ افعال ست بنظر می آید فاحببت ان اعرف رمزی ست بآن بعد از ان تاثیر آن صفات در صنایع بحیثیت آن صفات مرئی میگردد فخلقت الخلق تلمیح ست بآن این همه معارف حقه ست بشکر او تبارک و تعالی بر آن باید کرد و آنچه طلب جواب آن نموده اند آنست که بمقتضای اظهار غلبه قدرت ربوبیت آنست که مثل امواج دریا اعدام و ایجاد همیشه باشد و تعطیل صفات بوجود نیاید و درین صورت خلود جنت و نار معارضه میکند و تطبیق آن میسر نمی آید مگر بتاویل بعید صاحب من این سخن را بتاویل درست دریابند مقتضی اظهار غلبه قدرت فقط این نیست که ایجاد و اعدام در هر شی واقع شود قدرت الهیه وسیع ست عالمی را بیرون از جهات و محدد ایجاد میکند و اعدام نمی یابد اگر بهشت و دوزخ معدوم شود نیز باک باز آنچه در حدیث صحیح معلوم میشود آنست که در بهشت و دوزخ ایجاد و اعدام ست بهشتی یک میوه میخورد و میوه دیگر بجای او پیدا میشود و دوزخی پوست و گوشت او سوخته میگردد دیگر باز تبدیل میکنند کلما نضجت جلودهم بدلناهم جلودا غیرها

روح شخص در بهشت در یکصورت در می آید باز بشکل دیگر مینماید باز باید دانست که تجدد امثال
که صوفیه تقریر میکنند ایجاد شخصی و اعدام شخصی نمی طلبند چنانچه بیک معنی گل تازه و تازه باقیست
و به یک معنی هیچ گل تا یک روز نمی ماند همچنان این ایجاد و مرتبه است شخص در جمیع احوال باقیست
و مثل در هر حالت موجود و معدوم میشود بالجمله باین فکر خاطر خود را مشوش نکنند همان مشهود
خود را محکم گیرند والسلام۔

مکتوب مدنی

مکتوب بستم در تحقیق وحدت وجود و شهود و جمع بین القولین بسم الله الرحمن الرحیم
من العبد الضعیف احمد المدعو بولی الله بن عبد الرحیم الدهلوی عفا الله تعالی عنه ووفقه
لما یحبه و یرضاه الی الافندی اسمعیل بن عبد الله الرومی ثم المدنی اوصله الله تعالی
الی ما یرجوه و یتمناه ۔ اما بعد فانی احمد الیکم الله الذی لا اله الا هو واصلی واسلم علی نبیه المصطفی
وآله واصحابه اجمعین قد وصل الی کتابکم الذی سالتمونی فیه عن وحدة الوجود علی ما ذکره
الشیخ الاکبر واتباعه وعن وحدة الشهود علی ما ذکره الشیخ المجدد وهل یمکن التطبیق بینهما رضی الله تعالی
عن الجمیع وارضاهم ۔ فاعلموا اخوانی رحمکم الله ان لکل زمان ولکل قرن علما اصابهم
فی تقاسیم رحمة الله عز وجل وان تاملتم حال اوائل هذه الامة المرحومة حین لم تدون
علوم الشرع ولا فنون الادب ولا وقع عنها کثیر بحث وانه لم یزل الهام الحق یبرز فی صدورهم
علما بعد علم علی حسب حکمته فی کل دورة لم یخف علیکم هذا المعنی وان نصیبنا فی هذه الدورة
من تقاسیم رحمة الله ان نجمع فی صدورنا علوم علماء هذه الامة معقولها منقولها ومکشوفها
وینطبق بعضها علی بعض ویضمحل الخلاف بینها ویستقر کل قول فی مقره فبهذا الاصل نتکلم
علی فنون العلم من الفقه والکلام والتصوف وغیرها بحمد الله وتوفیقه واعلموا ان معرفة الحق

على ما قاله الخضر عليه السلام للبحر الحق لا مبدء ولا منتهى له وان المتكلمين بها كالابرة المغموسة فيه
لم ينقص من البحر شيئا او كالعصافير تشرب منه حاجتها ثم تصدر وكل واحد لا يخبر الا عن كمال
دون كمال ولا يصف الا جمالا دون جمال ــه وعلى تفنن واصفيه بوصفه * يفنى الزمان
وفيه ما لم يوصف * وفي مثل هذه المواضع يتفرق المستمعون فرقا فمن عرف مسقط اشارة
كل واحد والموضع الذي اخبر عنه جعل كل قول قيل في محله وصدق الجميع ومن ناله اختلاف العبارات
وتنوع الاشارات ولم يقدر على الخلوص منها الى خير الاختلاف هناك بقي في حيرة حايرة
مثل ذلك كمثل اناس عميان اكتنفوا الشجرة يلتمسونها وبذوقونها فوجد بعضهم اوراقها
وبعضهم اغصانها وبعضهم ازهارها وبعضهم ثمارها ثم قعدوا يتحدثون فقال بعضهم ان الشجرة احسام
ملس وقال الآخر انما هي اعواد وقال بعضهم انما هي في غاية اللين والنعومة وقال الاخر في غاية
الخشونة والصلابة وقال الاخر في غاية الحلاوة وقال الآخر في غاية المرارة او العفوصة
وقال الاخر انها لا طعم لها اصلا وقال بعضهم لها رايحة طيبة وقال الاخر لا رايحة لها فلما اختلفت
اقاويلهم جعل بعضهم يكذب بعضا وجعل بعضهم يسب بعضا فجاء رجل آخر متميز منهم بالابصار
وان كان دونهم في كثير من الاوصاف التي يمدح الناس بها بعضهم بأحسن الصوت
وقوة البطش وكمال السمع والذوق واللمس فقال كلامكم جميعكم صحيح في الاصل خطاء باعتبار
الحصر ثم انه ارجع كل قول الى مرجعه وبين لكل اشارة مسقطا يسقط عليه ثم ان العارفين الجامعين
بين العلم الظاهر والباطن قد يكون كشفهم صحيحا ويلحقهم بعض الخطاء في توجيه كلام القدماء وتعيين
مرامهم وهذا الخطاء لا يقدح في معرفتهم بالله ولا يضر كمالهم فان توجيه الكلام وتعيين محمله
خارج عن الكشف شعبة من الاجتهاد والتحري الذين يشاركهم فيها علماء الظاهر بل العوام
ايضا واعلموا ان وحدة الوجود ووحدة الشهود لفظتان تطلقان في موضعين فتارة تستعملان

فی مباحث السیر الی الله عز وجل فیقال ہذا السالک مقامہ وحدة الوجود وذلک مقام
وحدة الشہود ومعنی وحدة الوجود ہہنا الاستغراق فی معرفة الحقیقة الجامعة التی لیغنی العالم
فیہا بحیث یسقط عنہ احکام التفرقة والتمایز التی معرفة الخیر والشر مبنیة علیہا والشرع
والعقل مخبران عنہا مبینان لہا اتم بیان واوفی اخبار وہذا مقام یحل فیہ بعض السالکین
حتی یخلصہ الله تعالی منہ ومعنی وحدة الشہود الجمع بین احکام الجمع والتفرقة فیعلم ان الاشیاء
واحدة بوجہ من الوجوہ کثیرة متباینة بوجہ آخر وہذا المقام اتم وارفع من الاول وہذا الاصطلاح
اخذتہ عن بعض اتباع الشیخ آدم البنوری قدس سرہ وتارة تستعملان فی معرفة حقایق الاشیاء
علی ما ہی علیہ فنظر وافی وجہ ارتباط الحدیث بالقدیم فوقع عند قوم ان العالم اعراض مجتمعة فی
حقیقة واحدة کما ان صورة الانسان وصورة الفرس وصورة الحمار متواردات علی الشمع والطبیعة
الشمعیة باقیة فی جمیع الحالات لکن الشمع لا یسمی باسم التماثیل الا بتلک الصور المتواردة علیہ وتلک
الصور فی الحقیقة ہی التماثیل لکن لا وجود لہا الا بضمیمة ہی الشمع ووقع عند آخرین ان العالم
عکوس الاسماء والصفات انطبعت فی مرایا الاعدام المقابلة لتلک الاسماء والصفات کما ان
القدرة تقابلہا عدم وہو العجز فلما انعکس نور القدرة فی مراة العجز صارت قدرة ممکنة وعلی ہذا القیاس
سایر الصفات والوجود ایضا علی ہذا الاسلوب فالمذہب الاول یسمی بوحدة الوجود والثانی بوحدة
الشہود وقد وقع عندنا ان المکشوفین صحیحان جمیعا لکن القول بان وحدة الشہود علی ہذا المعنی لم تعلق
الشیخ العربی سہو بل الشیخ واتباعہ بل الحکماء ایضا یقولون بہا وذلک لان محصل ہذا القول بعد
التہذیب والتخلیص من المجازات والاستعارات التی اوجبت صعوبة الفہم ہو ان الحقائق الامکانیة
اضعف وانقص والحقیقة الوجودیة اتم واقوی بحیث یمکن ان یقال للحقائق الامکانیة انہا اعدام
ظہر فیہا صور الموجودات ولا خفاء ان ہذا القول متفق علیہ وہذا الذی سالتمونی عنہ یحتاج

الی التفصیل فاستمعوا لما یتلی علیکم بآذان واعیة اعلموا رحمکم الله ان اول ما یفهمه المسلم ویخلص
الیه من نصوص الکتاب والسنة بل یخلص الی کل صاحب عقل ان الحق عز وجل موجود جزئی مثل
سائر الجزئیات الا انه قدیم موثر فی العالم خالق لهم رازق ایاهم وهذا العلم هو الذی یجده فی
صدره کل عاقل قبل ان یمارس ریاضة نفسانیة او یمعن فی المعقول وهو الذی کلف به الشرع
الناس والشرع الالهی لم یکلف الناس الا بما اودعه الله عز وجل فی فطرتهم بحسب الصورة
النوعیة سواء کان ذلک الشیء المکلف به علما او عملا ولم یحتج الشرع علیهم الا بما یهتدی الیه
فطرتهم وهو متمکن منهم قال الله تبارک وتعالی فطرة الله التی فطر الناس علیها لا تبدیل لخلق الله
وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم کل مولود یولد علی الفطرة الحدیث وهذه معرفة صحیحة واشارة
صادقة مرجعها تجلی من تجلیات الحق عز وجل قدیم برز فی قلب النفس الرحمانی قبل ان یتحقق الزمان
ویجیء حدیث الحدوث وذلک لان النفوس البشریة لها انجذابا الیه مثل انجذاب الحدید الی
المقناطیس ومیلا الیه مثل میل النار الی جهة الفوق ومیل الارض الی جهة التحت وما اصدق
ما قال بعضهم ٥ لقد صرت مقناطیسا لقلوبنا + بجذبک ایاها الیک تمیل + فیسمی الحق
عز وجل الوصول الی هذا التجلی بعد الموت بلقاء الله وجعل کل ما یعین الانسان علی هذا الوصول
ویثلج صدره عنده طاعة وجعل کل ما یبعده عنه او یعلق قلبه عنده اثما والی هذا المعنی اشار النبی
صلی الله علیه وسلم حیث قال سترون ربکم عز وجل کما ترون القمر لیلة البدر لا تضامون فی
رؤیته فان استطعتم ان لا تغلبوا علی صلوة قبل طلوع الشمس وقبل غروبها فافعلوا وهذا التجلی
هو میزان الخیر والشر کما اشرنا الیه وهذا التجلی هو الذی ینطبق علیه الاسماء الالهیة التسعة
والتسعون وهو الذی اخبر عنه النبی صلی الله علیه وسلم حین سئل این کان ربنا قبل ان یخلق
خلقه فقال کان فی عماء ما فوقه هواء وما تحته هواء وهو الذی اخبر عنه الصوفیة بقولهم ان الوجود

ظهر في مظهرين مظهر واجب له التأثير والقهر والفعل والتنزه ومظهر ممكن له التأثير والانقهار و
الانفعال والتلوث وقال الشيخ محي الدين ابن علي العربي ذوق الانبياء والاولياء يدل على
ان هنالك ارادة مجردة انتهى فمن اثبت هذا التجلي كما هو اصحاب الفطرة التي فطر الله تعالى
الناس عليها ووافق الانبياء والاولياء في معرفتهم بربهم ومن لم يثبته اخطاء الفطرة
وما بين الانبياء والاولياء في معرفتهم بربهم وصار زنديقا دهريا وكذلك كل من انكر علما اودعه
الحق في جذر فطرة الانسان وادار عليه التكاليف فهو الزنديق وكذلك من العلوم الفطرية التي يكون
منكره زنديقا ان حقايق الاشياء ثابتة وان للاشياء وجودات خاصة يدور عليها خواصها
كالنار يحرق والماء يطفي والزنجبيل حار والكافور بارد والصلوة خير والزنا شر فمن لم يعقل بذلك
قامت عليه الحجج من نفسه على نفسه وكذبته الدلائل من نفسه على نفسه ووقع في هوات من تهافت
الاقوال والاراء وقد عرفنا من سنة الشارع عليه الصلوة والسلام انه منع التعدي من طور الفطرة
ونهى عن الخوض فيما سوى ذلك الا ان الصوفية عرفوا ان النهي انما جرى على العقل على الصورة
الانسانية فلو ان انسانا استعمل في ذلك عقله وخاض في ذلك بما هو انسان كان منهيا عنه
لكنهم يخوضون بطور وراء طور العقل وبما هم من البشر وبالجملة فقد خاض الناس مع احكام هذا الاصل
الذي جبلوا عليه في علم آخر وهو ان الاشياء المعقولة المحسوسة مشتركة في الوجود وهو المعنى
الذي به تفارق هذه الاشياء المعدوم فانا قد نتصور المثلث مثلا ونعقل انه ليس بموجود
وقد نتصوره ونعقل انه موجود ولا بد ان المتصور الثاني يفارق المتصور الاول والذي به يفارقه
هو الوجود وهو الذي يكون مبدأ للقابلية والفاعلية في هذه الاشياء ومتمايزة في الماهيات
وهي الخصوصيات الزائدة على الوجود والامور التي بها يسمى الفرس والانسان والحمار والبعير
بهذه الاسماء والتي بها يقدر في انفسها ما لكل منها من الاحكام والآثار ثم اختلفوا في حقيقة هذا الوجود

بكار آن جميع [illegible] بالعين [illegible] نسبت [illegible] زمين ١٢ م

ف — تحقیق الوجود

وکیفیة انضمامها فقیل الوجود امر انتزاعی تتصف به الماهیات والجاعل لم یجعل الماهیة ماهیة
ولا الوجود وجودا لکن جعل الماهیة موجودة اقول هذا القول صادق فی نفسه خطاء باعتبار حصر
معرفة الوجود فیه وباعتبار ذکره فی مبحث الوجود الحقیقی فانا ندرک لامحالة امرا انتزاعیا نسمیه بالوجود
وتتصف به الماهیات والاتصاف به اثر من آثار جعل الجاعل وسبب له وقیل الجاعل جعل الماهیة
اصدرها من نفسه وبعد اصدارها نظر الناظرون الی بعض احوالها من ظهور الفاعلیة والقابلیة
ونحو ذلک فارتسم فی صدورهم عند ذلک صورة نسمی بالوجود اقول وهذا ایضا قول صادق فی نفسه
خطاء باعتبار حصر معرفة الوجود فیه فانا ندرک قطعا امورا متمایزة فی الخارج نسمیها بالاسماء
المختلفة ولا جرم انها اثر الجاعل والحق ان هناک وجودات خاصة نسمیها بالماهیات محفوفة
بین وجودین آخرین احدهما الوجود الواحد المنبسط علی هیاکل الموجودات وهو متقدم علی الوجودات
الخاصة والوجودات الخاصة تنزلات وتعینات لبعض عمومه حاصلة من ارتباط معلوم الانیة مجهول الکیفیة
بینه وبین الماهیات التی هی شیون هذا الوجود المنبسط وصورته العلمیة وثانیهما الوجود المنتزع من ملاحظة الوجودات الخاصة اجمالا
فکل واحد من هولاء القائلین اصاب الحق واخطاء فی الاقتصار بما لا یشفی علیلا ولا یطفی غلیلا وقالت الصوفیة
القائلة بوحدة الوجود الشیء الذی یکون فی الخارج ویترتب علیه الآثار الخارجیة لا یخلو من ان یکون فی حصوله
فی الخارج وفی ترتب الآثار الخارجیة علیه محتاجا الی ضم ضمیمة او لا یکون محتاجا الی ضم ضمیمة فالاول هو الممکن والثانی
هو الواجب وقد ادرکنا بذوقنا ان هذه الضمیمة هو الوجود المنبسط علی هیاکل الموجودات وهو شیء قایم بذاته مقوم لغیره ولیس
متعینا فی نفسه مختصا بنوع من الآثار المعلومة عند الناس لکن له تنزلات علما وعینا فبتلک التنزلات صار متعینا
مختصا بآثار خاصة واول مراتب تنزله تجلیه بنفسه لشأن کلی اجمالی غشته الحقیة ثم تنزله الی تفاصیل تلک الشان
الکلی فی العلم دون العین ثم تنزله فی تلک التفاصیل فی العین کما کان فی العلم وحقایق الممکنات عندهم هی صور تلک
الذات المتکثرة بتلبسها الشیون والاعتبارات فاذا ظهر بنفسه متلبسا بهذا الشان کان ذلک حقیقة الممکن

واذا علم نفسه متلبسا بذلك الشان كان حقيقة لممكن آخر ووجودات الممكنات هي ظهور الوجود
في تلك الحقائق فاذا اجتمعت شروط وجود ممكن وارتفعت موانع وجوده حدثت له نسبة
خاصة مجهولة الكيفية معلومة الانية بذلك الوجود بعينه الوجود آثار مختصة بتلك الحقيقة واقتضى الوجود ايا ها بواسطة
تلك النسبة الخاصة فيقال عند ذلك تنزل الوجود وتعين وظهر في مظهر خاص بمعنى الظهور
تميزه وتعينه واقتضاء نوع من الآثار دون غيرها ومظهر الشئ وصورته المحتملة التي تعين بها
وتلبس باحكامها وآثارها اقول هذا القول صحيح عقلا وكشفا فانك اذا فاتت ان المتحقق في
معركة القتال ليس الا الجسم فهو القاتل والمقتول وهو آلة القتل وهو الراكب وهو المركوب
وهو السرج وهو السيف وهو الرمح وهو القوس وهو السهم وهو الرمي وهو الهازم وهو المهزوم
وهو الصائل وهو المصول عليه غير ان الجسم لم يستحق اسما من هذه الاسماء الا بكيفية خاصة
ومعنى خاص واذا انظرنا الى تلك الكيفيات مع قطع النظر عن اقترانها بالجسم كما كانت معدومة
ولم يصدر منها آثارها واذا انضم اليها الجسم صارت موجودة وصدر منها آثارها والجسم محل تلك
الكيفيات والحامل لها استعد لتلك المعاني في العقل والتقدير قبل الوجود الخارجي ثم تكون
تلك الاشياء عند الوجود الخارجي وتلك الصور المتكثرة اعدام محضة ان لوحظ اليها مع قطع النظر
عن الجسم لم يكن لها تحقق وكانت موهومة وان لوحظ بضم ضميمة وهي الجسم كانت موجودة فاذا
صار الجسم سيفا تارة ورمحا اخرى فقد افضى به الاسباب اعني النجار والحداد والخشب والحديد
والنار والكير والمقمع والقدوم والمنشار وغيرها الى ان حدثت بين المعدوم الموهوم الذي
هو السيف والرمح وبين الموجود الذي هو الجسم نسبة معلومة الانية مجهولة الكيفية بها اتصف
ذلك المعدوم بالوجود ومعنى وجود السيف والرمح هو ارتباط المعدوم بالوجود بحيث يصح له
اشتقاق الاسم من الوجود وكان الجسم عاما محتملا الصور كثيرة فاذا صار سيفا وتلبس باحكام

السیفیة من القطع وغیره فقد تبین بتعین خاص ویبرز فی بعض صوره المحتملة فیقال عند ذلک
الظہر فی مظہر خاص ہو السیف کان ذلک کلہ کلاما صحیحا لا یتمکن من انکاره عاقل اللہم الا مناقشات
لفظیة ترجع الی الوضع والعرف لا عبرة بہا عندنا فاذا فہمت ہذا القدر فی الجسم فالموجود اولی
بہذا الحکم الموجود ومعناه ما اتصف بالوجود والوجود لا شک انہ صفة انتزاعیة فلنبحث عن ہذه
الصفة الانتزاعیة ہل لہا منشاء انتزاع فی الخارج او ہی بمنزلة انیاب الاغوال لا شبہة
ان بدیہة العقل یحکم بالاول ویمنع الاحتمال الثانی فاذا کان ہذا الحکم الموجود کان ہو حکم الوجود
الحقیقی الذی ہو منشاء الانتزاع بالاولی واعلم ان الثبوت قبل الوجود فکم من معدوم ہو ثابت
متعین مخصوص باحکام منشاره فان المحاسب اذا تعقل مراتب الاعداد فانہ یمشی فی ذلک
علی قانون طبیعة ثابتة فی نفسہا نعلم ذلک بدیہة فلو اراد ان یجعل الزوج فردا او الفرد زوجا لم
یکن لہ ذلک ولو اراد ان یقدم شیئا من مرتبتہ او یوخر لم یستطع وہذا ہو الثبوت الذی نعقل
انہ قبل الوجود وہو غیر الوجود الخارجی لا محالة وغیر الوجود الذہنی ان ارید بہ التخفف الذی یحصل
للمتعقل عاقل وان ارید بہ غیر ذلک فیحتمل ان یکون ہو کما ذکرنا فی مراتب الاعداد فکذلک
فی احکام کل نوع وجنس فانا نعلم لا محالة ان النخلة ان وجدت فان خواصہا کذا وکذا وان
کیفہا کذا وکذا والسدرة ان وجدت فان ورقہا کذا وکذا ونفعہا کذا وکذا فقد اثبتنا لکل نوع
احکاما خاصة بہ لازمة وجد فی الخارج او لا کما ان الملازمة فی قولنا لو لم یرد اللہ لم یخلق الخلق
صحیحة وان لم یتحقق ہذه الصورة فظاہر فہذا الاہباط وہذه الملازمة واقع فی نفس الامر قبل الوجود
الخارجی وکل ما ہو موجود فی الخارج فہو ثابت البتة والممتنع لیس بثابت وکذلک مخترعات
الذہن مما ینقطع بانقطاع الاختراع ولیس لہ امام یقتدی بہ العقل فی تصوره ذلک لیس لہا
ثبوت وبالجملة فالوجود الخارجی انما یلحق الامر الثابت فیجعلہ موجودا ولنبحث عن ہذا الثبوت

وعن هذا الوجود اى مشتق منشيها فالذى وقع عندنا ان الوجود منبعه ومصدره الوجود
المنبسط على هياكل الموجودات او النفس الرحمانى والنفس الكلية ايا ما شئت فقل ع
عباراتنا شتى وحسنك واحد ٭ وكل الى ذاك الجمال يشير ٭ وهو صادر من الذات
الالهية وان الثبوت منبعه اقتضاء الذات الالهية للعالم فى عالم العقل قبل الوجود الخارجى
وهو الذى يسميه الصوفية بالتنزل العلمى لا يريدون بالعلم ارتسام صور الاشياء لكنهم يريدون
صدور الاشياء منه مرة واحدة فى المرتبة العقلية قائمة بالواجب لا بنفسها ولنبين ذلك
بمثال اذا وضعت الخاتم على الشمعة انتقش فيها الحروف المكتوبة فى الخاتم فالحروف
الظاهرة فى الشمعة انما كانت لعلة فاعلة وهو الخاتم وعلة قابلة وهى الشمعة وانما وجدت عند
اجتماعهما وانطباق احدهما على الآخر لكن للخاتم استعداد قائم به منذ كان الخاتم انه لو
انطبق عليه شيء سواء كان شمعا او طينا فاض منه على ذلك الشيء صورة الحروف فكل ما وجد
عند الانطباق كان ثابتا قبله فى نفس الامر قائما بالخاتم فكذلك كل ما وجد عينا من الزمان
فانه كان قائما بالذات الالهية من حيث الثبوت ومن حيث انه كمال للواجب ومقتضاه
وهذا هو الذى تسميه الصوفية بالفيض الاقدس والحكماء بالعقل والحق ان العقل مستوعب
لجميع الوجودات الخاصة الا ان الحكيم لم يتفطن الا بعقول الافلاك وليس هناك الا اربعة
اصول الذات الالهية والعقل الصادر منه والنفس الكلية الصادرة منه ايضا بشرط العقل
وبواسطته والهيولى الصادرة منه بشرط النفس الكلية كما قال مولانا عبد الرحمن الجامى فى بعض
كلامه ذات مع الصادر الاول علة تامه آن موجوديست كه در مرتبه ثانيه ظاهر ميشود وهمچنين
ذات مع صادر اول وثانى علة تامه امرى ثالث است انتهى وكلمات يشهد بالحس ويدرك
بالعقل فانه حاصل من النكاح ه الحاصل بين الهيولى والنفس فمن ذلك ما هو قريب من

ه هو العقد الحاصل بينهما ١٢

النفس قد ظهر فيه احكامها ومنه انه ظهر احكام الهيولى الا انه وليس الهيولى الا التشخص فلما ابدعت
صدور هذه الاشياء. وتمت عليها بروز الوجود على حسب الاستعدادات الثابتة من قبل
القائمة بالذات الالهية فعبروا عن هذا المعنى بقولهم وان ظهر الوجود فحكم ظهر باطن الوجود وانه وقعت
بين ظاهر الوجود وباطنه نسبة معلومة الآنية مجهولة الكيفية وقالوا الاعيان ما شمت رائحة الوجود
ويريدون ان الذي يصدر منه الآثار انما هو الوجود فقط لكنه ظهر على قانون باطن الوجود فهذا
القدر من وحدة الوجود ثابت عقلا وكشفا وقد حام حوله جميع الطوائف عن اهل العقل فمن قال
بان الذوات متحدة في الذاتية مختلفة في الاوصاف انما اراد هذا المعنى ومن قال بان العالم
متعين في الهيولى الاولى والصورة العامة الجسمية لم يبعد من هذه القاعدة كل البعد. وقد
اعترف بمقدمات هذه القاعدة من حيث يدرى او لا يدرى وقد اشرنا سابقا الى القول بان
وجود الشئ عين حقيقته لا يصادم هذه المسئلة وكذلك القول بان الوجود صفة انتزاعية
لا يصادمها ولكل قول محتمل ينطبق عليه بقى ههنا مسئلة مشكلة قد صعبت على الفرقة القائلة
بوحدة الوجود وهي ان هذا الوجود عين الذات الواجبة او صادرة منها بطريق الابداع ولا بد من
تحرير محل النزاع لان كلام القوم من الطرفين لا يخلو من التسامح والتجوز فيختلط القولان
فاقول لا شبهة ان حال الانسان بالنسبة الى اعتباراته من الانسان بشرط لا وبشرط
الشئ ولا بشرط الشئ غير حاله بالنسبة الى افراده فانا لا نشك ان الحال الاولى فيها
الوحدة الحقيقية والكثرة الاعتبارية وفي الحال الثانية الكثرة الحقيقية والوحدة الاعتبارية والحال
الاولى لا يخرج عن كونه كليا والحال الثانية يخرج عن ذلك فاذا استقرأنا مراتب ظهور
الشئ في مظاهره وتعينه في بعض محتملاته وجدناه على منزلتين احديهما المنزلة التي يعبر عنها
بالصدور والابداع والثانية المنزلة التي يعبر عنها بالتعين الاعتباري واعبد هذا القول

اختلف اقوالهم فی الوجود المنبسط علی ہیاکل الموجودات فقال الشیخ صدر الدین القونوی فی اول
کتاب مفتاح الغیب انہ صادر من الذات الالٰہیۃ وقال مولانا عبد الرحمن الجامی بان الفرق
بین الذات الالٰہیۃ والصادر الاول اعتباری ہی شرحہ للمعات بعد ایراد سوال وجواب فی ہذا
المعنی تحقیق آنست کہ فیض ہمان ذات مفیض ست اما باعتبار نسبت عموم وانبساط بر حقائق ممکنات
واین نسبت از امور اعتباریہ است پس ذات ماخوذ باین نسبت از امور اعتباریہ باشد و فی نفسہا
از امور حقیقی انتہی ــ والحق عندی ہو المذہب الاول کیف وتمایز الوجودات الخاصۃ فی الاحکام
وثبوتہا فی انفسہا من اجلی البدیہیات فالتنزل الذی بہ یحصل ہذہ الاشیاء من المنزلۃ الثانیۃ
لامحالۃ وان کان اسم التنزل والتعین یشملہ والامر یکون بین الافراد وبین نوعہا الا الفرق الاعتباری
المنقطع بانقطاع الاعتبار وکذلک بین کل خاص وعام الی ان یرتقی الامر الی الذات الالٰہیۃ
لا یقال الصوفیۃ یلتزمون ان الحقائق الامکانیۃ اعتبارات واضافات لاحقۃ بالوجود لانا نقول
الصوفیۃ یقولون بان النار غیر الماء وہما غیر الہواء وان الانسان غیر الفرس وان کان الوجود
یشملہا کلہا فلاجرم انہم ارادوا بالاعتبارات والاضافات معنی لا یزاحم ہذا التغایر الذی یکون
منشاء لاختلاف الاحکام وہذا المعنی ہو الذی الکثرۃ حقیقۃ والوحدۃ اعتباریۃ اذ لا معنی لحقیقۃ
الکثرۃ الا تمایز الاحکام واختلاف الآثار وتغایر الحقایق التی ہی الوجودات الخاصۃ لاختلافہا
فی اصل الوجود وعدم رجوعہا کلہا الی الوجود الواحد المنبسط علی ہیاکل الموجودات کما اتفقہم
ہذا اثبات للتنزل والظہور لا اثبات بمنزلۃ دون منزلۃ من منزلتی التنزل والصوفیۃ حیث قالوا
العالم عین الحق ما ارادوا نفی الوجودات الخاصۃ الحاصلۃ من تنزل الوجود الی مراتب شتی
بل ارادوا افادۃ معنی التنزل والظہور کما ان المعقولی یقول زید وعمرو واحد یعنی انہ تمام
فی النوع لا الاتحاد من کل وجہ ویقول الانسان والفرس واحد یعنی الاشتراک فی الحیوانیۃ

ويقول الشجاع والاسد واحد يعني المشابهة في الشجاعة فكذلك الصوفية يقولون العالم عين الحق
يعنون تبعيته كله في الوجود المنبسط وقيام الوجود بالحق الاول به وحده لا نفي التمائز بالكلية
قال قائلهم ؎ هر مرتبه از وجود حكمي دارد + گر حفظ مراتب نكني زنديقي + وحيث قالوا
بالتنزل ارادوا معنى يعم المنزلتين لا يقال هب انك اثبت الحق الاول والصادر منه فلا نسلم
ان الوجود واحد يشملهما اذ لا يصح ان يقال لهذا انه ليس بموجود ولا لذلك انه غير موجود واذا كان
الوجود يشملهما فالكلام جارٍ في هذا الوجود ولا بد انه الاول وانه في المرتبتين جميعا لانا نقول
هذا الوجود مفروض قد قدره العقل ولا ثبوت له في نفس الامر بمنزلة انياب الاغوال وان فتشت
حق التفتيش وجدت هذه المسألة القائلة بان الارتباط بين الحادث والقديم ليس الا التنزلات الثابتة
المسماة بالتعين الاعتباري هي التي تردها الفطرة السليمة المجبولة على التصديق بتحقق تمائز ما فيما
بينهما ولاثر والفطرة مطلق التنزل الصادق بالصدور والابداع وغير ذلك بل يضطر اليه
نعم ان هذه الاصول اعني العقل والنفس والهيولى كل واحد منها عين الآخر من وجه فالعقل
عين النفس من وجه كما صورنا في استعداد نقوش الخاتم القائم بالخاتم والنقوش المنطبعة في
الشمعة القائمة بها وكذلك النفس عين الهيولى من وجه ولنضرب لذلك مثلا ايضا او الصورة
في نفسك كليا كالنفعة الكليات حتى حكم العقل بان شأنه لا يوجد الا في فرد واحد ثم وجد في الخارج
ذلك الجزئي فالفرق بين النفس والهيولى كالفرق بين الكلي الذي يحكم العقل بانه منحصر في فرد واحد
وبين الفرد الجزئي وليس للهيولى عندنا حقيقة الا بروز النفس الكلية في صورة التشخص
والتعين فهي مع هذا البروز هيولى فالعارف اذا اراد بيان هذه العينية لا بد ان يستعمل
ما يوهم الفرق الاعتباري وبالجملة فتلك كلمة حق اريد بها الباطل ثم ان الشيخ المجدد قال
في مكتوباته الصفات الثمانية موجودة في الخارج فلا بد انها متميزة من الذات الواجبة في الخارج

ولكل صفة عدم يقابلها فللعلم عدم يقابله وهو الجهل وللقدرة عدم يقابلها وهو العجز
وتلك العدمات لها تميز في علم الحق فصارت بذلك التميز مرايا الاسماء والصفات ومجالي
انوارها فحقائق الممكنات هي عكوس الاسماء والصفات المنطبعة في الاعدام المقابلة لها
فالاعدام بمنزلة المادة وتلك المهيات وعكوس الاسماء والصفات بمنزلة الصورة الحالة
في المادة فحقايق الممكنات عند الشيخ ابن العربي تلك الاسماء والصفات متميزة في العلم
وعند الشيخ المجدد انما هي عدمات انعكست فيها انوار الاسماء والصفات وتلك العدمات
وذلك الانعكاس انما كانت في العلم ولكن الفاعل المختار جل مجده اذا شاء ان يوجد شيئا
من الماهيات في الخارج جعل انعكاسه بالوجود الظلي فيصير موجودة في الخارج بالوجود الظلي
واختلفت اقواله في العالم فقال مرة هو موجود في الخارج وجودا ظليا وقال اخرى هو موجود
في الوهم الا ان الله تعالى اتقنه في تلك المرتبة فصار موهوما متقنا اقول اعلم ان لفظة
حقايق الممكنات تطلق على معان احدها الوجودات الخاصة فللانسان حقيقة وللفرس
حقيقة وللحمار حقيقة وتلك الحقائق امور متحققة في الخارج وعلى هذا فحقايق الممكنات ما تيعقله
العاقل في نفسه عند اطلاق هذه الاسماء لا غير وعلى هذا الاصل يخرج قولهم وحقايق الاشياء
ثابتة وثانيها الامور الثابتة التي ليست بموجودة في حد ذاتها ولا معدومة فاذا انضمت
بضميمتها هي الوجود صارت موجودة والا كانت معدومة والحقائق بهذا المعنى هي التي يسميها المعقولي
بالماهيات الا ان المعقولي يقول انها امور ليست بموجودة ولا معدومة ولزمه القول ثبوتها
من حيث يدري او لا يدري ولم يعقل ارتباطها باول الاوائل وثبوتها بالفيض الاقدس
قبل وجودها بالفيض المقدس وكوشف الصوفي القائل بوحدة الوجود عن تلك الحقايق
الثابتة وارتباط بعضها ببعض وتقدم بعضها على بعض في المرتبة العقلية قبل الوجود الخارجي

فوق ان الذات المقدسة تجلت اولا على نفسها بان علمت بنفسها وبما هو مقتضى نفسها
وبكمالها القايم بها وامكان تطورها بمظاهر باطوار شتى وعلمها ذلك هو عين اقتضا عند التحقيق
وليس المراد بالعلم ارتسام صور الاشياء فى نفسها ثم ما كان استعدادا للمظاهر الكلية الفعالة
الظاهرة المقدسة يسمى بالاسماء وما كان استعدادا للمظاهر الجزئية المنفعلة المنقهرة الملطخة
يسمى باعيان الممكنات فحقايق الممكنات على هذا الاصطلاح صور معلومة عند الحق الاول
المعنى الثالث يحتاج الى تمهيد مقدمة وهى ان احدى القبيلتين منطبقة على الاخرى فكل
ما فى الاسماء ظهر فى حقائق الممكنات فحقائق الممكنات وحقائق الاسماء ضد هم متقابلات
احدى القبيلتين فى غاية القوة والتمام والاخرى فى غاية الضعف والنقصان والضعف
هو عدم بعض ما فى القوى من القوة والنقصان هو عدم ما فى التام من التمام مع الاشتراك
فى الاصل بوجه من الوجوه فلاجرم هناك اصل الامر ثابت فى احد الطرفين على الوجه الاتم
ممتزج فى الطرف الآخر بالعدم ثم نقول من اراد التعبير عن تاصل الاسماء وفرعية الممكنات
فى هذه المرتبة فله عبارتان كلتاهما صحيحة احدهما ان حقايق الممكنات هى الاسماء والصفات
متميزة فى مرتبة العلم والثانية ان حقايق الممكنات هى عكوس الاسماء والصفات المنطبقة
فى الاعدام المقابلة لها ولا فرق بين العبارتين الا فرقا ضعيفا لا يعبأ به عند المتفتشين عن
حقائق الاشياء على ما هى عليه الرابع ايضا يحتاج الى مقدمة هى ان الصوفية يسمون الادنى
معشوقا والثانية عاشقا والمرتبة العليا الظاهرة فى الحب عشقا وهذا اصطلاح صاحب اللمعات
ثم ان المعشوق يتدلى الى عاشقه ويجذبه اليه فيقال للسالك الذى غالب حاله هذا مجذوبا
ومرادا ومحبوبا كما كان فى قصة سيدنا ابراهيم جذبة العناية الى سرادقات الوجوبية من حيث
لا يدرى فاستهدى الى الذى فطره وتذكر من حال الآفات انه بالذى فطره منزه عن

هذه المسألة وقد يترقى العاشق الى معشوقه ويسير اليه بالرياضات البدنية والنفسانية وتجريد وجه الروح فيقال للسالك الذي غالب حاله هذا سالكاً ومريداً ومحبا وقد يتدلى المعشوق ويترقى العاشق فيجتمعان في الوسط وهذا السالك ينوبه بوارق الطرفين فيقال له السالك المجذوب والمحب المحبوب والمريد المراد ومعنى هذا الكلام ان لله تعالى تجليا في قلب الشخص الاكبر وان لهذا التجلي انبساطاً وانتشاراً في حظيرة القدس وان له عكوساً ومجالي في الملأ الاعلى فينطبق على هذا التجلي الاسماء التسعة والتسعون وان لله تعالى ارادة حينا بعد حين وعلما متجددا ورضا متجددا بحسب هذا التجلي فهذا التجلي مع ما في حيزه هو الذي نسميه بالمعشوق لان النفوس البشرية منجذبة اليه انجذاب الحديد الى المقناطيس وقد ذكرنا ذلك في صدر هذه المقالة واليه السير والسلوك وبه الاتصال الذي يقصده الصوفية وقد تقتضي الاسباب الخفية الى ان يريد الحق اصطفاء عبد وهو جار في غلواء نفسه لا يشعر بما اريد منه فيسمى مراداً وقد يقصده بالرياضات البدنية وتجريد وجه الروح حتى يظهر الاتصال المودع في اصل جبلته فيسمى مريدا وقد يحس باجتباء من الحق وسعي من نفسه ويكون له تارات يتقدم سعيه في بعضها ويغلبه يسر من الغيب في البعض الآخر ويحس ذلك في حالة واحدة من جهتين فيكون جامعا للمرتبتين اما ما في المشربين فيقول قد يكون الغالب عليه بعض وجوه هذا التجلي ويكون مجذوبا من ذلك الوجه فيقال تحقق باسم كذا وكذا ويقال ربه من بين الاسماء اسم كذا وكذا وبالجملة قد يفهم العارف اصل استعداده في الاعيان الثابتة والاسم الذي يمده من بين الاسماء فينسب اليه فيقال حقيقته تعين اسم الرحمن او اسم الله الى غير ذلك والشيخ المجدد معترف بهذا القول في كثير من مكاتيبه وبالجملة فالقول بان حقائق الممكنات عكوس الاسماء المنطبقة في الاعدام المقابلة لها ليس مخالفا لكلام الشيخ ابن العربي واتباعه ولم يلهم من نسج الملكة

بهذا المعنى وقد اوماْنا الى وجه المسئلة فلا حاجة بنا الى نقل كلامهم والاطناب بسرد تصريحاتهم وتلويحاتهم والقول بان حقايق الممكنات هى الاسماء بمعنى ان الاسماء المتصلة فى الوجود لها ظلال فى الطرف المقابل المسمى باعيان الممكنات او بمعنى ان العارف له رب من الاسماء وهو حقيقته التى يرجع اليها ليس مخالفا لكلام الشيخ المجدد ولو شئنا لاقمنا براهين كثيرة من كلامه على كلامه فمحمل كلام الشيخ المجدد انه وجد بعضا من مقالات الشيخ ابن العربي واتباعه فحمله على ما يخالف وجدانه وتلك فلتة علمية لا مزلة كشفية والفلتات لا يخلو منها العلماء ولا يضر علو مقامهم ان يوجد فى بعض كلامهم قليلا فلتة ما وقوله تمايز الصفات الثمانية لا يسلمه الصوفية بل هى عين الواجب عندهم بمعنى ان الذات يكفى كفايتها وليس عند المتكلمين دليل يدل على ذلك لا نقلى ولا عقلى اما الاول فلان غاية ما فى الباب ان هناك حقيقة يصح اطلاق السميع والعليم ونحوهما عرفا ولغة اما ان هناك صفات متمايزة فكلا ومن انصف من نفسه عقل ان الناس اذا استعملوا افعال الصفات واسمائها لا يلتفتون الى تمايز الصفات وكونها زائدة على الذات اصلا لكنهم يلتفتون الى صدور الآثار لا غير فان من رأى شيئا يتحرك ويمشى ويحس يسميه حيا بسبب هذه الآثار ولا يلتفت الى ان الحيوة صفة زائدة او هو ذاتى للحيوان الى غير ذلك من التدقيقات الفلسفية واما الثانى فلان العقل ما يشهد الا بكونه بحيث يصدر منه هذه الآثار واما ان ذلك منحصر فى زيادة الصفات فكلا بل من انصف من نفسه عقل ان كون الصفات بمنزلة الاعراض فى محلها القائمة بموصوفاتها هو اعظم التشبيه فان قال قائل هذا مذهب اهل السنة فيجب قبوله قلنا اهل السنة عندنا اهل القرون المشهود لها بالخير وما روى عن احد منهم انه تكلم فى الصفات هل هى زائدة او لا وعلى تقدير زيادتها هل هى امور انتزاعية او خارجية واما هذه الفرقة من المتاخرين التى تدعى لنفسها انها اهل السنة فعلى تقدير ان لا يكون قولهم هذا بدعة فى الدين واختراعا لما لم

نفاه احد من السلف فنحن رجال وهم رجال وكذلك اختلاف اقواله في ان العالم موجود خارجي
بوجود ظلي او موهوم متقن اختلاف قليل الجدوى اذ المقصود ان الوجودات الخاصة متحققة بحيث
يصدر منها آثار ربما سواء سمي هذا التحقيق وجودا خارجيا او وجودا وهميا متفقا وان سالتموني
عن الحق الصراح الخالص فحملت ان الذات الآلهية من حيث هي هي اجل من ان تكون في الخارج
او في الاعيان اذ الخارج اسم للنفس الرحماني وفي الاعيان كناية عنه نعم للحق تجلي عظيم هو في الخارج
ويوصف الحق بانه في الخارج او في الاعيان بشرط هذا التجلي وان سالتني عن هذه الاقوال كلها ما انكرت عليها
الا من جهة التعبير او من جهة ذكر شيء في غير محله والافضل ما يشير صاحب كشف الى ما ليس له
حقيقة اصلا فالقول بالصفات الثمانية له وجه وجيه وهو ان اوائل النفس الرحماني المتمثل
فيه الذكر والتجلي الاعظم يسمى عند الاشاعرة بالصفات ولذلك قالوا الصدورها بالايجاب
ونقدمها ثما نا غير انهم سموا شيئا واحدا باسماء شتى باختلاف الجهات والاعتبارات وكم من
اختلاف في الجهات ملتوي في صدور الناس حتى نظنونه من باب اختلاف الحقائق كالبياض
والابيض هما واحد في الحقيقة الا ان البياض اسم له من حيث انه ماخوذ لا بشرط وان الابيض
اسم له من حيث انه ماخوذ بشرط الشيء فكذلك سموه حيوة من حيث انه صفة يستتبع العلم بنفسه
وبحقائق الممكنات وعلما من حيث انه تمثل فيه حقائق الاشياء قبل تكونها في الخارج
وقدرة من حيث انه ينبجس منها خلق الخلائق وارادة من حيث ان التجلي الاعظم ينبعث منه
تخصيص احد المتساويين وكلاما من حيث انه ينزل منه الوحي على قلوب الانبياء والملائكة وسمعا
وبصرا من حيث انه مبدا لانكشاف المبصرات والمسموعات وكذلك كلام مولينا عبد الرحمن
الجامي عندي مسلم فان مقصوده نفي تاصل الحقائق بحيالها وانها اعتبارات واضافات للوجود
الحق بمعنى ان الوجود ظهر فيها وتعين بها بمعنى الفرق الاعتباري واذ قد اكملنا الجواب فلنختم

الرسالة والحمد لله تعالی اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله
و اصحابه اجمعین — **مکتوب بست و یکم** الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی
اما بعد میگوید فقیر ولی الله عفی عنه که در بعض احیان باقتضای بعض احوال بیتی چند نظم کرده شد
الحال مستحسن می‌نماید که زیر هر بیتی اشاره لطیفه کرده آید به نکته که در آن ودیعت نهاده شده است
والله یقول الحق و هو یهدی السبیل **فمنها** دلی دارم ز خود خالی حبابش میتوان گفتن +
در و کیفیتی جوشش شرابش میتوان گفتن + وجود بی نمود معنی ما دیدنی دارد + درین نیرنگها
بوی گلابش میتوان گفتن + درین دو بیت اشارتست بجای عجیب که انجذاب روح است
بافنا راناست ه سویدا در دل ما پای اندر پیچ و تاب او + نقوش عالم امکانش
میتوان گفتن + اشاره است بجامعیت حجر بهت ه فرو باشد از هم کثرت موهوم چون
شبنم + ز فیض معنی ما آفتابش میتوان گفتن + اشارتست بفنا را انا که از ظهور معنی حجر بهت
خیزد + **و منها** بزلف پیچ در پیچ کسی گم کرده ام خود را + خروشی در دل شبها نمیکردم
چه میکردم + ولی پرورد جان افکار و یار تند خو دارم + جهان را پر ز یاربها نمیکردم چه میکردم
اشارتست بآن که گرفتاری بدقایق غیب الغیب حیرت شدیده میدهد و در قلق می آرد
ه غم تحصیل دنیا را شغل و درد غزل می بینم + جنون ترک منصبها نمیکردم چه میکردم +
بیکار کردن نفسی را ۱۴م
تنفیرست از مناصب جاه + بیان آفاتی که قبل و بعد مع آن مناصب حاصل میشود ه
کسی با مُل همی سازد کسی با گل همی بازد + اگر من یاد آن لبها نمیکردم چه میکردم + اشارتست
بانکه نزدیک عارف هر لذتی از لذات محسوسه تمثال معنی است از معانی بی نشانی و در بعض
حالات از تماثیل بحقایق پی می برد ه موی تحقیق را از خم مشربها برون دیدم +
خروج از قید مشربها نمیکردم چه میکردم + اشاره است بآن که در معارفی که تعلق بمشربها ندارد

تقلید تخصصی پسندیدہ نیست ۔ ه حجاب وصل مطلوب ست دل بستن بمطلبہا + این ست گرترک مطلبہا نمیکردم چہ میکردم + اشارہ است باآنکہ توحید ارادہ شرط اعظم سلوک است
و منہا ناگزیر تو منم اے بے نظیر + رو مگردان بعد ازین از ناگزیر + من تراشفق ترم ازصد پدر + در من آویز و مرا محکم بگیر + غیر من گر با تو باستر بود + آن وبال ست و عذاب ستعیر + درین سہ بیت اشارہ کردہ شد بسامرات حقیقۃ الحقایق باسالک ه
جان من در ہجر یار خود بسوخت + من عذاب الہجر اجرنی یا مجیر + بی قرارم روز و شب بر روی یار + باز بنماروی یارم یا قدیر + اندرونم بی جمالش تار شد + کے شود یارب بوصلش مستنیر +
ای برادر بعد ازین ہشیار باش + فرق مکن درمیان شیر و شبیر + و منہا ساقی کرمی کن کز ہوش خود افتم + بی یار خود م خود از دوش خود افتم + بینم رخ ساقی ظاہر شدہ در خود مفتون شدہ بر خود مدہوش خود افتم + مثل می جوشان کز خم بدر افتد + جوشی زدہ بر خود از جوش خود افتم + از ہر بن مویم جوشد می دیگر + از فرط تمامل ز آغوش خود افتم +
زین تیز زبانی آزردہ دلم من + خوش آنکہ زمانے خاموش خود افتم + این غزل از مزاحفات بحر بسیط ست ۔ مستفعلن فعلن چہار بار و آن در فارسی کم یافتہ شدہ غرض ازین ابیات تشوق ست بحال اتصال بافنار انا و آن حالیست نادر الوقوع اتصال عبارت ست از انجذاب روح و معرفت سر و فنار انا از تیقظ لطیفہ خفیہ و منہا تا کہ محنت ہجر بی دو دوری کشم نازنین وطنم سوی وطن باز روم + تا بکے ہمدمی سنگ و ہر شیوہ من + گوہری از عدنم سوی عدن باز روم + تا بکے بستہ زنجیر تعلق باشم + آہوی از ختنم سوی ختن باز روم + بوی جان بی سر از باد من در دو جہان + شاہ ملک یمنم سوی یمن باز روم + غرض ازین ابیات تشوق ست بعالم تجرد و رفیق اعلی و تفہیم از ہیئات دنیہ عاسقہ کہ دامنگیر وقت و مشوش حال و متغیر وجہ روح میشود +

مکتوب بست و دویم - در شرح رباعیات - الحمد لله خالق الفهوم وملهم العلوم وسلام الله علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین - اما بعد میگوید فقیر ولی الله عفی عنه که سابق رباعی چند در بیان بعض قواعد سلوک انشا کرده بودم الحال شوق برادرم خواجه محمد امین اکرمه الله بشهوده تقاضا میکند که زیر هر رباعی اشارتی کرده شود بآن قاعده که دران دو بیت نهاده شد فمن تلک الرباعیات - **رباعی** علمی که نه ماخوذ ز مشکوة نبی ست + والله که سیرابی از آن تشنه لبی ست + جائیکه بود جلوه سوق حاکم وقت + تابع شدن حکم خرد بولهبی ست + درین رباعی اشاره کرده شد بآنکه علومی که ماخذ آن شرع محمدی نیست نامرضی ست واشتغال بآن منافی سلوک **ومنها** دانی که چه بود نهج قدیم او دلدار + شغل دل تو ظاهر و باطن با یار + این را شنوی از ورس عوارف عارف + وان فن دگر باد و بگیر از احرار + درین رباعی اشاره کرده شد بآنکه اصل کار درین راه جمع ظاهر و باطن ست ظاهر توزیع اوقات بر طاعات و باطن دوام تعلق قلب بحق واگر کسی اول را میخواهد از کتاب عوارف بهتر نیست خصوصاً بیست و شش باب که درین مسئله واقع ست واگر کسی ثانی را میخواهد بهتر از صحبت احراریان یافته نمیشود + **ومنها** در مذهب ما همت ز اسباب غرور + ذکر یکه بود عاطل از انوار حضور + در حاشیه نفی شو از خلق نفور + در جانب اثبات بر و سوی غفور + شرط تاثیر ذکر حضور و تعظیم ست و نفی شدن از خلق و اثبات محبت حضرت حق - **ومنها** مستی و وله شرط طریق افتادست + بی مست شدن کار کسی نگشادست + در ذکر خفی جهر تخیل کردن + شرط ست ز او ستاد طریقم یادست + حضرت والد قدس سره تخیل جهر مفرط شرط میکردند که جمع همت و ظهور وله بدون آن نمیشود - **ومنها** - خواهی که ز سر محبت نوشی + باید که بتقلیل علایق کوشی + دل را ز خیالات جهان صرف کنی + چشم از صور جمله عالم پوشی + اشارت ست به نگاهداشت و نظر بر قدم

دل عزیزید **ومنها** در عشق تو از جمله جهان بگذشتم + وز هر چه بجز یاد تو زان بگذشتم + مقصود من بندهٔ
بجز وصل تو نیست + اندر طلبت از دل و جان بگذشتم + اشارت ست بباز گشت در اثنای ذکر
وقفه بعد وقفه **ومنها** دایم دل من پیش تو حاضر باشد + چشمم برخ خوب تو ناظر باشد +
در ما سوی با شرک جلی ست و مرا + گر سوی دگر خطرهٔ خاطر باشد + اشارت ست بدوام یادداشت
ومنها دانی چه بود سهل کثیر البرکات + در مشرب اهل دل وجود عدمات + تحصیل عدم
بدان سعی مانع + در نفی خواطر ودرست ثبات + عدم غیبت را گویند یعنی نسیان ماسوی وجود
عدم ملکهٔ غیبت را گویند و اصل در تحصیل آن عزم قوی و همت نشاندن همه خیرت از دل -
ومنها خوش آنکه بانوار وضو رنگین ست + زیرا که طهارت ز اصول دین ست + تنویر دل
و نفی خواطر خواهی + قوی ذریعه حصول این نیت + در جمع خاطر و تنویر دل و ازاله خطرات تجدید
طهارت فایده ها دارد **ومنها** تحصیل عدم اگر نه دانی کردن + باید نظر اهل فنا جستن
این داروی وصال را دوا تجربه ازین + در صحبت اهل دل نخواهی دیدن + یعنی نظر قبول این
طایفه کیمیای عجیب ست در تحصیل عدم و ازاله خطرات پریشان **ومنها** آنانکه ز ناس همی رستند
با لجهٔ انوار قدم پیوستند + فیض قدس از همت ایشان میجو + دروازهٔ فیض قدس ایشان هستند
یعنی توجه بارواح طیبهٔ مشایخ در تهذیب روح و سر نفع بلیغ دارد **ومنها** آن ذات که از قید جهت ها
بیرون ست + از حیطهٔ اسما و صفت بیرون ست + هر مرتبه زان ذات نشانی دارد + هر چند ز تعیین همه
بیرون ست **ومنها** هر مدرکه شد مظهر آن یار عجیب + ظاهر شده از صورتش آثار عجیب + در لوح
دل ار ثبت کنی صورت او + پیدا شود از لوح دل اسرار عجیب + **ومنها** قومی بجناب اعرف
موصوف + جمع تبادل اسما معروف + شخصی که ازین قوم قدم پیش نهاد + گشت ست باین
صورت ذهنی مشغوف + درین سه رباعی اشارت کرده شد بتحقیق توجه بوجه خاص که حضرت خواجه

نقشبند قدس سره بان ارشاد کردند وآن پرورش کردن صورت ذهنیه حضرت حق است که در مدرکه
آدمی متمثل شوند مانند تمثل تجلی صور در متخیله و هر چیزی را چهار وجود ست مکتوبی و لفظی و صورت ذهنی
و وجود خارجی چنانکه تاثیر وجود ملفوظی و مکتوبی نزدیک اهل دعوت ثابت ست همچنین تاثیر این وجود ذهنی
نزدیک نقشبندیه ثابت شده و منها ای دوست توئی دیده و بینائی من + شنوائی و دانائی و
گویائی من + عشقم تو و هم تو دل غمدیده من + اندر دل غمدیده شکیبائی من + اشارت ست
بتوحید حق تعالے والحمد لله اولا و آخرا و ظاهرا و باطنا و صلی الله علی خیر خلقه محمد و اله و صحبه اجمعین

مکتوب بست و سیوم

در شرح ابیات ـ الحمد لله و سلام علی عباده الذین
اصطفے اما بعد میگوید فقیر ولی الله عفی عنه که سابق شوق برادرم محمد امین اکرمه الله بشهوده
باعث آن شد که بعض معارف خاصه در نیکوترین ابیات بلباس نظم ست بیان کرده شود
الحال شوق ایشان تقاضای آن میکند که زیر هر بیتی اشارتی لطیف کرده شود بآن معرفت که
دران مودع ست شعر الاطال شوق الابرار الی لقائی + وانی لاشد شوقا الیهم
منهم + ع من ندانم باده ام یا باده را پیمانه ام + عاشق شوریده ام یا عشق یا جانانه ام
درین بیت اشاره کرده شد بمقام حیرت که از مقامات لطیفه خفیه ست که سالک درین مقام
تفرقه نمیکند در میان وجودات خاصه که بماهیات معبر میشود و در میان وجود مطلق که ظاهر شده است
در وجودات خاصه و امتیاز نمی نماید در میان احکام خاصه مظاهر و وجود تا یکی را عاشق گوید و دیگری
معشوق و سیوم را عشق ع مبتلای حیرتم جان گوییت یا جان جان + اصطلاح
شوق بسیار ست و من دیوانه ام + درین بیت نیز اشاره کرده شده بمقام حیرت و جان عبارت
از وجودات خاصه است و جان جان عبارت از وجود مطلق ست ظاهر شده در وجودات خاصه
ع شوق موسی در ظهور او را نار طور او را + در نهاد شمع آتش میزند پروانه ام + اشاره است

بآنکه محب بسوال حال خود جناب محبوب را متشخص ظهور او میشود در صورت خاصه که مقتضی
استعداد اوست لا یکون التجلی الا بقدر استعداد المتجلی له و آتش زدن عبارت از قلق و بیقراری
دادن ست ؎ با جمال ذاتیش حسن دگر در کار شد + چشم او را سرمه ام یا زلف او را شانه ام
درین بیت اشارت ست بحکمت ظهور احبار بهت که اتمام بعض مصالح این عالم ست و آنکه حسن ذاتی
در ذات خود از غیر مستغنی ست و حسن ثانوی که مقتضای مصلحت کلیه است گاهی مقتضی این نور میشود
و تمثیل حسن ذاتی بچشم معشوق که در رعایت لطافت آفریده شده و حسن ثانوی بسرمه و همچنان
زلف و شانه ؎ میل هر عنصر بسوی مقر اصلیش + جذبهٔ اصل ست هر شورش مستانه ام
اشارت ست بحقیقت محبت ذاتیه که آن بر حضرت وجود ست و در مظاهر مقیده بحجاب اطلاق مثل
میل هر عنصر بمقر اصلی خود ست ؎ غافل از خود ماند از صورت پرستی آئینه وار تا ز آشنا ختم
خانا ز خود بیگانه ام + اشارت ست باستغراق در اتصال یعنی سر و روح در کار خود بجا بآشنا
و سالک را غیر مذکور حق نفس خود نیز مدرک نگردد و تمثیل آن بآئینه که از خود غافل ست و
بصورت مبتلی ؎ اگر این پرستیم نام تجدد همت ست + در ازل پیش از زمان
تعمیر شد میخانه ام + اشارت ست بآنکه محبت ذاتیه قبل از عالم ارواح و اجسام ست زیرا که اصل آن
توجه وجود ست باطلاق و آن قبل از زمان ست و میخانه اشارت بجامع مراتب اطلاق ست والحمد لله اولاً
و آخراً ظاهراً و باطناً **مکتوب بست و چهارم** در منظومات ؎
فراغت یافتم از حج و عمره + چو احرام سر کوی تو بستم + چو دیدم روی زیبای تو جانا
ز تشویش وجود خویش رستم + بیا ساقی بده جام شرابی + که مخمور صبوحی الستم +
ایضاً محبت نام جوش طبع و میل نفس اگر باشد + سر اهل محبت در دو عالم گاو خر باشد
زنا کند طبع غیر از خود نما تنها نمی آید + درخت بید را دیدیم دائم بی ثمر باشد + بوسعت مشرب

رنگ تعلق در نمیگیرد + اگر نقش زنی بر روی دریا بی اثر باشد + صفائی طبع میخواهی ز صحبت
دامن اندر کش + که آب دور از مردم همیشه باصفا باشد + **ایضاً** مزاج صاف طبعان را
بجز غربت نمیسازد + مکدر گردد آب صاف چون یکجا وطن گیرد **فرد** صفا با خبث باطن نیز
گاهی جمع میگردد + ببر و مالوعه را چون در و بنشنید تماشا کن + **فرد** هرزه گردی مانع نور دل است
ای هوشمند + سیل تا ننشست یکجا باطنش صافی نشد ه دوای درد من بر جمع اضداد تو
مینازم + نمک ریزد دل مجروح من هستی و مرهم هم + جهان و جان فدای وضع شوخ شهر آشوبت
قیامت مینماید و دم عیسی و مریم هم + درین بیت اشاره کرده شد بجمال عجیب که آن جمع است
در قلق قلب و انس روح در یک حالت و تاذی ازان یک و التذاذ ازان دیگر بیکدفعه ه
تویی اول تویی آخر تویی ظاهر تویی باطن + تویی عضو و اهل دل تویی مشتاق هم هم هم
زیک منبع در هیجا مختلف فواره میجوشد + مزاج حرص قارون زهد ابراهیم ادهم هم
بخاری از زمین خیزد بباد جو در آمیزد + گهی باران ریزان ست گاهی برف و شبنم هم
درین سه بیت اشارت ست باضمحلال حقایق متخالفه در یک حقیقت و امتیاز احکام در میان
حقایق متخالفه بسبب امتیاز صور و هیاکل ه کدامی طرفه نیرنگی درین کاشانه سر دادی
که عالم پای کوب از دست عشقت گشت و آدم هم + درین بیت اشارت ست بسریانی
عشق در جمیع عالم چه فلک و چه ملک و چه عنصر و چه اعراض خصوصاً انسان که عشق طبعی و ارادی
هر دو دارد و بانکه سبب سریان آن مصلحت کلیه است **مکتوب بست و پنجم**
در شرح غزلیکه بر تضمین بیت اول غزل عراقی علیه الرحمه انشا کردند ه نخستین باده کاندر
جام کردند + مزاجش عکس آن گلفام کردند + هویدا شد در امکان صورت حق + بآن صورت
جهان آرام کردند + همی بایست تفصیلی ازان روی + مکارم را بها اتمام کردند + شراب وحدت

از خمخانهٔ غیب + مرا صبح ازل در کام کردند + چو غلطیدم ز مستیها بهر سو + حریفان
مستی از من وام کردند + حقیقت را که مستور از نظر بود + بما مشهود خاص و عام کردند
پس آنگه موج دریا باز گردید + با تمام فنا اکرام کردند + این رمزے مقیمے با تو گویم +
بجز و آغاز و نیز انجام کردند + غرض ازین ابیات شرح بیت عراقی ست علیه الرحمة و تعیین
مراد او از باده و جام و استعاره از چشم ساقی و حاصل آنست که این بیت دو احتمال دارد
یکی آنکه از جام مرتبهٔ امکان مراد باشد و از باده کمال او با فاضهٔ صور انواع و خواص آن و از مستی
چشم ساقی فیض واجبی که عبارت از تجلی اعظم ست باصطلاح ما و حقیقهٔ محمدیه باصطلاح صاحب
فتوحات و در نظم عدول با وضع از مستی چشم ساقی کرده شد گفته آمد که ممزوج بآن باده کرده شده است
عکس روی آن یار گلفام دیگر آنکه کمالاتی که در طبقهٔ بنی آدم ظاهر شده و اتمام خواص نوعیه
و استیفار احکام لطائف ایشان بآن متحقق شده بواسطهٔ احجار بهتهٔ افراد کمل ست که وجود
ایشان بجهت مصلحت تفصیل مراتب اجمالیه وجوبیه است و فی الحدیث بعثت لاتمم مکارم
الاخلاق و این اشاره بهمین تفصیل تواند بود پس این افراد کمال را در ازل باستعداد
کمالات وجوبیه نواخته اند و در نشأه دنیا ازیشان آن همان استعداد بر روی کار آمد ملل و مذاهب
پدید آمدند و اعلام ارشاد برافراشته شد و سبب هدایت جماعات بنی آدم گشت و بحقیقت جمیع
افراد بنی آدم از لفظ الله چیزی می فهمند و ذهن ایشان بآن حقیقت مجرده بوجهی از وجوه
ملتفت میشود و اینهمه برکات نفوس کامله است چه نفوس مقارنه با اجساد و چه مفارقه
از ابدان و معاد این نفوس اضمحلال ست در تجلی اعظم و مشمول شدن بفیض آن بوجهی که انوار
وسطی ایشانرا در خود متلاشی سازد و انانیات صغری را وجودی پیدا نباشد و درین بیت
لاحق اینمعانی بطریق ایجاز و بلسان اشارت ادا کرده شد باز نکته دیگر ادا کرده آمد که تجلی اعظم

مبدا و معاد نفوس کامله است ۔

باب دوم

از کتاب کلمات طیبات در ترجمه رساله اسرار العارفین و سیر الطالبین

شیخ شهاب الدین سهروردی رحمة الله علیه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی رسوله محمد و آله اجمعین
اما بعد خانه های فقیر ویران شدند و شهرهایش بی بنیاد فقرا رحلت کردند و گذشتند و متشبهان و متوسمان بسیار شدند آنانکه مشغول‌اند به غیبت و دروغ و طلب دنیا و فریب و نفاق و بغض و غل و غش و حقد و حسد و کبر و غضب و حرص و ریا و ادعا و عداوت و رغبت امارت و صحبت سلاطین و امرا و اهل ظلم و اکل حرام که دل را بمیراند و چون مشتبهات همچو کسان مقبول نیست اقتداء شان و کلاه گیر خلق از ایشان هیچگونه روا باشد فلهذا خواستم که کتابی نویسم در علم سالکان و فقرا و عارفان تا آنکه عزم تصنیف کردم و قلم را جولان دادم در اسرار الطالبین و سیر العارفین نامش نهادم و سوال میکنم از خدا که توفیق اتمامش دهد چنانکه بشیر و نذیر هادی و ما النصر الا من عند الله و هو علی کل شیء قدیر و بالاجابة جدیر **سیره** بنده را نزدیکی حق تعالی و تقدس دست ندهد مگر بدوری از خلق چرا که نزدیکی خلق از ذکر الله و عبادت و طاعتش غافل کند و از ملک و ملکوتش باز میدارد پس نزدیکی او بدون دوری خلق صورت نه بندد تعالی شانه چنانکه قرب سلطان و قرب بنده مولی که بدون بعد از غیر سلطان و غیر مولا راست نیاید **سیره** شیخ آنست که ذاتش قدس باشند و صفات ذمیمه اش فانی

وصفات حمیده اش باقی چه کسبه چیزی از صفات بشریه در یافت و امر که دیگری را ارشاد ولایت کند و راه نماید بروظاهر نشده صلاحیت مشیخت ندارد او خود محتاج بشیخی و مرشد که او را معرفت و طریقت آموزد کذا قال الشیخ ابو الغیث الیمنی رحمة الله علیه سیرة هر که صوف و جبه پوشید لقمه چرب و لذید بخورد و با سلاطین و اهل دنیا نیامیزد و هر که نه اینچنین ست در لباس انبیا و اهل سلوک خیانت ورزیده باشد چنانش او انکرده سیرة فقیر را مخالطت ملوک و سلاطین حلال نیست که از صحبت ایشان قلبش بمیرد روایت ست از ابن ابیطالب کرم الله وجهه که صحبت ملوک فتنه است و خوردن طعام شان سم قاتل که دوائی ندارد و فرمود رضی الله عنه علم معرفت ست و دیدن روی ظالم قلب را سیاه میکند و معرفت قائل نمیشود روایت ست از ابو الحسن نوری رحمة الله علیه که گفت چنانکه از تاثیر صحبت بد کار نیکو کار شود همچنان نیکو کار بد کار گردد و هر که این مسئله را انکار کند بطال و گمراه و زندیق ست که انکار حدیث کرده آنکه فرمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم الصحبة تؤثر و گفت علی رضی الله عنه صحبت صالحان نور و رحمت ست اهل عالم را سیرة سالک باید که بذکر مشغول باشد تا آنکه هر موی از موهای بدنش زبانی باشد سیرة اصل در اقامت سلوک و ریاضت نفس و ثمره ارادت اینست که خود را از اهل دنیا و صحبت اغنیا و سلاطین و هوای نفس دور دارد سیرة مرید مبتدی باید که از تمامی فضول همچو فضول نظر و فضول کلام و طعام و جمله معاصی صغایر و کبایر اجتناب کند سیرة روایت ست از ابو بکر شبلی رحمة الله علیه که گفت مرید را خصوصا با مولا را باید که بغیر حاجت کلام نکند سیرة هر گاه مرید از خلوت و عزلت بیرون آید سر خود بر قدم شیخ نهد بطریق شکر و منت و آنچه بعض فقها گفته اند که ازین فعل کافر میشود اکثر بعدم کفر نیز قائل شده اند که این تحیت ست نه عبادت زیرا که شیخ گراهی نیست سیرة اصل در طریق فقر پرهیز کردن ست از دنیا چنانکه رسول خدا فرمود صلی الله علیه وسلم حب الدنیا

راس کل خطیئة وفتنة وبلیة **سیرة** مرید که فقیر باشد بقدر حاجت کسب کند وبعد فراغ
از کسب بذکر مشغول شود ونشستن میان خلق نه پسندد سوای مراقبه وآن نظر کردن ست در مغیبات
بصفاء یقین همچو عالم ملکوت وبعض گفته اند مراقبه مراعات سر ست برای ملاحظه غیب بهر لحظه ولحظه
سیرة خلوت ترک دادن اختلاط مردم ست اگر میان ایشان باشد وبعض گفته اند خالی شدن ست
از تمام اذکار سوا از ذکر الله وبعض گفته اند انس گرفتن بسته نه کرو مدت آن چهل روز ست بقول
رسول الله صلی الله علیه وسلم من اخلص لله اربعین صباحا ظهرت ینابیع الحکمة
من قلبه علی لسانه **سیرة** عزلت دور شدن ست از اهل زمانه بترک طمع واز امارهٔ نفس
وشهواتش بلزوم پرهیزگاری **سیرة** صحبت اغنیا واهل دنیا قلب مومن را میمیراند نعوذ بالله
منها وچون قلب مومن بمیرد سنگ وکلوخ گردد پس هرچه خواهد بگوید **سیرة** حسن بصری روایت
کرد از امیر المومنین علی کرم الله وجهه که گفت هرگاه ببینی مردی را که بی حاجت با مردم اختلاط میکند
ودنیا میطلبد وباز خدا را میطلبد پس بدانکه او زندیق ومردود ست ودزدی ست از دزدان دنیا
سیرة روایت ست از ابو یزید بسطامی رحمة الله علیه که گفت طالب دنیا طالب خدا نباشد
واختلاط اهل سلوک در طریق طلب خدا با سالکان ست نه با اهل دنیا **سیرة** شیخ که بر قانون [illegible]
اهل سنت وجماعت نباشد وحرکات او موافق کتاب الله وسنت رسول الله نبود از قطاع الطریق
ودزدان دین ست **سیرة** روایت ست از علی بن ابی طالب کرم الله وجهه که گفت بدترین
مردم وگمراه کننده مردم کسی ست که غم دنیا خورد وبه سید ندید باز کیست گفت آنکه زیاده از قوت شبانه روز
طلبد که او غنی ست نه فقیر ولهذا امام شافعی رحمة الله علیه بر کسیکه زیاده بر قوت روز وشبی دارد
صدقه فطر واجب گردانیده **سیرة** روایت ست از علی کرم الله وجهه که گفت سه قلب ست
قلب سلیم قلب منیب وقلب شهید - قلب سلیم آنست که جز معرفت خدا چیزی در آن نباشد

قلب منیب آنکه از هر چیز بخدای عزوجل بازگردد و قلب شهید آنکه او تعالی و تقدس را در هر چیزی
مشاهده کند **سیرة** شیخ باید که عارف و دانا باحوال مرید باشد تا حسب حال او
نصیحت و راهنمائی کرده باشد و آنکه نه اینچنین است گمراه است و گمراه کننده **سیرة** مرید را نشاید
که در قلب او ذره از حب دنیا باشد چه دنیا مردار است پس ذره ازان همچو قطرهٔ خون است
که چون در آب افتد تمام آب فاسد و تباه شود **سیرة** مشایخ طریقت گفته اند که صحبت
توانگران فقیر را سم قاتل است که او را دوائی نیست و حاصل این کلام آنکه از اهل دنیا [illegible]
و امکان بپرهیزد چه صحبت دنیا در دلهای مردم جا کرده است پس از صحبت شان خرابی عظیم
خواهد رسید **سیرة** روایت است از ذوالنون مصری رحمة الله علیه که گفت هر که شبی بخفت
و در دلش غل یا غش است با یکی از مسلمانان نام او از دیوان فقرا محو کرده شود بعض محققان گفته اند
غش در مذهب شان این است که برادر مسلمان خود را ناخوش یاد کند **سیرة** برادران اهل طالب
که هرگاه ببینی کسی را در دنیا افتاده و بجاه و رفعت و منزلت دل داده و اسیر لطف مردم دنیا شده
پس بر دست گریستن بر نفس خودش زیرا که فقر کناره گرفتن است از حب دنیا
سیرة فقیر را در تمام مذاهب اختلاط اهل دنیا و آمدن به ملوک و سلاطین حلال نیست
چنانکه فرمود علی بن ابیطالب رضی الله عنه بدترین فقیری است که بر در امیر آید و نیکوترین
امیری است که بر در فقیر آید و روایت است که صاحب عراق سه سال مریض بود سهل بن عبد الله
تستری را خواند تا دعا کند و بنظر شفقتش نگرد و آخر ببرکت دعا و نظر شفقتش شفا یافت
باز سهیل بخانه خود آمد و سه سال عزلت اختیار کرد **سیرة** هر که همیشه بدنیا مشغول باشد همیشه
از حق سبحانه و تعالی دور باشد که مشغول دنیا حجابی است عظیم در راه نجات از اهل دنیا ذکر الله
تعالی و تقدس **سیرة** قدم اول در راه سالکان و عارفان بریدن علایق است بالکلیه

چنانکه فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طالب الدنیا لایکون طالبا للمولی وازاکثر علما این منقول ست کہ ہرگاہ مہمی یا امری عظیم بکری راازیشان پیش آمدی پارچہ صوف یا کساے پوشیدی و زنجیر درگردن یا در پا یا در سر انداختہ مناجات بحق سبحانہ کردی و فی الحال مستجاب شدے چنانکہ زنجیر با بستن در گردن یا در پا انداختن مستحسن ست و سنت ست علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ مراد ازان براے غایت تواضع وانکسار وافتقار وحضور و رقت قلب آمدے دیگر نیست و دیگر آن ست انچہ روایت ست از بعض تابعین کہ گفت دیدم عمر بن الخطاب را رضی اللہ عنہ کہ بر پشت شان اثر تازیانہ ہاست پیش عبداللہ بن عمر رض رفتم و گفتم کہ امیر المومنین را دیدم کہ بر پشت شان اثر تازیانہ ہاست گفت سبحان اللہ کدام ست کہ امیر المومنین را تازیانہ زند او را ہر روزی خلوتی ست کہ در آن خلوت محاسبہ نفس میکند و شب جمعہ دُرّہ بر داشتہ نفس خود را میزند و میگوید کہ چنان کردی و چنین کردی ۔ والحمد للہ علی الاختتام علی رسولہ الصلوٰۃ والسلام

تقریظ جناب منشی انوار حسین تسلیم سہسوانی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ونصلی علی رسولہ الکریم

اما بعد نامہ نگار صحیفہ ناکامی ۔ کج مج زبان معوج بیان ۔ زانوئے تہ کردہ ادبستان حیرت تعلیم انوار حسین سہسوانی متخلص بتسلیم میگوید ہیچ مہمی را کہ نسبت با ہیچمدانی داشتہ باشد درکار از کمال پرسیدہ و زیبا نشستہ باشد ۔ چگونہ ابلہانہ خوش آید کہ در انجمن دانشمندان لب سخن آرائید زبان تقریر نا آشنای طلاقت و دست تحریر روتافتہ از طاقت ۔ عموماً مدحت اصحاب علم را چنان صنعت دہم و در صحاری ستائش دوادوی نمایش ارباب سخن با نہم ۔ ہمانا گنگ چگوید و لنگ

فهرست کتاب کلمات طیبات

مضمون	صفحہ
مکتوب چہل و ہشتم در سفارش میر بجو۔	۶۸
مکتوب چہل و نہم در سفارش محمد شاہ	۶۹
مکتوب پنجاہم در سفارش میر اسد اللہ	۷۰
مکتوب پنجاہ و یکم در سفارش میان محمد اکبر	۷۱
مکتوب پنجاہ و دوم مشتملبر احوال سفر خود	۷۲
مکتوب پنجاہ و سیوم در سفارش حضرت میر سلیمان	۷۳
مکتوب پنجاہ و چہارم مشتملبر احوال سفر خود	۷۴
مکتوب پنجاہ و پنجم در تعزیت میر سلیمان	۷۵
مکتوب پنجاہ و ششم باطلاع ضعف جسمانی د سفر وطن اصلی	۷۶
مکتوب پنجاہ و ہفتم در تعزیت میر محمد مکن خانصاحب	۷۷
مکتوب پنجاہ و ہشتم درباره ارسال اشعار چند	۷۸
مکتوب پنجاہ و نہم محتوی باین مضمون کہ فلانی را روی رجوع بطریقہ دیگر است	۷۹
مکتوب شستم در سفارش	۸۰
مکتوب شصت و یکم در بیان آنکہ از مصحف شریف فال زدن در حدیث شریف نیامده مگر ممنوع هم نیست	۸۱
مکتوب شصت و دوم در بیان اینکہ کار بمصالح و تدبیر باید کرد۔	۸۲
مکتوب شصت و سیوم در سفارش میر محمد مبین صاحب	۸۳
مکتوب شصت و چہارم در سفارش بعض اعزه	۸۴
مکتوب شصت و پنجم مشتملبر مضامین نصیحت آمیز۔	۸۵
مکتوب شصت و ششم ایضاً	۸۶
مکتوب شصت و ہفتم در ہدایات	۸۷

۱۰ مارچ [illegible] کو چھپکر تمام ہوئی